UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORȚIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" din Cahul (USC)

Cu titlu de manuscris

CZU: 94:316.334.55(478)"1924/1940"(043.3)

Alexandru MOLCOSEAN

SATUL MOLDOVENESC DIN STÂNGA NISTRULUI: DE LA O COMUNITATE ȚĂRĂNEASCĂ LA COMUNA AGRICOLĂ (1924-1940)

611. 02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctor în istorie

Conducător științific: **Gheorghe COJOCARU**
doctor habilitat, conferențiar universitar

Autor: **Alexandru MOLCOSEAN**

Chișinău, 2025

© Alexandru MOLCOSEAN, 2025

CUPRINS

ADNOTARE **5**
АННОТАЦИЯ **6**
ANNOTATION **7**
LISTA DE ABREVIERI **8**
LISTA TABELELOR **10**
INTRODUCERE **11**
1. REPERE TEORETICE, ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE ISTORICE **20**
1.1. Aspecte teoretice cu referire la comunitatea țărănească moldovenească din stânga Nistrului 22
1.2. Interpretarea esenței comunelor agricole în istoriografia occidentală 28
1.3. Evoluția comunelor agricole reflectată în istoriografia interbelică și postbelică 38
1.4. Tematica comunelor agricole reflectată în publicațiile științifice din Republica Moldova 47
1.5. Analiza surselor istorice 50
1.6. Concluzii la capitolul 1 57
2. EXPERIMENTUL COMUNELOR AGRICOLE: FORMARE ȘI EVOLUȚIE **59**
2.1. Statutul comunei agricole 61
2.2. Sigiliul – însemnul oficial al comunelor 64
2.3. Formarea și geografia amplasării comunelor agricole (1924 - 1930) 66
2.4. Constituirea noilor colective: comuna *Baliți* (1931 - 1934) 72
2.5. Baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole 74
2.6. Exploatarea inventarului viu în comunele agricole 81
2.7. Concluzii la capitolul 2 84
3. VIAȚA COTIDIANĂ ÎN COMUNELE AGRICOLE **86**
3.1. Comuna – centru de organizare a cursurilor de instruire agricolă 87
3.2. Comunarzii 93
3.3. Modul de viață al comunarzilor: Cazul colectivelor *Comuna din Paris*, *Maiak* și *Der Stern* 97
3.4. Tensiuni și conflicte în interiorul comunelor agricole în contextul colectivizării agriculturii din RASSM 106
3.5. Epurarea colectivelor agricole în 1934 112
3.6. Concluzii la capitolul 3 120

4. STUDIU DE CAZ: COMUNA AGRICOLĂ *DE LA ÎNTUNERIC LA LUMINĂ* DIN RAIONUL ANANIEV (1924 - 1932) **122**

4.1. Piatra de temelie a comunei agricole – mănăstirea *Rai* 122

4.2. 1925 – primele rezultate obținute de comună 126

4.3. Debutul utopiei agrare 130

4.4. Comuna *De la întuneric la lumină* în anii primului cincinal 134

4.5. Artelul agricol *De la întuneric la lumină* 142

4.6. Concluzii la capitolul 4 144

5. DIZOLVAREA COMUNELOR AGRICOLE **145**

5.1. Reorganizarea comunelor agricole în arteluri: decădere morală sau necesitate economică? 146

5.2. Activitatea artelurilor agricole 149

5.2.1. O privire generală asupra artelului agricol ***149***

5.2.2. Artelul ca formă definitivă de organizare a sectorului agricol ***151***

5.3. Statutul - model al artelului agricol 158

5.4. Situația artelurilor agricole constituite în baza comunelor (1935 - 1940) 160

5.5. Concluzii la capitolul 5 165

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI **167**

BIBLIOGRAFIE **172**

ANEXE **191**

Declarația privind asumarea răspunderii **210**

Curriculum Vitae **211**

ADNOTARE

Molcosean Alexandru. ***Satul moldovenesc din stânga Nistrului: de la o comunitate țărănească la comuna agricolă (1924 - 1940)***, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2025.

Structura tezei: Introducere, cinci capitole, concluzii și recomandări, adnotări (în limbile română, rusă, engleză), bibliografie din 254 de surse, 160 de pagini de text de bază și anexe.

Cuvinte - cheie: *RASSM, comună agricolă, socialism utopic, propagandă agricolă, experiment social.*

Scopul tezei vizează investigarea cursului politic și a activității instituțiilor care au avut misiunea de a reașeza viața rurală din stânga Nistrului pe noi temelii administrative, economice, sociale și culturale în perioada anilor 1924 - 1940.

Obiectivele lucrării: cercetarea și sistematizarea istoriografiei problemei și a surselor referitoare la comunele agricole din RASSM; identificarea procesului de constituire, dezvoltare și dizolvare a comunelor agricole din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940; reflectarea cotidianului și a activităților comunarzilor în colectivele de muncă; evidențierea modului în care autoritățile sovietice au urmărit să reorganizeze satul din stânga Nistrului, atribuindu-i un caracter exclusiv colectivist și etatist; ilustrarea proceselor social - economice din RASSM care au marcat spațiul rural prin intermediul constituirii comunelor agricole.

Importanța teoretică a cercetării rezidă în elucidarea fenomenului complex al constituirii, funcționării și dizolvării comunelor agricole din RASSM.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezultă din examinarea surselor și documentelor de arhivă, edite și inedite, și a celor existente în spațiul muzeal, care conțin informații relevante privind activitatea comunelor agricole din RASSM. Din perspectivă istoriografică, prezenta temă a fost tratată sporadic, demersul nostru reprezentând un efort științific de pionierat în domeniu.

Importanța practică a lucrării decurge din posibilitatea utilizării acesteia, în vederea cunoașterii caracteristicilor comunelor agricole, precum și a fenomenului propagandei „noului" mod de viață rurală din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940. Conținutul și concluziile tezei pot fi utilizate în procesul didactic în învățământul preuniversitar și universitar.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele prezentului studiu au fost expuse și aprobate ca articole, referate și comunicări prezentate în cadrul conferințelor științifice naționale (12) și internaționale (5), regăsindu-se reflectate în conținutul a 15 publicații științifice, care pot fi utilizate ulterior în elaborarea articolelor și studiilor privind tema abordată.

АННОТАЦИЯ

Молкосян Александру. ***Молдавское село на левом берегу Днестра: от крестьянской общины к сельскохозяйственной коммуне (1924 - 1940 гг.)***, кандидатская диссертация по истории, Кишинев, 2025.

Структура диссертации: введение, пять главы, выводы, аннотации (на румынском, русском, английском языках), библиография из 254 источников, 160 основных страниц и приложения.

Ключевые слова: *АМССР, сельскохозяйственная коммуна, утопический социализм, аграрная пропаганда, социальный эксперимент.*

Цель диссертации - исследовать политический курс и деятельность институтов, на которые возлагалась миссия по восстановлению сельской жизни на левом берегу Днестра на новых административных, экономических, социальных и культурных основах в период 1924 - 1940 гг.

Задачи работы: изучение и систематизация историографии проблемы и источников, связанных с сельскохозяйственными коммунами в АМССР; выявление процесса создания, развития и роспуска сельскохозяйственных коммун в АМССР в 1924 - 1940 годах; отражение повседневной жизни и деятельности коммунаров в трудовых коллективах; освещение того, как советская власть стремилась реорганизовать деревню в АМССР, приписывая ей исключительно коллективистский и этатистский характер; иллюстрация социально-экономических процессов в АМССР, обозначивших сельское пространство через создание сельскохозяйственных коммун.

Теоретическая значимость исследования заключается в раскрытии сложного феномена формирования, функционирования и развития сельскохозяйственных коммун в АМССР.

Новизна и научная оригинальность работы обусловлена изучением опубликованных и неопубликованных архивных источников и документов, а также имеющихся в музейном пространстве, которые содержат актуальную информацию о деятельности сельскохозяйственных коммун в АМССР. С историографической точки зрения эта тема рассматривалась эпизодически, и наша работа представляет собой новаторское научное исследование в этой области.

Практическая значимость работы обусловлена возможностью ее использования для изучения особенностей сельскохозяйственных коммун, а также феномена пропаганды «нового» уклада сельской жизни в левобережье Днестра в 1924 - 1940 гг. Содержание и выводы диссертации могут быть использованы в учебном процессе в довузовском и вузовском образовании.

Реализация научных результатов: Результаты настоящего исследования были представлены и одобрены в виде статей, докладов и сообщений, представленных на национальных (12) и международных (5) научных конференциях, а также нашли отражение в содержании 15 научных публикаций, которые могут быть использованы в дальнейшей разработке статей и исследований по данной теме.

ANNOTATION

Molcosean Alexandru. ***The Moldavian village on the left side of the Dniester: from a peasant community to an agricultural commune (1924th - 1940`s)***, PhD thesis in history, Chisinau, 2025.

The thesis structure: Introduction, five chapters, conclusions, annotations (in Romanian, Russian, English laguages), bibliography from 254th sourses, 160th core pages and appendices.

Key Words: *MASSR, agricultural commune, utopian socialism, agricultural propaganda, social experiment.*

The aim of the dissertation is to investigate the political course and activity of the institutions that had the mission to re-establish the rural life on the left bank of the Dniester on new administrative, economic, social and cultural foundations in the period 1924 - 1940.

The objectives of the paper: research and systematization of the historiography of the problem and of the sources related to the agricultural communes in the MASSR; identification of the process of establishment, development and dissolution of the agricultural communes in the MASSR in 1924 - 1940; reflection of the everyday life and activities of the communes in the work collectives; highlighting the way in which the Soviet authorities aimed to reorganize the village in the MASSR, giving it an exclusively collectivist and etatist character; illustration of the social-economic processes in the MASSR that marked the rural space through the establishment of agricultural communes.

The theoretical importance of the research lies in the elucidation of the complex phenomenon of the formation, functioning, and development of agricultural communes in the RASSM.

The novelty and scientific originality of the work results from the examination of published and unpublished archival sources and documents, as well as those existing in the museum space, which contain relevant information on the activity of the agricultural communes of the MASSR. From a historiographical perspective, this topic has been treated sporadically, our approach representing a pioneering scientific effort in the field.

The practical importance of the work stems from the possibility of using it to learn about the characteristics of the agricultural communes, as well as about the phenomenon of the propaganda of the "new" way of rural life in the left bank of the Dniester in 1924 - 1940. The content and conclusions of the thesis can be used in the teaching process in pre-school and university education.

Implementation of scientific results: the results of the present study have been presented and approved as articles, reports and papers presented at national (12) and international (5) scientific conferences, and reflected in the content of 15 scientific publications, which can be further used in the elaboration of articles and studies on the topic.

LISTA DE ABREVIERI

ANA DAOSP - Agenția Națională a Arhivelor Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice

AȘC AȘM - Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei

CCP RASSM - Consiliul Comisarilor Poporului al RASSM

CEC RASSM – Comitetul Executiv Central din RASSM

CSM - Comitetul Științific Moldovenesc

CRM al PC(b)U - Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b)U

d. - dosar

F. - Fond

f. - filă

FZU - Școli de ucenicie în fabrici (*Школа фабрично-заводского ученичества*)

GPU - Direcția Politică de Stat (*Государственное Политическое Управление*)

inv. – inventar

KNS - Comitetul Țăranilor Nevoiași (*Комитет Незаможних Селян*)

KSM - Uniunea Tineretului Comunist (*Коммунистический Союз Молодёжи*)

KSMU - Uniunea Tineretului Comunist din Ucraina (*Коммунистический Союз Молодёжи Украины*)

NEP - Noua Politică Economică

Obcom - Comitetul Regional (*Областной Комитет*)

OZET - Societatea evreilor muncitori în administrarea pământului (*Общество Землеустройства Еврейских Трудящихся*)

PC(b)U - Partidul Comunist (bolșevic) din Ucraina

Rabotpros - Uniunea Lucrătorilor din Învățământ (*Союз работников просвещения*)

RASSM - Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

RIK - Comitetul Împlinitor (Executiv) Raional (*Районный Исполнительный Комитет*)

RKKA - Armata Roșie a Muncitorilor și Țăranilor (*Рабоче - Крестьянская Красная Армия*)

RPK - Comitetul Raional de Partid (*Районный Партийный Комитет*)

RSSM - Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

RSSU - Republica Sovietică Socialistă Ucraineană

RSFSR - Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă

SCN al RASSM - Sovietul Comisarilor Norodnici al RASSM

SMC - Stații de Mașini și Cai

SMT - Stații de Mașini și Tractoare

TOZ - Tovărășii pentru prelucrarea pământului în comun (*Товарищество по совместной обработке земли)*

URSS - Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

VUȚIK - Comitetul Executiv Central Ucrainean (*Всеукраинський Центральний Исполнительный Комитет*)

v. - verso

LISTA TABELELOR

Nr.	Denumirea tabelului	Pagina
Tabelul 2.1	Înființarea și dizolvarea comunelor agricole în stânga Nistrului în perioada anilor 1921 - 1925	p. 67
Tabelul 2.2	Tempoul organizării comunelor agricole în RASSM în anii 1920 - 1926	p. 77
Tabelul 2.3	Tabelul comparativ al animalelor din comuna *Maiak* (1928 - 1930)	p. 79
Tabelul 3.1	Vârsta cursanților participanți la cursul de instruire agricolă	p. 89
Tabelul 3.2	Repartizarea cursanților în funcție de suprafața de pământ prelucrată	p. 90
Tabelul 3.3	Starea comunei agricole *Maiak* (1924 - 1930)	p. 103
Tabelul 4.1	Vârsta membrilor comunei *De la întuneric la lumină* în 1926	p. 128
Tabelul 4.2	Perioada aflării în funcție a președinților Consiliului comunei *De la întuneric la lumină*	p. 128

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Procesele turbulente social - economice și politice din perioada anilor 1917 - 1924, au cuprins Ucraina și stânga Nistrului (teritoriul locuit de români). Situația țăranilor din stânga Nistrului a luat o turnură diferită de cea a țăranilor din Basarabia. Noțiuni ca *economie de război*, *penurie alimentară*, *naționalizarea pământului* și *Noua Politică Economică* și-au găsit o aplicare tot mai largă pe teritoriul locuit de românii transnistreni. Odată cu formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, la 12 octombrie 1924, se înregistrează o schimbare radicală a situației țărănimii. Formată în scop propagandistic, RASSM servea pentru autoritățile sovietice drept „magnet" pentru a atrage Basarabia. Țăranii vor primi în folosință pământ arabil, semințe de calitate superioară, sfaturi de ordin agrotehnic privind desfășurarea lucrărilor agricole. Un element al propagandei în rândul țăranilor l-a constituit apariția tractoarelor și înființarea comunelor agricole.

Comunele au reprezentat cele mai simple forme de cooperare a țăranilor în sectorul agricol. Instituite la sfârșitul anului 1917 în Rusia sovietică, ele au fost veriga intermediară dintre gospodăria țărănească individuală și formele evoluate de colectivizare a agriculturii – artelurile agricole (colhozurile). Modul de organizare a unor astfel de unități agricole era relativ simplu. Pentru ca o comună să se constituie, era necesară asocierea benevolă a 10 - 15 gospodării țărănești. Membrii colectivului urmau să locuiască sub un singur acoperiș, să muncească în comun (în funcție de capacitățile fizice ale fiecărui membru) și să împartă după necesități produsele obținute ca urmare a efortului depus.

Începând cu anul 1924, în RASSM s-a încurajat procesul de constituire a comunelor agricole. Conform cercetărilor demarate în cadrul prezentului studiu, s-a depistat că în anul formării RASSM au apărut primele două comune agricole: *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) și *Lenin* din satul Lenino (raionul Rîbnița).

În urma studierii documentelor de arhivă am constatat ineficiența practică a comunelor agricole din stânga Nistrului. Astfel, în cadrul multiplelor inspecții, care aveau menirea să verifice modul de viață și activitatea comunelor, au fost scoase la iveală nenumărate probleme de ordin social, economic, etnic și cultural. Cu toate acestea, autoritățile sovietice au încurajat tentativele țăranilor săraci și mijlocași de a crea comune agricole. Asemenea gospodării colective serveau la diseminarea în localitățile din stânga Nistrului a ideologiei socialiste. Funcțiile unei comune agricole erau următoarele: practicarea unei agriculturi demonstrative, fiind utilizată în acest scop tehnica modernă; ridicarea nivelului de cultură în rândul țărănimii; organizarea cursurilor de instruire agricolă, destinate țăranilor din satele adiacente comunei; lichidarea analfabetismului în

mediul femeilor și atragerea acestora în activitățile propagandistice[1]; editarea ziarelor locale cu caracter ideologic etc. Cu toate acestea, comunele agricole au început să fie desființate în procesul colectivizării forțate din anii 1930. Înregistrând o serie de eșecuri pe linie economică și o deviere de la principiile socialismului, comunele au fost reorganizate în arteluri agricole.

Așadar, privită din perspectiva istoriografică de abordare, tema supusă cercetării în prezenta teză se dovedește a fi actuală și importantă, având la bază următoarele considerente:

- Subiectul privind spațiul rural și constituirea comunelor, evoluția și dizolvarea agricole din RASSM nu a fost abordat suficient, încât să fie conturată o imagine clară a ceea ce au reprezentat comunele agricole și a rolului pe care l-au avut ele în procesul de colectivizare a gospodăriilor individuale țărănești din stânga Nistrului;
- Lipsesc studii consacrate impactului social pe care l-au manifestat comunele agricole în mediul comunității moldovenești transnistrene;
- Trecutul istoric al RASSM a fost redat într-un mod tendențios în perioada sovietică, iar tematica comunelor agricole a fost utilizată în calitate de material propagandistic, pentru a argumenta „geniul" lui Lenin în ceea ce privește crearea acestor unități agricole.

Considerăm importantă tema abordată în vederea stabilirii liniei politice și practice în domeniul colectivizării agriculturii din RASSM, or, comunele au jucat un rol major în procesul de tranziție către formele mai evoluate ale organizării sectorului agricol.

Nivelul de cercetare al temei. Interesul față de teritoriul din stânga Nistrului în perioada sovietică a fost motivat de rolul „fondator" pe care l-a avut Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească în istoria Moldovei Sovietice „întregite", la 2 august 1940. În procesul studierii istoriografiei am putut identifica lucrări în limba rusă, traduse în limba „moldovenească" și difuzate în calitate de material propagandistic în stânga Nistrului în perioada interbelică. Dintre autorii acestora îi putem enumera pe F. Krestinsen[2], O. Poluleahova[3], A. Demkin[4], M. Bociacer[5], S. Păscari[6]. În același timp, și unii autori români s-au preocupat de soarta românilor transnistreni

[1] Limba de instruire în comunele agricole era predominant ucraineana sau rusa, „limba moldovenească" fiind marginalizată și rusificată, vezi Elena Negru. *Politica etnoculturală în R. A. S. S. Moldovenească (1924 - 1940)*, Chișinău: Prut Internațional, 2003, p. 52.

[2] Ф. Крестинишен. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ,* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929.

[3] О. Полуляхова, И. Кирилюк. *Храна обштяскы`н колективури.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1932.

[4] А. Демкин. *Бессарабская коммуна,* Москва: Издательство „Крестьянская Газета", 1930.

[5] М. Бочачер. *Молдавия*. Москва: Государственное издательство, 1926

[6] С. Пэскарь. *Комуна „Маяк".* Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929.

și au reflectat în lucrările lor politica promovată în RASSM, printre care A. Boldur[7], Ion I. Nistor[8], N. Popovschi[9], Nichita P. Smochină[10], T. Vladică[11].

În perioada postbelică, după așezarea pe noi făgașe a vieții social - economice din RSSM, literatura cu caracter istoric a reflectat o imagine distorsionată a RASSM, fiind argumentate o serie de teze ce demonstrau evoluția exclusiv pozitivă a acesteia, efectuându-se, în același timp, o paralelă cu situația țărănimii din Basarabia, aflată „temporar" sub administrație românească. Astfel, lucrările la care ne-am referit în cadrul acestui studiu au fost elaborate de A. Repida, F. Omelciuk, D. Șemeakov, S. Trapeznikov[12], S. Afteniuk[13], V. Țaranov[14], A. Lazarev, Ch. Stratievschi[15] etc.

La sfârșitul anilor 1980 și după 1991 istoricii au avut ocazia să studieze mai aprofundat subiectul comunelor agricole din stânga Nistrului. Printre cei care abordează subiectul comunelor agricole din RASSM îi putem menționa pe N. Chicuș[16], I. Moiseev[17], E. Muraru[18], V. Burlacu[19], D. Lisnic[20], A. Memei[21], L. Monsionjnic[22].

---

[7] Alexandru V. Boldur. *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei.* Iași: Tipografia „Liga Culturală", 1943; Alexandru Boldur. *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei* (cu grafie chirilică). Chișinău, 1991.

[8] Ion Nistor. *Românii Transnistreni.* În: Codrii Cosminului. Buletinul „Institutului de Istorie și Limbă", Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei", 1925; Ion Nistor. *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria.* În: „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", București, 1942, seria III, tom. XXV.

[9] Nicolae Popovschi. *Mișcarea de la Balta, sau inochentizmul în Basarabia*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1926; Nicolae Popovschi. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt ruși.* Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1931.

[10] Nichita Smochină. *Din amarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru.* În: „Moldova Nouă". Iași: Institutul de arte grafice „Brawo", nr. 1 - 3, 1941.

[11] T. Vladică. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice.* În: „Moldova Nouă". Iași: Institutul de arte grafice „Brawo", 1935.

[12] *Историа РСС Молдовенешть,* вол. II (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Педагожикэ де Стат а РСС Молдовенешть „Шкоала советикэ", 1955.

[13] С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ 1964.

[14] *История РСС Молдовенешть* (ред. В. Царанов). Кишинэу: Штиинца, 1984.

[15] К. Стратиевский, *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937 г.г.)*. Кишинев: Штиинца, 1974.

[16] Н. Кикуш. *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР.* Кишинев: Штиинца, 1989.

[17] Elena Muraru, Ion Moiseev. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în RASSM (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova", Seria „Științe socioumanistice, Vol. III, Chișinău, 2006.

[18] Elena Muraru. *Activitatea social - economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940):* Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997.

[19] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940).* Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021.

[20] Dumitru Lisnic. *Shifting images of a harmful sect: Operations against Inochentism in Soviet Ukraine, 1920-23.* In: „The Secret Police and the Religious Underground in Communist and Post-Communist Eastern Europe", 2021.

[21] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M. (1924 - 1940) și R.S.S.M. (1944 - 1947). Mărturii documentare.* Chișinău: Editura Serebia, 2012.

[22] Л. Мосионжник. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г.И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая экспертиза". Санкт - Петербург - Москва, 2021, № 4 (29).

Tematica comunelor agricole și a procesului de colectivizare desfășurat în stânga Nistrului a fost tratată într-o oarecare măsură și de V. Andrușceac[23], S. Nazaria[24], V. Stati[25], care reflectă la modul general procesul de transformare a agriculturii din RASSM. În schimb, istoricii din enclava de peste Nistru (N. Babilunga, B. Bomeșco ș.a.)[26] evidențiază în mod special progresele autorităților sovietice în vederea transformării agriculturii din RASSM.

Numărul studiilor care au abordat tematica comunelor agricole din RASSM este destul de restrâns, fapt care ne-a determinat să aprofundăm cercetările.

Scopul și obiectivele tezei. Având în vedere gradul complex de cercetare și caracterul amplu al problemei, în funcție de sursele identificate în fondurile arhivistice, ne-am propus să investigăm politica de ansamblu și activitatea instituțiilor care au avut misiunea de a așeza viața rurală din stânga Nistrului pe noi temelii politice, administrative, economice, sociale și culturale în perioada anilor 1924 - 1940. Pentru atingerea scopului, am urmărit următoarele obiective:

1) Cercetarea și sistematizarea istoriografiei problemei și a surselor referitoare la modul de organizare a satului moldovenesc din stânga Nistrului, precum și la esența comunelor agricole care au succedat comunitatea tradițională;
2) Examinarea procesului de constituire și dezvoltare a comunelor agricole din stânga Nistrului între 1924 - 1940;
3) Cercetarea cotidianului în viața comunarzilor;
4) Studierea elementului social prezent în comunele agricole, precum și identificarea legăturilor interetnice în mediul comunarzilor;
5) Investigarea proceselor social - economice de ansamblu din RASSM, care au marcat spațiul rural prin intermediul comunelor agricole;
6) Prezentarea unui studiu de caz în baza comunei agricole *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe, raionul Ananiev;
7) Analiza impactului fenomenului comunelor agricole asupra mediului rural.

Cadrul cronologic și geografic al cercetării. Cadrul cronologic al cercetării cuprinde anii 1924 - 1940. Prin urmare, jalonul cronologic inferior al studiului realizat îl reprezintă data formării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești la 12 octombrie 1924, ca urmare a planurilor expansioniste ale URSS în România și Balcani, iar limita cronologică superioară – anul

[23] V. Andrușceac (coord.). *Istoria Republicii Moldova: Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.* Ed. a 3-a revăzută și completată. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015.
[24] Sergiu Nazaria (coord.). *Istoria Moldovei.* vol. III. Chișinău: Asociația istoricilor și politologilor „Pro-Moldova", 2016.
[25] Vasile Stati. *Istoria Moldovei.* Chișinău: Editura Vivar - Editor, 2002.
[26] *История Приднестровской Молдавской Республики*, том 2, ч. I. Тирасполь: РИО ПГУ, 2001.

1940 – marchează anexarea Basarabiei, a Nordului Bucovinei și Ținutului Herța în urma ultimatumului sovietic înaintat României, așa încât, la 2 august același an, teritoriul Basarabiei (cu excepția județelor Hotin, Ismail și Cetatea Albă) și o porțiune din RASSM au format RSSM. Începând cu anul 1924 se atestă prezența primelor comune agricole *(De la întuneric la lumină* și *Lenin*) care, împreună cu alte colective agricole, organizate după aceleași criterii, vor contribui la implementarea procesului de colectivizare, acestea fiind desființate în anii `30 (ultima comună reorganizată în artel agricol (1935) va fi *Maiak* din raionul Ocna - Roșie). Intervalul 1935 -1940 reprezintă spațiul cronologic care permite comparația între modul de organizare a *comunelor agricole* și evoluția acestora sub forma unor *arteluri agricole*. Din punct de vedere geografic, teritoriul supus cercetării este situat în partea stângă a Nistrului.

Ipoteza de lucru. Ipoteza de lucru, supusă verificării în demersul nostru, pune accentul pe rolul determinant jucat de factorul politic și ideologic în dislocarea vechii ordini în mediul tradițional rural și în propagarea noului sistem, prin intermediul comunelor agricole în calitate de modele sociale și economice, în scopul reașezării temeliilor satului moldovenesc din stânga Nistrului în anii 1924 - 1940. Experimentul comunei, ca model al tranziției de la satul constituit istoricește la agricultura etatizată socialistă, nu s-a confirmat, astfel încât după 1935 autoritățile sovietice au efectuat colectivizarea sectorului agricol de o manieră brutală, nemaifiind aplicată etapa tranzitorie (comuna).

Metodologia cercetării științifice. Pentru realizarea lucrării au fost utilizate următoarele metode: *metoda comparativă*, care a permis analizarea diferitor comune agricole existente în stânga Nistrului, pentru ca, într-un final, să constatăm că, în funcție de administrația acestora, colectivele înregistrau un progres sau un regres economico - social. *Metoda statistică* ne-a facilitat alcătuirea unui cadru geografic al amplasării comunelor agricole în RASSM, prin urmare, a făcut posibilă stabilirea numărului de comune agricole existente în anii 1920 și în perioada de colectivizare. De asemenea, metoda *problematico - cronologică* a avut un rol important în cadrul prezentului demers, din perspectiva stabilirii relațiilor de cauzalitate într-un anumit interval de timp.

Politica bolșevică în domeniul organizării și funcționării comunelor agricole din RASSM a putut fi studiată prin *metoda analogică*. În paralel cu metoda analogică, s-a recurs și la *metoda generalizării informațiilor,* pentru a crea o imagine integră a procesului istoric studiat. Analiza documentelor cu referire la situația comunelor agricole, emise de către autoritățile din RASSM și

identificate în fondurile arhivistice, a fost efectuată prin *metoda empirică*[27] bazată pe observații analizate cantitativ și calitativ. Prin urmare, aplicarea instrumentelor de lucru științifice a facilitat crearea unei imagini de ansamblu a satului, precum și interpretarea fenomenului comunelor agricole în RASSM, în perioada anilor 1924 - 1940.

Importanța teoretică a cercetării:

- Elucidarea conceptului de la care au pornit bolșevicii în procesul de fondare a comunelor agricole;
- Prezentarea unor tendințe, caracteristici generale și particularități ale comunelor agricole în anii 1920 - 1930;
- Dezvăluirea esenței însemnelor sigilare ale comunelor agricole, care atestă statutul lor juridic, consemnat prin amprentele sigilare, depistate pe suportul grafic al documentelor;
- Prezentarea rolului propagandistic pe care l-au jucat comunele agricole în procesul diseminării ideologiei puterii sovietelor în domeniul reorganizării gospodăriilor țărănești;
- Formularea unor judecăți de valoare teoretico - aplicative asupra eșecului fenomenului „comunard" în RASSM.

Noutatea și originalitatea științifică. Conținutul studiului are la bază valorificarea unor documente inedite de arhivă, care reflectă tematica comunelor agricole din RASSM. În procesul cercetării, au fost identificate în premieră și reliefate trăsăturile distinctive ale comunelor agricole din RASSM și rolul lor în politica lichidării satului tradițional și edificării noului univers colectiv. Un alt aspect al noutății și originalității științifice constă în valorificarea informațiilor cu referire la comunele agricole din RASSM, depistate în muzeele din raionul Rîbnița.

În procesul cercetărilor subiectul comunei a fost tratat din perspectivă socială, economică, educațională, culturală și politică, ceea ce relevă caracterul complex și novativ al prezentului demers.

Importanța practică a lucrării. Rezultatele obținute în procesul cercetării pot servi la aprofundarea cunoașterii științifice, informării mai largi a societății, la promovarea adevărului despre fenomenul comunelor. Totodată, studiul poate fi util la redactarea unor materiale de generalizare și sinteză a istoriei agrare. Rezultatele obținute în cadrul cercetărilor pot fi utilizate și pentru redactarea referatelor științifice, a studiilor și monografiilor, care pot avea tangențe cu subiectul comunelor agricole din RASSM.

[27] Vasile Țapoc, Valeriu Capcelea. *Cercetarea științifică. Material pentru facultățile socioumanistice.* Chișinău: Editura Arc, 2008, p. 105.

Din punct vedere educațional, conținutul tezei poate fi aplicat în cadrul lecțiilor de istorie în clasele a IX-a și a XII-a. Suportul educațional este în strânsă concordanță cu prevederile curriculumului național (ediția 2019) și realizează o punte de legătură transdisciplinară.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost expuse și aprobate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale - 16; în publicații incluse în culegerile lucrărilor conferințelor științifice - 6; în reviste științifice din Republica Moldova - 9.

Structura compartimentelor tezei. Teza este alcătuită din: adnotări (în limba română, rusă și engleză), o listă de abrevieri, lista tabelelor, introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, reprezentând 161 de pagini de text, urmate de o bibliografie cu 254 surse, anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

În ***Introducere*** se prezintă actualitatea și importanța temei, nivelul de cercetare, scopul și obiectivele tezei, cadrul cronologic și geografic, ipoteza de lucru, metodologia cercetării științifice, importanța teoretică, noutatea și originalitatea științifică, importanța practică a demersului, implementarea rezultatelor științifice, aprobarea rezultatelor științifice.

Capitolul 1, intitulat ***Repere teoretice, istoriografice și surse istorice***, reflectă o incursiune pe linia caracterizării satului moldovenesc din stânga Nistrului. Totodată, primul capitol include analiza istoriografică a scrierilor care abordează tematica comunelor agricole din RASSM în perioada anilor 1924 - 1940 și a surselor istorice. În paragrafele capitolului sunt prezentate: aspectele teoretice cu referire la comunitatea țărănească moldovenească din stânga Nistrului, interpretarea esenței comunelor agricole în istoriografia occidentală, evoluția comunelor agricole reflectată în publicațiile științifice din Republica Moldova și, în ultimă fază sunt analizate sursele istorice care au permis identificarea informațiilor relevante cu referire la spațiul rural din RASSM. Analiza surselor istorice se concentrează pe studierea documentelor de arhivă din Republica Moldova și a celor existente în fondurile muzeelor din raionul Rîbnița.

Analiza istoriografiei subiectului a permis stabilirea gradului de cercetare a temei, reflectat în scrierile timpului și în documentele existente.

În **capitolul 2**, cu genericul ***Experimentul comunelor agricole: formare și evoluție,*** este studiată comuna agricolă, din perspectiva sa de celulă - socială cu statut juridic. Funcționarea și reglementarea activității comunelor agricole este stipulată în *Statutul comunelor agricole.* Astfel, în subcapitolul 2.1., a fost efectuată o prezentare a legislației sovietice cu referire la comunele agricole. În cadrul acestui capitol sunt analizate însemnele oficiale ale comunelor agricole – sigiliile. Aceste surse de ordin sfragistic contribuie la extinderea cercetărilor în domeniul arealului sigilografic din stânga Nistrului. În perioada anilor 1920, pe teritoriul RASSM au fost atestate (până la momentul elaborării prezentului studiu) 28 de comune agricole, (cu excepția raionului

Slobozia). A fost fost prezentat un tablou cartografic al amplasării comunelor (în special, a celor plasate direct pe malul stâng al Nistrului, în vederea tensionării situației sociale și politice din Basarabia). În paragraful 2.4., demonstrăm că începând cu 1930, apariția noilor comune agricole s-a datorat în exclusivitate politicii represive pe fundalul colectivizării. Baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole (punctul 2.5.) reprezintă un tablou general al înzestrării cu echipament agricol și animale a gospodăriilor colective. În final, demonstrăm că odată colectivizate, animalele țăranilor aveau parte de un tratament inuman, fiind întreținute în condiții precare, în consecință survenea pieirea acestora.

În cadrul celui **de-al treilea** capitol denumit ***Viața cotidiană în comunele agricole*** punem în discuție activitățile zilnice ale comunarzilor. Astfel, studierea documentelor de arhivă a permis identificarea unui aspect esențial ce vizează esența comunelor agricole – organizarea cursurilor de instruire agricolă, destinate țăranilor din satele învecinate. Prin intermediul acestor cursuri, propaganda sovietică în domeniul agriculturii putea fi diseminată mai eficient în mediul rural din RASSM. Un alt aspect vizează analiza structurilor sociale și a resurselor umane propriu-zise, care alcătuiau colectivul membrilor comunelor agricole. Totodată, studierea componenței etnice a comunarzilor a scos la iveală faptul că omogenizarea culturală a înregistrat consecințe nefaste pentru activitatea colectivelor agricole. Acest lucru a condus la apariția tensiunilor și conflictelor interetnice. Pe fundalul procesului amplu de colectivizare de la începutul anilor 1930 țăranii comunarzi și-au manifestat public dezacordul referitor la modul de viață colectiv. Acest fapt a deteriorat grav imaginea comunelor, îndepărtându-i pe țăranii individuali de traiul și activitatea în comun.

Capitolul 4 prezintă un studiu de caz al ***Comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924 - 1932)***. Studiul de caz scoate în evidență faptul că rezultatele negative în procesul construcției socialiste au fost generate încă de la declanșarea experimentului. Cu toate acestea, autoritățile sovietice au menținut în viață această comună până la reorganizarea sa în artel agricol, în anul 1932.

În **capitolul cinci**, întitulat ***Dizolvarea comunelor agricole***, sunt investigați factorii care au contribuit la desființarea comunelor agricole în prima jumătate a anilor 1930. Concluziile la care am ajuns atestă că atât decăderea morală a comunelor, cât și procesul colectivizării în masă a sectorului agricol din RASSM în sfera „comunizării", au fost factori ce au contribuit la reorganizarea comunelor în arteluri agricole.

Lucrarea se încheie cu ***Concluzii generale și recomandări*** deduse în urma studierii fenomenului comunelor agricole din RASSM. Totodată, sunt formulate și noi oportunități de

cercetare, în vederea stabilirii unei continuități tematice, care să aprofundeze studierea fenomenului comunelor agricole din epocă.

De asemenea, teza include *Anexe*, cu fotografii inedite care redau trăsăturile specifice ale efortului propagandistic pe linia comunelor agricole din RASSM. În procesul cercetării au fost descoperite fotografii ale comunarzilor, care reflectă statutul lor social, de oameni săraci, acesta fiind un criteriu important în procesul de afiliere la comuna agricolă. În *Anexe* se regăsesc mai multe materiale care redau istoricul comunelor agricole în perioada anilor 1924 - 1940.

1. REPERE TEORETICE, ISTORIOGRAFICE ȘI SURSE ISTORICE

Formarea RASSM la 12 octombrie 1924, în stânga Nistrului, a fost o consecință a politicii Uniunii Sovietice față de zona Balcanilor și România și față de Basarabia românească. Apariția unei entități „moldovenești" în imediata vecinătate a României a avut drept scop pregătirea terenului pentru anexarea Basarabiei, aflată „temporar sub ocupație românească". Prin urmare, statul sovietic a alocat resurse pentru formarea unei noi „republici" care, la momentul oportun, să se contopească, din punct de vedere politic, economic, social, cultural, etnic etc., cu teritoriul dintre Nistru și Prut. Totodată, „unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului" trebuia să servească drept breșă strategică a URSS față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția"[28]. S-a adeverit ulterior că „regimul totalitar bolșevic a transformat republica autonomă de peste Nistru într-un adevărat poligon pentru efectuarea celor mai oribile experimente politice, sociale, economice, culturale și identitare"[29].

Unul dintre experimentele montate și eșuate, în ultimă instanță, a vizat reorganizarea sectorului agrar într-un timp cât mai scurt. Pentru ca noua „republică" să cunoască „cel mai înalt nivel" economic al dezvoltării socialiste a fost necesară lichidarea proprietății individuale a țăranilor și trecerea acesteia în proprietatea statului. Totuși, o transformare rapidă a sectorului agricol nu putea avea loc, deoarece țăranilor le era străină munca „în comun" și repartizarea produselor în funcție de necesități. Bolșevicii au recurs la crearea unor entități agricole menite să-i familiarizeze pe țărani cu formele de asociere în domeniul agriculturii: tovărășii pentru prelucrarea în comun a pământului, comunele agricole, arteluri agricole. Aceste structuri economice urmau să devină focare propagandistice în domeniul politicii agrare demarate în RASSM.

Analiza istoriografiei occidentale a relevat aspecte de ordin terminologic privind comunele agricole, care nu puteau fi evitate în contextul demarării cercetării prezentei teme. Autorii din Vestul Europei au fost foarte preocupați de modalitatea de organizare a comunităților rurale din

---

[28] Elena Negru. *Formarea R. A. S. S. M. și stabilirea priorităților etnoculturale.* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), p. 1; Nicolae Enciu. *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice/Rusiei în Balcani.* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), p. 23; Oleg Galușcenco. *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R. A. S. S. M.).* În: „Revista de Istorie", Chișinău, 1997, nr. 3 - 4, p. 66; *Как создавалась республика на Днестре (к 80 – летию МАССР).* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", 2004, но. 8, стр. 43; *Юбилей Молдавской АССР.* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", 2015, но. 13, стр. 57; *Первая конституция Молдавской АССР.* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", 2016, но. 14, стр. 25; Ion Șișcanu. *RASS Moldovenească – o altă carelie sovietică în planurile cominterniste ale Rusiei (1924).* În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", Chișinău, 2014, nr. 4 (35), p. 85.

[29] *Moldovenii sub teroarea bolșevică: Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova.* Chișinău: Serebia, 2010, p. 8.

Rusia țaristă și, ulterior, din Uniunea Sovietică. Astfel, valorificarea studiilor occidentale a scos în evidență faptul că esența comunelor agricole de tip sovietic nu reprezintă o descoperire pur leninistă, ci, mai degrabă, un împrumut care avea la bază trăsăturile unor comunități agricole existente în perioada prerevoluționară. Compartimentul teoretic destinat studierii istoriografiei subiectului trece în revistă o serie de aspecte de sorginte utopică, preluate de bolșevicii ruși, în vederea construirii unei societăți ideale care, într-un final, s-a dovedit a fi un experiment teoretic, încununat cu eșecuri de ordin practic.

În prezentul demers ne propunem să supunem unei analize critice sursele istoriografice care abordează tematica comunelor agricole din stânga Nistrului în perioada anilor 1924 - 1940, urmând să surprindem în ce măsură tema comunelor agricole a fost elucidată în scrierile vremii și care a fost poziția autorilor publicațiilor față de rolul pe care l-au avut comunele în procesul de reorganizare a vieții sătești. Vom recurge la analiza istoriografiei problemei de cercetare, concentrându-ne pe scrierile care abordează diferite aspecte ale satului moldovenesc din stânga Nistrului (mod de organizare și existență) din vechime până în anul 1940. Totodată, ne vom axa pe studierea tematicii istoriografice a comunelor agricole din RASSM.

În primul rând, vor fi supuse analizei publicațiile istoriografice românești, dar și sovietice, apărute în perioada interbelică. Considerăm oportun să scoatem în evidență gradul de interes pe care l-au trezit comunele agricole pe ambele maluri ale Nistrului. După anexarea Basarabiei, la 28 iunie 1940, istoriografia sovietică a încercat să demonstreze că politica economică dictată de PC(b) în RASSM a înregistrat rezultate pozitive, în raport cu acțiunile monarhiei și „burgheziei românești" între Prut și Nistru. Autorii sovietici au „denaturat realitatea", încercând să „modeleze o nouă istorie, trecând sub tăcere unele documente ale timpului, iar altora dându-le aprecieri tendențioase sau citându-le trunchiat"[30]. Perioada anilor 1950 - 1980 a fost marcată de ridicarea în slăvi a geniul lui Lenin în ceea ce privește reorganizarea sectorului agrar din stânga Nistrului, precum și a „succesului" obținut prin intermediul comunelor agricole în procesul colectivizării gospodăriilor țărănești.

Perioada gorbaciovistă a „făcut posibil accesul specialiștilor la arhivele istorice, fapt care a permis cercetarea și aprecierea evenimentelor în baza documentelor timpului, fără restricții de ordin ideologic sau politic"[31]. Astfel, după 1990 istoricii au avut posibilitatea să revadă trecutul „glorios" al comunelor agricole din RASSM și impactul lor asupra comunității țărănești. Rezultatele studiilor au scos la iveală faptul că aceste colective agricole au reprezentat un eșec al

[30] Lidia Pădureac. *Relațiile româno - sovietice (1917 - 1934).* Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, p. 4.
[31] *Ibidem,* p. 4.

politicii bolșevice. Totuși, cercetările efectuate după 1990 sunt puține și nu prezintă o imagine bine conturată a comunelor agricole din stânga Nistrului.

Se va insista și asupra imaginii propagandistice a comunelor agricole, redate în presa timpului din RASSM. Or, ziarele de partid au jucat un rol crucial în campania diseminării informației, care a permis „îndoctrinarea maselor cu noțiuni utopice”[32]. În calitate de surse istorice la elaborarea tezei au fost utilizate memoriile, discursurile liderilor politici, surse iconografice etc. De asemenea, am consultat fondurile arhivistice din Republica Moldova, în vederea studierii fenomenului comunelor agricole din RASSM. Documentele existente în Arhiva Organizațiilor Social - Politice conțin informații relevante privind tema dată, care nu au fost valorificate pe deplin și n-au fost puse în circuitul științific. Materialul istoriografic colectat din raionul Rîbnița vine să întregească imaginea de ansamblu a surselor istorice care au în prim-plan tematica comunelor agricole.

1.1. Aspecte teoretice cu referire la comunitatea țărănească moldovenească din stânga Nistrului

Românii-transnistreni, „sau cum își zic ei înșiși – moldoveni”[33], sunt atestați pe teritoriul dintre Nistru și Bug încă din vechime[34], iar localnicii acestui spațiu geografic „se bucurau de numeroase drepturi și libertăți […]: mulți domnitori moldoveni, de la Bogdan Vodă la Ștefan cel Mare sau Duca-Vodă[35], au acordat pământuri în stânga Nistrului unora dintre slujbașii lor devotați”[36]. Astfel, conform unor aprecieri recente, „majoritatea satelor moldovenești din stânga Nistrului au fost întemeiate în secolele XVII - XVIII, anterior anului 1791”[37]. Atestări ale satelor moldovenești existente în stânga Nistrului îi aparțin și diplomatului francez Claude-Charles de Payssonnel redate în lucrarea *Traité sur le commerce de la Mer Noire* apărută la sfârșitul secolului XVIII[38]. Acest fenomen s-a datorat „refugierii populației românești din Moldova și Muntenia, din cauza atrocității armatei ruse de ocupație, dar și faptului că o parte din populație era deportată cu

[32] Valentina Enachi. *Mecanismele propagandei sovietice în RSS Moldovenească în anii 70 ai secolului XX*. În: „Vector European”, 2016, nr. 2, p. 98.
[33] I. Dumitrașcu. *România și românii transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural - literară”, Chișinău - București, Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1932, nr. 4, p. 67.
[34] Momentan, nu se cunosc date concrete cu referire la primele atestări ale existenței moldovenilor din stânga Nistrului, fapt care a condus la apariția disensiunilor în rândul istoricilor din Republica Moldova.
[35] A se consluta, în acest sens, și articolul lui Radu Vulpe. *Trebuie să rămânem în Transnistria.* În „Transnistria”, 1941, nr. 16, 10 noiembrie, p. 1.
[36] Ioan Popa, Luiza Popa. *Românii, Basarabia și Transnistria,* ed. a 2-a. București: Editura Nora, 2012, p. 101.
[37] Constantin Ungureanu. *Populația RASS Moldovenești (1924 - 1940).* În: „Caiete de istorie”, Chișinău, 2004, nr. 1 (12), p. 6.
[38] Gheorghe I. Brătianu. *Basarabia. Drepturi naționale și istorice.* București: Meteor Press, 2024, p. 28; 183.

forța și colonizată în Transnistria”[39], peste Nistru fiind întâlnite „târguri românești precum Ocna, Balta etc. și o mulțime de sate românești”[40], care nu erau amplasate în imediata apropiere de cursul Nistrului, ci, mai degrabă, dispersate pe întreg teritoriul Bugo-Nistrean. Așa cum menționează Nichita P. Smochină, „acest ținut niciodată nu a aparținut ucrainenilor, bunăoară; totdeauna el a fost un *res nullius,* pe câmpiile căruia s-a desvoltat liberă și nestingherită de nimeni moldovenimea noastră”[41].

Începând cu anul 1812, „viața transnistrenilor se contopește cu aceea a basarabenilor. Din acest moment, evoluția juridică și social-economică urmează calea comună, cu mici deosebiri în ceea ce privește românii din gubernia Podolia, fostă provincie poloneză”[42]. Din punct de vedere social, moldovenii din stânga Nistrului au fost divizați în două categorii distincte: boierii (mari proprietari funciari) și țăranii, care, până la reforma agrară din 19 februarie 1861, erau organizați în obști țărănești, așezate pe moșia boierului”[43]. Mari proprietari de pământ din stânga Nistrului au fost boierii: „Gagarin - 42 000 de desetine; Leontovici - 40 000 de desetine; Sabanski - 25 000 de desetine; Iurivici - 18 000 de desetine”[44]; Voitenko, ce deținea moșii de la „hotarul dintre raionul Rîbnița și raionul Kotovsk, regiunea Odesa”[45]; Țîbulevschi (moșier de origine poloneză), care ar fi deținut moșii în zona raionului Dubăsari[46]. Propaganda sovietică n-a ezitat să arate că țăranii lipsiți de pământ (viitorul proletariat) „argățeau”[47] la acești boieri. Abolirea iobăgiei în Rusia țaristă și reforma agrară din 1861 vor oferi o libertate mai mare țăranului, dar obștea va continua să reprezinte forma de proprietate colectivă asupra pământului. Așa cum observă Nichita Smochină, „reformele care au succedat până în preajma războiului mondial, cu tendințe de unificare a dreptului agrar, n-au fost în stare să aducă echitatea cerută de revoluție și împrejurări. Aceste reforme reprezintă mai mult o luptă între obiceiul pământului, cu caracter național, și tendința de hegemonie a dreptului pozitiv, reprezentat de oficialitate”[48].

„Revoluția bolșevică” a stabilit noi principii de organizare a sectorului agricol. Naționalizarea pământului și trecerea acestuia în propietatea statului nu a mai permis apariția

[39] *Ibidem,* p. 7.
[40] Dumitru Furtună, *Episcopul Melchisedec și vechile amintiri românești din Transnistria*. În: „Revista de istorie bisericească”, Craiova, 1943, nr. 1, p. 231.
[41] Nichita Smochină. *Republica Moldovenească a Sovietelor.* În: „Moldova Nouă”, Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1935, nr. 1 - 3, p. 7.
[42] Nichita Smochină. *Organizarea satului la românii de peste Nistru.* În: „Moldova Nouă”, Iași: Institutul de arte Grafice „Brawo”, 1939, nr. 5, p. 18.
[43] *Ibidem,* p. 19.
[44] А. Воронянский. *Лор ли-с 15 ань.* Тираспол: Едитура де Стат а Молдовей, 1939, п. 10.
[45] L. Medvedkin. *Semicentenarul comunei Lenino*. În: „Moldova socialistă”, 1974, nr. 203 (12592), 30 august, p. 3.
[46] B. Baidan. *Sate transnistriene.* În: „Glasul Nistrului”, 1943, anul II, nr. 68, 25 decembrie, p. 4.
[47] *10 ani RASSM.* Sesia jubiliară a CEC RASSM. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1934, p. 22.
[48] Nichita Smochină. *Organizarea satului la românii de peste Nistru...*, p. 19.

proprietarilor funciari. La 26 octombrie (7 noiembrie) 1917 este promulgat *Decretul asupra pământului*. Legea prevedea „distrugerea rămășițelor iobăgiei, eliminarea fundamentelor vechiului sistem funciar burghezo - proprietar și satisfacerea nevoilor țăranilor fără pământ sau cu puțin pământ”[49]. Pe malul stâng al Nistrului „aproape toate moșiile expropriate au fost împărțite la țărani; parte din acest teren a fost organizat în sovhozuri[50]; vreo zece la număr”[51], țăranii primind pământ în folosință, fapt care, datorită NEP-ului lui Lenin, „a creat unele condiții avantajoase pentru ameliorarea vieții”[52]. La începutul deceniului al treilea, conform unor estimări, țăranii din satele de pe malul stâng al Nistrului au primit de la stat peste 300 mii ha de pământ. Drept urmare, „s-a consolidat situația economică a foștilor argați și a țăranilor nevoiași, care și-au înjghebat gospodării proprii”[53]. Libertatea economică, promovată de Lenin, „a măgulit țărănimea în anii 1924 - 1928. Sătenii se simțeau mai bine, în comparație cu primii ani de stăpânire sovietică. Dreptul lor de proprietate asupra produselor agricole se respecta, deși nu în întregime”[54].

Nu în ultimul rând, pentru a-și fundamenta simpatia și sprijinul față de țărani, bolșevicii au creat instituții menite să-i ajute pe țărani. De exemplu, în RASSM a fost creată *Secția țărănească*, prin intermediul căreia țăranii puteau beneficia de consultații agricole (în ceea ce privește cultivarea plantelor și creșterea animalelor), de achiziționarea la preț redus a semințelor calitative și a materialului semincer provenit de pe urma selecției[55].

În contextul reorganizării sectorului agricol din stânga Nistrului și al naționalizării tuturor mijloacelor de producție, statul sovietic declară țărănimea împărțită în trei clase: chiaburii (în rusă - кулаки), mijlocașii și săracii. Conform criteriilor adoptate, chiaburii erau „țăranii care au posedat sau posedă o avere mai mare de 5 ha de pământ și inventar viu, cai, o vacă, câteva oi sau alte bunuri echivalente, la exploatarea cărora întrebuințau și mâini de lucru străine, pe lângă cele proprii”[56]. În 1927, gospodăriile țărănești înstărite din RASSM reprezentau un număr infim, „constituind doar 2,7%”[57]. A doua categorie o constituiau „seredniacii (mijlocașii), în care intră

[49] Н. Кикуш. *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР.* Кишинев: Штиинца, 1989, стр. 11.
[50] Gospodării agricole de stat în care muncitorii erau remunerați cu bani. Spre deosebire de sovhozuri, în colhozuri plata se efectua în natură.
[51] T. Vladică. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice.* În: „Moldova Nouă”. Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1935, nr. 1 - 3, p. 58.
[52] Anton Moraru. *Istoria românilor: Basarabia și Transnistria (1812 - 1993).* Chișinău, 1995, p. 298 - 299.
[53] *Ibidem,* p. 299.
[54] Ștefan Bulat. *Din viața românilor transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural - literară”, Chișinău - București, Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1932, nr. 1, p. 35.
[55] A se vedea, în acest sens, Alexandru Molcosean. *Activitatea Secției Țărănești în RASSM (1924 - 1925).* În: „Studia Universitatis Moldaviae”, (Seria Științe Umanistice), Chișinău, 2021, nr. 10 (150), p. 23 - 31.
[56] *Ibidem,* p. 36.
[57] Ion Jarcuțchi, Elena Negru, Ion Chirtoagă. *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent.* Chișinău: Bons Offices, 2007, p. 270.

toți gospodarii mijlocii, posesori de averi mai mici de 5 ha de pământ, însă suficiente pentru întreținerea familiei”[58]. Conform aprecierii lui St. Bulat, „seredniacii au fost lăsați în pace numai cu scopul de a nu-i zădărî atâta timp cât sovietele vor fi ocupate cu distrugerea culacilor. În a doua jumătate a anului 1931, Guvernul Comunist a pornit confiscarea averilor și la seredneaci, exilând în Siberia o parte din ei, alături de culaci”[59]. Drept gospodării chiaburești au fost catalogate cele care, „în principiu, ar fi opus - iarăși conform doctrinei staliniste - rezistență procesului de colectivizare”[60].

Ultima categorie de țărani sunt săracii, care „nu sunt capabili să-și întrețină viața prin forțele proprii, pentru că sunt lipsiți de bunuri imobile și de avere mobilă”, totodată, aceștia trebuie să „arate că au un trecut cu fapte negre și un staj de pușcărie țaristă”[61]. Existența unei astfel de clasificări a țărănimii din RASSM „ a distrus puterea de clasă socială a țărănimii, paralizând prin aceasta pe cel mai mare vrăjmaș al comunismului”[62].

În scopul implementării planului cincinal privind colectivizarea vieții satului din stânga Nistrului, s-au fixat următoarele obiective: „în direcția economică - lichidarea gospodăriilor individuale și colectivizarea completă a gospodăriilor agricole, și prefacerea RASSM din țară agricolă în țară industrial - agricolă; în direcția social - politică - apărarea țării, sporirea luptei de clasă, lichidarea culacilor, întărirea clasei muncitorești”[63]. În 1931, în RASSM erau „băgate în colhoz” „82 390 de gospodării țărănești (care constituiau 71,7%)”[64]. Foametea din 1932[65] a accentuat reticența țăranilor cohloznici și aceștia au început să se retragă din gospodăriile colective, ca, la 1 aprilie 1932, gospodăriile țărănești să constituie 68,9%. Țărănimea din RASSM a cunoscut în 1932 o foamete cruntă, care a dus la mii și zeci de mii de decese. Se estima că pe întregul republicii erau „25 300 de înfometați, 7 000 oameni umflați, 120 au murit de foame, 2 500 de oameni aveau nevoie absolută de alimente”[66]. În vara anului 1932 „31 mii de gospodării colhoznice și 13 mii de gospodării individuale aveau nevoie de pâine. 50-60% din familiile

[58] Ștefan Bulat. *Din viața românilor transnistreni...,* p. 37.
[59] *Ibidem,* p. 38.
[60] Ion Șișcanu. *Culăcimea în RSS Moldovenească: mit și realitate.* În: Conferința științifică internațională „Latinitate, Romanitate, Românitate”, ed. a VII-a, Chișinău - Oradea, 2023, p. 581.
[61] Ștefan Bulat. *Din viața românilor transnistreni...,* p. 39.
[62] *Ibidem,* p. 39.
[63] T. Vladică. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice...,* p. 59 - 60.
[64] Nicolae Movileanu. *Din istoria Transnistriei (1924 - 1940) (I).* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1 (13), p. 65.
[65] A se consulta studiile lui Chiril Stratievschi care abordează foametea din 1932 din RASSM: *Голод 1932 - 1933 гг. в Молдавской АССР.* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 2 (14), p. 40 - 50; *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM*. În: „Caiete de istorie”, 2004, nr. 1 (12), p. 13 - 22; *Годы трудные, годы голодные (1924 - 1926 гг. в АМССР)*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 1, 2007, p. 3 - 19.
[66] Chiril Stratievschi, *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM*. În: „Caiete de istorie”, 2004, nr. 1 (12), p. 15.

țărănești nu le ajungeau pâine”[67]. Apogeul foametei a fost atins în „primăvara - vara anului 1933, așa încât din ianuarie și până în mai 1933 au decedat, secerați de foame, circa două mii de oameni din raionul Balta”[68]. În raionul „Ananiev sufereau de foame 6 000 de oameni dintre care 1 500 de copii. În martie, numărul morților în raion era de 3 700 persoane”[69].

Represiunile la care au fost supuși țăranii din RASSM pentru a-i forța să intre în colectivele agricole nu au dus la colectivizarea totală. Ca urmare, s-a recurs la stabilirea impozitelor exagerate pentru țăranii individuali. În acest context, Stalin declara: „Trebuie creată o asemenea situație în care țăranul individual cu gospodăria lui personală să trăiască mai rău, pentru ca el să aibă mai puține posibilități decât colhoznicul. Evident, este necesar să înăsprim presiunea fiscală”[70].

În 1935, odată cu introducerea noului *Statut - model al artelului agricol*, toate formele primare de cooperare în agricultură au fost desființate (comune agricole, TOZ-uri), artelul agricol devenind unicul model de organizare a agriculturii. Țăranii care erau membri ai artelului au beneficiat de o serie de înlesniri (sociale și fiscale), în detrimentul țăranilor individuali. Ca urmare a presiunii crescânde asupra țărănimii „libere”, în 1936 „colhozurile întruneau deja 96,6% din gospodăriile țărănești”[71].

„Operațiunea culăcească”, declanșată în 1937, a fost „desfășurată în baza ordinului de tristă amintire, nr. 00447, semnat la 30 iulie 1937 de N. Ejov (comisarul afacerilor interne din URSS), *Cu privire la operațiunea de represare a foștilor culaci, a infractorilor și a altor elemente antisovietice”*[72]. În acel an, sub ghilotina bolșevică „au căzut, unii după alții, țărani, intelectuali, muncitori, preoți, oameni nevinovați, care nu au avut parte nici de un proces de judecată, nici de o înmormântare creștină”[73]. Țăranii au fost deposedați „de aproape toate bunurile în perioada așa-numitei *deschiaburiri”*[74]. Astfel, autoritățile i-au lichidat pe țăranii moldoveni suspectați că ar avea legături cu românii de peste Nistru. Cu toate că presa de partid a insistat asupra creionării

---

[67] Chiril Stratievschi. *Foametea din 1932, amploarea și...,* p. 16.
[68] Nicolae Movileanu. *Din istoria Transnistriei...,* p. 66.
[69] Chiril Stratievschi. *Foametea din 1932, amploarea și...,* p. 21.
[70] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 322; *Situația din agricultura RASS Moldovenești după încheierea procesului de colectivizare forțată a gospodăriilor individuale țărănești.* În: „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului”, seria 24, vol. 3. Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă”, 2022, p. 145.
[71] *Ibidem,* p. 322.
[72] Gheorghe Negru, Mihai Tașcă. *Represiunile politice din RASSM în anii 1937 - 1938 („Operațiuninea culăcească” și „operațiunea română”.* În: „Destin românesc”, 2010, nr. 1, p. 41. Studiul autorilor a fost publicat și în volumul colectiv coordonat de Sergiu Musteață și Igor Cașu. A se vedea Gheorghe Negru, Mihai Tașcă. *Represiunile politice din RASSM în anii 1937 - 1938 („Operațiunea culăcească” și „operațiunea română”.* În: „Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa”, Chișinău: Editura Cartier, 2011, p. 429 - 455.
[73] Valentin Burlacu. *Curs universitar la istoria contemporană a românilor. Partea I. Volumul 2: Basarabia și RASSM (1918/1924 - 1940).* Chișinău: Învățătorul Modern, 2016, p. 332.
[74] Octavian Țîcu. *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut: Din 1791 până în prezent.* Chișinău: Editura Litera, 2018, p. 172.

imaginii țăranului moldovean înstărit (culacul), analiza surselor vizuale (în special, a caricaturilor), publicate în ziarul *Plugarul Roș* și *Moldova Socialistă,* nu exprimă trăsături distinctive specifice țăranilor moldoveni care să fi făcut parte din „culăcimea" din stânga Nistrului[75].

Atrocitățile îndreptate împotriva țăranilor din stânga Nistrului au avut ca efect creșterea numărului colhoznicilor. Astfel, la „sfârșitul anului 1937, colhozurile întruneau deja 99,5% din suprafața arabilă"[76] din RASSM. Colhozurile reuneau cca 110.000 de gospodării țărănești, iar pe câmpurile socializate munceau mai mult de 200.000 de colhoznici. Către anul 1940, „doar 2.415 gospodării țărănești nu erau incluse în colhozuri"[77]. Rezistența țărănimii a fost înfrântă prin instrumentele unei politici violente și represive în stânga Nistrului.

Recensământul efectuat la 17 decembrie 1926 a relevat că cele mai multe sate cu populație românească erau atestate „în cele 6 raioane de lângă Nistru"[78]. Astfel, repartizarea moldovenilor de-a lungul cursului Nistrului era în felul următor: „Camenca - 15 053 de moldoveni, care constituiau 38,43% din numărul total al populației; Rîbnița - 17 023 (35,66%); Dubăsari - 28 559 (67,02%); Grigoriopol - 13 744 (45,67%); Tiraspol - 16845 (26,01%); Slobozia - 24 341 (64,70%)"[79]. În raioanele Dubăsari și Slobozia moldovenii erau majoritari în raport cu ucrainenii, pe când în restul raioanelor, moldovenii erau minoritari față de celelalte etnii. Populația românească era mai numeroasă în „raioanele Ananiev (33,7%) și Bîrzula (32%), urmate de Krutensk (16,9%), Ocna - Roșie (15,7%) și Balta (doar 2,3%)", unde ucrainenii constituiau peste 50% din populație[80].

Studierea fenomenului constituirii comunelor agricole în RASSM ne-a prilejuit surpriza de a constata că, cu toate că autoritățile sovietice recurgeau la formarea unor astfel de colective în satele moldovenești, majoritatea comunelor erau constituite din comunarzi ucraineni și ruși și numai într-o mică măsură moldovenii erau prezenți printre țăranii „comunizați". Acest fapt poate fi explicat prin atitudinea de atașare tradițională a țăranilor moldoveni față de proprietatea individuală. Interesul pentru gospodăria personală a țăranului moldovean devine o stavilă în calea procesului de colectivizare, inițiat de bolșevici în stânga Nistrului.

---

[75] Vezi, în acest sens, Alexandru Molcosean. *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. În: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale". Materialele Conferinței Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022, Chișinău, Tehnica - UTM, 2022, p. 144 - 153.

[76] Valentin Burlacu, Gheorghe Cojocaru. *RASSM: formare și evoluție*. În: *„*Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări" (coord. Liliana Corobca). Iași: Editura Polirom, 2019, p. 120.

[77] *Ibidem,* p. 121.

[78] Constantin Ungureanu. *Populația RASS Moldovenești (1924 - 1940).* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), p. 8.

[79] Oleg Galușcenco. *Populația RASSM (1924 - 1940).* Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 2001, p. 43.

[80] Constantin Ungureanu. *Populația RASS Moldovenești...,* p. 8.

În concluzie, satul moldovenesc din stânga Nistrului a avut parte de multiple transformări, în funcție de turnura evenimentelor istorice. Moldovenii aflați sub stăpânire țaristă au conviețuit într-un sistem social specific Imperiului Rus până la începutul secolului XX, numit *obște sătească*. Ulterior, abolirea iobăgiei a oferit o libertate mai mare țăranului, pentru a-și consolida avutul personal (excepție, în acest caz, este pământul care era utilizat colectiv). Revoluția rusă din 1917 și prăbușirea vechiului regim imperial a așezat etnosul rural pe noi făgașe, pregătindu-l pentru o nouă eră – cea a socialismului. Economia „de război" promovată de Lenin a arătat primele manifestări ale „noului regim". Principiile marxiste au lovit dur satul moldovenesc, acesta fiind obligat să se „convertească" la sistemul colectiv de organizare și de existență, satul urmând, practic, să fie desființat, iar țărănimea – transformată în muncitori la stat. Către anul 1940, planurile staliniste de reorganizare a spațiului rural au fost duse la bun sfârșit, fiind pregătit terenul pentru a „exporta" politica promovată în mediul rural din RASSM peste Nistru, în Basarabia ce va cădea sub ocupația sovietică.

1.2. Interpretarea esenței comunelor agricole în istoriografia occidentală

Inițierea discuțiilor pe marginea existenței comunelor agricole în RASSM nu poate fi demarată fără o abordare mai largă a subiectului privind comunele din Rusia Sovietică. Or, spațiul geografic al apariției unor astfel de colective[81] de muncă nu vizează doar partea stângă a Nistrului, ci cuprinde, mai degrabă, un teritoriu vast, amplasat în extrema Europei Răsăritene. În cadrul acestui demers, urmează să abordăm definiția termenului *comună agricolă,* precum și esența acestuia, raportat la spațiul geografic al Rusiei ante - și interbelice.

Comuna agricolă a reprezentat în sine „o formă de cooperativă agricolă de producție, care s-a caracterizat prin socializarea tuturor mijloacelor de producție și a pământului și printr-o repartiție egalitară – după consumator"[82]. Fiind utilizate în comun toate resursele, „inclusiv, adeseori, chiar hainele de pe ei [comunarzi], grupuri de oameni crescuți în comun mâncau și trăiau în comun, în încercarea nu numai de a-și câștiga existența, ci și de a desființa din viața lor sursa

[81] Termenul *colectiv* (raportat la conținutul prezentului studiu) înglobează o serie de formațiuni agricole care aveau menirea să adune și să organizeze muncitorii, în scopul de a-și uni forțele pentru realizarea anumitor obiective prestabilite. Cu referire la sectorul agricol, colectivele de muncă se clasifică în: comune, arteluri (cunoscute ulterior sub denumirea de *colhozuri*), tovărășii pentru prelucrarea în comun a pământului (TOZ-uri), tovărășiile de grădini și vii, tovărășii de mașini și tractoare (care vor deveni un organ politic și de control în mediul rural, denumite SMT - Stații de Mașini și Tractoare).

[82] *Дикционар енчиклопедик молдовенеск.* Кишинэу: Редакция принчипалэ а енчиклопедией советиче молдовешть, 1989, п. 277.

lăcomiei, invidiei și a necazurilor în lume: proprietatea privată”[83]. Modalitatea de conviețuire a membrilor comunei sub același acoperiș este cunoscută în limba germană ca *bruderhaus,* care, în traducere, înseamnă *casa fraților*[84]*,* termen apărut în tranșeele Primului Război Mondial, acesta desemnând modalitatea de organizare a soldaților în perioada marii conflagrații: utilizarea în comun a obiectelor și a spațiului de odihnă.

Sub aspect sociologic, „termenul *comună* este amorf. Este folosit pentru vechile subsocietăți mici, foarte structurate, ascunse în zonele rurale. În plus, termenul de *comună* este înșelător prin faptul că sugerează că toate bunurile sunt deținute în comun, că există comunism economic”[85]. Prin urmare, o latură a comunei agricole consta în „organizarea producției agricole de amploare, acoperind toate ramurile agriculturii, pe baza muncii colective a membrilor săi, cu socializarea completă a folosinței terenului, a tuturor construcțiilor agricole, a uneltelor, animalelor de muncă și producție și a altor mijloace, în scopul ridicării poziției materiale și culturale a membrilor săi și realizării organizării socialiste a agriculturii”[86]. În acest sens, cercetătorul finlandez Mikko Ylikangas menționează că scopul comunei a vizat „practicarea unei agriculturi eficiente, moderne, industriale, pe scară largă. Comuna avea, de asemenea, scopuri ideologice și politice profunde : va aduce industria, mașinile, electricitatea și o mentalitate muncitoare în zonele rurale din sudul Rusiei, unde agricultura era practicată într-o modalitate tradițională, unde domnea religiozitatea și superstiția”[87].

În sens restrâns, atribuțiile comunei agricole se rezumau la „asigurarea membrilor ei în funcție de necesități și atragerea acestora la muncă în funcție de capacitatea lor fizică”[88]. Practicarea unei agriculturi demonstrative, prin utilizarea preponderentă a mașinilor agricole și diseminarea rezultatelor în rândul țăranilor, reprezintă latura ideologică a comunelor agricole. Anume aceste cooperative, în viziunea lui Lenin, au constituit modelele de organizare economică, menite să-i faciliteze țăranului activitatea de producție[89], devenind, în scurt timp, atractive pentru „liderii sovietici care doreau să aducă tehnologie, expertiză și oameni de încredere din punct de

[83] J. T. Flynn. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson.* In: „The Chatolic Historical Review”, The Catholic University of America Press, 1964, no. 4, vol. 49, p. 577 - 579.
[84] А. Татаров. *Притягательная сила примера.* В: „Ленинское знамя”, 1974, nr. 102 (8770), 27 august, p. 2.
[85] R. Shonle Cavan. *Communes: Historical and Contemporary*. In: „International Review of Modern Sociology”, International Journals, 1976, nr. 1, vol. 6, p. 1.
[86] *Устав сельскохозяйственной коммуны, 8-е изданию,* Москва: Книгосоюз, 1930, стр. 4.
[87] M. Ylikangas. *The sower commune: An american - finnish agricultural utopia in the Soviet Union.* In: „Journal of Finnish Studies”, University of Toronto Press, 2011, nr. 1 - 2, vol. 15, p. 57-58.
[88] Ф. Крестинишен. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, п. 10.
[89] В. Ленин. *Полное собрание сочинений том. 45*. Москва: Изд. Политической литературы, 1975, стр. 370.

vedere politic în mediul rural”[90]. Un astfel de colectiv se „întemeia pe cooperarea liberă și independentă a celor care lucrează în agricultură și împart produsele rezultate în urma muncii lor între ei”[91].

În termeni tradiționali, comuna agricolă este asemănată cu o obște sătească *evoluată*, acolo unde „toți membrii iau parte la lucrări, în funcție de propriile forțe și capacități”[92]. Obștea sătească din evul mediu românesc se caracteriza prin „proprietatea devălmașă asupra teritoriilor cuprinse în hotarele sătești, exprimată prin împărțirea periodică între membrii comunității a pământurilor cultivabile”[93]. Din punctul de vedere al utilizării mijloacelor de producție, în obștea medievală numai pământul era comun, în schimb, vitele și inventarul agricol era utilizat în mod individual. În spațiul rus, obștea satului s-a dezvoltat mult mai târziu, în secolul „al XVI-lea și a început să funcționeze, în elementele sale esențiale, la mijlocul secolului al XVII-lea”[94]. Modul de organizare a „obștii agricole” din secolul XX viza „prelucrarea pământului de către toți membrii comunei, iar proprietatea asupra uneltelor și clădirilor aparținea tuturor (proprietatea individuală asupra acestor bunuri era exclusă)”[95].

În perioada Revoluției Franceze de la 1871, termenul *comună* însemna „un loc sau un acord prin care oamenii împărtășeau diverse aspecte importante ale vieții lor – munca, proprietatea, petrecerea timpului liber, orele de masă”[96] și fiind exclusă exploatarea între clase[97]. Mișcarea revoluționară din Rusia din anul 1917 a preluat acest concept de origine vest-europeană și l-a adaptat ideologiei socialiste. Prin urmare, dacă *Comuna din Paris* reflecta un sistem care viza, în special, protejarea elementului muncitoresc și reglementarea activității acestuia, comuna agricolă din Rusia sovietică a îmbinat elementul social cu cel economic, în vederea realizării unui proces de tranziție către alte forme de cooperare, mai avansate – artelurile. În calitate de „promotori” ai idealului revoluționar francez, bolșevicii au preluat lozinca *Comunei din Paris*[98], pentru a denumi

---

[90] S. Bernstein, R. Cherny. *Searching for the soviet dream: Prosperity and dissilusionment on the Soviet Seatlle agricultural commune, 1922 - 1927*. In: „Agricultural History”, 2014, no. 88, p. 25.
[91] Листовка: *Что такое советское хозяйство и сельскохозяйственные коммуны, 8 июля 1920 г.* Могилев: Армия Политическтй отдел, 1920.
[92] И. Ефодиев. *География Молдовий.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, п. 69.
[93] *Istoria Românilor*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită. Volumul III. București: Editura enciclopedică, 2010, p. 397.
[94] Geofrrey Hosking. *Rusia: Popor și imperiu, 1552 - 1917*. Iași: Polirom, 2001, p. 147.
[95] М. Вольфсон. *Экономические формы СССР*. 2-е издание. Москва - Ленинград: Молодая Гвардия, 1924, стр. 54.
[96] Richard Stites. *Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution.* New York, Oxford University Press, 1989, p. 206.
[97] Ф. Крестинишен. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, п. 10.
[98] Istoricul francez Éric Aunoble menționează că termenul *comună* a concentrat rapid idealul revoluționar bolșevic, desemnând tentative particulare (comuna „din Paris” sau „din Petrograd”), cât și obiectivul final - „comuna mondială”. Vezi: Éric Aunoble. *„Le communisme tout suite!” Le mouvement des communes en Ukraine soviétique (région de Kharkiv) de 1919 à 1935*. In: „Revue des études slaves”, 2007, no. 2/3, vol. 78, p. 306.

colectivele agricole înființate în anii `20. De exemplu, în stânga Nistrului, pe teritoriul RASSM, în satul Cosî din raionul Bîrzula, a existat o comună agricolă (una din cele 4 care au beneficiat de sprijinul financiar și material, oferit de stat, din momentul înființării până la reorganizarea acestora în colhozuri, în prima jumătate a anilor 1930) - *Парижская Коммуна* (*Comuna din Paris*)[99]. Totodată, bolșevicii au utilizat termenul *comună* (care reprezintă radicalul termenului *comunism*) pentru atribuirea denumirii colectivelor agricole de muncă, cu scopul de a populariza în rândul țărănimii ideea noii doctrine politice.

În secolul al XIX-lea, în mediul rural din Rusia au existat o serie de formațiuni agro-sociale, cunoscute sub denumirea de *comune țărănești*[100] sau *община*[101] (comune ale țăranilor iobagi ruși, care au fost desființate în urma reformelor inițiate de Piotr Stolîpin)[102]. Utilizăm noțiunea *agro-social,* deoarece aceste comune țărănești, conform aprecierii lui Boris Mironov, au „îndeplinit o gamă largă de funcții, care pot fi împărțite în mai multe categorii: economică, fiscală, juridică, politic-administrativă, integrativ - defensivă, caritar - cooperativă, reglator - educativă, culturală, religioasă și de comunicare”[103]. Comunele țărănești „au oferit un mijloc eficient de a impune efortul de muncă al membrilor săi și de a minimaliza costurile de hrănire a acestora”[104]. Repartizarea normelor de consum era bazată (în unele locuri) pe numărul de persoane sau de guri ce trebuiau hrănite”[105] (*edoki*).

În cazul comunelor agricole din stânga Nistrului, acestea îndeplineau funcțiile:

1) Practicarea unei agriculturi demonstrative moderne;
2) Colectivizarea muncii și a vieții satului;
3) Promovarea activităților de ordin cultural în rândul țăranilor[106];
4) Administrarea Stațiilor de Mașini și Cai[107];
5) Desfășurarea în masă a învățământului comunist;

---

[99] Autorul a abordat tematica acestui colectiv de muncă în articolul *Comuna agricolă: Un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925-1930).* În*: „*Revista de Istorie a Moldovei”, 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), p. 179 - 181.

[100] Istoriografia occidentală a recurs la atribuirea unor termeni concreți care desemnează comunele din perioada țaristă - *peasant commune* - și cele care au apărut începând cu anul 1917 - *soviet communes.*

[101] *Малая Советская Енциклопедия,* том. 4. Москва: Советская Енциклопедия, 1929, стр. 96.

[102] D. Atkinson menționează că „în perioada interrevoluționară, guvernul imperial a adoptat un program menit să ofere o bază de decolare pentru agricultură. Politica prim-ministrului Stolîpin a vizat înlocuirea structurii comunale arhaice printr-o nouă ordine a proprietăților țărănești individualizată, care să dea spațiu inițiativei personale și inovațiilor tehnologice”. A se consulta, în acest sens, *The Statistics on the Russian land commune, 1905 - 1917.* In: „Slavic Review”, 1973, no. 4, vol. 32, p. 773.

[103] B. Mironov. *The Russian peasant commune after the Reforms of the 1860`s.* In: „Slavic Review”, Cambridge University Press, 1985, no. 3, vol. 44, p. 441 - 442.

[104] P. Toumanoff. *The development of the peasant commune in Russia.* In: „The Journal of Economic History”, Cambridge University Press, 1981, no. 1, vol. 41, p. 182.

[105] Geoffrey Hosking. *Rusia: Popor și imperiu, 1552 - 1917*. Iași: Polirom, 2001, p. 150.

[106] Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social - Politice (în continuare ANA DAOSP), F. 49, inv. 1, d. 235, f. 47.

[107] *Ibidem,* d. 1745, f. 47.

6) Promovarea propagandei în domeniul militar, al muncii și al educației antireligioase[108];
7) Lichidarea analfabetismului în rândul femeilor[109];
8) Organizarea cursurilor de instruire agricolă pentru țărani[110];
9) Colectarea cerealelor pentru a suplini fondul de semințe[111].

Una dintre primele descrieri ale comunei țărănești ruse, făcută de un occidental, îi aparține lui August Freiherr von Haxthausen (economist german și cercetător în domeniul agricol, care a călătorit în Imperiul Rus între anii 1883 - 1884, la invitația țarului Alexandru III). Acesta menționează că „fiecărui membru al comunei îi revine o cotă din averea comunală (cotă de grădini, câmpuri arabile și pajiști), care îi este alocată pentru o anumită perioadă. La expirarea termenului, toate terenurile se reîntorc în comună și noi suprafețe îi sunt alocate prin tragere la sorți”[112]. Prin urmare, modul de utilizare a pământului nu diferă mult de trăsăturile obștei sătești medievale.

Încă din perioada existenței comunelor țărănești în Imperiul Rus, s-a pus problema evoluției acestora. După cum arată S. Baron, Gh. V. Plehanov (oponent al lui V. I. Lenin) s-a întrebat, dacă „poate Rusia să ajungă la socialism pe baza comunei țărănești, fără a trece prin faza capitalistă de dezvoltare?”[113]. Plehanov a ajuns la următoarea concluzie: „Comuna nu constituie baza majoră a unui viitor comunism în mediul rural. Comuna nu are capacitatea de a se dezvolta de la sine spre cel mai înalt nivel din comunism”[114], aceste comunități îi împiedicau pe țărani să scape de metodele vechi în agricultură - sistemul cultivării în trei câmpuri, pășunatul vitelor pe câmp etc. În ultimă instanță, comunele țărănești au fost supuse dizolvării de către statul sovietic.

Un alt tip de comune agricole au fost cele de orientare sectară. Richard Stites menționează că, de fapt, „cele mai vechi și de succes comune au fost cele religioase”[115], care împărtășeau credința de rit vechi, fiind incluse în categoria mișcărilor sectare. Scopul primordial al constituirii acestor comune agricole avea la bază practicarea în sihăstrie a religiei, departe de ispitele lumii civilizate. Astfel de formațiuni religioase apar în anii `80 ai secolului XIX, fiind cunoscute drept *comune tolstoiene.* În consecință, gospodăriile agricole religioase, au oferit în mod involuntar un model de organizare a lucrului colectiv, șablon pe care bolșevicii l-au preluat, încercând să-l implementeze în practică, făcând anumite ajustări specifice curentului socialist.

[108] *Ibidem,* d. 1814, f. 35.
[109] *Ibidem,* d. 1281, f. 21.
[110] *Ibidem,* d. 1002, f. 6 - 11.
[111] *Ibidem,* d. 1758, f. 17.
[112] T. Dennison, A. Carus. *The invention of the Russian rural commune: Haxthausen and the evidence.* In: „The Historical Journal”, Cambridge University Press, 2003, no. 3, vol. 46, p. 566.
[113] S. Baron. *Plekhanov on Russian capitalism and the peasant commune, 1883 - 1885.* In: „The American Slavic and East European Review”, Cambridge University Press, 1953, no. 4, vol. 12, p. 464.
[114] *Ibidem,* p. 472.
[115] Richard Stites. *Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution.* New York: Oxford University Press, 1989, p. 206.

Perioada dintre anii 1917 și 1921 s-a caracterizat printr-o strânsă colaborare între statul sovietic și colectivele agricole religioase. Așa cum menționează și Robert Wesson (unul dintre pionierii studiilor aprofundate în domeniul comunelor agricole din URSS)[116], „guvernul sovietic a sprijinit și a încurajat existența comunelor sectare”[117]. Ulterior, Noua Politică Economică a lui Lenin a obligat comunitățile agricole religioase să lucreze în folosul statului, pentru a depăși criza social-economică, provocată de Primul Război Mondial și Războiul Civil. Bolșevicii au recurs la dizolvarea acestor comune, având la bază prejudecăți de ordin religios, și la transformarea lor în arteluri, considerând, astfel, că „artelul este mai bun decât o comună, acolo [în cadrul artelului], deși toți lucrează împreună, fiecare are ceva al lui”[118]. După cum constată cercetătoarea Lynne Viola, în monografia *Peasant rebels under Stalin: Collectivization and the culture of peasant resistance,* recurge la declarațiile unui țăran (care a fost membru al unei comune tolstoiene), viața era în gospodăriile colective insuportabilă[119].

Așadar, comunele agricole din Rusia sovietică nu reprezintă un produs autentic al regimului bolșevic[120]. Din contra, „ideea comunelor este independentă față de bolșevism. În spatele comunelor stau societăți comunale de succes, cu o mare longevitate, de inspirație religioasă”[121]. După cum consemnează Robert G. Wesson, un astfel de colectiv „s-a bucurat de o scurtă aprobare oficială în 1918 și în 1929-1930, bolșevicii „inspirându-se” din diverse modele preexistente: socialismul utopic, anarhism, socialismul agrar și sectarismul religios”[122]. În acest caz, istoriografia sovietică a proslăvit „geniul” lui Lenin în privința de a identifica noi modalități de reformare a sectorului agrar, în albia socialismului utopic.

Comunele agricole din anii 1920 s-au caracterizat prin modalitatea simplă de constituire și organizare, devenind în scurt timp un magnet pentru categoriile sociale defavorizate, care, neavând posibilitatea să-și ducă existența în mod individual, aderau la aceste colective. Totodată, statul sovietic a avut grijă să susțină existența acestor gospodării până în anii 1930, atunci când se va recurge la reorganizarea lor în arteluri, fiind invocate motive de ordin economic. Esența

---

[116] Pentru o analiză amplă a raporturilor dintre comunitățile sectare și regimul sovietic, vezi: Robert Wesson. *Soviet Communes.* New Brunswick: Rutgers University Press, 1963, p. 73 - 78.
[117] Robert Wesson. *The soviet communes.* In: „Soviet Studies”, Taylor & Francis, Ltd., 1962, no. 4, vol. XIII, p. 344.
[118] Ч. Бекстон. *В русской деревне*. Москва-Петроград: Государственное издательство, 1923, стр. 42.
[119] Viola Lynne. *Peasant rebels under Stalin: Collectivization and the culture of peasant resistance.* New York: Oxford University Press, 1996, p. 221.
[120] A se vedea un studiu extins publicat de autor *Comuna agricolă din RASSM: Definiții și caracteristici generale raportate la comunele sovietice.* În „Perspectivele și problemele integării în spațiul european al cercetării și educației” vol. X, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a X-a, Cahul, 2023, p. 337 - 344.
[121] G. B. Carson Jr. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson.* In: „The American Historical Review”, Oxford University Press, 1964, no. 3, vol. 69, p. 773 - 774.
[122] L. G. Churchward. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson.* In: „Science & Society”, Guilford Press, 1966, no. 2, vol. 30, p. 247.

propagandistică a comunelor agricole a fost redată în creația lirică din anii 1930. O reproducem tradusă în cele ce urmează:

Comunarzii

„I./ Nici avere, nici putere/Vai de capul lui Casian!/N-are cal și nici căruță/ Și nici plug și nici semințe./ Suflă vântul prin hambare/ Și Emelea-i supărat,/ Are plug vechi și putred/ Dar nu are cal pentru arat./ Trece prin necaz Nefed/ Ies blesteme din gura lui./ A găsit în pod semințe,/ Însă cal și plugul nu-i./

II. L-a întâlnit Casian pe Nefed,/ De ei Emilian s-a apropiat./ Cuvânt cu cuvânt – o discuție,/ Între țărani s-a înfiripat./ - O, frate, nu e viață, ci durere!/ Am rămas fără putere./ Sfătuiesc și pun la cale/ Cum să scape de necaz./ Ce a fost cândva aparte/ Astăzi este împreună./ Există comuna, dar în comună,/ Este plug, cal și grâne./ Pe câmp, Casian cu plugul ară,/ Emilian casa o repară./ Munca nu este doar lucru, ci bucurie/ Lumea a devenit mai dragă./ Fraților, vă urez fericire și avut,/ Comunarzilor, vă salut!”[123].

Analiza versurilor oferă răspunsul la întrebarea adresată de către propagandiștii ruși țărănimii în 1920: „Poate un om sărac din vremea noastră să dobândească un cal, un plug, o grapă de fier sau o coasă?”[124]. Disponibilitatea acestui inventar agricol era doar în cadrul unei comune. Formarea unor astfel de gospodării colective reprezenta „singura modalitate prin care săracii din mediul rural pot scăpa de sărăcie și dependență de sătenii mai prosperi”[125]. După cum se preconiza, doar o comună îi putea pune pe săraci pe picioare, cu atât mai mult în condițiile lipsei de hrană, bunuri și a creșterii continue a prețurilor.

În consecință, bolșevicii au recurs la crearea unor comune agricole, care au rezultat din combinarea multiplelor particularități distinctive ale următoarelor forme de organizare socială: 1) obștile sătești din Evul Mediu le-au oferit modelul proprietății comune asupra resurselor de ordin funciar și prelucrarea pământului în condiții egale; 2) comuna din Paris (1871) a setat principiile democratice de asociere și conviețuire colectivă, având la bază respectarea drepturilor tuturor membrilor; 3) comunele țărănești (*община*) au oferit un model de organizare și conviețuire socială, care a stat la temelia viitoarelor comune agricole de tip sovietic[126]; 4) comunele agricole religioase (sectare) au însuflețit ideea muncii din abnegație, fără a urmări însușirea unor beneficii

[123] А. Богданов. *Старая и новая деревня*. Москва - Ленинград: Государственное издательство, 1930, стр. 87.
[124] *Сельская Коммуна*. Томск: Государственное издательство, 1920, стр. 12.
[125] *Ibidem*, p. 12.
[126] Pe marginea acestui fapt, S. Bernstein și R. Cherny menționează că „poporaniștii ruși din secolul XIX au privit comuna țărănească, în esență, organul de conducere al satelor (*община*) ca pe un model pentru socialismul rus”. Autorii conchid că poporaniștii ruși ar fi putut „să înțeleagă greșit comuna țărănească”, dar, cu toate acestea, „ideea socialismului agrar a avut o atracție puternică într-o țară a cărei economie era predominant agricolă”. A se consulta, în acest sens: S. Bernstein, R. Cherny. *Searching for the soviet dream: Prosperity and dissilusionment on the Soviet Seatlle agricultural commune, 1922 - 1927*. In: „Agricultural History”, Duke Univeristy Press, 2014, no. 88, p. 24.

personale. Omogenizând aceste elemente, sovieticii au creat comunele agricole ale socialismului utopic. Încă din primii ani de funcționare, aceste colective s-au dovedit a fi un experiment eșuat, fiind transformate în anii 1930 în colhozuri (arteluri), ca răspuns la criticile apărute precum că erau „nepotrivite [comunele] și chiar dăunătoare”[127] pentru economia statului sovietic.

Paralel, în anii 1920, în perioada războiului civil din Rusia Sovietică, diaspora evreiască a emigrat în Palestina, unde a creat un tip de comune agricole numite *kibbutz*[128], cumpărând terenuri agricole pentru constituirea așezărilor evreiești (sursele financiare pentru achiziționarea suprafețelor de pământ au fost virate prin intermediul Organizației Mondiale Sioniste, care a înființat un fond special în acest scop)[129]. Astfel, după Primul Război Mondial, comunitatea evreilor a cumpărat teren pentru desfacerea agriculturii „în valea Esderonului, cu o suprafață de peste 30 000 hectare”[130]. Modelul comunei agricole de tipul *kibbutz*-ului evreiesc „este de mare interes în întreaga lume nu doar ca model de angajare și forță de muncă, dar și ca formă specială de activitate de viață, o formă originală de autoorganizare socială și autoguvernare a cetățenilor din teritoriu, în scopul gestionării efective a acestuia”[131], existența și productivitatea *kibbutz*-ului fiind atestată până la momentul de față în Israel.

Având o pondere mare în rândul țăranilor săraci și mijlocași, comunele agricole deveneau epicentre eficiente, în vederea generării ideologiei sovietice și a diseminării acesteia în mediul rural din stânga Nistrului. Prin urmare, comunele trebuiau să reprezinte un model călăuzitor pentru țăranii din RASSM, sub aspect economic, cultural și social.

În prezenta cercetare insistăm asupra faptului că formarea și existența comunelor agricole în stânga Nistrului a constituit un experiment utopic, născut din ideologia leninistă care urmărea să creeze o nouă societate, văzută „drept o orânduire socială fără clase, în care mijloacele de producție sunt proprietatea comună a întregului popor, în care există o deplină egalitate socială a tuturor membrilor societății, în care, odată cu dezvoltarea multilaterală a oamenilor, vor crește și forțele de producție, pe baza științei și tehnicii în permanentă dezvoltare, și în care toate izvoarele avuției sociale se vor revărsa din plin într-un torent puternic și se va realiza mărețul principiu „De la fiecare

[127] L. Siegelbaum. *Production collectives and communes and the ”Imperatives” of soviet industrialization, 1929 - 1931*. In: „Slavic Review”, Cambdridge Univerity Press, 1986, no. 1, vol. 45, p. 66.
[128] În istoriografia occidentală, comunelor agricole din Rusia sovietică le este atribuit, inclusiv, termenul *kibbutz sovietic* (din lb. eng. *Soviet kibbutzim*). P. Wiles. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson.* In: „The annals of the American Academy of Political and Social Science”, 1964, vol. 354, p. 167.
[129] Б. Дубсон. *Кибуцы. Путешествие в светлое будущее и обратно.* Москва: Крафт +, 2008, стр. 9.
[130] M. Feighin. *Agricultura cooperativă și colectivistă din Palestina și starea ei economică (I)*. În: „Buletinul agricol din Basarabia. Revistă lunară. Ediția Uniunii profesionale a Specialiștilor în agricultură din Basarabia și a Cooperativei Agricole”, 1933, nr. 1, p. 3; *Agricultura cooperatistă din Palestina și starea ei economică (II)*. În: „Buletinul agricol din Basarabia...”,1933, nr. 2, p. 7 - 8.
[131] О. Пашкевич. *Кибуц как форма организации труда, занятости и жизнедеятельности: опыт Израиля.* В: „Аграрная Экономика”, 2019, но. 3, стр. 70.

– după capacități, fiecăruia – după necesități”[132]. Realizarea unei astfel de societăți ideale, pe bună dreptate, „s-ar putea numi *utopie*”[133].

În decursul timpului, omenirea a cunoscut teoreticieni care s-au preocupat de constituirea unor societăți utopice de dimensiuni reduse. Dintre aceștia îi putem invoca pe Thomas Morus, Charles Fourier, Robert Owen, Francisc Bacon. Ulterior, adepții acestor teoreticieni au „fondat comunități utopice, care trăiau după reguli diferite de cele ale lumii înconjurătoare”[134].

Abordat din punct de vedere istoric, „termenul *utopie* a fost utilizat pentru prima dată de către Thomas Morus în lucrarea *Cartea de aur, pe cât de utilă, pe atât de plăcută, despre cea mai bună întocmire a statului și despre noua insulă Utopia* (1516)”[135]. În studiul lui Morus, *Utopia* reprezintă o insulă („o țară inexistentă”[136]), acolo unde funcționează o societate ideală. Făcând o paralelă între *Utopia* lui Morus și comunele agricole ale lui Lenin, constatăm că, în ambele cazuri, „toți bărbații și femeile, fără excepție, au o preocupare comună - agricultura”[137]. Cu referire la modalitatea de alimentare a locuitorilor *Utopiei,* Morus arată că aceștia luau masa în „cantina comunală”[138], practică ce era promovată și în interiorul comunelor agricole. Ca și în cazul comunelor agricole, locuitorii *Utopiei* participau la activități de școlarizare[139].

Studiile centrate pe fenomenul utopiei au contribuit la apariția unui nou curent atribuit teoreticienilor utopiști – socialiști, „care au analizat eșecul revoluției franceze și au propus noi idei ce se bazau pe critica societății”[140], deoarece „ideea *libertate, egalitate și fraternitate* era o utopie în epoca Marii Revoluții”[141]. Astfel, reprezentații socialismului incipient – William Thompson, John Gray, Thomas Edmonds, John Bray[142] – au influențat, într-o oarecare măsură, ideile socialismului utopic, care a fost instaurat ulterior în Rusia sovietică. Însă „principalul dezavantaj al socialismului

---

[132] *Дикционар енчклопедик молдовенеск.* Кишинэу: Редакция принчипалэ а Енчиклопедией Советиче Молдовенешть, 1989, п. 276.

[133] Nicolae Enciu. *Scrierea și rescrierea istoriei: Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial. De la Lenin la Putin.* Chișinău: Editura Arc, 2016, p. 36.

[134] Л. Мосионжник. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г. И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая Экспертиза”, но. 4 (29), 2021, стр. 29.

[135] С. Сизов. *Утопия и общественное сознание.* Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1988, стр. 9.

[136] В. Гуторов. *Античная социальная утопия*. Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1988, стр. 9.

[137] Т. Мор. *Утопия.* Москва: Издательство „Наука”, 1978, стр. 178.

[138] Т. Мор. *Золотая книга столь же полезная, как забавная, о наилучшем устройстве государства и о новом острове Утопии*. Москва - Ленинград: Издательство Академия, 1935, стр. 112 - 113.

[139] *Предшественники научного социализма* (под ред. В. Волгина). Москва: Издательство „Наука”, 1953, стр. 120.

[140] А. Мортон. *Английская утопия.* Москва: Издательство Иностранной литературы, 1956, стр. 158.

[141] Е. Шацкий. *Утопия и традиция.* Москва: Издательство Прогресс, 1990, стр. 45.

[142] В. Галкин. *Наука или утопия? Опыт исследования социалистических учений последователей Р. Оуэна в Англии 20 - 40 - х. годов XIX в.* Москва: Издательство „Мысль”, 1981, стр. 31; 54; 70; 84.

utopic constă în faptul că nu a văzut forța care ar putea face o transformare în societatea capitalistă”[143].

Studierea subiectului constituirii societăților „ideale” a scos la iveală faptul că spațiul românesc (în cazul de față, este vorba despre Țara Românească) din prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost „martorul” unui proiect fourerist[144], privind înființarea, în 1835, a unui falanster la Scăieni (jud. Prahova). Teodor Diamant, reprezentant al socialismului utopic și un adept fidel al teoriilor foureriste, înregistrează în premieră o tentativă de a pune în practică una din teoriile lui Charles Fourier cu referire la crearea unei comunități „deosebite”. În decursul anilor 1835 - 1836, falansterul de la Scăieni cunoaște atât apogeul existenței sale, cât și inevitabilul declin.

Comparate cu modul de organizare și de activitate a falansterului, comunele agricole ale lui Lenin conțin o serie de aspecte similare proiectului lui Fourier: formarea unor „colonii sociale”, în care predomină munca colectivă, existența locuințelor comune, înființarea unităților instructive care aveau menirea de a promova propriile doctrine, activitatea intensă a propagandei în vederea atragerii membrilor noi, tentative de a organiza sisteme cooperative de producție etc. Lichidarea atât a falansterului lui Diamant, cât și a comunelor agricole leniniste a avut la bază cauze comune: desființarea a survenit ca urmare a eșecului practic al unui proiect utopic (dezinteresul membrilor pentru activitate, probleme de organizare, politica statului care nu coincidea cu trăsăturile „autentice” ale utopismului). În cazul falansterului de la Scăieni, „interpretarea cercetătorilor socialişti I. Cojocaru şi Z. Ornea este pe alocuri abuzivă, poate, cu scopul de a oferi regimului socialist o legitimitate istorică, tradiţională”[145]. Astfel, falansterul este „sursa unor nedorite înrâuriri asupra ţăranilor dimprejur, care luau pe această cale cunoştinţă despre posibilitatea unei întocmiri sociale, nebazate pe exploatare”. De aceea, speculează autorii, „experimentul e desfiinţat de autorităţi şi nu se autodesfiinţează, aşa cum am putea interpreta documentele epocii, din cauza neonorării promisiunilor şi a contractului întocmit între iniţiatorii proiectului şi soţii agronomi”[146].

„Importând” din vestul Europei aspecte de ordin social - economic în procesul constituirii și funcționării statului, bolșevicii au mizat pe crearea unei societăți ideale, punând la bază prototipurile unor subsocietăți, care, din varii motive, au eșuat din punctul de vedere existențial. Obiectivul final

---

[143] Г. Плеханов. *Утопический социализм XIX века*. Москва: Госполиздат, 1958, стр. 11.

[144] Termen care provine de la fondatorul doctrinei *foureriste* - Charles Fourier (1772 - 1837). „În terminologia foureristă, *falanga* este totalitatea celor 1 600 de indivizi, care formează colectivul de producție societară. Falansterul – o așezare-palat construită ad-hoc și după un plan specific, unde vor fi instalate atelierele, școlile, cantinele, bucătăriile, bibliotecile etc. este centrul vieții economice și intelectuale al falangei”. Vezi: Ion Cojocaru, Zigu Ornea. *Falansterul de la Scăieni.* București: Editura Politică, 1966, p. 71.

[145] Adrian Dohotaru. *Falansterul de la Scăieni și proiectul unei lumi mai armonioase.* În: Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Seria Historia, 2011, p. 136.

[146] *Ibidem,* p. 136.

al bolșevicilor viza „distrugerea statului însuși, ca aparat de constrângere socială, iar organizarea sovietică va fi cea mai perfectă formă a adevăratei democrații”[147]. Din punctul de vedere al tratării elementului social, „comunismul este o societate a oamenilor muncii liberi și conștienți, societate cu un înalt grad de organizare, în care se va statornici autoconducerea obștească, în care munca spre binele societății va deveni pentru toți prima cerință vitală, o necesitate conștientă”[148]. În calitate de doctrină politică, „bolșevismul a câștigat ușor, aproape fără rezistență, pentru că a oferit o utopie: totul – tuturor, deodată”[149]. Un astfel de principiu a fost implementat de bolșevici în cazul organizării și funcționării comunelor agricole, în vederea creării „omului nou”. În consecință, rezultatul acestei practici a scos la iveală dorința individului de a obține profituri în scop personal, utilizând, în același timp, resursele și mijloacele colective, pe care le avea la dispoziție.

Așadar, ideea organizării comunelor agricole în Rusia Sovietică nu reprezintă o concepție leninistă autentică. Constituirea unor astfel de colective de muncă a avut la bază elemente specifice obștei sătești medievale, Comunei din Paris de la 1871, comunelor țărănești din perioada imperială rusă și comunelor cu substrat religios.

Conchidem că promotorii utopiști au conturat imaginea unor societăți ideale, care s-ar putea dezvolta armonios, departe de legile firești ale naturii. Deși elementele unei utopii sunt discutate și expuse doar la nivel teoretic, bolșevicii au căutat modalități de a constitui nuclee sociale la modul practic. Rezultatul unui astfel de proiect ambițios a demonstrat că experimentul social s-a încheiat cu un fiasco. Comuna în sine, ca celulă primară a societății bolșevice fără stat era o utopie – apoi bolșevicii, trezindu-se la realitate, au edificat statul bolșevic în care comuna era inutilă.

1.3. Evoluția comunelor agricole reflectată în istoriografia interbelică și postbelică

În anul în care a fost formată RASSM, profesorul universitar Ion Nistor[150] publică un studiu amplu, consacrat românilor transnistreni. Unul din aspectele importante elucidate de autor în această lucrare vizează gravitatea neștiinței de carte în rândul țăranilor, ceea ce a alimentat o mare mișcare religioasă, inițiată de monahul Inochentie[151]. Cunoscut ca *mișcarea de la Balta*[152], acest

[147] Ю. Мартов. *Мировой большевизм.* Берлин: Издательство Искра, 1923, стр. 29.
[148] Nicolae Enciu. *Scrierea și rescrierea istoriei: Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial. De la Lenin la Putin.* Chișinău: Editura Arc, 2016, p. 36.
[149] М. Геллер, А. Некрич. *Утопия у власти. История Советского Союза с 1917 года до наших дней,* вол. I. London: Overseas Publications Intercharge Ltd, 1982, стр. 48.
[150] Ion Nistor. *Românii Transnistreni.* În: Codrii Cosminului. Buletinul „Institutului de Istorie și Limbă”, Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1925, p. 461 - 565.
[151] *Ibidem,* p. 534 - 535.
[152] Nicolae Popovschi. *Mișcarea de la Balta, sau inochentismul în Basarabia*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1926.

fenomen religios (care a apărut în 1909) a atras mulți adepți, inclusiv din Basarabia. După mai multe confruntări dintre autoritățile bolșevice și inochentiști, respectivul curent sectar a fost anihilat. Astfel, pe locul unde, anterior, călugării inochentiști și adepții acestora au construit mănăstirea *Rai*[153], autoritățile sovietice, „dărâmând biserica subterană și utilizând piatra în calitate de material de construcție”[154], au format în 1924 o comună agricolă – *De la întuneric la lumină*[155]. Mișcarea de la Balta, așa cum menționează și Alexandru Boldur, a fost în sine „un protest al moldovenilor împotriva rusificării bisericii”.

În scrierile lui Ion Nistor, Nicolae Popovschi și Alexandru Boldur identificăm un subiect comun, și anume cel al mișcării religioase de orientare inochentistă. Cu toate că aceste surse istoriografice nu dispun de informații privitoare la comunele agricole, studierea istoricului mișcării de la Balta și a mănăstirii *Rai* a indicat asupra soluției aplicate de regimul bolșevic pentru a pune capăt acestui fenomen religios: fondarea unei comune agricole pe teritoriul fostei mănăstiri. Scopul formării a fost să-i împiedice pe adepții sectei să mai desfășoare activități religioase. Prezența comunarzilor i-a silit pe inochentiști să migreze în alte localități (o parte din călugări au plecat în satul Fernatii din raionul Balta) ori să devină membri ai comunei *De la întuneric la lumină*.

De o importanță deosebită pentru studierea spațiului rural din RASSM s-a dovedit a fi revista *Moldova Nouă,* al cărei director era Nichita P. Smochină[156]. Astfel, Ilie Mirea menționează că *Moldova Nouă* este o importantă „revistă cunoscută și peste hotare (articolele erau publicate în limba română, franceză (italiană și germană – odată cu aderarea României la Pactul Tripartit, la 23 noiembrie 1940). Ea are meritul de a arăta străinătății nu numai drepturile românilor asupra pământului cuprins între Nistru și Bug, dar, mai ales, grelele torturi prin care au trecut acești moldoveni”[157]. Autorii articolelor surprind tentativele sovieticilor de a colectiviza sectorul agricol din stânga Nistrului, fără a înregistra succese considerabile (precum fuseseră anticipate). De exemplu, dacă, în Ucraina, terenul colectivizat „ajungea la 80%, în Moldova Sovietică media terenului colectivizat de-abia ajunge la 60%, iar gospodăriile colectivizate cu mare greu ajung la 35 - 40%”[158] în perioada primului cincinal. Cu toate că o parte din țărani, „momiți de avantajele însemnate, ca procurarea de unelte agricole mecanizate, au acceptat munca câmpului în

[153] Mănăstirea era amplasată în satul Lipețkoe din raionul Ananiev.
[154] Teodor Rudiev. *„Grădina Raiului”. Impresii dintr-o călătorie misională la Lipețkoe, jud. Rîbnița.* În: „Transnistria creștină”, Tiraspol, 1942, nr. 1, 19 aprilie, p. 13.
[155] Nicolae Popovschi. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt ruși.* Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1931, p. 451.
[156] Alexandru Smochină. *O viață de martir: Nichita P. Smochină.* În: „Cugetul”, Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, p. 41.
[157] Ilie Mirea. *Publicațiile românilor transnistreni.* În: „Glasul Nistrului”, 1943, anul II, nr. 49, 21 martie, p. 1; 4.
[158] T. Vladică. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice...,* p. 61.

colectivitate”[159], acest fapt nu a dat rezultatele scontate, dispărând, în scurt timp, „interesul, stimularea și concurența”[160].

Istoriografia interbelică sovietică s-a preocupat mai atent de tematica comunelor agricole existente în stânga Nistrului. Astfel, au fost identificate mai multe publicații cu caracter propagandistic, care au avut rolul să popularizeze esența comunelor și a procesului de colectivizare.

În 1926, Bociacer Mark Naumovici publică lucrarea *Молдавия*, în care abordează istoricul populației moldovenești din stânga Nistrului, precum și specificul RASSM la doi ani de la formare[161]. În capitolul cinci[162] (unde este pus în discuție sectorul agricol), autorul menționează că în RASSM existau colhozuri. Cu toate acestea, o clasificare a colectivelor de muncă nu este efectuată. Cu referire la mișcarea inochentistă de la Balta, autorul menționează că după alungarea călugărilor, pe teritoriul „vechiului Rai” a fost formată comuna-model *De la întuneric la lumină*[163]. O asemenea gospodărie colectivă urma să devină un exemplu pentru țăranii din satul Lipețkoe, dar și pentru cei din satele vecine.

O primă explicație a esenței comunei agricole, precum și istoricul apariției acesteia, este oferită în publicația *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ*. Autorul ei menționează: „cuvântul *comună* nu-i scornit de cârma sovietică”[164], patria etimologică a termenului fiind Franța revoluționară. Esența unei comune *săteano-gospodăreşti* consta în „purtarea gospodăriei sătești în chip socialist”[165], iar activitatea acesteia urma să-i îndemne pe țărani să adere la comună, acolo unde „totul era unit”, adică comun. În 1929, autorul monografiei *География Молдовий* (I. Efodiev), prezintă o clasificare a gospodăriilor colective existente în RASSM, atestându-se: „comune săteano-gospodărești, arteluri săteano-gospodărești, tovărășii pentru lucrarea pământului cu hurta, tovărășii de grădini și vii, tovărășii de mașini și tractoare”[166]. Totodată, se preciza că la 1 octombrie 1928, erau 4 comune agricole[167]. Cifre total diferite privind comunele agricole sunt

[159] Nichita Smochină. *Din amarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru.* În: „Moldova Nouă”. Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1941, p. 292.
[160] *Ibidem,* p. 292.
[161] Sinteza elaborată de M. Bociacer (redactor la gazeta din Kaluga) în 1926 este o consecință a detașării acestuia „la muncă în Republica Moldovenească, ca cunoscător al limbii moldovenești”, în urma hotărârii ședinței Biroului Organizatoric al CC al PC(b)U din 15 octombrie 1924. Acest fapt i-a permis autorului să colecteze suficient material, pentru ca, ulterior, pe baza datelor adunate, să efectueze o publicație cu un vădit caracter propagandistic. Vezi Gheorghe Cojocaru. *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente.* Chișinău: Editura Civitas, 2009, p. 175.
[162] М. Бочачер. *Молдавия*. Москва: Государственное издательство, 1926, p. 22.
[163] *Ibidem,* p. 38.
[164] Ф. Крестинишен. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, п. 10.
[165] *Ibidem,* p. 11.
[166] И. Ефодиев. *География Молдовий.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, п. 69 - 70.
[167] *Ibidem,* p. 70.

publicate în raportul intitulat *Материали кытри даря ди самы а кырмий пи аний 1927 шы 1928. С`езду а IV-ля а сфатурилор,* care a văzut lumina tiparului în 1929. La 1 octombrie 1926, în RASSM erau 4 comune agricole, iar la 1 octombrie 1927 și 1928 raportul confirmă că erau numai 3 sau 2,5%[168] din numărul colectivelor agricole existente. Prin urmare, dacă în 1927, comunele aveau în gestiunea lor 585 de hectare, în 1928 acestea prelucrau 1382 de hectare pământ arabil[169]. Atestăm, așadar, pe fundalul politicii de colectivizare, o creștere rapidă a suprafețelor agricole a comunelor, ca urmare a aderării țăranilor, pentru a fi scutiți de plata tot mai mare a impozitelor, care îi forța să devină colhoznici.

Pentru a populariza imaginea „pozitivă" a comunelor agricole în perioada colectivizării, în 1929 și 1930 au fost editate trei broșuri, care oglindeau formarea și evoluția „prosperă" a unor astfel de colective. În primul caz, este adusă în discuție comuna *Maiak* din raionul Ocna-Roșie, din satul Germanovka Nouă, constituită pe moșia unui fost boier până la declanșarea „revoluției" din 1917. Autorul S. Păscari menționează că, la început, comunarzii au întâmpinat o serie de dificultăți, dar, la momentul apariției lucrării, comuna era un colectiv puternic[170]. Cu toate că acest colectiv avea statut de comună-model (îndrumătoare)[171] și statutul ei era popularizat în broșurile propagandistice[172] și în presa timpului, studierea documentelor de arhivă au revelat o altă imagine, s-a văzut că în urma unei inspecții raionale, efectuate în 1930, s-au depistat grave încălcări pe linie economică și organizatorică. În 1935 această comună a fost transformată în artel agricol.

În 1930, la cinci ani de la moartea lui Grigori Kotovski (6 august 1925)[173] unul dintre inițiatorii formării republicii din stânga Nistrului, Andrei Demkin (fost soldat în divizia lui Kotovski și, ulterior, membru al comunei *Basarabia*) publică broșura *Comuna Basarabia* (*Anexa 1*). Din conținutul acestei broșuri aflăm motivul de bază care l-a făcut pe Kotovski să organizeze o comună agricolă (pe o suprafață de 721 de hectare)[174] în apropierea localității Obodovka din districtul ucrainean Tulcin – întemeierea unui cămin pentru soldații demobilizați din Armata

---

[168] *Материали кытри даря ди самы а кырмий пи аний 1927 шы 1928. С`езду а IV-ля а сфатуридор,* Балта, Едицыя КЫЦ - улуй шы КНС РАССМ, 1929, п. 15.
[169] *Ibidem,* p. 16.
[170] С. Пэскарь. *Комуна „Маяк".* Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929, п. 67.
[171] Un articol care popularizează imaginea comunei *Maiak* îi aparține lui А. Блитман, *Работать как „Маяк",* publicat în „Красная Бессарабия", Москва, 1932, но. 7, стр. 26. Autorul publicației prezintă aspectul productiv al colectivului, îndemnând și alte gospodării colective să-i urmeze exemplul. Segmentul educațional al comunei este redat prin intermediul unei fotografii, care reflectă activități de învățare în cadrul școlii de șapte ani (*semiletka*), vezi *Два мира, две системы, два итога (фото - страница)*. В: „Красная Бессарабия", Москва, 1935, но. 7 - 8, стр. 24 - 25.
[172] În cadrul cercetărilor, a fost depistată o fotografie din 1932, prin intermediul căreia este redată o metodă de alimentare a muncitorilor aflați în câmp, cu inscripția „Хрэниря пи кымп" (Comuna „Maiak", raionul Ocna - Roșie). О. Полуляхова, И. Кирилюк. *Храна обштяскы`н колективури,* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1932, п. 12 (sursa primară a fotografiei este publicația *Красная Бессарабия*, Москва, 1932, но. 5, стр. 26).
[173] Vladimir Schmerling. *Kotovski.* Moscova: Editura în limbi străine, 1944, p. 166.
[174] А. Демкин. *Бессарабская коммуна.* Москва: Издательство „Крестьянская Газета", 1930, стр. 5.

Roșie[175]. Prin fondarea arterelurilor și comunelor agricole, foștii soldați din armata lui Kotovski urmau să-și asigure existența, „strângând bani pentru mâncare”[176]. Ulterior, doctrina leninistă a mizat pe influența comunelor în procesul lichidării proprietății individuale țărănești și pe amplificarea procesului de colectivizare, pentru ca, într-un final, URSS să devină un stat centralizat, cu un sistem economic strict planificat.

Tema comunei agricole *De la întuneric la lumină* este abordată de către F. (Teodor) Malai[177] într-o publicație în proză, în care autorul expune procesul formării și evoluției acestei comune încă din perioada existenței mănăstirii *Rai* și până în anul 1930. Sub o formă propagandistică, lucrarea scoate în evidență lupta comunarzilor cu elementele religioase, precum și „rezultatele promițătoare înregistrate de colectiv”[178]. Ulterior, în conținutul prezentului studiu, vom demonstra tentativa de falsificare factologică a elementului social-economic, la care a recurs Malai.

În 1931, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la nașterea lui Kotovski (24 iunie 1881), în presa timpului[179] a fost reluată discuția pe marginea istoricului comunei *Basarabia.* S-a urmărit elogierea numelui unuia dintre inițiatorii comunelor agricole, care, până la urmă, s-a dovedit a fi un „experiment utopic”[180]. Istoria comunei *Basarabia* va lua sfârșit în 1934, când a fost reorganizată în artelul agricol *Kotovski*[181].

În contextul celor enunțate mai sus, putem afirma că autorii români din perioada interbelică au creionat un cadru general al situației complexe din RASSM, în vederea atragerii atenției opiniei

---

[175] Ulterior, la 4 februarie 1924, același argument va fi utilizat de către grupul de inițiativă, în vederea „organizării unei regiuni autonome a moldovenilor de lângă Nistru în limitele R.S.S.U.”, prin intermediul căreia se urmărea „colonizarea malului stâng al Nistrului cu refugiați basarabeni și cu ostași roșii demobilizați la vatră”. Vezi, în acest sens: Gheorghe Cojocaru. *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente.* Chișinău: Editura Civitas, 2009, p. 87.

[176] *Красная Бессарабия.* Москва, 1926, но. 2, стр. 59. Existența comunei agricole *Basarabia* este reflectată din plin în revista *Красная Бессарабия* – atât prin sursele vizuale, cât și articolele publicate. A se vedea, de exemplu, *Коммунары - котовцы. Бессарабская сельскохозяйстевнная коммуна имени Г. Н. Котовского.* В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1928, но. 4, стр. 29 - 35; А. Кунгурцев. *Пример коммунаров - котовцев*. В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1934, но. 10. стр. 23 - 25; А. Кунгурцев. *Бессарабская коммуна.* В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1935, но. 4, стр. 28 - 29; О. Котовская. *Воспоминания о Котовском.* В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1938, но. 3, стр. 27 - 30;

[177] Ф. Малай. *Дила `нтунерик ла лунины*. Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930.

[178] În revista *Красная Бессарабия*, aspectul evolutiv al comunei agricole *De la întuneric la lumină* este redat în două articole: *Наши с.-х. коммуны и коллективы*. В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1926, но. 1, стр. 80; Н. Корцинский. *Село Липецкое и его культура.* В: „Красная Бессарабия”, Москва, 1934, но. 3, стр. 17 - 20.

[179] Ф. Рабічев. *Сільгосп коммуна Котовців,* ANA DAOSP, F. nr. 49, inv. 1, d. 2000, f. 30; F. Malai. *Luptași și ziditori*. În: „Drumul socialist”, Rîbnița, 1931, nr. 12 (15), 26 februarie, p. 4; Nr. 13 (16), 3 martie, p. 4 - 5; Nr. 14 (17), 8 martie, p. 4 - 5; Nr. 15 (18), 13 martie, p. 4. Вл. Шмерлинг. *Коммуна - боевая школа коллективизации*. В: „Крестьянская газета”, 1931, но. 11, 21 января, стр. 5.

[180] Л. А. Мосионжник. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г.И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая экспертиза”, Санкт - Петербург - Москва, 2021, № 4 (29), стр. 28 - 49.

[181] С. Мокрицкий. *Коммуна „Басарабия”. Дин аминтириле унуй фост комунард.* Кишинэу: Едитура де стат Картя Молдовеняскэ, 1960, п. 6.

publice asupra atrocităților comise de sovietici peste Nistru. Istoriografia sovietică interbelică, dimpotrivă, a făcut uz de imaginea comunelor din perioada anilor 1926-1930, pentru a orienta satele în direcția cursului de colectivizare din RASSM.

După anexarea Basarabiei în 1940, practica agrară înrădăcinată în stânga Nistrului a început să fie implementată în RSSM. Un aspect important în procesul de reorganizare a sectorului agricol din RSSM a constat în inexistența aici a comunelor agricole. Dacă în stânga Nistrului s-a urmărit „metodic" trecerea proprietății individuale la stat, utilizând în acest scop diferite entități agricole, menite să-i familiarizeze pe țărani cu noile tendințe economice, în partea dreaptă a Nistrului, s-a procedat la constituirea colhozurilor și sovhozurilor. Însă, a fost necesară popularizarea rolului „hotărâtor" pe care l-au jucat comunele agricole în procesul edificării gospodăriei socialiste.

Una dintre primele scrieri care abordează problema constituirii comunelor agricole, îi aparține lui Vladimir Schmerling[182], fost membru al comunei *Basarabia,* fondată de Kotovski. Într-o biografie a lui Kotovski din 1944, autorul expune ideea de bază a constituirii comunei agricole *Basarabia* în localitatea Obodovka din Ucraina, pe proprietatea fostului moșier de origine poloneză Sabanski: „pentru ca soldații roșii demobilizați să-și organizeze viața, în special cei din Basarabia"[183]. Rolul comunei *Basarabia* a fost esențial, pentru ca, ulterior, comunele agricole să se extindă în RASSM, iar mai apoi imaginea lor „pozitivă" să fie promovată în RSSM, făcându-se referire la numele lui Kotovski – personalitate relevantă în istoriografia sovietică, „haiducul" care a luptat împotriva moșierilor și, nu în ultimul rând, unul dintre membrii grupului de inițiativă care a semnat *Memoriul cu privire la necesitatea formării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești*[184] (*Anexa 2*).

În conținutul lucării *Istoria RSS Moldovenești,* se menționează că în 1925 în RASSM erau 4 comune agricole, iar gospodăria *Maiak* (fondată de către A. Lapuzin)[185] se bucura de o mare popularitate, deoarece avea statut de gospodărie socialistă pilduitoare"[186]. Alte informații referitoare la acest tip de gospodării agricole aici nu identificăm, fapt curios, deoarece în anii 1920 comuna agricolă reprezenta baza politicii de colectivizare în RASSM. Un an mai târziu (1956), S.

[182] Anterior, în 1934, Vladimir Schmerling urma să publice monografia *Повесть о Бессарабской коммуне.* Această lucrare nu a ieșit de sub tipar, deoarece câțiva membri fondatori ai comunei (care erau personaje principale în lucrarea lui Schmerling) au fost condamnați ulterior.
[183] Vladimir Schmerling. *Kotovski.* Moscova: Editura în limbi străine, 1944, p. 155.
[184] Vezi Gheorghe Cojocaru. *Noi documente revelatoare despre formarea RASSM.* În: „Destin Românesc", 2009, nr. 3 (61), p. 132 - 142.
[185] *История РСС Молдовенешть* (ред. В. Царанов). Кишинэу: Штиинца, 1984, п. 320.
[186] *История РСС Молдовенешть,* вол. II (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Педагожикэ де Стат а РСС Молдовенешть „Школа советикэ", 1955, п. 135.

Mokrițki își expune amintirile în calitate de fost comunard al comunei *Basarabia*[187] (publicație apărută, probabil, în cinstea aniversării a 75-a de la nașterea lui Kotovski). În 1960 această broșură a fost tradusă în limba română cu grafie chirilică[188]. Semnificația amintirilor lui Mokrițki au avut rolul să releve bunăstarea care domnea în comuna *Basarabia.*

Subiectul comunei agricole *De la întuneric la lumină* a fost atins în treacăt de către Lesî Gomin în romanul său, intitulat *Golgota*. Autorul a făcut parte din grupul care în 1929 i-a executat pe unii călugări inochentiști, deveniți, între timp, comunarzi[189].

Prezintă interes lucrarea *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937)*[190], elaborată sub coordonarea lui S. Afteniuk, Ch. Stratievschi și I. Terehina. Volumul este o culegere de documente și materiale care ilustrează întreg procesul de reorganizare a agriculturii din RASSM.

Publicarea *Istoriei RSSM* în 1970, sub coordonarea lui S. Trapeznikov, nu a oferit un material istoriografic inedit referitor la comunele agricole din RASSM. Autorii arată într-un tabel că numărul comunelor agricole în RASSM a crescut de la „3 (1926) la 5 în anul 1928”[191]. Informații complet diferite sunt atestate în lucrarea *Istoria RSS Moldovenești: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre,* din 1984. Aici, autorii conchid asupra faptului că „la 1 iulie 1929 se numărau de acum în RASS Moldovenească 401 colhozuri, inclusiv 348 de tozuri, 45 de arteluri și 8 comune”[192]. O primă analiză scoate la iveală faptul că, între 1928 - 1929, în RASSM au fost formate încă 3 comune agricole, pentru ca, în final, să fie opt. Una din cauzele extinderii comunelor agricole în stânga Nistrului a fost popularizarea lor prin intermediul Comitetelor Țăranilor Nevoiași. Aceste comitete au avut rolul propagandistic de a atrage în componența comunelor cât mai mulți membri[193] și, prin urmare, au determinat formarea unor noi colective. De exemplu, în perioada 1928 - 1929, în satul Comisarovka Nouă din raionul Dubăsari, săracii au organizat comuna *Comsomolistul*[194].

---

[187] С. Мокрицкий. *Бессарабская коммуна. Воспоминания котовца - коммунара.* Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956.
[188] С. Мокрицкий. *Комуна „Бассарабия”. Дин аминтириле унуй фост комунард.* Кишинэу: Едитура де стат Картя Молдовеняскэ, 1960.
[189] Л. Гомин. *Голгофа*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 360.
[190] С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920-1937). Документы и материалы*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964.
[191] *Историа РСС Молдовенешть* (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Картя Молдовей, 1970 п. 170. O altă sursă indică asupra faptului că în „1926 erau 3 comune, 1927 - 4 comune, iar în 1928 - 5”, vezi: Я. Гросул (глав. ред), *История народного хозяйства Молдавской ССР*: *с древеейших времен до наших дней (1917 - 1958)*. Кишинев: Штиинца, 1974, стр. 78.
[192] *История РСС Молдовенешть* (ред. В. Царанов). Кишинэу: Штиинца, 1984, п. 321.
[193] З. Иванова. *Комензамы Молдавской АССР (1920 - 1933)*. Кишинев, 1970, стр. 62.
[194] Н. Коваль. *Страницы истории колхозного стройтельства в Молдавии*. Кишинев: Картя Модовеняскэ, 1971, стр. 38.

Ample informații privind comunele au fost prezentate de Chiril Stratievschi în monografia *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937)*[195]. Pe baza documentelor de arhivă[196], autorul expune evoluția istorică a colectivelor agricole din RASSM (inclusiv, abordează din plin subiectul comunelor). Cu toate acestea, în lucrare sunt omise unele aspecte ce țin de problemele existente în interiorul comunelor. După cum s-a constatat în istoriografie, „ în condițiile regimului monopartidist, orice critică era sistată aspru și de aceea toate publicațiile din această perioadă poartă un caracter vădit propagandistic”[197], nefăcând excepție nici lucrarea respectivă.

În 1975, la editura „Timpul” din Chișinău a fost editat un ghid turistic, destinat raionului Rîbnița, în limba română (cu grafie chirilică), rusă și engleză. La pagina 7, broșura conține o fotografie a unei pivnițe, deasupra căreia atârnă placatul în limba rusă „*50 - sлетие коммуны”*[198] (n. trad.: „50 de ani de existență a comunei”)[199] (*Anexa 3*). Pe peretele exterior este fixată o placă pe care sunt încrustate numele celor 12 familii de săraci din satul Nestoita, care s-au stabilit pe moșia boierului Voitenko și au pus bazele primei comune agricole din raionul Rîbnița – *Lenin.* În calitate de adăpost, o perioadă, comunarzii au utilizat un timp pivnița fostului moșier.

O lucrare care tratează dintr-o perspectivă istorico-politică procesul de construcție a socialismului în RASSM în perioada anilor 1924 - 1940 îi aparține lui E. Lazo. Autorul reflectă în monografie „cele mai importante aspecte ale activității organizației regionale de partid”[200]. Cu referire la tema comunelor agricole, în lucrare sunt prezentate câteva date statistice privind numărul celulelor de partid existente în colectivele agricole în anii 1928 - 1932. Așadar, între 1928 - 1930, informații referitoare la celulele de partid, existente în comune, nu sunt atestate, dar ulterior, pe fondul procesului de colectivizare intensivă, în comunele agricole la 1 ianurie1931 activau deja 13 celule de partid, ca patru luni mai târziu numărul acestora să ajungă la 14. Peste un an, la 1 ianuarie 1932, numărul celulelor de partid existente în comune se reduce la 10[201].

---

[195] К. Стратиевский. *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937 г.г.)*. Кишинев: Штиинца, 1974.
[196] Vezi: С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 247.
[197] Elena Muraru. *Activitatea social - economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940):* Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997, p. 3.
[198] Presa timpului a consemnat acest eveniment în anul 1974. Vezi: „Ленинская Знамя”, 1974, но. 102 (8770), 27 august, стр. 1 - 2; L. Medvedkin. *Semicentenarul comunei Lenino.* În: „Moldova socialistă”, 1974, nr. 203 (12592), 30 august, p. 3.
[199] Spiridon Icsari. *Rîbnița: Călăuză*. Chișinău: Editura Timpul, 1975, p. 7.
[200] Е. Лазо. *Молдавская партийная организация в годы строительства социализма (1924 - 1940).* Кишинев: Штиинца, 1981, стр. 2.
[201] *Ibidem*, p. 54.

Conchidem, așadar, că, în funcție de frecvența formării unor noi comune, se formau și celulele de partid, menite să dirijeze cu educația ideologică și politică a colectivului.

Studiul care încheie acest compartiment îl are în calitate de autor pe N. Chicuș. Intitulată *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР*, monografia cuprinde date referitoare la numărul comunelor agricole existente în stânga Nistrului în perioada 1920 - 1928[202] și la asigurarea acestora cu fond funciar la 1 octombrie 1928, care constituia 1382 de hectare[203]. Suprafața de pământ deținută de comunele agricole urma să se extindă pe măsură ce „țăranii culaci aderau la aceste forme de cooperare, pentru a-și realiza interesele mercantile"[204]. În fond, țăranii deveneau în mod „benevol" membri ai comunelor pentru a scăpa de povara grea a impozitelor stabilite de statul sovietic, prelucrând, totodată, suprafața de pământ pe care o dețineau, trecută în gestiunea gospodăriei agricole colective.

În concluzie, publicațiile românești identificate și analizate în compartimentul istoriografic interbelic, din motive evidente, nu au putut surprinde din plin elementele de ordin social - economic de la est de Nistru în perioada 1924 - 1940. Cu toate acestea, lucrările publicate au avut menirea să atragă atenția opiniei publice asupra experimentelor social - economice demarate de bolșevici în RASSM. Cele sovietice în schimb, au utilizat din plin tematica comunelor agricole ca parte componentă a spectacolului propagandistic desfășurat în RASSM.

În perioada anilor 1944 - 1989 istoriografia sovietică s-a axat (în mare parte) pe principiul demonstrării „veridicității liniei trasate de partid"[205], urmărind să abordeze aspecte de ordin general, cu tentă pozitivă în raport cu tema comunelor agricole din RASSM. Un alt aspect vizează repetarea sistematică a informațiilor despre comunele agricole, denumirile celor mai importante colective de acest tip din RASSM etc. Însă, o imagine clară a comunei agricole nu a putut fi conturată din literatura publicată în perioada anilor 1940 - 1980.

[202] Н. Кикуш. *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР.* Кишинев: Штиинца, 1989, стр. 43.
[203] *Ibidem*, p. 49.
[204] В. Бабашкин. „*Коммуне не быть покоренной".* В: „Russian peasant studies", 2020, no. 3, vol. 5, стр. 181.
[205] Elena Muraru. *Activitatea social-economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940):* Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997, p. 3.

1.4. Tematica comunelor agricole reflectată în publicațiile științifice din Republica Moldova

Istoricii din Republica Moldova au avut libertatea să reconsidere istoricul teritoriului din stânga Nistrului și să compare materialele de arhivă cu cele publicate în istoriografia sovietică. Rezultatul a fost unul așteptat, documentele timpului au scos la iveală o serie de orori la care a recurs statul sovietic, în vederea „edificării socialismului”[206]. Astfel, s-a demonstrat că formarea și existența comunelor agricole din RASSM, lăudate de autorii sovietici, a fost, *de facto*, un fiasco.

O primă mențiune despre comuna agricolă *Maiak* din raionul Ocna - Roșie este atestată în biobibliografia dedicată academicianului și fostului rector al Universității de Stat din Chișinău, A. M. Lazarev. Se menționează că acesta, în anii 1930-1931, a fost comunard în colectivul din vecinătatea satului Novo Mihailovka[207].

În 1930, „în scopul definitivării colectivizării forțate a gospodăriilor țărănești, conducerea bolșevică de vârf, la Plenara din noiembrie a CC al PC(b) din toată Uniunea, a luat hotărârea de a trimite în agricultură 25000 de *soli* ai clasei muncitoare, pentru *a-i învăța* pe țărani să gospodărească și să muncească în colectiv”[208]. De exemplu, în 1931, în artelul *Lenin* (care a rezultat din fuziunea colhozului *Viața Nouă* din satul Stanislavka, a colhozului *13 ani ai RKKA* (satul Pervomaisk) și a comunei „Lenin” din satul Lenino) a fost trimis în calitate de președinte al noii formațiuni agricole „25-miistul” Karl Iacob[209] (muncitor la fabrica de zahăr din raionul Rîbnița). „Facultățile muncitorești” au avut un rol important în familiarizarea cadrelor cu munca pe care urmau s-o desfășoare în rândul țărănimii din RASSM.

În studiul istoricilor Ion Moiseev și Elena Muraru, *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în RASSM (1924-1940),* se menționează că „în anul 1925 în RASSM funcționau 4 comune[210]”, iar în satul Berezovka din raionul Balta „M. D. Deordiciuc a organizat prima comună agricolă, devenind președinte”[211]. În contextul subiectului privind

---

[206] Idee preluată de autor de la: Nicolae Movileanu. *Din istoria Transnistriei (1924 - 1940) (I).* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1 (13), p. 61.

[207] V. Musteață. *Artiom Lazarev. Biobibliografie.* Chișinău, 1996, p. 3. A se consulta inclusiv documentele existente în fondul AȘC AȘM, F. 1, inv. 3, d. 8339, f. 5.

[208] Ion Moiseev, Elena Muraru. *Politica de cadre și crearea intelectualității în RASSM în condițiile aparatului administrativ de comandă stalinist.* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, Seria „Științe socio - umane, Vol. II, Chișinău, 2000, p. 151.

[209] Date preluate de la Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino, raionul Rîbnița (numărul de inventar al sursei expuse în vitrină nu este indicat).

[210] În alte surse, atestăm faptul că, în momentul formării RASSM, „existau 152 de arteluri agricole, 6 comune, 2 TOZ-uri, care cuprindeau 3796 muncitori agricoli”. Vezi, în acest sens: Victor Benu, Anton Moraru. *Istoria sindicatului „Sănătatea”.* Chișinău: Editura „Crio”, 2008, p. 97.

[211] Menționăm că, în prezentul studiu, sursa informației cu referire la această comună agricolă este indicată ca aparținându-i lui К. Стратиевский. *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского*

comunele agricole, autorii expun câteva date pe marginea colectivului *De la întuneric la lumină* (perioada organizării, numărul gospodăriilor, numărul lucrătorilor, tipurile de inventar agricol etc.). În final, conchid că „viața în comune n-a avut perspective”[212]. O opinie asemănătoare despre ineficiența comunelor agricole este formulată și de Alexei Memei: „Comunele agricole au fost create de bolșevici, în primii ani ai puterii sovietice, pe pământurile moșierești și mănăstirești. Membrii comunei nu aveau gospodării auxiliare proprii. Împărțirea nu se făcea după muncă, ci după numărul sufletelor din comuna respectivă sau după numărul de guri (în rusă, *edoki*). Comunele n-au căpătat răspândire largă, din cauza interesului scăzut al țăranilor față de această formă și, spre sfârșitul anilor `20 - începutul anilor `30, au fost transformate în colhozuri”[213].

În privința lucrării lui Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M. (1924 - 1940) și R.S.S.M. (1944 - 1947). Mărturii documentare,* este necesar să menționăm că aceasta reprezintă unica contribuție complexă, care oferă o cantitate enormă de informații referitoare la comunele agricole. Bazată în exclusivitate pe documentele de arhivă, lucrarea lui Memei deschide, în 2012, „o nouă direcție de cercetare, completă și profundă, a crimelor regimului totalitar comunist în RASSM și RSSM”[214]. În carte, autorul abordează subiectul unei inspecții efectuate în colectivul *Comuna din Paris*[215], remarcă faptul că țăranii din comuna *Maiak* erau flămânzi[216], comentează opiniile diriguitorilor sovietici pe marginea situației dezastruoase din comunele agricole[217], expune conținutul plângerilor comunarzilor din raionul Rîbnița (comuna evreiască *Der Stern*)[218], vorbește despre foametea în comuna *Comsomolistul*[219] etc.

Alți autori care s-au preocupat de studierea istoriei RASSM și care au abordat aspecte de ordin politic, social, economic, cultural și ideologic din trecutul spațiului transnistrean, au prezentat și informații referitoare la numărul comunelor agricole. Colectivul de autori al lucrării *Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre* notează că în 1928 colhozurile și sovhozurile „ajunseseră la numărul de 386, iar comune și arteluri erau numai 51”[220].

хозяйства МАССР (1926 - 1937 г.г.), Кишинев: Штиинца, 1974, стр. 67. În urma consultării conținutului paginii 67 din lucrarea amintită anterior, nu a fost identificată prezența unor astfel de date.

[212] Elena Muraru, Ion Moiseev. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în RASSM (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, Seria „Științe socioumanistice, Vol. III, Chișinău, 2006, p. 244.

[213] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 167.

[214] Gheorghe Pîrlea. *Teroarea comunistă în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească.* În: „Martiriul transnistrean sub jugul totalitar rusesc” (coord. Radion Cucereanu). Chișinău: Tipogr. Balacron, 2014, p. 22.

[215] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 168.

[216] *Ibidem,* p. 172.

[217] *Ibidem,* p. 179 - 180.

[218] *Ibidem,* p. 180.

[219] *Ibidem,* p. 235 - 244.

[220] V. Andrușceac (coord.). *Istoria Republicii Moldova: Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*. Ed. a 3-a revăzută și completată. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 261.

Istoricul Valentin Burlacu prezintă o statistică în monografia *Formarea și evoluția RASS Moldovenești 1924 - 1940)*, conform căreia, în anii 1926, 1927, 1928, în RASSM au fost organizate 3, 4, și, respectiv, 5 comune agricole[221] (de fapt, numărul acestora a fost mult mai mare, după cum vom demonstra în conținutul prezentei lucrări).

Un studiu de rezonanță pentru cercetarea fenomenului comunelor agricole a fost elaborat de sociologul Leonid Mosionjnic, întitulat *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г. И. Котовского как утопический эксперимент*[222]. Autorul demonstrează, pe baza studiului de caz, că experimentul utopic la care au recurs autoritățile sovietice în procesul de fondare a comunelor agricole era o nouă formă de organizare a agriculturii în anii 1920.

Studii recente care tratează din multiple perspective spațiul rural din stânga Nistrului reprezintă produsul cercetărilor noastre care s-au axat pe elucidarea aspectelor de ordin propagandistic[223], social[224], economic[225], cultural[226] și legislativ[227]. Materializate sub forma unor publicații științifice, preocupările noastre deschid noi perspective de continuare a cercetărilor problematicii social – agrare din RASSM în perioada anilor 1924 - 1940.

Concluzionăm așadar, că după 1991 subiectul comunelor agricole nu a suscitat un interes vădit (decât cu mici excepții), pentru a fi abordat și studiat din multiple perspective. Totodată,

---

[221] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)...*, p. 276.

[222] Л. А. Мосионжник. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г.И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая экспертиза", Санкт - Петербург - Москва, 2021, № 4 (29), стр. 28 - 49.

[223] Alexandru Molcosean. *Activitatea Secției Țărănești în RASSM (1924 - 1925)*. În: „Studia Universitatis Moldaviae", (Seria Științe Umanistice), Chișinău, 2021, nr. 10 (150), p. 23 - 31; *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926 - 1929).* În: „Integrare prin cercetare și inovare/ Conferință științifică națională cu participare internațională", 10 - 11 noiembrie 2021. Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 13 - 16; *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930 - 1940)*. În: „Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor" Vol. 2, 29 - 31 martie 2022. Chișinău, Tehnica - UTM, p. 519 - 523; *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei", 2023, nr. 1 - 2 (133 - 134), p. 182 - 193;

[224] *Ibidem, Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. În: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale": Materialele Conferinței Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022. Chișinău: Tehnica - UTM, 2022, p. 144 - 153; *Comuna agricolă din RASSM: Definiții și caracteristici generale raportate la comunele sovietice.* În „Perspectivele și problemele integării în spațiul european al cercetării și educației" vol. X, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a X-a, Cahul, 2023, p. 337 - 344.

[225] *Ibidem, Comuna agricolă: Un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei", 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), p. 179 - 181; *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie - 5 februarie 1927*. În: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", volumul IX, partea 2. Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a, Cahul, 3 iunie 2022, p. 245 - 252; *Stațiile de Mașini și Cai din RASSM: O tentativă de naționalizare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării*. În: „Tyragetia (serie nouă)", 2023, vol. XVII [XXXII], nr. 2, p. 213 - 221; *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924 - 1926*). În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", 2023, nr. 1 (68), p. 95 - 101;

[226] *Ibidem, Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev reflectată într-un raport din 1930.* În: „Studia Universitatis Moldaviae". Seria (Științe Umanistice), 2024, nr. 4 (184), p. 31 - 39.

[227] *Ibidem, Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926 - 1935).* În: „Heraldica Moldaviae". Chișinău: Bons Office, 2023, nr. 5, p. 99 - 108.

constatăm că adeseori lucrările în care sunt atestate informații referitoare la comunele agricole nu se bazează pe documentele de arhivă, ci s-au rezumat la citarea publicațiilor sovietice, care au prezentat date trunchiate, rupte din context, în funcție de politica promovată de Partidul Comunist. În opinia noastră, tema comunelor agricole din RASSM este una actuală, studierea căreia va ajuta la cunoașterea eșecului politicii agrare bolșevică.

1.5. Analiza surselor istorice

În cadrul cercetării au fost utilizate documentele din fondul nr. 3 al *Comitetului Raional Rîbnița al PCM și organizațiilor lui primare de partid*. Materialele existente în acest fond ne-au ajutat să redăm imaginea completă a însemnelor sigilare utilizate de comunele agricole. Totodată, dosarele nr. 472, 473, 474 existente în fondul nr. 3 conțin procesele - verbale întocmite în 1934 pe fundalul epurării colectivelor agricole de potențiali dușmani ai colectivizării. Astfel, caracteristicile membrilor comunei ce urmau să fie excluși au fost valorificate în vederea creării imaginii comunarzilor (vârsta, apartenența etnică, nivelul de studii). În fondul nr. 20 al *Comitetului Raional Camenca al PCM și organizațiile lui primare de partid* am putut identifica documentul[228] care stă la baza studierii istoricului Stațiilor de Mașini și Tractoare (care au avut un important rol propagandistic în anii 1930) și anume constituirea coloniilor de tractoare (una dintre aceste colonii de tractoare care urma să fie înființată în 1929 a fost în comuna *Maiak*).

De o importanță majoră s-au dovedit a fi pentru demersul nostru documentele din fondul nr. 49 al *Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei*. Fondul cuprinde documente relevante despre agricultura din RASSM și colectivizare, activitatea Comitetului regional de partid, a biroului Comitetului regional, despre conferințele de partid, corespondența cu organele de partid raionale și cu cele superioare de la Kiev ș. a. Documentele depistate în fondul nr. 49 ne-au oferit posibilitatea să depistăm amplasarea celor 28 de comune pe teritoriul RASSM și, în același timp, să demonstrăm că dispunerea liniară a comunelor agricole pe malul Nistrului de la nord la sud, în imediata apropiere a satelor basarabene a avut drept scop provocarea tensiunilor în Basarabia românească. Un aport deosebit l-au avut documentele existente în fondul nr. 49 în procesul realizării studiului de caz: *Comuna agricolă „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924 - 1932).*

În procesul identificării caracteristicilor comunelor agricole din RASSM, precum și a stării lor social-economice, au fost studiate documentele existente în fondul nr. 52 al *Comisiei regionale*

[228] ANA DAOSP, F. 20, inv. 1, d. 199, f. 44 v.

Moldovenești de control din RASSM. Această Comisie a fost înființată în 1924 și „lupta cu încălcările programului, statutului și hotărârilor congreselor PC(b) a URSS, comise de către membrii partidului”[229]. Pe baza documentelor identificate în acest fond am putut să reflectăm modul de viață al comunarzilor și frecventele încălcări de conduită în interiorul comunelor, precum și soluțiile propuse în vederea excluderii practicilor defăimătoare la adresa colectivului.

Consultarea fondului nr. 60 al *Comitetului Raional Slobozia al PCM şi organizaţiilor lui primare de partid* a permis identificarea listelor comunelor agricole existente în anul 1930, fapt care a facilitat crearea unei imagini generale a geografiei amplasării comunelor agricole. În fondul nr. 154 al *Sectorului politic al SMT pe lângă Comisariatul Norodnic vizând problemele agricole ”Narcomzem” al RASSM* au fost depistate documente ce vizează Hotărârile Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS şi Sovietului Comisarilor Norodnici din RASSM, corespondenţă şi directive ale direcţiei politice şi sectorului politic de pe lângă Comisariatul Norodnic vizând problemele agricole din URSS şi RSSU, copii şi extrase din hotărârea biroului Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U[230]. Studierea multiplelor fonduri tematice existente în Republica Moldova ne-a ajutat la conturarea unei imagini cât mai complexe asupra comunelor agricole din RASSM.

Dintre documentele edite, am consultat culegerea *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы*[231], *Falansterul de la Scăieni*[232], *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente*[233]. Documentele expuse în lucrările enunțate au avut o contribuție substanțială în procesul analizei aspectelor ce vizează tematica social - agricolă.

În urma cercetării segmentului destinat memorialisticii au fost descoperite două lucrări *Коммуна „Басарабия”. Дин аминтириле унуй фост комунарḋ*[234] și *Повесть о Бессарабской коммуне*[235]. Autorii celor două publicații, foști membri ai comunei *Basarabia* reflectă o imagine idealistă a colectivului agricol. În pofida acestui lucru, structura acestor surse memorialistice au dat posibilitatea să elaborăm un concept general al esenței comunei agricole.

---

[229] *Îndrumătorul Fondurilor Direcției Arhiva Organizațiilor Social - Politice...*, p. 8.
[230] *Ibidem*, p. 10.
[231] С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920-1937). Документы и материалы*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964.
[232] Ion Cojocaru, Zigu Ornea. *Falansterul de la Scăieni.* București: Editura Politică, 1966.
[233] Gheorghe Cojocaru. *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente.* Chișinău: Editura Civitas, 2009.
[234] С. Мокрицкий. *Коммуна „Басарабия”. Дин аминтириле унуй фост комунарḋ.* Кишинэу: Едитура де стат Картя Молдовеняскэ, 1960.
[235] Vladimir Schmerling. *Повесть о Бессарабской коммуне,* capitolul I, paragraful III, [citat 17.12.2023]. Disponibil: https://vlshmerling.narod.ru/besscom/index.htm

Discursurile liderilor politici au fost utilizate în conținutul studiului în procesul demonstrării caracterului propagandistic al colectivelor agricole situate pe malul Nistrului. În 1934, la zece ani de la formarea RASSM, Grigore Starîi, președintele SCN al RASSM, evidenția curiozitatea țăranilor basarabeni manifestată în raport cu tehnica agricolă expusă pe ogoarele din stânga Nistrului[236]. Iar E. P. Voronovici[237], în ședința Sfatului Naționalităților, încerca să demonstreze în 1936 că evoluția sectorului economic al republicii a atins în ultimii ani cote impresionante pe fundalul politicii de colectivizare[238].

Indispensabilă pentru studierea spațiului rural din stânga Nistrului este revista *Красная Бессарабия* (*Basarabia Roșie*), editată în perioada 1926 - 1938. Conținutul acesteia reflectă situația politică internațională, sunt aduse elogii Armatei Roșii, sunt expuse aspecte social - economice din Basarabia „ocupată de români", rezultatele remarcabile în domeniul agriculturii din RASSM etc. Activitatea a două comune agricole, *Stalin*[239] și *Comuna din Paris*[240], au constituit subiectul unor articole apărute în 1934, scoțându-se în evidență progresul economic și social, înregistrat de aceste colective.

Antrenarea surselor publicistice în cadrul unei cercetări este esențială pentru a surprinde cotidianul, mentalitatea și cursul politic al unui stat în raport cu evenimentele aflate în plină desfășurare. În acest compartiment al studiului urmărim să supunem analizei scrierile referitoare la comunele agricole din presa timpului. Scopul vizează identificarea a două perioade distincte (cea de până la declanșarea colectivizării și perioada propriu-zisă a colectivizării agriculturii), ce reflectă atitudinea autorităților sovietice față de existența și activitatea comunelor agricole.

În cadrul cercetării am constatat că ziarul central *Plugarul Roș* a inserat în paginile sale informații de ordin general, care vizau comunele agricole, pe când ziarele raionale, având o rază de acțiune mai restrânsă, au pus la dispoziția cititorului o serie întreagă de articole despre comune.

Începând cu 1924, *Plugarul Roș* (editat inițial la Odesa) a fost cel care, a diseminat informații de popularizare a activității comunelor agricole. Astfel, la 15 iunie (RASSM încă nu era constituită), într-un mic articol se menționa că sătenii din mahalaua Bîrzula, ținutul Balta, procură material săditor de viță-de-vie de la colectivul agricol *Rai*[241] și de la secția agrară din Odesa.

---

[236] *10 ani ai RASSM. Sesia jubiliară a CEC RASSM.* Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1934, p. 37.
[237] Eftodi Voronovici - președinte CEC al RASSM. A fost acuzat că a luat parte la activitate contrarevoluționară și epurat în 1937.
[238] *Cuvântarea lui E. P. Voronovici, în ședința Sfatului Naționalităților. Izvestia 26/I. 1936.* Tradusă și reprodusă în revista „Transnistria", Cluj, 1936, nr. 1, p. 63.
[239] М. Демидов. *Коммуна еврейской бедноты*. В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, но. 2, стр. 22.
[240] М. Демидов. *„Парижская коммуна" Бирзульских батраков.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, но. 7, стр. 19 - 20.
[241] *Plugarul Roș,* 1924, nr. 3, 15 iunie, p. 3.

Gospodăria colectivă *Rai* nu a fost altceva decât denumirea inițială a comunei *De la întuneric la lumină,* întemeiate forțat pe teritoriul mănăstirii inochentiste *Rai.*

În 1926, în articolul „Luați seama la lucrul comunei”[242] se atenționa asupra activității defectuoase a comunei *Lupta* din satul Ternovca[243] (raionul Tiraspol), cauzată de o slabă prelucrare a terenurilor agricole, prejudiciindu-se, astfel, imaginea colectivului în rândul sătenilor. Același dezinteres al comunarzilor față de muncă a fost atestat în interiorul comunei *Tatarbunar* din satul Jura (raionul Rîbnița). Culturile agricole din această comună nu erau îngrijite, iar scârta de paie fusese pătrunsă de apa ploilor[244]. Un an mai târziu, președintele comunei *Tatarbunar,* Homenko, împreună cu consiliul acesteia, au înșelat localnicii din satul Jura, dându-le în arendă o suprafață pentru pășunat care, în realitate, era mai mică decât suprafața declarată (27 de desetine, în loc de 57)[245]. Aceste acțiuni ale comunarzilor știrbeau din prestigiul comunei, or, anume ei trebuiau să fie exemplu pentru țărani ca, într-un final, aceștia să devină, la rândul lor, membri ai comunei.

Activitatea comunelor agricole *Basarabia*[246] și *Maiak*[247] a fost expusă în paginile ziarului *Plugarul Roș,* din 1928. Referitor la comuna agricolă *Maiak* din satul Ghermanovka Nouă (raionul Ocna - Roșie) merită să menționăm că autoritățile i-au acordat statut de gospodărie îndrumătoare, care servea drept model pentru celelalte comune agricole și, totodată, pentru țăranii din întreaga „republică”. Astfel, în 1928, comuna *Maiak* a primit tractoare de marca „Internațional”, pentru mecanizarea sectorului agricol[248]. Recoltarea cerealelor pe cale mecanizată în comuna *Maiak*[249] a devenit obiectul unei fotografii publicate în presă. O atitudine nepăsătoare față de utilajul agricol este raportată în comuna *Comsomolistul* din raionul Dubăsari. Autorul articolului (cu pseudonimul Pelnnu) atenționa asupra faptului că în curtea gospodăriei era un locomobil dezasamblat, care stătea în ploaie și ruginea[250]. În cazul comunei agricole *Krestintern*[251], se atrăgea atenția asupra lipsei de interes a comunarzilor față de colectiv. Autorul articolului *Comuna din Fernatia* (Lesî Gomin) arăta asupra risipirii resurselor financiare de care dispunea colectivul, inclusiv, a sumelor împrumutate de la stat.

[242] *Ibidem,* 1926, nr. 114 (148), 14 iulie, p. 5.
[243] Conform lui Ion Conțescu, „*Ternovca* ar fi forma rusificată a lui Tîrnova, toponim des întâlnit în România și Basarabia”, vezi articolul *Localități moldovenești din Transnistria,* în: „Cugetul”, Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, p. 12.
[244] *Plugarul Roș,* 1926, nr. 128 (162), 20 octombrie, p. 4.
[245] *Ibidem,* 1927, nr. 54 (226), 5 august, p. 4.
[246] *Ibidem,* 1928, nr. 58 (323), 20 iulie, p. 3.
[247] *Ibidem,* 1928, nr. 83 (348), 16 octombrie, p. 3.
[248] *Ibidem,* 1928, nr. 21 (286), 13 martie, p. 1.
[249] *Ibidem,* 1930, nr. 77 (540), 3 august, p. 4.
[250] *Ibidem,* 1930, nr. 71 (534), 18 iulie, p. 3.
[251] *Ibidem,* 1928, nr. 25 (290), 27 martie, p. 3.

Abordarea tematicii comunelor agricole în presa din perioada anilor 1924 - 1940 a generat o serie de critici la adresa unor astfel de colective de muncă. Analiza textelor publicate în ziare scoate în evidență că „observațiile" care vizau activitatea comunelor aveau menirea de a „corecta" unele abateri de la cursul prestabilit, în vederea aducerii acestor gospodării pe linia de plutire. Este necesar să menționăm că scopul acestor articole nu era să conducă la destrămarea comunelor agricole, ci la consolidarea lor.

În cadrul primului cincinal (1928 - 1932), care avea „un dublu obiectiv: suprimarea sectorului privat și dezvoltarea producției economice în domeniile de bază"[252], colectivizarea urmând să fie aplicată „universal și iminent"[253], s-a recurs, inclusiv, la transformarea treptată a comunelor agricole în arteluri agricole (colhozuri). În intervalul 1930 - 1935, comunelor agricole din RASSM li s-a oferit o altă formă și un alt statut, mult mai evoluate față de poziția lor precedentă. În acest context, era necesară „argumentarea" publică precum că gospodăriile agricole (comunele) și-au „încheiat misiunea" de popularizare a formelor de muncă colectivă și sunt gata să ia direcția artelului agricol.

Analiza periodicului raional *Drumul socialist* (1931), din Rîbnița[254], ne-a permis să constatăm o multitudine de articole cu tentă laudativă[255] la adresa comunelor agricole, în detrimentul celor care critică[256] activitatea acestor colective. În felul acesta, țăranii individuali și comunarzii trebuiau convinși de faptul că forma finală și cea mai evoluată a gospodăriei colective o reprezenta artelul agricol, iar comuna, în calitate de verigă intermediară, nu mai corespundea noilor realități social - economice.

La 8 octombrie 1931, în premieră, ziarul raional *Drumul socialist* a editat numărul 104 (107) cu cerneală albastră. Pe prima pagină, cu litere mari, a fost scris „4 комунь шы 23 ди колективурь сы `нтрек пинтру `наинтати ла фронту сэвыршырий пыниперегэтирий". În fapt, este vorba de colectarea în masă a cerealelor din satele RASSM, procentul impozitării fiind

[252] Serge Berstein, Pierre Milza. *Istoria secolului XX. Sfârșitul „lumii europene" (1900 - 1945).* Vol. 1. București: Editura Bic All, 1998, p. 328.
[253] Ooleg Hlevniuk. *Stalin. O nouă biografie a unui dictator.* București: Editura Litera, 2019. p. 214 - 215.
[254] Reiterăm faptul că raionul Rîbnița reprezintă un punct de interes deosebit în cadrul acestui studiu, în vederea cercetării lui, precum și a existenței celor 4 comune agricole, cifră neegalată de celelalte raioane din RASSM.
[255] *Drumul Socialist*, Rîbnița, 1931, Nr. 5 (8), 26 ianuarie, p. 2; Nr. 12 (15), 26 februarie, p. 1; Nr. 13 (16), 3 martie, p. 1; p. 5; Nr. 33 (36), 25 aprilie, p. 1; Nr. 36 (39), 5 mai, p. 1; Nr. 52 (55), 14 iunie, p. 2; Nr. 55 (58), 22 iunie, p. 3; Nr. 56 (59), 24 iunie, p. 1; Nr. 59 (62), 1 iulie, p. 3; Nr. 62 (65), 9 iulie, p. 1; Nr. 67 (70), 22 iulie, p. 1; Nr. 69 (72), 27 iulie, p. 1; Nr. 70 (73), 29 iulie, p. 1; p. 4; Nr. 71 (74), 1 august, p. 3; Nr. 78 (81), 18 august, p. 3; Nr. 80 (83), 23 august, p. 1;
[256] Articolele care criticau activitatea comunelor *Lenin* (satul Lenino), *Der Stern* (satul Mocra), *Progres* (satul Popencu) și *Tatarbunar* (satul Jura) abordau în conținutul lor probleme nesemnificative de ordin general, care puteau fi soluționate relativ, de exemplu: colectivele întârziau cu demararea lucrărilor agricole; puțini comunarzi erau abonați la ziare; activitatea culturală nu era destul de promițătoare; lipsa periodică a disciplinei în rândul membrilor comunelor etc.

raportat la recolta de 12 chintale la hectar, pe când în 1931, din cauza recoltei proaste, au fost strânse doar 6 chintale de cereale[257] la hectar. Anume colectarea exagerată din 1931 a condus la declanșarea celui de-al treilea val de foamete din 1932 - 1933, care a lovit dur țărănimea din stânga Nistrului, iar grozăviile acesteia ajungând să fie cunoscute, inclusiv, în Liga Națiunilor[258].

Din cele 23 de colective și 4 comune din Rîbnița, la 25 octombrie 1931, în paginile ziarului au fost prezentate 19 gospodării socialiste, care au raportat partidului că au supraîmplinit planul colectării cerealelor. Comunele fruntașe au fost desemnate *Progres, Lenin* și *Tatarbunar*[259]. În acest context, „realizările pozitive" înregistrate de comunele agricole au confirmat faptul că ele puteau îmbrăca o altă formă de organizare – cea a artelului agricol.

Un an mai târziu (1932)[260], atestăm în paginile ziarului *Drumul socialist* un număr mult mai redus de articole care pun în discuție situația comunelor agricole din Rîbnița. Prin urmare, aflându-se pe calea reorganizării în arteluri, comunele agricole nu au mai constituit un instrument propagandistic, ca la început, din contră, imaginea acestora a fost diminuată, pe fundalul apariției formelor evoluate în domeniul cooperării sectorului agrar.

Rezumând, constatăm, așadar, că în anii 1924 - 1930, presa centrală din RASSM a făcut uz de imaginea comunelor agricole, pentru a evidenția evoluția lor treptată, încercând, în același timp, să „corecteze" unele abateri în ceea ce privește funcționarea lor. Perioada colectivizării în masă a sectorului agrar pregătește comunele în vederea reorganizării lor în arteluri. „Performanțele" acestor gospodării nefiind la nivelul artelurilor, se impunea schimbarea statutului lor, mai ales că documentele de arhivă identificate atestă că activitatea a fost una dezastruoasă chiar din momentul formării și până în faza reorganizării.

Colectarea și utilizarea materialelor fotodocumentare din muzeele din stânga Nistrului completează stocul informațional identificat la Arhiva Organizațiilor Social - Politice din Republica Moldova.

Scopul cercetărilor demarate pe teritoriul transnistrean a constat în alcătuirea unui tablou comparativ al comunelor agricole. Atenția noastră s-a concentrat asupra raionului Rîbnița, unde în anii 1924 - 1935 au funcționat 4 comune (cifră predominantă față de celelalte raioane).

Un muzeu inedit din raionul Rîbnița este *Muzeul primilor comunarzi* (inaugurat în 1987, în scopul de a proslăvi victoria bolșevicilor în procesul răsturnării monarhiei țariste) din satul

[257] Igor Cașu. *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R (A)SS Moldovenească, 1924 - 1956,* Ed. a 2-a. Chișinău: Editura Cartier, 2015, p. 58.
[258] *Memoriul românilor transnistreni înaintat Ligii Națiunilor.* În: „Cugetul", Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, p. 50 - 52.
[259] *Drumul socialist,* 1931, nr. 105 (108), 2 octombrie, p. 1.
[260] În 1932, în presa timpului din raionul Rîbnița își face apariția încă o comună agricolă, cu denumirea *Lenin*, din satul Vărăncău. Pe măsură ce unele comune erau transformate în arteluri, se năștea alte gospodării colective mai mici, pentru ca, ulterior, să aibă soarta primelor comune.

Lenino (*Anexele 4 - 5*). În fondurile acestei instituții au fost identificate o serie de surse fotodocumentare (surse iconografice), prin intermediul cărora este reflectată activitatea comunei agricole *Lenin,* înființată în 1924. Sursele expuse în vitrina muzeului exprimă un puternic mesaj propagandistic specific epocii. Materialele identificate în cadrul acestui muzeu corespund datelor expuse în istoriografia sovietică, ce vizează formarea comunelor agricole de către țăranii săraci (comuna *Lenin* a fost înființată de 12 familii de țărani săraci din satele Mocra, Vărăncău, Colbasna și Stanislavka)[261] (*Anexa 6*).

În cazul satelor Popencu, Jura și Mocra, nu au fost depistate informații cu privire la existența comunelor agricole. Muzeele de istorie locală nu dispun de date relevante referitoare la reorganizarea sectorului agricol în perioada anilor 1924 - 1940.

[261] Inițial, în iarna anului 1924, cele 12 familii de comunarzi au locuit într-un subsol care, momentan, este parte componentă a *Muzeului primilor comunarzi* (*Anexa 3*).

1.6. Concluzii la capitolul 1

Incursiunea istoriografică din debutul Capitolului 1 a urmărit prezentarea generală a satului moldovenesc din stânga Nistrului în diferite perioade. Prezența masivă a moldovenilor de-a lungul cursului Nistrului demonstrează legăturile lor strânse cu malul drept. Experimentele agricole întreprinse de administrația sovietică în RASSM urmăreau să propage rezultatele acestora și în Basarabia românească. În decursul celor 16 ani de existență a RASSM, țărănimea a trecut prin malaxorul politicii atroce în materie de colectivizare. Într-un final, spațiul rural a fost reorganizat pe făgașul economiei socialiste.

Studierea aspectului teoretic al problemei de cercetare a permis fixarea rădăcinilor cognitive ale fenomenului comunei, ca utopie. Scrierile de origine românească și sovietică din perioada interbelică, care vizează comunele agricole din stânga Nistrului, au putut fi clasificate în două categorii, în funcție de volumul informațiilor prezentate. Astfel, din prima categorie fac parte publicațiile românești care, din motive evidente, nu au putut surprinde din plin elementele de ordin social-economic de la est de Nistru în perioada 1924 - 1940. Cu toate acestea, lucrările publicate au avut menirea să atragă atenția opiniei publice asupra experimentelor social - economice demarate de bolșevici în RASSM. În cazul istoriografiei sovietice, aceasta a plăsmuit și a trunchiat informația, în scopul de a crea o imagine favorabilă comunelor agricole.

Studierea istoriografiei occidentale, care a abordat specificul comunelor agricole sovietice, a scos la iveală faptul că astfel de colective nu reprezintă o noutate în acest domeniu. Comune agricole de orientări diferite (economice, sociale, religioase) au existat în Imperiul Rus până la declanșarea revoluției și la înlăturarea monarhiei. Aportul bolșevicilor a constat în crearea unui concept agricol „nou”, dar care păstra trăsături specifice comunităților vechi.

Perioada sovietică a fost marcată de un amplu proces de falsificare și interpretare tendențioasă a evenimentelor istorice care au avut loc în stânga Nistrului până la anexarea Basarabiei în 1940. O mare parte din istoricii din fosta RSSM au redat faptele prin optica ideologiei de partid. Încercând să creeze o imagine perfectă a comunelor agricole din RASSM, publicațiile de specialitate au omis o serie de particularități importante ale comunelor în procesul decăderii acestora.

Destrămarea URSS și democratizarea societății din Republica Moldova a permis istoricilor să reinterpreteze trecutul RASSM și să abordeze de pe poziția adevărului științific evenimentele care au marcat destinul spațiului din stânga Nistrului. Cercetătorii contemporani au atins fragmentar (în unele contexte) tema comunelor agricole. Prin bogăția surselor se disting lucrările lui Alexei Memei și ale sociologului Leonid Mosionjnic.

Analiza materialelor de arhivă a permis identificarea unor informații inedite privitoare la inițierea, activitatea și funcționarea comunelor agricole. Punerea în circuitul științific a documentelor de arhivă ne-a facilitat aprofundarea istoriei celor mai simple forme sovietice de cooperare în agricultură.

Sursele edite au contribuit în egală măsură la valorificarea amplă a informațiilor cu referire la specificul problematicii agrare din stânga Nistrului. Memoriile identificate în cadrul cercetărilor au jucat un rol important în vderea surprinderii modului în care a fost perceput fenomenul comunelor agricole și amprenta lăsată de acestea în viziunea martorului ocular.

Presa timpului (publicațiile centrale și raionale) a criticat într-un mod „delicat" activitatea comunelor agricole. După 1930, imaginea comunelor agricole atinge apogeul în paginile ziarelor, pentru ca ulterior, considerate „maturizate" din punct de vedere ideologic, politic, social - economic și cultural, comunele să fie transformate în arteluri agricole. Presa de partid a „cultivat" în decursul anilor 1924 - 1932 imaginea comunelor agricole, urmărind să ilustreze o permanentă evoluție – de la o formă simplă de cooperare în domeniul agriculturii spre un model mult mai evoluat, care se încadra în criteriile unui socialism dezvoltat.

Așadar, faptul că istoriografia sovietică a omis reflectarea veridică a vieții și activității comunelor agricole din RASSM, iar scrierile istorice din Republica Moldova nu s-au axat deocamdată, pe studierea acestui fenomen, arată odată în plus că tema noastră de cercetare reflectă un grad înalt de originalitate, noutate științifică și utilitate istoriografică.

2. EXPERIMENTUL COMUNELOR AGRICOLE: FORMARE ȘI EVOLUȚIE

La începutul anilor 1920, politica bolșevică de reorganizare a sectorului agricol a experimentat diverse modele social - economice, care a culminat cu colectivizarea din anii primului cincinal (1928 - 1932). Începând cu anul 1924, această politică agrară a fost implementată și în raioanele din stânga Nistrului ale nou-formatei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. În scopul de a atrage țăranii în vâltoarea procesului de reorganizare a sectorului agricol și de a crea un nou concept de organizare a mediului rural, din punct de vedere ideologic și propagandistic, administrația bolșevică a recurs la formarea unor gospodării colective-model (comune agricole). Aceste entități au jucat un rol esențial în promovarea și propagarea noii politicii agrare în RASSM.

Astfel, comunele agricole urmau să demonstreze o serie de avantaje pe care le putea oferi agricultura colectivă, în raport cu gospodăria individuală. O comună agricolă putea fi constituită din câteva gospodării țărănești care își uneau resursele materiale și animale, în vederea organizării unui mod de viață și de producție de tip colectiv. În momentul formării, comuna căpăta statut juridic cu drepturi depline. Pentru buna funcționare a noului colectiv de muncă a fost elaborat la nivel central *Statutul comunei agricole* (între 1918 - 1930 *Statutul comunei agricole* a cunoscut opt ediții). Existența unui astfel de document cu caracter normativ urmărea să uniformizeze comunele agricole, în efortul de construcție a comunismului.

Conform statutului comunei, fiecare colectiv trebuia să dispună de un sigiliu utilizat la autentificarea documentelor emise. Formarea comunelor făcea parte dintr-un vast experiment ideologic. Autoritățile au avut grijă ca acesta să fie regizat cu grijă și pregătit până în cele mai mici detalii. Sigiliul (ștampila) urmărea să confere comunei un caracter oficial și autoritate în ochii țăranilor puțin școliți. Din punct de vedere psihologic[262], un document care poartă amprenta sigiliului capătă o mai mare autoritate în ochii privitorului decât o foaie semnată de reprezentantul unei instituții emitente.

Cercetările recente au relevat că în stânga Nistrului, în perioada anilor 1924 - 1930, au fost constituite 28 de comune agricole. Un aspect interesant este că de-a lungul Nistrului au fost fondate comune amplasate liniar – de la Nord la Sud, ceea ce sugerează că Sovietele urmăreau să atragă Basarabia în zona de influență a URSS prin intermediul propagandei vizuale. Utilizarea tractoarelor și a tehnicii agricole pe câmpurile din stânga Nistrului trebuia să producă emoții

[262] Pe marginea funcției psihologice a simbolului vezi Silviu Andrieș - Tabac, *Simboluri naționale din estul Europei. Partea I. Noțiuni teoretice.* În: „Cursuri la masterat în domeniul studiilor sud - est europene". Vol. 3. Europa de Sud - Est: elite locale, spiritualitate și simboluri naționale. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 111 - 113.

puternice printre țăranii basarabeni din provincia românească ce se afla în faza de integrare în cadrul statului unitar român.

Începând cu anul 1931, pe fundalul politicii de colectivizare tot mai violente și agresive, o parte din comunele agricole formate în primii șase ani de existență a RASSM au început să se destrame ca urmare a refuzului țăranilor de a mai fi membri ai colectivelor. Autoritățile vor „încuraja" formarea noilor comune, pentru a impune în satele din RASSM modelul bolșevic de reorganizare a agriculturii și a vieții tradiționale țărănești.

Devenind membri ai comunelor agricole, țăranii trebuiau să treacă în folosul entității construcțiile individuale, pământul, inventarul agricol, animalele de tracțiune și cele de producție, pentru utilizarea lor în comun. Repartizarea veniturilor obținute în urma exploatării colective a bunurilor membrilor gospodăriei se făcea, inițial, în mod egal. Ulterior, acest principiu de remunerare a fost exclus, deoarece stârnea controverse în rândul comunarzilor și, pentru a-i motiva în continuare, s-a recurs la remunerarea muncii în funcție de calitatea și cantitatea serviciilor prestate. În cazul părăsirii colectivului, foștilor membri le erau reîntoarse animalele de tracțiune, de producție, inventarul agricol și pământul. Simularea aspectului „democrat" în raport cu membrii comunei agricole a funcționat până la declanșarea colectivizării masive, începând cu 1927.

Un alt aspect abordat în cadrul prezentului capitol vizează atitudinea membrilor comunelor față de bunul colectiv (în special, modul de exploatare a animalelor). Nu rare erau cazurile când animalele din comune (în special, cabalinele care au constituit baza Stațiilor de Mașini și Cai) erau tratate brutal de cei responsabili de îngrijirea lor. Exploatarea până la epuizare și pieirea animalelor a condus la decăderea economică a comunelor agricole, pe fundalul lipsei forței de tracțiune.

În fond, reorganizarea comunelor agricole și transformarea lor în arteluri trebuie să fie privită din două perspective: socială și economică. Considerăm, că atât decăderea morală a comunelor, cât și noul imperativ social - economic al colectivizării din anii 1930 din URSS și-au lăsat amprenta asupra acestui experiment utopic, care a eșuat având la bază multipli factori ignorați de teoreticienii bolșevici.

2.1. Statutul comunei agricole

Apariția comunelor agricole la sfârșitul anului 1917, formate inițial cu scopul de a canaliza în sfera agricolă torentul țăranilor ce se întorceau de pe front, a fost urmată de elaborarea unor acte care să reglementeze activitatea lor. În 1918 a fost implementat *Statutul comunei agricole,* care stabilea modul de înființare, funcționare și de lichidare a comunelor agricole.

Inițial, *Statutul comunei agricole* conținea 32 de articole[263], acestea nefiind grupate în capitole. Ulterior, documentul a fost completat și îmbunătățit, pentru ca în 1930 *Statutul* să fie împărțit în 9 capitole, cu 88 de articole și 103 de subarticole[264]. În decursul anilor 1918 - 1930 autoritățile sovietice au adaptat conținutul *Statutului* în funcție de evoluția procesului de colectivizare a agriculturii. Într-un final, se poate observa că *Statutul comunei agricole,* editat în 1930, are multe tangențe cu *Statutul - model al artelului agricol,* elaborat în 1935[265].

Capitolul I al *Statutului* este întitulat *Dispoziții generale* și prezintă, în punctul 2, scopul formării comunei agricole: „Organizarea producției agricole de amploare, acoperind toate ramurile agriculturii, pe baza muncii colective a membrilor săi, cu socializarea completă a folosinței terenului, a tuturor construcțiilor agricole, uneltelor, animalelor de muncă și de producție și a altor mijloace, în scopul ridicării poziției materiale și culturale a membrilor săi și al realizării organizării socialiste a agriculturii”[266]. Totodată, în momentul formării comunei agricole aceasta devenea persoană juridică, având sigiliul propriu, pentru a autentifica paternitatea documentelor.

În conținutul capitolului II al *Statutului* se regăsesc prevederile cu privire la *Compoziția comunei, drepturile și obligațiile membrilor* acesteia. Articolul 7 stipulează cine nu poate deveni membru al comunei: persoanele care sunt deja membrii în alte colective agricole; cei lipsiți, conform constituției RSFSR, de dreptul de vot în cadrul sovietelor și cei care proveneau din gospodăriile chiaburești[267]. Astfel, autoritățile se asigurau că în comunele agricole nu pătrundeau „elementele dușmănoase”[268] construcției socialiste. Cu toate acestea, în 1934 au fost organizate ample acțiuni de identificare și epurare a potențialilor dușmani ai construcției colhoznice.

Pe hârtie, membrii comunei agricole se bucurau de drepturi și libertăți „democratice”: remunerare corectă, dreptul de a participa la adunarea comunei cu vot decisiv, posibilitatea de a se

[263] *Цвылевская коммуна.* Тихвин: Издательство Дело, 1918, стр. 12.
[264] *Устав сельскохозяйственной коммуны.* 8-е издание. Москва: Книгосоюз, 1930, стр. 30.
[265] *Statutul - model al artelului agricol.* Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1935.
[266] *Устав сельскохозяйственной коммуны...*, стр. 4.
[267] *Ibidem*, p. 7.
[268] Campania propagandistică împotriva chiaburilor a luat amploare în periodicele din stânga Nistrului. Pe marginea acestui subiect, vezi studiul autorului, *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. În: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale”: Materialele Conferinței Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022. Chișinău: Tehnica - UTM, 2022, p. 144 - 153.

retrage din colectiv prin depunerea unei simple cereri. Membrii excluși din comună aveau dreptul să primească rambursări speciale, în funcție de activitatea desfășurată până la acel moment.

Mijloacele financiare ale comunei și regulile de formare[269] sunt expuse în capitolul al III-lea. Astfel, fondul gospodăriei colective avea la bază cinci surse de constituire: cotizația obligatorie de membru; contribuțiile membrilor și împrumuturile comunei; economiile interne, rezultate în urma tranzacțiilor; împrumuturile de la stat, cooperative și alte organizații; împrumuturi cu capital fix acordate pe termen scurt și lung din partea statului. Sursele bănești urmau să fie utilizate pentru acoperirea tuturor cheltuielilor comunei, dar și investite (de exemplu, în achiziționarea unui tractor sau a utilajului agricol, pentru ca ulterior comunarzii să poată presta servicii contra plată țăranilor din satul unde era amplasată comuna ori din localitățile învecinate).

În momentul înființării comunei, statul aloca în fondul acesteia resurse financiare și materiale. Cu forțele proprii, comuna trebuia să restituie statului în rate suma de bani primită, pentru ca ulterior colectivul să obțină profit.

Capitolul IV, *Organizarea gospodăriei comunei și ordinea desfășurării lucrului,* reflectă cele mai importante momente în activitatea de producție. Punctul 38 insistă asupra faptului că „angajarea temporară a forței de muncă necalificate este permisă numai în cazuri excepționale, atunci când întârzierea lucrului poate cauza pagube grave pentru economia comunei”[270]. În pofida acestei prevederi, în cadrul unor inspecții desfășurate în comuna agricolă *Maiak* din raionul Ocna-Roșie (RASSM), s-a constatat că administrația comunei a angajat[271] brațe de muncă plătite în timpul recoltei, cu toate că în colectiv existau condițiile necesare pentru ca roada să fie strânsă de către comunarzi[272].

Al V-lea capitol stabilește *Regulile de plată a membrilor comunei și procedura de distribuire a veniturilor*. Dacă, inițial, membrii comunei erau remunerați în funcție de nevoi[273], în 1930, punctul 44 al *Statutului* specifică expres: „Remunerarea pentru munca membrilor comunei se face proporțional cu cantitatea și calitatea muncii depuse de fiecare membru și munca prestată de acesta în economia comunei. Pentru aceeași muncă a bărbaților și femeilor, indiferent de vârstă, salariul este egal”[274]. Acest fapt demonstrează tendința gospodăriilor colective de a implica în activitățile cotidiene toți membrii săi, excluzând retribuirea comună. Membrii colectivului aveau

[269] *Устав сельскохозяйственной коммуны...,* стр. 9.
[270] *Ibidem*, p. 14.
[271] Abordat comparativ, dacă în RASSM gospodăriile colective aveau posibilitatea să angajeze mână de lucru plătită, în RSSM, gospodăriile individuale care angajaseră persoane să lucreze în agricultură au fost catalogate ca fiind chiaburești (culăcești).
[272] Alexandru Molcosean. *Comuna agricolă: un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), p. 182.
[273] *Цвылевская коммуна...,* стр. 11 - 12.
[274] *Устав сельскохозяйственной коммуны...,* стр. 16.

dreptul să fie plătiți, inclusiv în natură (produse agro - zootehnice), în cuantumul nevoilor de consum ale familiei. În cadrul artelului, plata în natură se calcula în funcție de zilele-muncă[275] (în limba „moldovenească" din RASSM - *трудозыле*).

Sistemul administrării comunei (capitolul VI) se sprijinea pe cinci piloni, care reprezentau conducerea (consiliul) colectivului: *Adunarea Generală, Adunările de producție, Consiliul de administrație, Consiliul comunei, Comisia de control*. În cadrul *Adunării Generale* erau aprobate instrucțiunile de funcționare a *Consiliului* și a *Comisiei de control*, adoptarea regulamentelor de funcționare internă, procedurile de contabilizare și stabilirea remunerării muncii etc.[276]. *Adunările de producție* elaborau și discutau planurile organizatorice și de producție ale comunei, adoptau acțiunile de creștere a productivității, luau măsuri pentru raționalizarea muncii, evidența contabilă și remunerarea comunarzilor. Un punct separat menționează că propunerile *Adunării de producție* trebuiau să fie votate de către *Adunarea Generală* sau de *Consiliul de administrație*. Acest *Consiliu* era ales pentru o perioadă de un an din, cel puțin, trei membri. Conflictele de interese trebuiau excluse din rândul membrilor *Consiliului* (membrii nu puteau fi căsătoriți între ei și nu puteau fi rude)[277]. *Consiliul de administrație* se supunea *Adunării Generale*, precum și *Consiliului comunei*, care era cel de-al patrulea pilon al colectivului. Formarea acestui organ de conducere avea la bază următoarea cerință: „Dacă în comună sunt, cel puțin, 100 de membri, se formează un *Consiliu* constituit din, cel puțin, 15 membri și cinci membri supleanți"[278].

Atribuțiile *Consiliului comunei* erau următoarele: admiterea noilor membri, examinarea prealabilă și emiterea de avize cu privire la planurile de producție, analiza chestiunilor privind activitățile curente, îndeplinirea tuturor sarcinilor fixate de către *Adunarea Generală. Comisia de control* era formată din trei membri, pentru o perioadă de un an, iar responsabilitățile acesteia vizau verificarea implementării planului de producție, executarea contractelor, verificarea casieriei și a tuturor bunurilor de casă, prezentarea publică a rapoartelor sale de activitate. Prin urmare, modul statutar de administrare a comunei agricole urmărea să asigure eficiența sa.

Capitolul VII al *Statutului* vizează *Contabilitatea și raportarea activităților financiare* ale colectivului. *Consiliul comunei* trebuia să indice într-un raport anual toate fondurile și capitalul comunei, veniturile și cheltuielile suportate de gospodărie, să prezinte o estimare a intrărilor și ieșirilor financiare pentru anul viitor[279].

[275] *Statutul - model al artelului agricol...,* p. 26.
[276] *Устав сельскохозяйственной коммуны...,* стр. 20.
[277] *Ibidem*, p. 24.
[278] *Ibidem*, p. 26.
[279] *Ibidem*, p. 29.

Procedura de modificare a *Statutului* comunei (capitolul VIII) putea fi efectuată în cadrul *Adunării Generale,* iar *Consiliul de administrație* era obligat să informeze imediat instituția care înregistrase comuna referitor la toate modificările efectuate. Comuna agricolă putea fi lichidată (capitolul IX) în următoarele cazuri: prin hotărârea *Adunării Generale*; în cazul în care era declarată insolvabilă prin hotărâre judecătorească; dacă numărul membrilor era mai mic de 15 persoane și acesta nu era completat în termen de două luni; prin hotărârea Comitetului executiv raional, în caz de abatere de la *Statut* sau de orientare în direcția contrară intereselor statului[280]. În prezentul studiu vom demonstra că prevederile *Statutului* au îmbrățișat o formă ideală, în realitate însă, comunele agricole din stânga Nistrului au fost susținute de către statul sovietic, cu toate că acestea erau ineficiente și trebuiau să fie desființate, conform literei „d" a punctului 56 cu privire la modalitatea de lichidare a colectivului agricol.

Așadar, existența *Statutului* comunei agricole asigura o bună organizare și funcționare a colectivului. Regimul bolșevic a urmărit ca în decursul a 12 ani (1918 - 1930) să creeze cât mai multe puncte de interferență între comuna agricolă și artelul agricol (colhoz), realizând, în felul acesta, o tranziție insesizabilă către formele superioare de etatizare a sectorului agrar. Comunele agricole iroseau banii chiar din primii ani de la formare, cauzând bugetului statului pierderi continue. În consecință, colectivele deveneau falimentare, ceea ce a determinat desființarea lor către anul 1935.

2.2. Sigiliul – însemnul oficial al comunelor

Organizarea comunelor agricole în RASSM a avut ca efect apariția unor entități juridice împuternicite să „încheie acorduri cu statul sovietic, în vederea primirii împrumuturilor de la instituțiile de credit și cooperative"[281]. În consecință, comunele au utilizat însemne menite să garanteze autenticitatea actelor emise - sigilii. *Statutul comunei agricole* stipulează: „Comuna are un sigiliu inscripționat cu numele acesteia"[282]. Studierea documentelor a permis identificarea a două amprente sigilare, care au aparținut comunelor agricole *Krestintern* din satul Fernatii (raionul Balta) și *Progres* din satul Popencu (raionul Rîbnița). În primul caz, documentul pe care a fost aplicat sigiliul este din 1929, iar al doilea este din 1931.

Din punct de vedere sfragistic, sigiliul comunei *Krestintern* poate fi descris în felul următor: Amprentă sigilară de formă rotundă, cu diametrul de 43 mm[283] (*Anexa 7)*, după o matrice

[280] *Ibidem*, p. 30.
[281] *Устав сельскохозяйственной коммуны...,* стр. 6.
[282] *Ibidem*, стр. 6.
[283] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 200, f. 23.

executată în excizie, probabil, din cauciuc, aplicată în tuș albastru pe un document scris de mână, emis la data de 6 iulie 1929.

În centru, încadrate în interiorul unui cerc liniar, aranjate în trei rânduri, sunt gravate cu litere ale alfabetului chirilic cuvintele «при с. ФЕРНАТИЯ» (ultimul rând fiind alcătuit din șase cercuri decorative aranjate liniar).

Legenda este mărginită, la exterior, de un cerc liniar, în interiorul căruia, de sus în jos, este redat textul de la stânga la dreapta (în română cu grafie chirilică, în ucraineană și rusă), [începând cu ora 6] în trei rânduri suprapuse: ⁕ «Комуна Сэтяно-Госп. Мунчтоаре ын Нумеле Интернационале Церенешть», «Трудова Сип. Госп. Коммуна Імені Крестьянск. Интернаціоналу», «Трудовая С.-Х. Коммуна Имени Крестинтерн».

Sigiliul comunei agricole *Progres* din raionul Rîbnița reprezintă o amprentă sigilară de formă rotundă, cu diametrul de 40 mm[284] (*Anexa 8*), după o matrice executată în excizie, probabil, din cauciuc, aplicată în tuș albastru decolorat pe verso unui document din 25 iulie 1931.

Emblema: în centrul câmpului sigilar - un ciocan răsturnat în bară, încrucișat cu o seceră în pal, peste care broșează un snop legat.

Legenda, în exergă: între două cercuri liniare continui, cel exterior dublu, în română cu caractere chirilice și în ucraineană, în două rânduri, dinspre margine spre centru: „[compoziție decorativă la ora 6:] ⁕ □ ⁕ «КОМУНА Сэтеано - Господэряскы дин району РЫМНИЦА» / *«Сілсько-Господарча КОМУНА „ПРОГРЕС” Рыбницкий р.-ну»[285].

Analiza celor două sigilii a permis formularea a două concluzii: 1) comunele agricole din stânga Nistrului au deținut sigilii personalizate, acestea diferențiindu-se atât prin dimensiunea lor, cât și prin informația gravată în emblemă/legendă; 2) sigiliile comunelor agricole din RASSM existente până în anul 1930 au avut toate dimensiuni egale (fiind modificată denumirea și amplasarea comunei), iar din 1930, sigiliile comunelor au fost actualizate, în centrul acestora fiind gravate un ciocan răsturnat în bară, încrucișat cu o seceră în pal, peste care broșează un snop legat. Cercetările ulterioare urmează să detalieze discrepanța dintre cele două însemne oficiale ale comunelor agricole.

Totodată, identificarea unui document datat cu 1931, care poartă amprenta sigilară a comunei agricole, demonstrează că procesul de reorganizare a comunelor în arteluri nu a avut loc odată cu declanșarea procesului de colectivizare (perioada primului an cincinal 1928 - 1933,

[284] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 310, f. 21 v.
[285] A se vedea, în acest caz: Alexandru Molcosean. *Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926 - 1935)*. În: „Heraldica Moldaviae”. Chișinău: Bons Office, 2023, nr. 5, p. 99 - 108.

desfășurat în stânga Nistrului), dar într-un mod gradual, „veriga principală în mișcarea gospodăriilor colective, forma predominantă care trebuia înțeleasă fiind artelul agricol”[286].

2.3. Formarea și geografia amplasării comunelor agricole (1924 - 1930)

După înființarea RASSM în stânga Nistrului, la 12 octombrie 1924, statul sovietic a demarat pe larg procesul de reorganizare a sectorului agrar. Astfel, în vederea atragerii țăranilor spre noi forme de cooperare în domeniul agriculturii, prin intermediul cărora urma să fie realizată tranziția către gospodăriile colective de stat, au fost constituite comunele. Documentele de arhivă, presa timpului și publicațiile de ordin propagandistic atestă că, în anul formării „Piemontului sovietic pentru Basarabia”[287] existau deja trei astfel de colective agricole: *От тьмы к свету* („De la întuneric la lumină”), raionul Ananiev[288], *Ленин* („Lenin”), raionul Rîbnița[289], și *Маяк* („Farul”), raionul Ocna - Roșie[290].

În prezentul demers este efectuată o analiză a numărului comunelor agricole existente în RASSM între 1924 - 1930. Grație informațiilor colectate din Arhiva Organizațiilor Social - Politice din Republica Moldova, a fost posibilă realizarea unui tablou cartografic care vizează geografia amplasării comunelor agricole[291]. Anul 1924 reprezintă momentul formării noii entități la Est de România, iar 1930 este punctul „de cotitură” al sectorului agrar din RASSM: declanșarea colectivizării în masă și reorganizarea comunelor agricole în colhozuri (arteluri).

Informațiile care se regăsesc în cuprinsul puținelor studii identificate conțin date de ordin general referitoare la aceste colective de muncă, ele variind de la caz la caz. Fenomenul în cauză se datorează fluctuației procesului de constituire și ulterior de lichidare a comunelor (astfel se explică neconcordanța dintre informațiile existente în sursele analizate). Ca urmare a ineficienței, comunele erau adesea părăsite chiar din primul an de la formare și, în consecință, colectivul se autodesființa.

Conform aprecierii lui Alexei Memei, „în perioada anilor 1922 - 1926, în R.A.S.S.M. au fost lichidate 57 de colective agricole, 4 comune și 53 de arteluri agricole. Activitatea lor nu era

---

[286] А. Андреев. *Сталин и великое колхозное движенние.* В: „Сталин: Сборник статей к шестидесятилетию со дня рождения товарища Сталина”. Воронеж: Областное Книгосоздательство, 1940, стр. 133.
[287] Idee preluată de autor de la Alexandru Boldur. *Istoria Basarabiei.* București: Editura Victor Frunză, 1992, p. 515.
[288] ANA DAOSP, F. 49, inv.1, d. 581, f. 17 - 20.
[289] *Moldova socialistă,* 1974, nr. 203 (12592), 30 august, p. 3.
[290] С. Пэскарь. *Комуна „Маяк”.* Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929, п. 19.
[291] Autorul a publicat studiul intitulat *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2023, nr. 1 - 2 (133 - 134), p. 182 - 193.

satisfăcătoare”[292]. În majoritatea cazurilor, însă, conținutul studiilor (inclusiv rapoartele anuale privind starea și perspectivele agriculturii, existente în fondurile de arhivă) confirmă faptul că, în stânga Nistrului, între anii 1924 - 1930, erau 4 comune agricole: *Маяк* („Farul”), *Парижская Коммуна* („Comuna din Paris”), *Путь к победе* („Calea spre victorie”), *От тьмы к свету* („De la întuneric la lumină”). Aceste colective au existat o perioadă mai îndelungată de timp (6 ani), ele fiind supravegheate permanent de autorități (fapt care explică prezența în fondul arhivistic a rapoartelor frecvente de inspecție periodică), în scopul de a propaga în mediul țărănimii ideea asocierii în colective. Nu în ultimul rând, cele 4 comune agricole beneficiau de credite considerabile din partea statului, menite să contribuie la dezvoltarea lor sistematică. Prezentăm în continuare o statistică referitoare la înființarea și dizolvarea comunelor agricole între 1921 - 1925.

Tabelul 2.1

Înființarea și dizolvarea comunelor agricole în stânga Nistrului în perioada anilor 1921 - 1925

Formarea comunelor agricole[293]		
Anul	**Nr. comunelor**	**Suprafața de pământ (desetine)**
1920	1	160
1922	2	217
1923	1	158
1924	1	200
1925	2	162
Dizolvarea comunelor agricole[294]		
1922	1	175
1923	1	11
1924	1	44
1925	1	42

Așadar, consultarea documentelor de arhivă referitoare la comunele agricole din RASSM existente în a doua jumătate a anilor 1920 atestă, în majoritatea cazurilor, existența a 4 astfel de gospodării colective (celelalte comune nefiind incluse în rapoartele anuale, deoarece nu se puteau colecta datele necesare, pentru a urmări evoluția acestora în decursul unei perioade de timp mai îndelungate, ele desființându-se ca urmare a dezinteresului manifestat de țărani). În schimb, studierea documentelor de nivel raional dezvăluie existența și a altor comune agricole, care nu se regăsesc în conținutul rapoartelor anuale centrale.

[292] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 169.
[293] ANA DAOSP, F. 49, inv.1, d. 641, f. 6.
[294] *Ibidem*, f. 7.

În scopul de a intensifica procesul de formare a noilor colective, la 5 ianuarie 1925 un grup de inițiativă a redactat o cerere prin care se propunea organizarea comunelor agricole. Activitatea acestor colective consta în: 1) practicarea unei agriculturi demonstrative moderne, cu utilizarea tehnicii de ultimă generație; 2) colectivizarea muncii și a vieții satului; 3) promovarea activităților de ordin cultural în rândul țăranilor[295].

Pentru a rezolva problema cadrelor necesare, comuna se angaja să sprijine financiar instruirea profesională a tinerilor, aceștia urmând să se întoarcă în colectiv. O altă direcție de acțiune care trebuia implementată viza organizarea cursurilor de instruire agricolă în sezonul de iarnă, iar beneficiari erau țăranii din satele învecinate. În cadrul cursurilor de formare, sătenilor li se prezentau rezultatele pozitive ale vieții comunale, iar după absolvirea lor, participanții trebuiau să aplice în practică (în gospodăria individuală) cunoștințele obținute[296]. Astfel, au fost promovate elemente ale politicii bolșevice, care au contribuit la colectivizarea sectorului agrar în anii 1930. În acest context, merită să menționăm că la începutul deceniului al treilea comunele agricole au activat și ca centre de organizare a Stațiilor de Mașini și Cai[297].

În perioada 1924 - 1930, au existat 28 de comune agricole: *От тьмы к свету* [„De la întuneric la lumină"], satul Lipețkoe (r. Ananiev)[298]; *Путь к победе* [„Calea spre victorie"], satul Malaia Kondrativa (r. Ananiev)[299]; *Новый Мир* [„Lumea Nouă"], r. Ananiev[300]; *Крестинтерн* [„Krestintern"], satul Fernatii (r. Balta)[301]; *Парижская Коммуна* [„Comuna din Paris"], satul Cosî (r. Bîrzula)[302]; ? [nu se cunoaște denumirea comunei agricole], satul Berezovka (r. Bîrzula)[303]; *Кодру Рош* [„Codrul Roșu"], satul Ghidirim (r. Bîrzula)[304]; *Червоний Маяк* [„Farul Roșu"], satul Graba (r. Codîma)[305]; *Коминтерн* [„Comintern"], satul Gramburov (r. Bîrzula)[306]; *1-е Мая* [„1

[295] *Ibidem,* d. 235, f. 33.
[296] A se vedea, în acest sens: Alexandru Molcosean. *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie - 5 februarie 1927*. În: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", volumul IX, partea 2. Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a, Cahul, 3 iunie 2022, p. 245 - 252.
[297] Autorul a prezentat în cadrul Conferinței științifice „Istorie - Arheologie - Muzeologie", ediția a XXXII-a, organizată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei în perioada 27 - 28 noiembrie 2022, comunicarea cu titlul *Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: o tentativă de socializare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării.*
[298] ANA DAOSP, F. 49, inv.1, d. 205, f. 40.
[299] *Ibidem,* f. 40.
[300] С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы.* Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 40.
[301] ANA DAOSP, F. 49, inv.1, d. 205, f. 41; d. 1002, f. 6.
[302] *Ibidem,* d. 205, f. 40.
[303] Elena Muraru, Ion Moiseev. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova", seria „Științe socioumanistice", vol. III. Chișinău, USM, 2006, p. 244.
[304] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 123.
[305] *Ibidem,* F. 49, inv.1, d. 2334, f. 29 v.
[306] *Ibidem,* d. 2334, f. 15 v.

Mai"], satul Rozalievka (r. Bîrzula)[307]; *Знамя труда* [„Drapelul muncii"], r. Camenca[308]; *Новый свет* [„Lumina nouă"], satul Grabovo (r. Crutî)[309]; *Комсомолец* [„Komsomolistul"], satul Comisarovka Nouă (r. Dubăsari)[310]; *Бессарабец* [„Basarabeanul"], satul Bosca (r. Dubăsari)[311]; *Красный Октябрь* [„Octombrie Roșu"], satul Alexandrovka Nouă (r. Grigoriopol)[312]; *Ленин* [„Lenin"], satul Vărăncău (r. Rîbnița)[313]; *Прогресс* [„Progresul"], satul Popencu (r. Rîbnița)[314]; *Дер Стерн* [din l. germ. „Steaua"], satul Mocra (r. Rîbnița)[315]; *Татарбунар* [„Tatarbunar"], satul Jura (r. Rîbnița)[316]; *Ильич* [„Ilici"], r. Ocna-Roșie[317]; *Ткаченко* [„Tkacenko"], r. Ocna - Roșie[318]; *Маяк* [„Farul"], satul Germanovka Nouă (r. Ocna-Roșie)[319]; *Комсомольская Искра* [„Scânteia comsomolistă"], satul Topala (r. Ocna - Roșie][320]; *Сталин* [„Stalin"], satul Ocna 2 (r. Ocna - Roșie][321]; *Борьба* [„Lupta"], satul Balca (r. Tiraspol)[322]; *Борьба* [„Lupta"], satul Ternovca (r. Tiraspol)[323]; *12 лет Октября* [„12 ani ai lui Octombrie"], satul Noua Andriyashevka (r. Tiraspol)[324]; *Червона Победа* [„Victoria Roșie"], satul Parcani (r. Tiraspol)[325].

Așadar, prezența comunelor în stânga Nistrului (cu excepția raionului Slobozia) confirmă faptul că autoritățile sovietice au pregătit terenul pentru reorganizarea lor ulterioară în arteluri agricole, în vederea reconfigurării sectorului agrar. Cu toate acestea, pe parcursul a șase ani, numărul comunelor nu a fost unul constant: țăranii, văzând că nu pot obține beneficii personale, părăseau la scurt timp aceste formațiuni. În consecință, colectivul rămas fără membri, fără inventar agricol și animale era sortit destrămării, pământul fiind acordat altor comune sau arteluri.

---

[307] *Ibidem*, d. 2334, f. 17 v.
[308] *Ibidem*, d. 1745, f. 48.
[309] *Ibidem*, d. 205, f. 41.
[310] *Ibidem*, d. 1746, f.114; d. 1757, f. 26; d. 2054, f. 7.
[311] *Ibidem*, d. 1000, f. 37.
[312] *Ibidem*, d. 140, f. 1.
[313] *Ibidem*, F. 49, inv. 1, d. 205, f. 41; F. 60, inv. 1, d. 315, f. 3; *Moldova socialistă,* 1974, nr. 203 (12592), 30 august, p. 3; *Ленинское знамя*, 1974, nr. 102 (8770), 27 august, p. 2.
[314] *Ibidem*,F. 3, inv. 1, d. 310, f. 21 v.
[315] *Ibidem*,d. 472, f. 1; F. 49, inv. 1, d. 1745, f. 48.
[316] *Ibidem*, d. 474, f. 1; d. 1933, f. 27.
[317] *Ibidem*, F. 49, inv. 1, d. 140, f. 1.
[318] *Ibidem*, d. 2104, f. 50.
[319] *Ibidem*, d. 1282, f. 61; d. 1814, f. 1.
[320] С. Афтенюк, К. Стратиевский, И. Терехина. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы.* Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 214; ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 21; F. 60, inv. 1, d. 315, f. 3.
[321] ANA DAOSP, F. 49, inv.1, d. 2334, f. 25 v.
[322] *Ibidem*, d. 205, f. 42.
[323] *Plugarul Roș*, 1926, nr. 114 (148), 14 iulie, p. 5.
[324] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 352, f. 27; F. 60, inv. 1, d. 315, f. 3.
[325] *Ibidem*, d. 2334, f. 37 v. În cadrul unor cercetări ulterioare, lista urmează să fie completată cu date noi, deoarece, la momentul de față, au rămas neelucidate următoarele aspecte: 1) Stabilirea locației exacte a colectivelor „Steagul muncii" (raionul Camenca), „Ilici" și „Lumea Nouă" (raionul Ananiev); 2) Stabilirea denumirii comunei agricole din satul Berezovka (raionul Bîrzula).

Analizând istoriografia problemei am constatat că, începând cu anul 1929, numărul comunelor agricole din RASSM a crescut constant. În anul declanșării Marii crize economice (1929), în stânga Nistrului erau atestate 8 comune, iar în 1930 existau 28 de comune agricole. Conchidem, deci, că pe teritoriul RASSM a existat un număr mult mai mare de comune agricole decât au fost identificate și analizate în prima parte a prezentului studiu.

Sistematizarea datelor referitoare la comunele agricole din RASSM, existente în perioada anilor 1924 – 1930, a permis elaborarea unei surse cartografice (*Anexa 9*), menite să completeze imaginea de ansamblu a poziționării lor geografice. Au fost scoase în evidență următoarele aspecte: 1) comunele agricole au reprezentat centre propagandistice pentru a influența țărănimea din Basarabia; 2) comunele agricole au fost formate în zonele, unde se atesta un procent sporit al densității populației rurale.

În primul caz, amplasarea intenționată a tehnicii agricole, în special, a tractoarelor, pe ogoarele de lângă Nistru din RASSM trebuia să aibă un impact puternic asupra țăranilor din Basarabia. Un exemplu în acest sens este oferit de publicația *Красная Бессарабия* (Basarabia Roșie), în care autorul (I. Deatlenko) articolului *Colhozul „Luceafărul Roș" merge spre noi succese*, referindu-se la colectivul agricol din satul Tocmazeia (r. Tiraspol), punctează următoarele: „Cu invidie privesc țăranii de peste Nistru la munca tractoarelor pe ogoarele colectivului (*Anexa 10*) *Luceafărul Roșu* (ca și la alte colhozuri), cât de surprinși au fost aceștia de instalația de irigat a colhozului. Atunci când motorul acesteia a fost pornit, țăranii s-au strâns în grupuri. Turbina eoliană, construcțiile pentru gospodăriile colective, moara cu aburi, grajdurile de cai și multe altele au lăsat țăranilor de peste Nistru impresii de neșters. Cu invidie aceștia ascultă și muzica colhoznică (în colhoz este orchestră), și cântecele colhoznicilor despre viața fericită"[326].

Merită amintită și comuna agricolă *Basarabia*, fondată de Gr. Kotovski pe moșia boierului Sabanski (localitatea Obodovka din Ucraina). Vladimir Schmerling, autorul lucrării (nepublicate) *Повесть о Бессарабской коммуне*, cel care a cules informații prețioase din interiorul acestui colectiv, menționează că unul din comunarzi (Levițki), într-o discuție cu Kotovski, îi spunea: „Grigore Ivanovici, vom pune chiar în mijlocul gospodăriei un stâlp uriaș și vom aprinde o lampă electrică uriașă, care va străluci sute de mile. Vom scrie un panou uriaș din lumini, pentru ca în cele mai întunecate nopți să se poată citi de cealaltă parte a Nistrului: *Comuna Basarabia"*[327].

[326] И. Дятленко. *Колхоз „Лучаферул рош" идет к новым успехам.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1937, но. 7, стр. 18.
[327] Вл. Шмерлинг. *Повесть о Бессарабской коммуне*. capitolul I, paragraful III. Disponibil: http://vlshmerling.narod.ru/besscom/ch01.htm?fbclid=IwAR2JzUMKGM9_cxTeyNcioqs4W1EDpWB8Z9mrMjF5PgW3juFrSISlIKbAt14 [accesat: 17. 12. 2023].

Înființarea comunelor agricole din RASSM urma să agite spiritele în Basarabia, pentru a „definitiva" procesul de anexare a provinciei românești la Uniunea Sovietică.

În anul 1934, la aniversarea a zecea de la constituirea RASSM, președintele SCN Consiliului al RASSM, Gr. Starîi, releva următoarele aspecte ale propagandei agricole bolșevice: „Nistrul nu este un râu atât de larg, ca să poată împiedica privirea populației numeroase de pe amândouă malurile; noile noastre zidiri, numărul colosal de tractoare și tot felul de mașini complicate, fumul uzinelor noastre, sirenele de pe malul stâng, pe de o parte, și sunetul plictisitor al bisericilor de pe partea dreaptă, nu pot să nu slujească ca niște arătări pentru populația de pe amândouă malurile și nu în zadar, uneori, pe malul drept al Nistrului se adună în grămadă sute de oameni, călcând ordinele aspre ale jandarmeriei române, pentru a se uita cum lucrează mașinile noastre agricole complicate, nu în zădar soldații români se uită cu jind înspre partea noastră și, uitând o bucată de vreme despre tot ce văd că-i înconjoară, se uită la viața clocotitoare din republica noastră"[328]. Aceleași motive sunt reluate și în romanul lui Ion C. Ciobanu, *Codrii.* Autorul redă, scena unei dispute purtate în mijlocul unui grup de țărani basarabeni pe marginea agriculturii din stânga Nistrului. Astfel, țăranul Tudorache menționa: „Mașini sunt, mașinile ară, mașinile seamănă, mașinile strâng. Așa-i dincolo de Nistru. Iese combainul, seceră, treieră și paiele le lasă, și pleava o alege"[329].

Comunele agricole au fost înființate în zonele rurale cele mai aglomerate. Analiza hărții administrativ - teritoriale a RASSM dovedește că Sudul entității din componența Ucrainei era slab populat în primii ani de la formare[330]. Astfel, până la momentul de față, nu a fost atestată existența comunelor agricole în raionul Slobozia (acesta fiind cel mai slab populat cu localități rurale). Or, o condiție de bază în procesul înființării comunelor pornea de la existența unor sate învecinate pentru a le atrage în colectivitate.

Prin urmare, comunele agricole jucau și rolul unor poli propagandistici de atracție pentru țărănimea basarabeană.

[328] *10 ani ai RASSM. Sesia jubiliară a CEC RASSM.* Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1934, p. 37.
[329] Ion Ciobanu. *Codrii.* Chișinău: Lumina, 1989, p. 85.
[330] *Большая Советская Энциклопедия.* т. 39. Москва: Государственный Институт „Советская Энциклопедия", 1938, стр. 659.

2.4. Constituirea noilor colective: comuna *Baliţki* (1931 - 1934)

În anii primului cincinal (1928 - 1932), în RASSM au fost formate noi colective agricole. Pe măsură ce politica represivă a autorităților insista asupra colectivizării totale a sectorului agricol, numeroși țărani, pentru a se salva de la plata împovărătoare a impozitelor (în fază inițială), deveneau colhoznici. Avantajul aderării țăranilor la comunele agricole rezida în posibilitatea retragerii animalelor și a inventarului agricol, în cazul părăsirii colectivului, ceea ce nu era posibil, dacă ei deveneau membri ai artelului. Prin urmare, adeseori țăranii recurgeau la obținerea temporară a statutului de comunard, urmărind momentul prielnic pentru a reveni la gospodăria individuală.

În 1931 a fost organizată comuna agricolă *Baliţki*[331] (raionul Balta), una dintre cele 18 gospodării existente în RASSM la data de 25 octombrie același an[332]. Colectivul avea o fermă de producere a laptelui și o fermă de porci. Comuna a apărut în urma fuziunii a 68 de gospodării individuale țărănești, însumând 199 de persoane, din care doar 107 erau apte de muncă. Suprafața totală a terenurilor era de 533 de hectare, dintre care 526 hectare constituiau teren arabil. Viile și livezile ocupau 6 hectare, iar semănăturile acopereau următoarele suprafețe: grâu de toamnă - 125 de hectare; grâu de primăvară - 120 de hectare; culturi de boboase - 213 05 de hectare. La 1 ianuarie 1933, în comună erau 38 de cai, dintre care doar 32 erau buni de muncă, iar un an mai târziu, la 1 ianuarie 1934, erau 29 de cai, buni de muncă fiind doar 26. În 1933, în comuna *Baliţki* erau 47 de vite, iar în 1934 acestea numărau numai 10 capete[333]. În 1933, în comună erau 6 porci, iar un an mai târziu 11 capete. Din cei 199 de comunarzi, 13 aveau vaci, iar 10 membri creșteau porci[334].

Reducerea șeptelului în comuna *Baliţki* la numai doi ani de la constituire s-a datorat în exclusivitate foametei din 1932 - 1933, generată de „politica fiscală a statului sovietic în condițiile colectivizării și agravată de recolta proastă din anul 1931”[335]. Sacrificarea vitelor nu se făcea doar pentru a hrăni membrii comunei agricole, ci și pentru a preda statului planul la carne. „Deseori țăranii – atât cei individualiști, cât și cei colectivizați - erau forțați de organele locale să achite nu numai planul la pâine, dar și planul la carne”[336]. Astfel, după cum au constatat cercetătorii

[331] Baliţki Vselovod Apollonovici - comisarul poporului pentru afaceri interne al RSS Ucrainene, executat la 27 noiembrie 1937 în cadrul represiunilor staliniste.
[332] ANA DAOSP, F. 60, inv. 1, d. 389, f. 73.
[333] *Ibidem*, F. 49, inv. 1, d. 2334, f. 9 v.
[334] *Ibidem*, f. 10.
[335] Igor Cașu. *Duşmanul de clasă...,* p. 58. Vezi și: Chiril Stratievschi. *Голод 1932 - 1933 гг. в Молдавской АССР.* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 2 (14), p. 40 - 50; Valentin Burlacu. *Foametea organizată din anii 1932 - 1933 în RASS Moldovenească.* În: „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului” seria 23, vol 2, Chișinău: CEP UPS „Ion Creangă”, 2021, p. 88 - 93.
[336] Elena Muraru, Ion Moiseev. *Trei calvaruri îngrozitoare.* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, Seria „Științe socioumanistice”, Vol. III, Chișinău, 2006, p. 240.

fenomenului foametei din RASSM, țăranii au fost forțați să predea la stat și ultima vită, pentru a scăpa de povara impozitelor tot mai apăsătoare.

Detalii despre foametea existentă în comuna *Baliţki* sunt furnizate în lucrarea lui A. Memei: „La 23 aprilie 1933, GPU, îl informa pe secretarul CRM al CP(b) U, I. Sirko, și pe președintele CCP al R.A.S.S.M., Gr. Starîi, despre faptul că […] în comuna *Baliţki* din orașul Balta, *Krestintern* din satul Fernatia, colhozul din satul Pașcova și din alte sate, colhoznicii se hrăneau cu măzăriche furajeră, destinată ca hrană pentru cai”[337]. În 1934, la 20 mai, în comuna agricolă *Krestintern* problema alimentelor rămânea una stringentă. Din lipsa fondurilor, a fost epuizat fondul de asigurări pentru a se procura material săditor. Situația existentă se reflecta negativ asupra campaniei semănatului precum și asupra stării de spirit a comunarzilor[338].

Fenomenul penuriei alimentare în colectivele agricole din RASSM s-a datorat exclusiv politicii bolșevice de rechiziționare a cerealelor. Istoricul Chiril Stratievschi, care a studiat foametea din stânga Nistrului, arată asupra faptului că „a fost majorată acea cantitate de grăunțe pe care colhozurile le predau în cadrul colectării de cereale și, din această cauză, cârmuirile colhozurilor nu puteau remunera colhoznicii în natură pentru zilele lucrate. În afară de aceasta, mai era necesar de a întreține și animalele domestice. Către vara anului 1932, în peste 31 de mii de gospodării colhoznice și 13 mii de gospodării individuale, și colhozurile, și țăranii individuali erau nevoiți să utilizeze pentru consum o parte a fondului semincer, alte rezerve, așa încât s-a ajuns la situația că nu era cu ce însămânța câmpurile”[339].

La 1 aprilie 1934, departamentul politic al SMT Balta informa precum că comuna *Baliţki* a semănat 7 hectare de ovăz, utilizând în acest caz semințe înghețate. Astfel, direcția politică, prin rezoluție specială a tras la răspundere administrația comunei[340]. Lipsa unor condiții speciale de păstrare a semințelor, precum și atitudinea dezinteresată a comunarzilor față de productivitatea economică a colectivului a constituit încă o dovadă a slăbiciunii proiectului socialist demarat începând cu 1924 în RASSM.

Cazul acestei comune agricole reflectă fidel planul stalinist privind colectivizarea totală a agriculturii. Refuzul țăranilor de a adera la gospodăriile colective a condus la înfometarea lor în masă, pentru a-i forța, în cele din urmă, „să aleagă” calea „raiului socialist”. Cu toate că propaganda sovietică insista asupra prezentării elementelor pozitive existente în colectivele

[337] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 290.
[338] ANA DAOSP, F. 154, inv. 1, d. 60, f. 7.
[339] Chiril Stratievschi. *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM.* În: „Caiete de istorie”, Chișinău, 2004, nr. 1 (12), p. 16.
[340] ANA DAOSP, F. 154, inv. 1, d. 40, f. 9.

agricole, foametea a făcut ravagii în rândul acestora, ca și printre gospodăriile țărănești încă necolectivizate.

2.5. Baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole

Fondarea comunelor agricole în RASSM a fost dictată de contextul organizării economiei socialiste din întreaga Uniune Sovietică. Noua entitate, apărută în stânga Nistrului în 1924, a fost supusă unui experiment agricol, care înregistrează o serie de similitudini cu alte regiuni ale URSS. Comunele agricole urmau să ia forma unor gospodării colective de muncă net superioare gospodăriilor individuale țărănești, din punctul de vedere al dotării tehnico-materiale și al înzestrării zootehnice. Definim *baza tehnică* ca fiind „totalitatea elementelor materiale ale forțelor de producție (mijloacele și obiectele de muncă)”[341]. *Baza zootehnică* a comunelor agricole a constat în asigurarea lor cu animale de muncă (cai, boi) și animale de producție (vite cornute mari, vite cornute mici, porcine, păsări etc.).

În prezentul demers urmează să caracterizăm în baza informațiilor identificate comunele agricole din RASSM, din perspectiva înzestrării acestora cu mijloace și obiecte de muncă, precum și a asigurării cu animale de tracțiune și de producție. Baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole era constituită din două părți distincte: în primul rând, bunurile colective proveneau din gospodăriile individuale ale țăranilor care au aderat la colectiv, iar, în al doilea rând, statul era cel care contribuia nemijlocit la dezvoltarea comunelor, asigurându-le, în acest sens, cu mijloace financiare și materiale (inventar agricol performant, mașini agricole, animale de rasă, sprijin de ordin agro - zootehnic[342]). Între altele, de o cerere mare în rândul gospodăriilor colective se bucura soiul de grâu de toamnă „Kooperatorka”, obținut la „stația de probă” *Jerebkovo,* amplasată în satul Plotî din raionul Crutî[343]. Productivitatea acestui soi era prezentată drept dovadă a progresului tehnico-științific al socialismului în domeniul agrar.

În 1924, comuna agricolă *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) deținea 2 tractoare[344] (probabil, marca *Fordson*), „14 cai, 10 boi, o mașină de treierat, 4 semănători,

---

[341] *Дикционар енчиклопедик молдовенеск*. Кишинэу: Редакция принчипалэ а енчиклопедией советиче молдовешть, 1989, п. 59.

[342] O instituție care asigura sprijinul gospodăriilor individuale țărănești și a celor colective a fost *Secția Țărănească*. A se vedea, în acest sens: Alexandru Molcosean. *Activitatea Secției Țărănești în RASSM (1924 - 1925).* În: „Studia Universitatis Moldaviae”, Seria Științe Umanistice, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2021, nr. 10 (150), p. 23 - 31.

[343] К. Стратиевски. *Социалистическая реконструкция и развитие помышленности и селтского хозяйства МАССР (1926 - 1937 гг.*). Кишинев: Издательство Штиинца, 1974, стр. 70.

[344] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 159, f. 15.

o vânturătoare și o oloiniță”[345]. Un an mai târziu, cele 4 comune din RASSM - *Маяк* („Farul”), *Парижская Коммуна* („Comuna din Paris”), *Путь к победе* („Calea spre victorie”), *От тьмы к свету* („De la întuneric la lumină”) - care reprezentau 2,9% din numărul total al colectivelor existente, aveau în gestiunea lor o suprafață totală de 720 desetine. Din cele 4 comune, 3 dețineau între 100 și 200 de desetine, iar una avea în fondul ei o suprafață de 200 - 300 de desetine. În medie, asigurarea cu pământ a comunelor era de 155 de desetine. Raportat la numărul membrilor existenți în cele 4 colective (425), repartizarea pământului era următoarea: pământ pentru a hrăni o persoană (în l. rusă, *едоки*) - 1,7 desetine; pământ pentru un muncitor activ - 3,3 desetine[346].

Colectivele au arendat în 1925 o suprafață de pământ egală cu 25 de desetine. Repartizarea funciară se încheiase în trei comune. Suprafața livezilor în comune ocupa până la 12 desetine, iar cea a viilor - până la 10 desetine. Rotația culturilor agricole era efectuată pe 2 - 4 sole, iar trei comune utilizau gunoiul de grajd ca îngrășământ[347]. Colectivele aveau 24 de cai și 20 de boi, iar animalele de producție erau repartizate în modul următor: vaci - 24, oi - 140. În comune erau 12 semănători, 8 secerători, 32 de pluguri, 16 căruțe și un tractor (probabil, unul din cele 2 tractoare existente în comuna *De la întuneric la lumină* a fost plasat unui artel). Colectivele aveau două uleinițe, dintre care una era utilizată pentru necesitățile gospodăriei, iar a doua era dată în arendă. Ambele uleinițe erau dotate cu motoare cu aburi.

La 17 martie 1925, în urma unui control efectuat în colectivul *Comuna din Paris*, din satul Cosî (raionul Bîrzula) s-a constatat că acesta avea în gestiune 320 desetine de pământ. Spațiul locativ era compus dintr-un singur imobil cu nouă camere cu rol de apartamente[348]. Asigurarea zootehnică a comunei era următoarea: 14 boi, 9 cai, 5 vaci, un taur pentru împerechere, 19 oi (dintre care 15 trebuiau să fie restituite foștilor membri, care au plecat din comună), 6 miei, 4 junci de doi ani (3 junci trebuiau întoarse foștilor membri), 17 porci (16 trebuiau restituiți), 14 gâște, 135 găini și doi curcani. Din punctul de vedere al asigurării gospodăriei cu inventar agricol, aceasta deținea două treierători, dintre care una cu o putere de 8 cai, un locomobil[349], o legătoare de snopi; două cositori; o cositoare de fân; o greblă cu tracțiune animală; trei semănători; două grape cu discuri; pluguri cu o trupiță - 11; două cultivatoare; grape - 11; două pluguri de adâncime; o

[345] Elena Muraru, Ion Moiseev. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, seria „Științe socioumanistice”, vol. III. Chișinău: USM, 2006, p. 244.
[346] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 235, f. 1.
[347] *Ibidem*, f. 2.
[348] *Ibidem*, f. 27.
[349] Motor cu aburi care era dotat cu roți sau patine în vederea deplasării acestuia pentru a pune în funcțiune diverse utilaje agricole.

treierătoare pentru porumb; două vânturători; căruțe - 5; roți de rezervă - 10; seturi de harnașament de diferite mărimi - 6; juguri - 5; stupi goi cu rame - 5; un stup cu albini[350].

Un an mai târziu (1926), colectivul *Comuna din Paris* avea 3 cai (cu 6 mai puțini decât în anul precedent), 4 boi, din cei 14 existenți inițial, 6 vaci, un taur pentru împerechere, 2 mânji, 6 viței și 4 porci[351]. În schimb, comuna deținea un tractor și un tambur de treierat, care au fost achiziționate în 1925, o treierătoare, 3 semănători, 2 vânturători, 9 pluguri, 13 grape[352]. În decurs de un an (1925 - 1926), în *Comuna din Paris* se atestă o scădere semnificativă a șeptelului, precum și a inventarului agricol destinat prelucrării pământului, ca urmare a plecării membrilor din colectiv, din cauza unor neînțelegeri și tensiuni. Cu toate acestea, statul sovietic a insistat ca gospodăria colectivă din satul Cosî, raionul Bîrzula, să fie asigurată cu un tractor (utilaj agricol costisitor și de o importanță crucială în sistemul propagandei agrariene).

În același an 1926, colectivul *Maiak*[353] din satul Ghermanovka Nouă, raionul Ocna-Roșie, era prezentat ca o gospodărie agricolă-model. Denumirea acestei comune a fost popularizată intens în presa[354] timpului, dar și în lucrările propagandistice din RSSM după anii 1950[355]. În 1926, inventarul agricol în comuna *Maiak* includea: două pluguri cu două trupițe; 3 pluguri cu o trupiță; 3 pluguri pentru tractor; 6 buncăre pentru cereale; 3 semănători pentru rânduri; 3 greble mecanice tractate de cai; 3 tractoare; o treierătoare cu motor propriu¸15 grape; 3 motoare; 3 legători de snopi; 2 cositori de fân; o vânturătoare; un locomobil. În perioada anilor 1921 - 1926, numărul animalelor de muncă în comună a cunoscut variații semnificative, așa încât în 1921 au fost înregistrate 33 de capete, în 1922 - 26; în 1923 - 18; în 1924 - 17; în 1925 - 16; în 1926 – 10 animale de muncă[356]. Reducerea șeptelului de animale din comuna *Maiak* poate fi explicată prin cele două valuri ale secetei și penuriei alimentare, care au lovit spațiul rural din stânga Nistrului în 1921 - 1922 și 1924 - 1926[357], când s-a înregistrat un deficit major de cereale. În vederea redării unui tablou al gravității foametei cauzate de condițiile climaterice, putem menționa că în 1925 în raionul Dubăsari (care

[350] *Ibidem*, f. 28.
[351] *Ibidem*, d. 642, f. 48.
[352] *Ibidem*, f. 48.
[353] Este necesar să menționăm că din 1921 până în 1927, colectivul *Maiak* a avut statut de artel agricol. Ulterior, în 1927, gospodăria a fost reorganizată în comună. Cu toate acestea, propaganda sovietică insistă asupra utilizării termenului *comună*, chiar dacă perioada cronologică atestă existența *artelului*. С. Пэскарь. *Комуна „Маяк”*. Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929, п. 19 - 20.
[354] *Plugarul Roș,* 1930, nr. 20 (481), 8 martie, p. 3; 21 (484), 11 martie, p. 2; 22 (485), 13 martie, p. 3; 23 (486), 16 martie, p. 2; 76 (539), 1 august, p. 3; 77 (540), 3 august, p. 4.
[355] *Историа РСС Молдовенешть,* вол. II (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Педагожикэ де Стат а РСС Молдовенешть „Школа советикэ”, 1955, п. 135; *Историа РСС Молдовенешть*, вол. II. Кишинэу: Едитура Картя Молдовей, 1970, п. 174; *История РСС Молдовенешть* (ред. В. Царанов). Кишинэу: Штиинца, 1984, п. 320.
[356] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 642, f. 63.
[357] Igor Cașu. *Dușmanul de clasă...*, p. 32.

era cel mai apropiat din punct de vedere geografic de comuna *Maiak*) din cele 9306 de gospodării existente, 4530 au pierdut complet semănăturile din toamna anului 1924. Semănăturile de primăvară au fost pierdute de 4762 de gospodării[358]. Prin urmare, catastrofa agricolă din RASSM din perioada celor 6 ani a lovit inevitabil și în gospodăriile colective. Datele care vor urma demonstrează că în a doua jumătate a anului 1926 numărul animalelor în comuna *Maiak* va începe treptat să crească.

Suprafața agricolă deținută de comuna *Maiak* în 1926 era repartizată în felul următor: semănături de secară - 18 desetine; grâu de toamnă - 164 de desetine; ovăz - 93,5 de desetine; porumb - 20 de desetine; cartofi - 2 desetine; lucernă - o desetină; floarea - soarelui - 6 desetine; sfeclă furajeră - 5 desetine; mei - 3 desetine; orz -5 desetine; iarbă de Sudan - 5 desetine. Pământul arat timpuriu ocupa o suprafață de 95 de desetine. Per total, în anul 1926 comuna *Maiak* avea în gestiune un fond funciar de 417,5 desetine, ceea ce reprezenta 456,5 hectare[359].

Evidența puterii de tracțiune animală existentă la 1 iulie 1926 în comunele agricole reflectă următorul tablou: cai - 19; boi - 4. Din punctul de vedere al asigurării cu inventar agricol, cele patru comune dispuneau de 4 tractoare, 25 de pluguri; grape - 27; semănători - 5; mașini de recoltat - 8; vânturători - 2; treierători - 6[360]. La 1 iulie 1926 în comunele din RASSM erau 15 vaci, 9 porci și 149 oi[361].

În perioada anilor 1920 - 1926 în mod evident tempoul înregistrării comunelor agricole a crescut. Dacă în 1925, în stânga Nistrului erau 4 comune, un an mai târziu, la 1 iulie 1926, existau deja 7, frecvența formării comunelor fiind reprezentată în Tabelul 2.2:

Tabelul 2.2

Tempoul organizării comunelor agricole în stânga Nistrului în anii 1920 - 1926[362]

Nr.	Anul	Numărul comunelor	Suprafața de pământ deținută de comune (desetine)
1.	1920	1	160
2.	1921	-	-
3.	1922	2	217
4.	1923	1	158
5.	1924	1	200
6.	1925	2	162
Total 1926		**7 comune**	**897 desetine**

[358] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 67.
[359] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 642, f. 63.
[360] *Ibidem*, d. 641, f. 11.
[361] *Ibidem*, f. 12.
[362] *Ibidem*, d. 644, f. 79.

Sursele de arhivă identificate ne-au permis să elaborăm un cadru cronologic al bazei tehnico - materiale și zootehnice a comunei agricole din raionul Ocna - Roșie, *Maiak*. Informațiile selectate cu privire la această comună demonstrează - prin abundența și frecvența lor - interesul pe care-l manifestau autoritățile față de acest colectiv. Cu toate că gospodăria agricolă era una extinsă, atât ca suprafață de pământ pe care o avea în gestiune, cât și ca numărul utilajelor agricole, ea a fost reorganizată în artel agricol abia în 1935. La 9 august 1927, comuna *Maiak* avea 20 de vaci; 5 viței de 2 ani; 3 viței de un an; 12 capete de tineret taurin; 20 de scroafe; 22 de porci de 8 luni; tineret porcin de 3 - 6 luni - 23 de capete și purcei mici - 52, un vier și un taur. Comuna avea 13 cai, cu toate că mai erau necesari încă 4 pentru asigurarea completă cu forță de tracțiune animală.

Ca înzestrare tehnică, comuna avea o moară de cereale, care funcționa, în medie, 70 de zile pe an. Forța de tracțiune mecanică era asigurată de 3 tractoare. Comuna mai avea un locomobil, o mașină de treierat, 4 legători de snopi, 2 semănători, 2 cositori de fân, 1 grapă cu discuri, 5 pluguri cu 4 trupițe (destinate tractoarelor), 10 pluguri cu 2 corpuri, 11 grape metalice, 9 grape de lemn, 4 cultivatoare, 2 greble mecanice pentru cai, o zdrobitoare de porumb, un trier[363] și 5 căruțe[364].

În 1927, comuna agricolă *Lenin* din satul Vărăncău, raionul Rîbnița, a fost înzestrată cu un tractor de marca *Fordson,* iar primul tractorist al utilajului a fost comunardul Markel Ivanovici Ilînițkii, fiind succedat de Foma Mihailovici Grecul[365]. În 1928, ziarul *Plugarul Roș* anunța că în RASSM trebuiau să fie aduse 30 de tractoare de marca *Internațional*, costul unei unități ajungând la 2750 de carboave (ruble), comuna *Maiak* urmând să primească câteva[366]. În anul 1929, colectivul „*Maiak* primește cinci tractoare de marca *Internațional* pentru a fi puse bazele unei colonii de tractoare”[367] ce va sta la baza Stației de Mașini și Tractoare constituită la începutul anilor 1930 în comună.

Pe fundalul politicii represive din anii 1927 - 1928[368], țăranii din RASSM sunt nevoiți să predea statului cotele obligatorii de cereale. În contextul demarării colectivizării forțate, la Congresul XV al PC(b) din toată Ucraina, din decembrie 1927, se declara: „În prezent, unirea și transformarea micilor gospodării țărănești în colective mari trebuie să fie, la sate, sarcina de bază a partidului”[369]. În consecință, o situație mai bună o aveau țăranii care aderau la gospodăriile

[363] Dispozitiv utilizat pentru curățatul cerealelor de impurități sau corpuri ușoare (pleavă). În unele localități, *trierul* este cunoscut sub denumirea de *vânturătoare*. A se vedea, în acest sens: П. Василе. *Терминология агриколэ молдовеняскэ.* Кишинэу: Едитура Штиинца, 1973, p. 116 - 121.
[364] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1282, f. 62 - 63.
[365] *Ленинское знамя,* 1974, nr. 102 (8770), 27 august, p. 2.
[366] *Plugarul Roș,* 1928, nr. 21 (286), 13 martie, p. 1.
[367] ANA DAOSP, F. 20, inv. 1, d. 199, f. 44 v.
[368] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 278.
[369] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 169.

colective ori se uneau pentru a da naștere unor astfel de organisme agricole. Dacă în 1925, comunele agricole prelucrau o suprafață de pământ egală cu 720 de desetine, în 1929 pământul aflat în gestiune era de 1922 de hectare[370]. Un alt exemplu elocvent îl reprezintă evoluția tovărășiilor agricole. În 1924 erau înregistrate 26 de tovărășii, către 1930, în stânga Nistrului erau atestate 43[371]. În 1927 comunele agricole reuneau 52 de gospodării țărănești, iar în 1930 în comune erau înregistrate 115 gospodării[372].

În 1930 este realizată o statistică vizând comuna *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe, raionul Ananiev. Comuna avea deja 5 tractoare, 27 de cai, un locomobil, un generator electric cu o putere de 60 kw/h, o moară de cereale cu capacitatea de 300 de puduri/oră, 3 cositori, 2 semănători, 3 pluguri pentru tractor și 2 treierători[373]. În 1927 comuna avea 6 vaci; în 1928 - 18; în 1929 - 49; în 1930 - 173 vaci. Comuna mai avea 160 porci și 1100 oi[374]. O situație asemănătoare o prezintă cazul comunei *Maiak* (Tabelul 2.3).

Tabelul 2.3

Tabelul comparativ al animalelor din comuna *Maiak* (1928 - 1930)[375]

Nr.	Animale	1928	1930
1.	Cai	21	120
2.	Vaci	101	143
3.	Animale mici	24	55
4.	Porci	173	201
5.	Oi	-	1040
6.	Păsări	340	105
Total		**659 capete**	**1664 capete**

Observăm, așadar, că în decurs de doi ani șeptelul comunei *Maiak* a crescut considerabil: de la 659 capete în 1928 la 1664 în 1930. Totodată, fondul locativ în comună includea 69 de case, cu o capacitate totală de 228 de odăi, menite să adăpostească 1300 de locuitori[376]. Obligativitatea țăranilor de a preda statului cotele exagerate i-a obligat, la momentul respectiv, să adere la colectivele agricole ori să se unească în vederea constituirii unei noi entități agricole. Începând cu

[370] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1615, f. 3.
[371] С. Афтенюк, К. Стратиевски. *Социалистическое переустройство сельского хщзяйства Молдавской АССР (1920 - 1937 гг.)*. Документы и материалы. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 161.
[372] *Ibidem*, p. 169.
[373] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1814, f. 23.
[374] *Ibidem*, f. 32.
[375] *Ibidem*, d. 1756, f. 42.
[376] *Ibidem*, d. 1814, f. 4.

1930 și continuând în 1931, țăranii se convingeau că drumul spre socialism nu era nicidecum „luminos", astfel că părăseau colectivele agricole[377].

O altă cauză a reducerii numărului de animale existente în gospodăriile agricole colective era proasta îngrijire a vitelor de producție. De exemplu, în anul 1928, comuna *Maiak* a recoltat 10 000 de puduri de paie care au fost utilizate în calitate de combustibil, în timp ce animalele de muncă (care au fost cumpărate în credit și gospodăria nu avea dreptul să le vândă) erau înfometate. Se observă, așadar, că aceste vite erau lăsate tovărășiilor colective pentru a putea plăti împrumuturile contractate pentru achiziționarea lor[378]. Într-un raport al CRM al PC(b)U *Privind starea colectivizării agriculturii în RASSM,* prezentat la 1 septembrie 1930, se subliniază că în gospodăriile colective „au fost naționalizate" următoarele tipuri de animale: „cai - 1200; oi - 24038; porci - 2310; vaci - 2973; vite mari de producție - 2709; păsări - 52900"[379]. Conținutul raportului scoate în evidență că, din cauza neasigurării cu spații special amenajate pentru întreținerea animalelor, a îngrijirii lor necorespunzătoare și a asigurării rudimentare cu servicii veterinare de specialitate, au apărut focare de boli extrem de contagioase[380].

Comuna *Tkacenco* din raionul Ocna - Roșie a avut (în 1930) 15 vaci, vite mari adulte - 17, oi - 81, porci - 6. Un an mai târziu (1931), comuna a rămas cu 13 vaci, 8 vite mari adulte, 60 de oi, și 4 porci. Cu toate acestea, în 1931 au fost construite două locuințe cu 20 de camere destinate traiului comunarzilor[381].

În anul 1931 s-a depistat că animalele din comuna *Comsomolistul* erau murdare, iar din cauza schimbării frecvente a îngrijitorului erau și prost îngrijite. Grajdurile erau necurățate și afectau starea de sănătate a animalelor[382].

Comunele, totuși, nu prezentau o atracție pentru țărani. La 7 mai 1931, în cadrul adunării activului republican de partid, însuși secretarul CRM al PC(b)U, Ilin, recunoștea: „Avem în colhozuri 65% din populație. Dar creștere nu mai este. Țăranul individual nu merge în colhoz, pentru că noi nu-l putem convinge ideologic. Sectorul individual ocupă 37%. Spre toamnă trebuie

---

[377] Un caz răsunător și care a lovit în politica colectivizatoare promovată de sovietici în RASSM a avut loc la 4 martie 1930 când femeile din satul Nezavertailovkca (raionul Slobozia) au protestat violent împotriva formării colhozurilor. Acestea au eliberat caii din grajdurile gospodăriei și i-au intimidat pe trimișii raionali, care au venit cu scopul de a calma spiritele. Ulterior, astfel de „incidente" au avut loc și în satele învecinate. Pentru o analiză detaliată, a se consulta documentele existente la ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1746, f. 52 - 57; Charles King. *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală* (trad. Diana Stanciu). Chișinău: Editura Arc, 2002, p. 73; Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 316.

[378] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1282, f. 72.

[379] С. Афтенюк, К. Стратиевски. *Социалистическое переустройство сельского хщзяйства Молдавской АССР (1920 - 1937 гг.)*. Документы и материалы. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 253.

[380] *Ibidem*, p. 253.

[381] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 2104, f. 50

[382] *Ibidem*, d. 1928, f. 13.

să încheiem colectivizarea totală. Comunele sunt treapta superioară de colectivizare. Însă multe comune se află într-o situație deplorabilă. În loc de a se afirma ca exemplu de economie socialistă, un șir de comune se află într-o astfel de situație, că oamenii care privesc la ele vor fugi de socialism la 200 de kilometri. Ce am văzut în comune? Am văzut că munca nu este organizată. În zilele când trebuia de semănat, membrii comunei se plimbau prin ogradă și nu făceau nimic..."[383]. Ca urmare, în prima jumătate a anilor 1930, se va lua decizia cu privire la desființarea comunelor agricole și reorganizarea acestora în colhozuri.

Conchidem, așadar, că baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole din RASSM în anii 1920 a fost formată atât din contul gospodăriilor individuale țărănești, cât și de contribuțiile substanțiale din partea statului sovietic. Datele prezentate au reliefat că între anii 1920 - 1926 comunele au înregistrat un regres pronunțat pe filiera zootehnică, pe fundalul penuriei alimentare și condițiilor meteorologice nefavorabile. Din 1927, odată cu intensificarea politicii de colectivizare numărul animalelor și a inventarului agricol din comune înregistrează o creștere constantă până în 1930.

2.6. Exploatarea inventarului viu în comunele agricole

Demararea largă în 1929 a colectivizării este în strânsă legătură cu începutul Marii Crize Economice mondiale (1929 - 1933). Urmărind industrializarea rapidă a Uniunii Sovietice prin colectivizarea rapidă a agriculturii, Stalin a căutat să dea „lovitura de grație" statelor capitaliste, în interiorul cărora fenomenul crizei economice făcea ravagii[384]. Totuși, imperiul sovietic nu dispunea de capacitatea tehnică și economică necesară pentru asigurarea completă a sectorului agrar cu mașini și utilaje agricole. În 1930, URSS avea nevoie de 50.000.000 de ruble pentru mecanizarea agriculturii[385]. În broșura propagandistică *Stațiile de Mașini și Cai* se menționează că în viitorul apropiat Uniunea Sovietică va cunoaște o amplă industrializare a agriculturii prin asigurarea sa cu tractoare. Agricultura urma să fie înzestrată cu asemenea mașini agricole peste 1-2 ani[386]. Până atunci, veriga intermediară care urma să asigure trecerea de la gospodăria țărănească individuală la cea colectivă s-au dovedit a fi Stațiile de Mașini și Cai. Pentru prima dată, ideea constituirii unor astfel de centre, care să asigure sectorul agricol cu forță de tracțiune animală, a

[383] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 180.
[384] Eric Hobsbawm. *O istorie a secolului XX. Era extremelor*. Chișinău: Editura Cartier, 1999, p. 95 - 118; Pierre Milza, Serge Berstein. *Istoria secolului XX*. Vol. 1. București: Editura Bic All, 1998, p. 225.
[385] В. Правиковский. *Машинно - Конные Станции*. Ленинград: Иэдательство Красная Деревня, 1930, стр. 1.
[386] Н. Иосыфович. *Стэнцыили ди машынь шы кай.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, п. 4.

apărut în districtul Odesa din Ucraina la sfârșitul anilor 1920. Conform estimărilor, în asemenea stații productivitatea de lucru raportată la un cal creștea de la 2,5-3,0 la 7-9 hectare[387].

În esență, Stațiile de Mașini și Cai au reprezentat modalitatea primară de cooperare între gospodăriile țărănești sărace și mijlocașe, în scopul prelucrării terenurilor agricole[388]. Nu în ultimul rând, au fost centre de concentrare a forțelor de tracțiune animală și a echipamentelor tehnice necesare efectuării lucrărilor agricole, cuprinzând o suprafață de pământ de anumite dimensiuni[389], în funcție de numărul de cabaline disponibile. Condițiile geografice ale RASSM permiteau ca o Stație de Mașini și Cai să poată gestiona o suprafață de pământ cuprinsă între 2000 și 3000 de hectare. Terenurile care urmau să fie prelucrate de o astfel de stație trebuiau să se afle într-o rază maximă de 6 kilometri[390].

La începutul anului 1930 a fost emisă o directivă care prevedea constituirea unui număr de opt Stații de Mașini și Cai pe întreg teritoriul RASSM. În calitate de centre ale SMC au fost desemnate și trei comune agricole: *Comsomolistul* din raionul Dubăsari, *Steagul Muncii* din raionul Camenca și *Der Stern* din raionul Rîbnița. Aceste centre trebuiau să fie înființate până la 15 februarie 1930[391].

În 1931, pe fundalul colectivizării și al impozitării tot mai aspre, țăranii au recurs la sacrificarea sau vânzarea cailor. Lipsa furajelor și penuria alimentară s-a răsfrânt negativ asupra forței de tracțiune animală. Pentru a salva cabalinele, care constituiau forța de lucru necesară în colhozuri, autoritățile au emis, la 19 decembrie 1931, decretul *„Despre cabaline”*[392], care prevedea organizarea în următoarele două decade ale anului a unei serii de inspecții în fermele colective. Controalele vizau condițiile în care erau ținute cabalinele, starea lor de sănătate și modalitatea de utilizare la muncile agricole. În cazul depistării unor acțiuni dăunătoare pentru sănătatea animalelor, cei găsiți vinovați urmau să fie trași la răspundere financiară, din contul zilelor de lucru.

Controalele efectuate ulterior în cadrul *Staţiilor de Maşini şi Cai* au scos la iveală situația gravă în care se aflau cabalinele. Din cauza îngrijirii nesatisfăcătoare, în comuna *Comsomolistul* au pierit doi cai[393]. În comuna *Scânteia comsomolistă* din satul Topala s-au îmbolnăvit cinci cai[394].

---

[387] Е. Кожевников, Д. Гуревич. *Отечественное коневодство: история, современность, проблемы*. Москва: Иэдательство Агропромиздат, 1990, стр. 87.
[388] *Малая Советская Энциклопедия,* т. 5. Москва: Иэдательство Советская Энциклопедия, 1930, стр. 56.
[389] Idee preluată de autor de la А. М. Маркевич și adaptată prezentului conținut. Vezi: А. Маркевич. *Межселенные Машинно - Тракторные Станции*. Москва: Иэдательство Плановое хозяйство, 1929, стр. 29 - 30.
[390] Н. Иосыфович. *Стэнцыили ди машынь шы кай.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, п. 12.
[391] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1745, f. 47.
[392] *Ibidem*, d. 1986, f. 39 - 39 v.
[393] *Ibidem*, d. 2054, f. 9.
[394] *Ibidem*, F. 52, inv. 3, d. 64, f. 111.

La 10 aprilie 1933, din cauza bolilor episodice, în comuna *Scânteia comsomolistă* s-au îmbolnăvit 9 cai[395]. Din cauza antraxului, în comuna *Tkacenko* din raionul Ocna - Roșie a pierit un cal[396]. Proasta îngrijire a cailor în *Comuna din Paris,* din raionul Bîrzula, a dus la moartea unei perechi de cai[397]. În comuna *Farul Roșu* „din satul Grabovo, raionul Codâma, cei 40 de cai de care dispunea colectivul erau istoviți din cauza lipsei de hrană”[398].

Între 15 – 23 mai 1933, în comuna *Maiak* a pierit un cal și s-au îmbolnăvit șapte. În comuna *Scânteia Comsomolistă* au pierit cinci cai și s-au îmbolnăvit alți cinci[399]. În *Comuna din Paris,* câțiva cai au pierit ca urmare a proastei îngrijiri. Referitor la acest fapt a fost deschisă o anchetă, în urma căreia s-a constatat că atitudinea comunarzilor față de cai era nesatisfăcătoare[400].

Pentru a nu preda animalele de muncă colectivelor agricole din RASSM, „țăranii colhoznici caliceau propriii lor cai, doară n-ar putea să fie folosiți de colhozuri. Colhoznicii, la rândul lor, se purtau cu aceste animale nu cu mai multă grijă decât foștii lor stăpâni, deoarece nu erau ale lor. De obicei, după cum se constata, animalele dintr-un colhoz sunt schimbate cu animalele din alt colhoz mai îndepărtat, pentru ca foștii stăpâni să nu mai dea de urma lor”[401].

Ineficiența Stațiilor de Mașini și Cai a fost generată de factorul uman, antrenat în procesul de administrare și exploatare. Politica fiscală rigidă promovată de autoritățile bolșevice, penuria alimentară declanșată la începutul anilor 1930, accelerarea tempoului colectivizării au fost principalele cauze care au îndepărtat comunitatea țărănească din stânga Nistrului de ideea exploatării în comun a inventarului viu în procesul de producție.

[395] *Ibidem,* f. 171.
[396] *Ibidem,* f. 175.
[397] *Ibidem,* f. 183.
[398] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 200.
[399] ANA DAOSP, F. 52, inv. 3, d. 64, f. 197.
[400] *Ibidem,* f. 225.
[401] Nichita Smochină. *Din amarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru.* În: „Moldova Nouă”. Iași: Institutul de arte grafice „Brawo”, 1941, nr. 1 - 3, p. 286.

2.7. Concluzii la capitolul 2

În concluzie, subliniem că, în fapt, comunele agricole au fost formate în scopul de a pune în practică ideile socialiste despre reorganizarea sectorului agricol și transformarea mediului tradițional rural. În cadrul comunelor masele de muncitori erau chemați să-și aducă contribuția individuală la procesul extinderii suprafețelor de pământ, care urmau să fie introduse în circuitul agricol. Într-o perioadă când agricultura era insuficient mecanizată, desțelenirea și secarea mlaștinilor, în vederea ameliorării, a fost lăsată în grija comunarzilor.

Constituirea și funcționarea unei comune agricole se făcea în baza unui document normativ - *Statutul comunei agricole.* Ajuns la a opta ediție în 1930, *Statutul* reda normele legale care reglementau activitatea colectivului, puțin respectate în viața de toate zilele de membrii comunelor.

Am arătat, de asemenea, că în conformitate cu prevederile *Statului comunei agricole*, fiecare colectiv a fost înzestrat cu un sigiliu personalizat, care autentifica originalitatea actului pe care acesta era aplicat. În urma descoperirii a două amprente sigilare ale comunelor agricole din raionul Rîbnița și din raionul Balta, am identificat însemnele caracteristice comunelor agricole: o seceră și un ciocan, peste care broșează un snop legat. Prezența acestei imagini plastice joacă un rol important în studierea arealului sfragistic din RASSM.

Odată cu formarea RASSM, s-a mizat pe rolul propagandistic pe care urma să-l joace noua entitate în raport cu partea dreaptă a Nistrului. Astfel, în decurs de câțiva ani, în stânga Nistrului și-au făcut apariția noi comune agricole, amplasate cu preponderență în imediata vecinătate cu Basarabia, în vederea „aprinderii" spiritelor în coasta provinciei românești. Comunele agricole au fost fondate sporadic pe întreg teritoriul RASSM, pentru a-i familiariza pe țărani cu noul sistem al cooperării colective pentru obținerea produsului final. Cercetările efectuate au scos în evidență faptul că în RASSM au existat 28 de comune agricole. În funcție de evoluția social-economică a comunelor, acestea urmau să ia forma artelurilor.

Formarea unor noi comune, începând cu anul 1931 în ajunul foametei din RASSM, a alimentat și mai mult aversiunea țăranilor împotriva acestora, penuria alimentară lovind, inclusiv, gospodăriile colective, care nu garantau supraviețuirea comunarzilor.

Baza tehnică și zootehnică a comunelor agricole era asigurată de bunurile mobile și imobile ale țăranilor care deveneau comunarzi și de contribuția materială a statului care manifesta un interes vădit față de asigurarea lor cu utilajul necesar desfășurării activității.

Am constatat că în perioada penuriei alimentare, înregistrate în RASSM în 1921 - 1922, 1924 - 1926 și 1932 - 1933, șeptelul de animale din comunele agricole a scăzut considerabil. La aceasta s-au mai adăugat și plecarea unor membri din colective, din cauza unor tensiuni interne

sociale existente. Ulterior, în 1927, ponderea mijloacelor de producție a comunelor începe să crească, pe fundalul politicii de colectivizare tot mai brutale, promovate de autorități. Crește atât numărul gospodăriilor care alcătuiau colectivul, cât și suprafața funciară aflată în gestiunea comunei. Începând cu 1930, țăranii încep să părăsească colectivele din cauza unor diverse nemulțumiri. În consecință, asistăm la un declin economic al comunelor.

Exploatarea necorespunzătoare a animalelor de tracțiune și de producție în comunele agricole reflectă o stare de indiferență a membrilor gospodăriilor față de inventarul viu. Foametea organizată din anii 1932 - 1933 i-a silit pe comunarzi să vândă ori să sacrifice în masă cabalinele. Cu toate că autoritățile nu au recunoscut existența fenomenului foametei, ele au reacționat în momentul în care s-a înregistrat reducerea masivă a șeptelului. Or, animalele de producție urmau să servească drept bază pentru fermele colhoznice, odată cu finalizarea colectivizării în masă.

Analizat sub aspect general, experimentul comunelor agricole s-a dovedit a fi un demers economic eșuat care a culminat cu desființarea ulterioară a colectivelor în cauză. În fapt, procedeul de transformare a gospodăriilor țărănești individuale în unități economice colective nu a putut oferi rezultate pozitive de perspectivă ca urmare a numeroaselor probleme apărute în momentul aplicării în practică a teoriilor utopice.

3. VIAȚA COTIDIANĂ ÎN COMUNELE AGRICOLE

În contextul transformării sectorului agricol din stânga Nistrului, politica bolșevicilor s-a bazat pe identificarea și integrarea în sistemul economic colectiv a unor „aliați" care să participe activ în procesul de colectivizare. Astfel, țăranii mijlocași și săraci trebuiau să aprindă lupta de clasă împotriva celor înstăriți care dețineau mari suprafețe de pământ, animale de tracțiune și producție, păsări, inventar agricol ș.a. Practic, baza viitorului socialism o constituiau clasele exploatate favorabile dictaturii proletariatului. Anume ele trebuiau îndoctrinate, în primul rând, pentru a „convinge" locuitorii satelor că modul colectiv de organizare a vieții social – economice oferă cele mai bune avantaje în detrimentul gospodăriei individuale.

Propaganda sovietică în domeniul agricol s-a bazat pe oferirea exemplelor practice și a rezultatelor atât palpabile, cât și vizuale pentru a convinge țăranii că lucrul colectiv este cu mult mai eficient și mai productiv decât activitatea agricolă desfășurată în mod individual. Astfel, cu scopul de a promova politica agrară în rândul maselor țărănești din RASSM, comunele au fost utilizate, inclusiv, ca centre de instruire agricolă. Cunoștințele teoretice și practice pe care urmau să le obțină cursanții în urma frecventării acestor cursuri, trebuiau diseminate în satele învecinate. Sarcina țăranilor care au participat la cursuri era de a-i convinge pe ceilalți că știința, tehnica și organizarea muncii colective reprezintă viitorul agriculturii.

În prezentul Capitol vom supune analizei factorul uman (resursele umane), dintr-o perspectivă istorico-sociologică. Vom contura o imagine cât mai fidelă a comunardului, studiind acest personaj din multiple perspective (socială, etnică, economică, politică, culturală, ideologică etc.). Un alt aspect al cercetării vizează stabilirea componenței etnice a comunelor agricole și descrierii naturii relațiilor dintre membrii acestora.

Integrarea etno-culturală a comunarzilor a provocat o serie de probleme în interiorul colectivelor, fapt care s-a răsfrânt negativ asupra imaginii lor în mediul țăranilor care, la rândul lor, și-au manifestat o profundă reticență față de aderarea la colectiv. Or, comunele agricole trebuiau să demonstreze țărănimii din RASSM că agricultura colectivă, bazată pe munca tuturor membrilor, în armonie și înțelegere, poate oferi rezultate mult mai productive din punct de vedere economic, spre deosebire de agricultura practicată la nivel individual.

Vom prezenta, de asemenea, modul de viață al comunarzilor și problemele cotidiene cu care se confruntau aceștia. Condițiile mizere de viață compromit imaginea „pozitivă" a comunelor pe care autoritățile urmăreau s-o propage în satele din RASSM. Un alt aspect care a îndepărtat țărănimea de comune îl reprezintă atmosfera defectuoasă din interior, precum și modalitatea de îndeplinire a directivelor venite de la centru. Atitudinea ostilă a administrației comunelor față de

comunarzi, înjosirea acestora, precum și nenumăratele abuzuri comise împotriva lucrătorilor constituiau argumente relevante pentru cei care se opuneau politicii de colectivizare pentru a nu deveni membri ai colectivelor, or, în cazul în care erau deja, să le părăsească.

Tensiunile și conflictele existente în interiorul comunelor agricole nu au fost doar rodul neînțelegerilor între comunarzi, dar au fost alimentate, inclusiv, de politica statului. De exemplu, la începutul anilor 1930, pe fondul colectării cerealelor și al foametei din stânga Nistrului, comunarzii își manifestau deschis nemulțumirea față de autorități, înaintând cereri de părăsire a colectivelor.

Anul 1934 debutează cu un amplu proces de „curățare" a comunelor agricole de elementele ostile regimului ori presupuse a fi elemente „dușmănoase". Așadar, colectivele vor „lua atitudine" în procesul de identificare a „dușmanilor de clasă". Comunarzii suspecți care vor intra în vizorul administrației vor fi excluși din colective prin intermediul unui complex procedeu birocratic, însoțit de procese publice. Membrii comunelor urmau să susțină un „examen", pentru a demonstra că aveau necesarul de „cultură politică". În cazul nepromovării acestui test, comunarzii erau excluși din colective.

3.1. Comuna – centru de organizare a cursurilor de instruire agricolă

Pentru început, vom prezenta esența unui curs de instruire agricolă, destinat țăranilor din stânga Nistrului (organizat în perioada 23 ianuarie - 5 februarie 1927). Menționăm că școlarizarea țăranilor din RASSM în domeniul agriculturii a reprezentat unul din instrumentele de propagandă utilizate de autoritățile sovietice, în vederea popularizării muncii colective și a evidențierii progresului tehnico-științific în ceea ce privește selecția culturilor de câmp și a creșterii animalelor. Un astfel de obiectiv este stipulat în conținutul *Statutului - model al comunei agricole*, capitolul I, punctul „k": „Comuna agricolă promovează propagarea atât în rândul membrilor săi, cât și în rândul populației din jur, a cunoștințelor despre agricultură și construcția gospodăriilor colective prin organizarea de cursuri, prelegeri, conversații, organizarea parcelelor experimentale, agro-săli etc."[402].

În perioada 19 - 23 aprilie 1925 și-a ținut lucrările *Congresul întâi al Sfaturilor din RASS Moldovenească de Deputați, Muncitori, Țărani și Ostași Roși*[403]. Darea de seamă stenografică a Congresului a fost publicată ulterior (cu toate acestea, confruntarea datelor prezentate în acest

[402] *Устав сельскохозяйственной коммуны...,* стр. 5.
[403] *Дарея де самэ а Конгресулуй ынтый ал Сфатурилор дин Р. С. С. А. Молдовенеаскэ де Депутаць, Мунчиторь, Цэрань ши Осташь Рошь (19 - 25 априлие 1925).* Балта: Едиция К. Ы. Ч. ал Р. А. С. С. М., 1925.

raport cu informațiile existente în fondurile arhivistice relevă că detaliile care indică un regres în procesul de reorganizare a agriculturii au fost excluse din conținutul materialului ieșit de sub tipar).

La 22 aprilie, Ivan Krivorukov, care „a deținut funcția de comisar norodnic pentru agricultură în anii 1925 - 1926”[404], a prezentat *Referatul despre starea și perspectivele gospodăriei săteşti*. Krivorukov a precizat că „propaganda de agronomie s-a dezvoltat binișor. În Ananiev, Tiraspol, Ocna (este vorba de raionul Ocna - Roșie), Rîbnița, Crutî și Bîrzula au fost organizate cursuri săteano-gospodărești, la care au fost 24 de ascultători. Afară de asta, s-au citit 140 de lecții și s-au ținut cicluri în 14 sate. Personalul agronomic dă ajutor la 23 de grupe săteano-gospodărești”[405]. Prelegerile cu tematică agricolă erau ținute de specialiștii care se deplasau în localitățile rurale. În cazul organizării cursurilor *săteano - gospodărești*, este sesizabil faptul că în cele 6 raioane au fost atestați doar 24 de ascultători interesați de bunele practici în cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

Cercetarea documentelor de arhivă demonstrează că autoritățile manifestau un interes prioritar față de demararea procesului de instruire agricolă a țăranilor[406] din RASSM. Astfel, în luna septembrie 1925, în raioanele Camenca și Tiraspol, urmau să fie organizate cursuri cu o durată de 2 săptămâni cu privire la cultivarea intensivă a culturilor[407]. Una dintre instituțiile statului care avea menirea să organizeze cursuri de instruire pentru țărani a fost comuna agricolă. O sarcină a comunei era să pregătească anual cursuri agronomice pentru țărani în sezonul de iarnă, în special demonstrații ale rezultatelor obținute în domeniul agriculturii și al vieții comunale[408].

Între 9 - 14 mai 1926, s-a desfășurat al *Doilea Congres al Sfaturilor de Deputați, Muncitori, Țărani și Ostași Roși din RASSM,* când s-a constatat consecința pozitivă care a survenit în urma organizării cursurilor și prelegerilor agricole în anul 1925: „Mai întâi, o parte de țărani, care în vremea veche sădeau butași de viță proastă nu numai pe părțile Nistrului, dar și în părțile de sus ale Republicii, în raioanele Bîrzula și Ananiev, în vremea de astăzi o scot din rădăcină și sădesc

[404] Denis Bulancea, Veronica Bulba (Spînu), Lilia Crudu [et al.]/ coord. Marius Tărîță. *Instituțiile și nomenclatura sovietică și de partid din RASSM și RSSM (1924 - 1956).* Chișinău: Editura Cartdidact, 2017, p. 109.
[405] *Дареа де самэ а конгресулуй ынтый ал сфатурилор дин РССА Молдовенеаскэ де депутаць, мунчитори, цэрани ши осташь рошь (19 - 25 априлие 1925).* Балта: Едиция К. Ы. Ч. ал РАССМ, 1925, п. 36.
[406] Până la destrămarea Imperiului Rus, zemstvele județene se preocupau de școlarizarea agricolă a țăranilor, în vederea instruirii acestora în domeniul semănatului plantelor de nutreț, al creșterii vitelor, prelucrării pământului, pomiculturii, apiculturii etc. A se consulta, în acest sens, articolul consilierului-agricol basarabean V. Cazacliu, *Ajutorarea populației în propășirea economică - agricolă în trecut și prezent și organizarea ei în viitor*. În: „Foaia Plugarilor”, 1927, nr. 1 - 2, Chișinău: Imprimeria statului, p. 13-27.
[407] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 232, f. 10.
[408] *Ibidem*, d. 235, f. 33.

vie altoită, din soiurile mai bune, europene"[409]. Plantarea de către țărani în 1926 a viței-de-vie cu un grad sporit de productivitate le-a oferit posibilitatea să culeagă roadele, începând cu 1930.

La începutul anului 1927[410], conform planului de activități agricole preconizate pentru raionul Balta, în satul Fernatii, comuna agricolă *Krestintern,* a fost organizat un curs de instruire agricolă în domeniul fitotehniei și creșterii animalelor. Scopul era de a selecta cursanți care să urmeze efectiv instruirea agricolă și să înceapă să aplice cunoștințele obținute în gospodăria individuală, pentru a obține progrese considerabile și a-i influența astfel pe țăranii din împrejurimi. Strategia demarată de autoritățile sovietice poate fi etichetată ca un instrument de ordin propagandistic, menit să atragă atenția țăranilor asupra progresului tehnologic în sectorul agricol. Cursanții au fost recrutați prin intermediul anunțurilor, fără a se apela la ajutorul sovietelor sătești[411].

Inițial, la acest curs s-au înscris 56 de persoane, dintre care au participat 43, programul fiind absolvit de 40 de persoane. Prezentăm mai jos un tabel statistic ce reflectă vârsta celor 40 de cursanți care au frecventat cursul de instruire agricolă (Tabelul 3.1).

Tabelul 3.1

Vârsta cursanților participanți la cursul de instruire agricolă[412]

Vârsta cursanților (ani)	18-20	20-30	30-40	40-50	50-60
Numărul persoanelor	14	20	2	3	1
Exprimat în procente (%)	35%	50%	5%	7,5%	2,1%

Observăm că 31 de cursanți sau 85% au vârsta cuprinsă între 18 și 30 de ani, încadrându-se în categoria adulților care pot înregistra o înaltă productivitate a muncii. Tinerii de până în 30 de ani reprezentau categoria cea mai utilă pentru politica promovată de autorități în mediul social. Aceștia puteau fi mai lesne educați în spiritul ideilor revoluționare, servind drept exemplu pentru comunitatea de unde proveneau.

[409] *Дареа де самэ а с`ездулуй ал доиля ал сфатурилор де депутаць, мунчитори, цэрани ши осташь рошь дин РАССМ, (9 - 14 май 1926).* Балта: Едиция К. Ы. Ч. А Молдовей, 1926, п. 142.
[410] În luna octombrie a anului 1927, ziarul *Plugarul Roș,* nr. 73 (245), 14 octombrie, p. 4, titra următoarele: *Cursuri săteano - gospodăreşti în toate raioanele republicii*, informând despre organizarea cursurilor de instruire agricolă a țăranilor.
[411] Adunările sătești.
[412] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1002, f. 6.

Tabelul 3.2

Repartizarea cursanților în funcție de suprafața de pământ prelucrată[413]

Suprafața de pământ în desetine (1,09 ha)	Fără pământ	1 - 2	2 - 4	4 - 6	6 - 8	8 - 12	Membri ai colectivelor
Numărul deținătorilor	-	-	5	13	13	2	7

Menționăm că membrii comunelor agricole prelucrau terenul în comun și experimentele de cultivare a culturilor sau de creștere a animalelor se desfășurau în interiorul colectivului de muncă. Totuși, observăm că majoritatea cursanților dețineau suprafețe de pământ pe care le prelucrau în mod individual. Prin urmare, astfel de cursuri agricole destinate țăranilor individuali urmăreau să-i atragă în procesul de colectivizare.

Ca apartenență națională, 39 de cursanți erau ucraineni și un rus. 32 dintre aceștia nu făceau parte din nicio organizație politică. O persoană era membru al PC(b)U, iar șapte dintre cei 40 de cursanți făceau parte din Comsomol. 29 dintre cei care au participat la cursul de instruire agricolă erau membri ai *comenzam-urilor* (comitete ale țăranilor nevoiași), 10 - țărani mijlocași și 1 *batrac* (muncitor sezonier în agricultură). Nivelul de alfabetizare al cursanților era următorul: alfabetizați - 35; puțin alfabetizați - 5.

La baza cursului au fost aplicate prevederile programului de cultivare a culturilor de câmp și de creștere a animalelor, care a fost întocmit de Comisariatul Norodnic al Agriculturii al RASSM. Programul destinat studierii culturilor de câmp a fost promovat integral. Materiile care vizau creșterea animalelor au fost promovate parțial, și anume au fost predate temele: *a) Vitele cornute mari; b) Creșterea porcinelor; c) Creșterea cailor în mod individual.* Lecțiile cu privire la creșterea ovinelor, păsărilor, apicultură și sericicultură nu au fost promovate, din cauza duratei scurte a timpului alocat cursului (2 săptămâni). În acest caz, nu s-a motivat suprasolicitarea cursanților în vederea parcurgerii materiei. Ei au solicitat să fie acordat mai mult timp (4 ore) viticulturii.

Prelegerile au fost predate de lectorii Bleaherov, Fainboin, Prodanov și Ledenev. În total, au fost ținute 78 de ore. Predarea cursului a fost desfășurată prin metoda interviului, cu demonstrări efectuate prin intermediul mijloacelor vizuale - diapozitive. La finele programului instructiv, pe 5 februarie, în prezența adjunctului comitetului executiv raional, Trațkika, a șefului secției de agitație și propagandă, Grigorenco, a agronomului raional Bleaherov, a cultivatorului Fainboin și a doi reprezentanți ai sovietului sătesc din Fernatii, cursanții au fost evaluați, calificativele acordate

[413] *Ibidem,* f. 7.

fiind: bine - 11; satisfăcător - 28; slab - 1.

În decursul celor două săptămâni, cursanții au folosit biblioteca cu literatură de specialitate. În total, au fost citite 157 de cărți (*Anexa 11*). Datele prezentate în tabel reflectă că de serviciile bibliotecii s-au folosit, inclusiv, cei trei cursanți care nu au finalizat programul de instruire agricolă. Cele mai solicitate cărți, din punct de vedere tematic, au fost cele despre cultivarea plantelor de câmp și creșterea vitelor. Pe următorul loc se clasează literatura despre cultivarea viței-de-vie și, în final, cea despre creșterea păsărilor. Din numărul total de 43 de persoane, doar 6 cursanți au lecturat fiecare între 6 și 8 cărți. Majoritatea participanților, adică 22 de persoane, au citit între 3 și 5 cărți fiecare, iar 14 cursanți au studiat 1 - 2 cărți de specialitate.

La final, cursanților le-au fost distribuite 93 de broșuri în care erau abordate diverse probleme agricole. S-a constatat că atitudinea cursanților față de materialul studiat a fost pozitivă. Aceștia au fost atenți față de cele prezentate de către lectori. În calitate de lucru individual pe timpul verii, cursanții au selectat diferite lucrări pe care urmau să le implementeze în gospodăria individuală. Din numărul total de participanți, 26 s-au axat pe domeniul creșterii plantelor de câmp și 12 s-au orientat asupra creșterii animalelor. În total, din cei 40 de cursanți, 38 s-au angajat să pună în aplicare cunoștințele obținute în cadrul cursului de agricultură (*Anexa 12*).

Subiectele care au fost abordate în cadrul cursului s-au axat, în linii generale, pe perioada semănatului culturilor de câmp. Cele două faze agricole – îngrijirea culturilor după germinație și recoltarea - nu au fost incluse în programul de studiu. Totodată, se atesta un interes sporit față de cultivarea porumbului și prepararea nutrețurilor pentru animale. În majoritatea cazurilor, suprafața pe care urma să se desfășoare aplicația practică era redusă la mai puțin de 0,50 desetine. În șase cazuri, suprafața de pământ pe care urmau să fie semănate culturile agricole era de 1 - 1,5 desetine. Remarcăm și trei cursanți care au alocat câte 3,5 și 6 desetine pentru demararea experimentului. Constatăm, totuși, o neconcordanță între literatura studiată de I. C. Lazarev (*Anexele 11 - 12*) și tema pentru lucrul practic. Prin urmare, în cadrul celor două săptămâni, Lazarev a citit două cărți cu tematică din sfera zootehniei, dar în *Anexa 12* apare tema intitulată *Semănatul lucernei*.

În continuare, prezentăm numele cursanților și temele selectate de aceștia, care vizau domeniul zootehnic (*Anexa 13*). Informațiile oferite de tabelul respectiv dovedesc că îngrijirea animalelor nu a constituit o prioritate pentru cursanții care au participat la cursul de instruire agricolă. Motivul rezida în penuria alimentară înregistrată în stânga Nistrului în perioada anilor 1924 - 1926. În consecință, foarte mulți țărani au fost nevoiți să-și sacrifice animalele ori să le vândă. În unele cazuri, populația recurgea, inclusiv la vânzarea terenurilor însămânțate[414], pentru

[414] Igor Cașu. *Dușmanul de clasă...*, p. 35.

a se salva de la foame. De aceea, numărul cursanților care au manifestat interes pentru creșterea animalelor este unul relativ mic. Unul dintre cursanți (A. N. Babii) a selectat două teme pe care să le pună în practică, acestea fiind *alimentația porcilor* și *îngrijirea tineretului taurin.* Unii cursanți s-au orientat spre ambele segmente ale domeniului agricol (fitotehnia și zootehnia) (*Anexa 14*).

Analiza datelor din *Anexa 14* relevă că cei patru cursanți care au selectat câte o temă din fiecare domeniu al agriculturii au înregistrat rezultate semnificative la studierea literaturii de specialitate. Cele mai multe cărți au fost citite de D. I. Matveev - 8, urmat de K. F. Prodîus - 5, S. G. Dupleac - 4 și, în cele din urmă, F. G. Gavriliuc - 2. Acești cursanți au manifestat un grad sporit de interes față de cursul agricol la care au participat.

În finalul raportului întocmit cu privire la cele două săptămâni de instruire agricolă se menționează că în perioada de primăvară - vară vor fi efectuate vizite sistematice pe câmpurile însămânțate (sau în gospodăriile participanților), pentru a se examina progresul tehnologic înregistrat. Totodată, erau prevăzute vizite în zonele agricole ale RASSM, în vederea extinderii cunoștințelor cursanților. În sezoanele de primăvară și toamnă se prognoza convocarea unor conferințe și seminarii la care cursanții, să-și prezinte rezultatele obținute. Concluzia generală privind procesul de organizare a cursului de instruire agricolă se dovedește a fi satisfăcătoare. Singurul punct slab menționat în conținutul raportului îl constituia numărul mic de tineri care au participat la cursuri, or atragerea tinerilor în procesul de construcție social - economică a RASSM a constituit un imperativ al timpului, în vederea educării unei noi societăți.

Organizarea cursurilor de instruire agricolă în stânga Nistrului a urmărit un scop bine determinat: gospodăriile țăranilor constituiau așa-numitele *stații de probă* - terenuri experimentale pentru crearea unor soiuri noi de plante ori pentru utilizarea unui anumit proces tehnologic în vederea cultivării plantelor. Într-un articol publicat în săptămânalul *Plugarul Roș,* din 15 februarie 1927, autorul F. Kuperman subliniază importanța acestor stații de probă din gospodăriile individuale țărănești: „Sătenii probași au dus vestea despre soiurile noi prin cele mai îndepărtate colțuri ale satelor moldovenești. Ei singuri într-acest an au semănat numai soiul *Kooperatorka.* Sute de săteni au semănat într-aist an soiurile *Kooperatorka* (*Anexa 15)* și *Zemka"*[415]. Observăm, așadar, că prin intermediul unor astfel de cursuri agricole, autoritățile au urmărit să îmbine aspectul propagandistic cu elementul științific, scopul fiind anularea proprietății individuale în favoarea celei colective.

Ideea în sine de organizare a cursurilor agricole nu era rea, atâta timp cât nu îmbrăca o conotație propagandistică în detrimentul societății. Majoritatea participanților la cursuri au

[415] Ф. Куперман. *Результателе де пробы пин господэрииле цэрэнештъ дин РАССМ.* În: „Плугарул Рош", Балта, 1927, nr. 9 (181), 15 februarie, p. 4.

manifestat interes față de materiile predate, ceea ce demonstrează că în RASSM se atesta o lipsă acută de specialiști în domeniul agricol, care ar fi putut să ghideze țărănimea, în vederea obținerii unor rezultate satisfăcătoare în gospodăria individuală. Profitând de acest lucru, regimul bolșevic a tins să-și planteze ideologia socialistă în solul fertil și naiv (pe alocuri) din stânga Nistrului.

3.2. Comunarzii

Studierea factorului uman antrenat în sistemul social - economic din RASSM reprezintă unul dintre obiectivele importante pentru stabilirea relațiilor de cauză și efect, care au condus la dizolvarea comunelor agricole. În acest sens, considerăm oportun să conturăm caracteristica comunarzilor, evidențiind, trăsăturile lor distincte. În procesul selecției membrilor comunelor agricole se ținea cont de condiția social-economică a solicitantului care, prin intermediul unei cereri, își exprima dorința de a deveni comunard.

În 1939, este ecranizat filmul „Lenin în anul 1918", regizat de Mihail Romm. În una din secvențe, V. I. Lenin, în dialog cu un țăran, îi expune cele trei categorii de țărani existente: săraci, mijlocași și „chiaburi". Astfel, conform politicii bolșevice, membrii unei comune agricole puteau fi țăranii săraci și cei mijlocași. Totuși, au existat cazuri când un comunard, deși era sărac, soția acestuia se trăgea dintr-o familie de chiaburi și, după ce s-a depistat o astfel de legătură de rudenie, comunardul a fost exclus din colectiv[416].

Comunele agricole din RASSM au adăpostit și elemente străine care nu aveau tangență directă cu sectorul agricol, ci, mai degrabă, cu domeniul politicului, sistemului militar sau chiar religios. De exemplu, în comuna agricolă *Comuna din Paris* din satul Cosî (raionul Bîrzula), în 1925 au fost atestați patru foști soldați ai Armatei Roșii, precum și câțiva emigranți politici[417], iar în comuna *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) - niște călugări inochentiști[418] (ulterior, în 1929, foștii adepți ai monahului Inochentie, care erau membri ai colectivului, au fost epurați).

„Curățarea" colectivelor agricole în perioada celui de-al doilea cincinal (1933 - 1937) de „elemente antisovietice"[419] a generat o serie de documente relevante despre biografia comunarzilor. Totodată, materialele de arhivă ne-au permis să conturăm o imagine clară a

[416] Acest caz a avut loc în anul 1934, avându-l în calitate de bănuit pe comunardul Ocikivski Demian Isacovici, membru al comunei agricole *Progres* din satul Mocra (raionul Rîbnița), carnet de partid nr. 2878. Vezi ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 473, f. 4.
[417] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 235, f. 27.
[418] *Ibidem*, d. 159, f. 15
[419] В. Лапердин. „*Чистки" в колхозах Западно - Сибирского края в 1930 - е гг.* В: „Гуманитарные науки в Сибири", 2020 г., том 27, № 2, стр. 86.

spectrului etnic predominant în colective[420].

Astfel, comuna *Der Stern* din satul Mocra (raionul Rîbnița) a fost o gospodărie colectivă evreiască. Președintele acesteia era Sikuler Moisei Aizincovici, născut în 1900, evreu, muncitor, cu studii primare, iar brigadierul comunei, Farber Națen Aizincovici, născut în 1907, evreu, țăran, avea absolvită școala de 7 ani[421].

O altă comună agricolă (*Progres*) din satul Mocra a fost vizată de procesul „curățării". Conform documentelor identificate, iată care au fost membrii comunei agricole *Progres* din satul Mocra, care au intrat în vizorul autorităților în 1934, ca urmare a „curățării" colectivului de „elemente antisovietice"

1) Poronin Ivan Pavlovici (n. 1907), rus, muncitor.

2) Safronic Ana Vasilievna (n. 1911), rusoiacă, țărancă.

3) Topolnițkaia Eudochia Grigorievna (n. 1895), moldoveancă, muncitoare sezonieră.

4) Podubnîi Evsei Ivanovici (n. 1907), ucrainean, țăran[422].

5) Kulbaciuc, Sofia Stanislanovna (n. 1910), poloneză, țărancă.

6) Ocikivskii Damian Isacovici (n. 1905), ucrainean, țăran[423].

7) Hri [ilizibil] vți Iosif Ivanovici (n. 1886), ucrainean, muncitor sezonier.

8) Țisari Dmitri Vasilievici (n. 1905), ucrainean, țăran[424].

Vârsta comunarzilor din această listă se încadrează între 23 și 48 de ani. Prin urmare, comuna cuprindea un contingent de lucrători tineri, apți de muncă și capabili să facă propagandă în rândul țăranilor din satele învecinate, care nu erau membri ai unui colectiv agricol.

O situație asemănătoare a fost depistată în 1934 - ca urmare a epurării „elementelor antisovietice" în comuna agricolă *Tatarbunar* din satul Jura, raionul Rîbnița, care reunea persoane tinere, cu vârsta cuprinsă între 26 și 30 de ani:

1) Polișciuc Efim Pavlovici (n. 1904), ucrainean, țăran.

2) Condraticov Ilie Gavrilov (n. ?), rus, muncitor.

3) Hlipitco Alexandr Alexandrovici (n. ?), ucrainean, țăran[425].

4) Chihtenco Petr Pavlovici (n. 1908), ucrainean, țăran.

---

[420] Un studiu relevant care trasează direcții de cercetare pe marginea grupurilor social-politice din RASSM îi aparține lui Marius Tărâță, *The group profile of the bolsheviks at the beginning of the Moldavian ASSR (december 1924),* In: „Anuarul Institutului de Istorie <<G. Barițiu>>. Series Historica", Supliment 1, 2016, „Elites of the Modern Period in the Romanian Historical Research (18th century to 1948)", p. 227 - 237.

[421] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 472, f. 2.

[422] *Ibidem,* d. 473, f. 3.

[423] *Ibidem,* f. 4.

[424] *Ibidem,* f. 5.

[425] *Ibidem,* d. 474, f. 4.

5) Scripan Tihon Alexeev (n. 1906), ucrainean, țăran[426].

O imagine mai amplă, asupra profilului comunarzilor este oferită de comuna *Maiak* din satul Ghermanovka Nouă (raionul Ocna - Roșie). În 1934, în procesul „curățirii" comunei, au fost vizate 71 de persoane, dintre care 49 bărbați și 22 femei. Spectrul etnic al comunarzilor este următorul: ucraineni - 53; ruși - 9; bielorusși - 3; moldoveni - 3; germani - 1. Naționalitatea a doi comunarzi nu a fost indicată în documente. Din punct de vedere al statutului social, 44 din comunarzi erau țărani săraci, 7 - țărani mijlocași, 7 - muncitori, 12 - muncitori sezonieri[427]. În urma analizei surselor documentare, în cazul unui comunard nu a putut fi stabilită apartenența socială. Comunarzii erau absolvenți ai *Școlilor de ucenicie în fabrici* (FZU). 20 de comunarzi au devenit membri ai colectivului în 1929. Politica de colectivizare și fiscală au forțat țăranii să devină membri ai gospodăriilor colective agricole, pentru ca, ulterior, să fie considerați „elemente uzurpatoare" și excluși câțiva ani mai târziu.

La 16 octombrie 1934, comuna agricolă *12 ani ai lui Octombrie* din satul Noua Andriashevka (raionul Tiraspol) număra 178 de persoane, dintre care 20 erau membri ai PC(b)U, 28 - membri ai Uniunii Tineretului Comunist și 130 erau fără afiliere politică. Procesului de „curățare" au fost supuși 16 membri ai comunei: 12 ucraineni, 2 ruși, un evreu și un moldovean. Toți cei vizați erau școlarizați la *Școlii de ucenicie în fabrici* și proveneau din familii de țărani[428].

Un statut aparte îl aveau persoanele care erau membre în Consiliul comunei. Conform punctului 73 din *Statutul comunei agricole*, „dacă în comună sunt, cel puțin, 100 de membri, se formează un Consiliu, alcătuit din, cel puțin, 15 membri și 5 candidați în aceștia. Consiliul se alege pentru o perioadă de 1 an dintre membrii comunei, precum și din rândul altor persoane care au dreptul de a vota în consilii și care pot fi utile în munca comunei"[429]. Sursele documentare confirmă că membrii Consiliului comunei erau persoane cu o pregătire specială, gradul lor de instruire culturală era mult mai ridicat în raport cu comunarzii simpli, aceste persoane aveau abilitățile necesare pentru a gestiona atât resursele umane, cât și treburile economice ale colectivului agricol. Prin urmare, autoritățile au „recrutat" personal instruit, în vederea conducerii țăranilor. În acest context, expunem biografia membrilor Consiliului comunei *Lumina nouă*[430], fondată în 1925, între care:

1) Zdinski Eduard Ivanovici (n. 1897), studii medii, 5 ani de practică agricolă, invalid, a activat în cadrul Armatei Roșii, membru al KNS, nu este afiliat politic, căsătorit.

---

[426] *Ibidem*, f. 5.
[427] *Ibidem*, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 6 - 35.
[428] *Ibidem*, d. 352, f. 31-35.
[429] *Устав сельскохозяйственной коммуны…,* стр. 26.
[430] Comună agricolă situată în satul Grabovo, raionul Crutî. A se vedea ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 205, f. 41.

2) Dombrovici Alexandr Valentinovici (n. 1883), cursuri agricole în Mittweida (Germania), 18 ani vechime în munca agricolă, membru al Uniunii Muncitorilor până în 1923, nu este afiliat politic, căsătorit.

3) Șurmelev Valentin Ivanovici (n. 1893), studii medii nefinalizate, studii superioare la Institutul Silvicol, membru al Uniunii Muncitorilor, fără afiliere politică, necăsătorit.

4) Blonski Serghei Pavlovici (n. 1903), studii medii, are vechime de un an de muncă agricolă, soldat demobilizat din cadrul Armatei Roșii, fără afiliere politică, necăsătorit.

5) Șurmelev Alexandr Ivanovici (n. 1899), studii medii, fost student la Universitatea din Kiev (a studiat ½ ani), practica agricolă a desfășurat-o la Școala Profesională Agricolă din Podolia, lucrător în domeniul alimentației, nu este afiliat politic, necăsătorit.

6) Mîșlețov Ivan Ivanovici (n. 1876), studii medii, 1 an de practică agricolă, activează în cadrul Uniunii Lucrătorilor din Învățământ, nu este afiliat politic, necăsătorit.

7) Duțenco Igor Lentievici (n. 1902), studii profesional-tehnice, fără afiliere politică, necăsătorit.

8) Feldman Abram Moiseevici (n. 1909), fochist, educator la o casă de copii, membru al Uniunii Tineretului Comunist, comerciant, necăsătorit[431].

9) Ivașcenko Petr Evlampiev (n. 1883), studii medii în domeniul agriculturii, membru al Uniunii Muncitorilor, căsătorit.

10) Ciuprîna Feodor Iacovici (n. 1875), studii medii în domeniul electrotehnicii, muncitor în domeniul metalurgic, membru al KNS, fost marinar.

11) Berezovski Vasile Petrovici (n.1894), studii medii în domeniul agrotehnic, activează în cadrul Uniunii Lucrătorilor din Învățământ, nu este afiliat politic, necăsătorit.

12) Marțișevscki Dmitrii Xenofontovici (n. 1873), candidat în științe chimice la Universitatea din Dörpat[432], specializat în domeniul textilelor la Institutul Politehnic din Kiev, membru al Uniunii Lucrătorilor din Învățământ, necăsătorit[433].

În 1963, Robert G. Wesson (1920 - 1991) publică teza sa de doctorat, intitulată *The Soviet Communes*. Caracterizând comunarzii, autorul menționează că, inițial (perioada războiului civil din Rusia), aceștia proveneau din categoriile sociale vulnerabile, cum ar fi orfanii, refugiații, muncitori incapabili să-și găsească mijloace de trai în oraș etc.[434] Ulterior, în anii 1920, bolșevicii, înțelegând importanța comunelor agricole „ca instrument politic”[435] și ca parte „componentă a

[431] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 235, f. 34.
[432] Oraș din Estonia (actualmente acesta se numește Tartu).
[433] *Ibidem*, f. 35.
[434] Robert G. Wesson. *The Soviet communes*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1963, p. 122.
[435] *Ibidem*, p. 184.

procesului de colectivizare”[436], au infiltrat în aceste colective personal calificat cu vaste cunoștințe în multiple direcții de dezvoltare a gospodăriilor colective, pentru a le menține pe linia „corectă” de plutire, până la reorganizarea în arteluri, în anii 1930.

Conchidem pe marginea celor expuse anterior că membrii comunelor agricole (comunarzii) se distingeau prin funcția și statutul lor în cadrul colectivului. Majoritatea comunarzilor proveneau din mediul țărănesc, cu studii primare. Cea de-a doua categorie a personalului comunei era reprezentată de o minoritate instruită. Persoanele cu studii superioare erau „amplasate” strategic în nucleul comunelor agricole, pentru a gestiona resursele umane. Astfel, personalul instruit era responsabil de diverse segmente de activitate: agricultură, economie, educație, cultură, politică etc.

3.3. Modul de viață al comunarzilor: Cazul colectivelor *Comuna din Paris, Maiak* și *Der Stern*

Înființarea unei comune agricole pe teritoriul RASSM putea fi și rodul dorinței țăranilor săraci de a-și asigura un cămin care să le ofere mai multe beneficii în comparație cu gospodăriile lor individuale. Comunarzii erau asigurați cu un cămin, cu produse alimentare, resurse financiare, cu tehnică agricolă etc. Susținând financiar comunele, statul sovietic avea interesul să extindă propaganda agrariană privind colectivizarea gospodăriilor țărănești individuale. Dat fiind faptul că astfel de colective de muncă nu erau administrate direct de stat, managementul lor a fost lăsat în seama membrilor comunelor. Totuși, instituțiile statului aveau dreptul să inspecteze comunele agricole, pentru a urmări modul de utilizare a resurselor alocate.

Un organ abilitat cu verificarea colectivelor (inclusiv, a comunelor agricole) a fost *Comisia regională Moldovenească de control din RASSM,* înființată în 1924. Comisia activa în conformitate cu Regulamentul Comisiei Centrale a PC(b) din toată Uniunea, obiectivele ei fiind „lupta cu încălcările comise de către membrii partidului ale programului, statutului şi hotărârilor congreselor PC(b)U, lupta cu grupările antipartinice şi cu manifestările fracţioniste din cadrul partidului, controlul şi epurarea partidului de elementele ideologic străine etc”[437]. Comisia Regională Moldovenească de Control a activat până în 1940.

În paragraful de față, ne propunem să elucidăm modul de viață al comunarzilor din colectivele *Comuna din Paris, Maiak* și *Der Stern,* ilustrat în documentele elaborate de Comisia Moldovenească de Control, în urma inspecțiilor efectuate în aceste comune.

[436] *Ibidem,* p. 196.
[437] *Îndrumătorul Fondurilor Direcției Arhiva Organizațiilor Social - Politice...,* p. 8.

Comuna din Paris[438]

La data de 17 martie 1925 colectivul agricol *Comuna din Paris* din satul Cosî, raionul Bîrzula, a fost obiectul unei inspecții. Comisia a fost alcătuită din reprezentantul administrației locale, Timușina, agronomul raionului Bîrzula, Falco, președintele sovietului sătesc al satului Cosî, Buracenco, comisarul norodnic al agriculturii[439], Zvezdovskoi. Conform datelor constatate în urma controlului, comuna (formată în 1921) reunea 24 de familii care includeau 41 de persoane. Numărul membrilor apți de muncă - 30, inapți de lucru - 11 (copii). În comună au fost identificați 4 foști soldați ai Armatei Roșii și emigranți politici, care participau la activitățile de producere. Urmau studiile superioare 4 membri: Teleuță Alexandr - la Facultatea Muncitorilor; Teleuță Ignat - la Universitatea din Harkov; Goreaski Afanasii și Botea Onisim studiau la Facultatea Muncitorilor Agricoli. Trei membri aveau studii medii, primare - 21 și 6 urmau un program educațional la domiciliu. Repartizarea etnică era următoarea: moldoveni - 15; ucraineni - 20; evrei - 1; velicorusi - 4. În comună, 13 membri erau căsătoriți, 8 celibatari și 3 văduve.

Spațiul locativ consta dintr-o singură casă (cu un nivel)[440], împărțită în 9 camere nu prea mari. Încăperile erau aglomerate. Josul încăperilor era din pământ negru și se afla într-o stare antisanitară. Mâncarea era gătită într-o singură bucătărie în veselă murdară. Sală de mese comuna nu avea. Comunarzii luau mâncarea pregătită în camerele lor. Bucătăria era insalubră. Cuptorul pentru copt se afla în bucătărie unde zilnic se cocea pâine. La momentul inspecției, în bucătărie se găseau 3 femei și un adolescent.

Spălatul albiturilor se făcea de către fiecare familie separat. Ceaunul pentru gătit era utilizat, inclusiv, în procesul de fierbere a albiturilor. Baia lipsea, la fel și canalizarea[441]. Excremente se găseau atât în apropierea spațiului locativ, cât și în anexele gospodărești. Paturile dispuneau de așternut, dar lenjeria de pat lipsea. Așternuturile erau pline de paraziți: păduchi, ploșnițe și purici. În timpul controlului s-a depistat că membrii comunei erau bolnavi de scabie,

[438] Tematica inspecției demarate a fost abordată de autor în articolul *Comuna agricolă: un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925 - 1930)*, publicat în „Revista de Istorie a Moldovei", 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), p. 174 - 184.
[439] A se vedea, în acest sens: Denis Bulancea, Veronica Bulba (Spînu), Lilia Crudu [et al.], coord. Marius Tărîță. *Instituțiile și nomenclatura sovietică și de partid din RASSM și RSSM (1924 - 1956).* Chișinău: Cartdidact, 2017, p. 123. Comisariatul Norodnic al Agriculturii avea o serie de atribuții în ceea ce privește gestionarea sectorului agricol din RASSM, între care: oferirea suportului logistic agronomilor, extinderea suprafețelor cultivabile și introducerea în circuitul agricol a soiurilor noi, menținerea evidenței funciare, sprijinirea întovărășirilor meliorative, suplinirea fondului de semințe și asigurarea distribuției acestora etc. Pentru o imagine mai extinsă asupra comisariatelor din RASSM, a se consulta și: *Дареа де самэ а с`ездулуй ал доиля ал сфатурилор де депутаць, мунчитори, цэрани ши осташь рошь дин РАССМ, (9 - 14 май 1926),* Балта: Едиция К. Ы. Ч. А Молдовей, 1926, п. 231 - 232.
[440] O fotografie care redă o astfel de construcție, utilizată în calitate de spațiu locativ pentru comunarzi, a fost publicată în ziarul *Plugarul Roș*, 1930, nr. 65 (528), 3 iulie, p. 4.
[441] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d 235, f. 27.

unul avea tuberculoză și alții sufereau de boli venerice[442].

Rezervele de produse alimentare le ajungeau comunarzilor pentru o lună (făină și crupe), grăsimi și legume nu aveau. În ultima vreme, comuna primea o parte din făină de la moara închiriată și, parțial, utiliza cerealele gospodăriei. Carnea provenea de pe urma sacrificării vitelor și porcilor din gospodărie. În comună erau 14 boi, 9 cai, 5 vaci, un taur pentru împerechere, 19 oi (dintre care 15 trebuiau să fie restituite foștilor membri, care au plecat din comună), 6 miei, 4 junci de doi ani (3 junci trebuiau întoarse foștilor membri), 17 porci (16 trebuiau restituiți), 14 gâște, 135 de găini și 2 curcani. Toate viețuitoarele erau sfrijite. Animalele slăbite (în special, mulți cai) erau hrănite cu furaje mărunțite, amestecate cu puțină făină de porumb (până la 6 livre[443] pentru un cal). Boii erau hrăniți cu paie de iarnă, iar pentru aprovizionarea generală a animalelor, rațiile alimentare erau insuficiente, ceea ce conducea la istovirea animalelor.

Animalele erau ținute parțial în ocoale (grajduri), iar o parte stăteau sub cerul liber. Rezervele de nutreț și fân erau împrăștiate. Nutrețul concentrat (care era mărunțit neuniform) ajungea pentru o săptămână, iar cel mășcat - pentru 2 luni. Comuna era alcătuită din conac și curte, construite pe o suprafață de 3 desetine. Grădina avea 4 desetine; pășuni - 11 desetine; teren cu arbuști - 2 desetine; teren arabil - 150 de desetine. Aratul de primăvară în acel an nu a fost efectuat, iar solul nu a fost prelucrat cu grapa și umiditatea nu s-a reținut în pământ. Nu s-au făcut lucrări sezoniere în grădină: solul nu a fost arat pentru iarnă și nu au fost îndepărtați lăstarii cu tot cu rădăcini. La fel, nu au fost îndepărtate cuiburile de omizi. Puieți pentru plantarea pomilor nu se colectau și nu se prelucra pământul pentru sădirea pomilor tineri.

Comuna menținea o dublă contabilitate, începând cu 1 ianuarie 1925. Comisiei i-au fost prezentate pentru inspecție registrul principal de evidență al contabilității, jurnalul de memorii, cartea de conturi a inventarului și produselor alimentare din depozit. Toate registrele nu erau cusute. În registrul de credite au fost trecute diferite credite de la diverse instituții și persoane fizice, toate în același cont. Introducerea conturilor era înregistrată arbitrar. Registrul de casă a fost completat până la 27 februarie, apoi s-a făcut întrerupere, deși au fost efectuate operații de casă în tot acest timp[444].

---

[442] A se vedea existența acestui pasaj la Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 168. Pe marginea bolilor venerice au apărut o serie de articole publicate în ziarul *Plugarul Roș*. De exemplu, se menționa că sifilisul poate fi contactat pe două căi: directă, adică prin intermediul actului sexual, și indirectă, „adică atunci când mâncăm dintr-o strachină străină, când dormim într-un pat străin, când ne ștergem cu ștergarul altuia ori fumăm din luleaua altuia și toate aceste lucruri au fost mai întâi întrebuințate de un om bolnav de sifilis". O altă cale de molipsire o reprezintă (în viziunea autorităților) procesiunea religioasă. La 28 mai, în conținutul aceluiași ziar se menționa că sursa bolii era actul împărtășaniei. Toți oamenii din sat, împărtășindu-se cu aceeași linguriță erau șterși ulterior pe buze de către preot cu aceeași batistă (*Plugarul Roș,* 21 iulie 1926; 28 mai 1926).

[443] O livră este egală cu aproximativ 0.453 kg.

[444] *Ibidem,* f. 29.

Notele trecute în jurnalul de memorii, la fel, nu au mai fost înscrise de pe data de 27 februarie. Jurnalul conținea notițe de corectare nespecificate. Coroborarea documentelor de intrare și ieșire a mărfurilor era foarte vagă. Comuna primise împrumuturi de la instituțiile statului și de la persoane fizice în sumă de 6063 ruble și 80 copeici.

Comisia a constatat lipsa stării de spirit la unii membri ai comunei, în special, la cei care se făceau responsabili de proasta administrare și de atitudinea nepăsătoare față de datoriile acumulate. Comuna pretindea ajutor de la stat și nu acorda atenție modului de organizare a economiei[445]. S-a constatat lipsa de coeziune a conducerii, ceea ce dădea naștere la conflicte între membri, ajungându-se, până la încăierări. Toate acestea se reflectau negativ asupra situației economice și reputației comunei[446].

Concluziile comisiei erau următoarele: înghesuiala în comună a condus la apariția unor situații anormale; managementul defectuos al Consiliului de administrare și lipsa dorinței de a fi responsabil pentru roadele muncii a dus, de asemenea, la declinul economic al colectivului; abaterile cronice de la planul de producție au cauzat compromiterea acestuia. Gospodăria decădea într-un tempou rapid, de exemplu: în 1923, comuna avea 101 animale, iar după 2 ani au rămas 29 de capete. Datoria comunei în 1923 (până la formarea RASSM) era de 2083 de ruble, crescând până la 8000 ruble. Anexele gospodărești nu erau restaurate, ci, mai degrabă, se ruinau. Pământul, sectorul legumicol și creșterea animalelor se aflau în declin[447].

Comuna *Maiak*

În perioada 8 - 15 iunie 1930 a fost efectuat un control în comuna *Maiak*[448] (formată în 1921) din satul Ghermanovka Nouă (raionul Ocna - Roșie). Inițial s-a constatat că administrația comunei (consiliul și celula de partid) nu au întocmit un plan solid de desfacere a produselor[449]. Schița finală a planului era inexactă. Conducerea era suspectată de nedorința de a mobiliza comunarzii în jurul necesității creșterii capitalului indivizibil, sporind, în felul acesta, afluxul fondurilor pentru extinderea comunei. Administrația se chinuia să combată tendințele consumiste ale unor grupuri aparte din colectiv. Totodată, cei aflați la cârmă nu au luat măsurile necesare pentru a grăbi construcția anexelor necesare (încăperi pentru întreținerea păsărilor, porcilor,

[445] A se vedea existența acestui pasaj la Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 168.
[446] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 235, f. 30.
[447] *Ibidem*, f. 31.
[448] *Maiak* - din lb. rusă, *Far*. Pe marginea denumirii acestui colectiv putem face o analogie cu una din cele 7 minuni ale lumii - *Farul din Alexandria*, construcție care a avut rolul să ghideze pe timp de noapte vasele maritime, în vederea preîntâmpinării unor catastrofe navale. Astfel, comuna *Maiak* a avut statut de colectiv model îndrumător pentru celelalte.
[449] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1756, f. 80 v.

hambare de păstrare a cerealelor etc.)[450].

Raportul indică asupra faptului că celula de partid nu a mobilizat muncitorii în vederea intensificării întrecerii socialiste, cultivării muncii colective, luptei împotriva absenteismului în masă, a beției și a sărbătorilor religioase, din mediul unui număr semnificativ de membri care erau ortodocși și excluderii grosolăniilor din rândul muncitorilor sezonieri[451].

Unul dintre neajunsurile serioase depistate era lipsa contabilității reale și slaba evidență a intrărilor și ieșirilor. Extinderea gospodăriei odată cu venirea noilor membri, lichidarea gospodăriilor chiaburești, creșterea suprafeței de pământ, a inventarului agricol și a numărului animalelor de producție nu erau luate la evidență. Administrația comunei nu cunoștea ce inventar și animale au adus cu sine membrii nou-veniți. S-a constatat că ultimele rapoarte au fost întocmite într-un mod total iresponsabil. În conținutul acestora se întâlneau diferite rectificări și modificări, despre care conducerea nu cunoștea nimic. În consecință, membrii comunei erau extrem de furioși, din cauza unei astfel de evidențe defectuoase. În colectiv se auzeau voci care afirmau că „sovietul și-a luat sie cea mai bună mobilă, că cea mai mare parte din proprietate a fost vândută de cei de la vârfuri, comuniștii se folosesc de proprietatea celor răsculăciți și nouă, celor săraci, nu ne dau nimic”! Lipsa unui control strict a scos la iveală un fenomen care se caracteriza prin risipirea bunurilor de către membrii noi, deoarece nu existau dovezi care să confirme sau să infirme dreptul de proprietate.

O altă problemă era proasta gestionare a treburilor de către conducătorii de brigăzi. Nu exista o delimitare clară a funcțiilor de care ei erau responsabili[452]. În consecință, lipsea angajamentul pentru munca depusă. Astfel, butașii de viță-de-vie au fost aruncați pe câmp și s-au uscat din cauza expunerii la soare. Vacile care trebuiau să fete rămâneau fără supraveghere. Nerecoltarea la timp a meiului (350 puduri) a avut ca urmare putrezirea acestuia. Lucrătorii erau înlocuiți fără vre-o logică unul cu altul cu altul. Responsabilii nu cunoșteau obiectul activității lor. Managementul defectuos în ceea ce privește folosirea și distribuirea forței de muncă a condus la angajarea brațelor de muncă străine (din exterior), încălcându-se, în felul acesta, principiul socialist care presupunea lichidarea fenomenului exploatării omului de către om. În lunile aprilie - mai au fost angajați 90 de zilieri. Prin recrutarea muncitorilor colectivul se discredita, deoarece o bună parte dintre aceștia nu îndeplineau norma de lucru stabilită, fiind remunerați mai puțin[453]. Exprimând o serie de nemulțumiri, lucrătorii sezonieri lăsau lucrul și, în unele cazuri, blamau

[450] *Ibidem,* f. 82.
[451] *Ibidem,* f. 82 v.
[452] *Ibidem,* f. 83.
[453] *Ibidem,* f. 83.

comuna, strigând: „În comună lucrul este asemănător cu cel din gospodăria moșierilor!”

Discuții periodice în comună privind situația curentă nu se organizau, iar atunci când aveau loc, ele se desfășurau fără participarea tuturor membrilor comunei[454]. Nu se practica inventarierea periodică a diferitor sectoare de producere. Se înregistrau foarte multe tentative ale membrilor de a părăsi comuna, deoarece nu mai puteau suporta grosolăniile liderilor[455]. De exemplu, șeful ospătăriei s-a comportat grosolan cu câțiva comunarzi și i-a bătut pe unii dintre ei. Brigadierul Holov și îngrijitorul de cai Covbziuc insultau lucrătorii. Celula de partid nu a reacționat la aceste cazuri nici chiar atunci când i-au fost aduse la cunoștință. În momentul în care un comunard a avut intenția să sesizeze despre excesele care aveau loc, el a fost atacat de o parte din membri. Ca urmare, 58 de familii au părăsit comuna. Existau multe cazuri când cei care au plecat îi discreditau pe cei rămași.

O practică erau escrocheriile atribuite conducerii comunei în momentul achiziționării unor terenuri de la persoanele care doreau să devină comunarzi. De exemplu, săteanul Nikitenco avea o podgorie de 1750 butuci de viță-de-vie, care a fost evaluată la prețul de 30 copeici pentru o tufă. După un timp, șeful gospodăriei i-a propus lui Nikitenco să-i achiziționeze via cu 5 copeici pentru o tufă și 25 de ruble pentru o livadă de cireși. Cu toate că via se află în cel de-al 6-lea an (cea mai productivă fază de rodire), șeful gospodăriei i-a propus lui Nikitenco să-i cumpere via la prețul total de 25 de ruble. Această târguială l-a făcut pe sătean să depună cerere pentru a părăsi comuna[456].

Lipsa spațiilor locative libere crea aglomerație în colectiv. Într-o cameră erau câte 2 - 3 familii a câte 8 - 10 persoane. Înghesuiala, lipsa băii, a spălătoriei ridicau problema satisfacerii necesităților sanitar - igienice minime ale comunarzilor. Construcției băii și a spălătoriei în comună trebuia să i se acorde o atenție deosebită. Conducerea a decis reducerea numărului de membri, pentru a nu construi locuințe, ceea ce era în contradicție cu interesul comunei de a avea un număr cât mai mare de brațe de muncă. Scopul fundamental al comunei era să atragă cât mai mulți membri din satele vecine. Celula de partid nu depunea destul efort pentru a extinde suprafața gospodăriei.

Au existat conflicte declanșate din cauza consumului de alcool. Comunarzilor li se permitea să producă vin, utilizând în acest scop o anumită cantitate de struguri recoltați din podgoria colectivului. Pentru diminuarea excesului de alcool nu au fost luate niciun fel de măsuri. Deseori, membrii comunei acuzau lucrătorii sezonieri că aceștia iroseau timpul, fără să facă nimic,

[454] *Ibidem*, f. 84.
[455] *Ibidem*, f. 84 v.
[456] *Ibidem*, f. 85.

dar erau remunerați. În interiorul conducerii celulei de partid deseori aveau loc divergențe și certuri[457].

Administrarea defectuoasă a comunei s-a răsfrânt negativ asupra sectorului social-economic. Cu toate acestea, istoriografia sovietică a insistat asupra faptului că gospodăria *Maiak* din raionul Ocna - Roșie a fost un exemplu pentru celelalte comune din RASSM. Datele statistice redate mai jos demonstrează contrariul acestei afirmații (Tabelul nr. 3.3).

Tabelul 3.3

Starea comunei agricole *Maiak* (1924 - 1930)[458]

Anii	Numărul gospodăriilor țărănești	Comunarzi apți de lucru	Suprafața agricolă	Numărul total de guri / persoane
1924	28	39	355	115
1925	52	62	512	185
1926	38	43	512	128
1927	39	46	512	138
1928	47	53	1150	157
1929	250	307	2990	921
1930	384	334	4215	1002

Din tabel rezultă că numărul membrilor comunei agricole a crescut exponențial în anul 1929. De la 157 de comunarzi în 1928 la 921 în următorul an și la 1002 în 1930. Forțând țăranii să adere la colectivele agricole, autoritățile sovietice au ignorat că aceștia puteau recurge la o formă de rezistență pasivă, refuzând să ia parte la colectivizare.

O caracteristică negativă a comunelor agricole din RASSM a fost expusă în cadrul adunării activului republican de partid din 7 mai 1931, acolo unde secretarul Comitetului regional moldovenesc al PC(b)U, Ilin, menționa: „Apropo de colectivizare, trebuie să mă opresc la comune, nu pentru că acestea sunt cea mai înaltă formă de colectivizare, ci pentru că comunele din republica noastră, sau, mai bine-zis, un număr de comune, se află într-o stare atât de urâtă, încât evocă, la propriu, ură de la sine. În loc să servească drept model economic socialist și cultural în mediul rural, să arate exemplu de adevărată organizare socialistă, în loc de asta, comunele sunt într-o asemenea stare, *încât oricine se uită la ele va fugi de socialism la o sută de mile, dacă va găsi un asemenea loc*”[459].

„Ce am văzut, se întreba Ilin, am văzut dezorganizarea absolută a muncii. În zilele în care poți semăna, membrii comunei stau în ograda colectivului și nu fac nimic. Am văzut atâta

[457] *Ibidem*, f. 86.
[458] *Ibidem*, inv. 3, d. 258, f. 49.
[459] Pasaj existent și la Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 179 - 180.

murdărie, atâta incultură, care astăzi nu se mai găsește nici în cea mai murdară și mai dărâmată colibă a țăranilor individuali. Am văzut că liderii noștri raionali, fruntașii noștri sătești, organizațiile noastre de partid, tovarășii care sunt trimiși în sate nu desfășoară nicio activitate economică, politică sau de întărire a comunelor. Nu vreau să numesc aceste comune, pentru că va fi rușinos pentru secretarii comitetelor raionale de partid și o să-i puteți vedea roșind".

„Trebuie să spun, menționa Ilin, că o discreditare mai urâtă a partidului și a programului nostru nu poate fi întâlnită. Oamenii nu lucrează, munca nu este organizată în niciun fel, nimeni nu face nimic în celulele de partid, iar aceasta [celula de partid] nu se întrunește niciodată. Celula comsomolistă a comunelor nu este convocată nici o dată în lună[460]. Nimeni nu se ocupă de problemele serioase ale comunei. Cheltuim sume uriașe de bani în Moldova pentru organizarea agriculturii și a comunelor, în primul rând. Așadar, avem tot dreptul să cerem ca acestea să se ridice la înălțimea cuvenită"[461].

Concluzia sa era că ceea ce văzuse în comune era, o activitate absolut nesistematică. „Când mergi într-o zi frumoasă (cu soare) în comună, atunci când toată lumea poate lucra, toți sunt în curte și nu fac nimic, constata Ilin. Atunci când comuna are un plan de construcție, comunarzii nu sapă și nu transportă nisipul și pietrele. Când am intrat în încăperile de locuit, am descoperit așa o murdărie, încât cineva de la oraș nu-și poate imagina că există așa ceva. Oberlihturile nu au fost deschise întreaga iarnă, geamurile sunt înfundate și nu există posibilitatea ca aerul să pătrundă în camere. Unde pot fi căutate aceste cauze? Cauzele trebuie căutate în proasta organizare a lucrului. În agricultură lucrează femei, mulg vacile, lucrează pe câmp etc. În comune, femeile nu fac nimic toată ziua. Acest lucru nu este urmărit de secția responsabilă (*jenotdel*) din comună"[462] era o altă concluzie a secretarului Comitetului regional de partid.

Un alt reproș al lui Ilin scotea în evidență slaba activitate a comisiilor raionale care trebuiau să supravegheze îndeaproape activitatea comunelor agricole. Acesta constata că nivelul de educație în rândul comunarzilor, precum și gradul de cultură politică era unul extrem de scăzut. Nu erau biblioteci și cercuri politice nu se organizau deloc, iar ședințele comsomoliste nu se întruneau cu lunile. „Comuna trebuie să influențeze colectivele din jur"[463], cerea Ilin la sfârșitul raportului său pe marginea organizării activităților de ordin cultural în comunele agricole din RASSM.

[460] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1912, f. 12.
[461] *Ibidem*, f. 14.
[462] *Ibidem*, f. 58.
[463] *Ibidem*, f. 59.

Comuna *Der Stern*

Comuna agricolă *Der Stern* din satul Mocra (raionul Rîbnița) era constituită din comunarzi de entitate evreiască. În 1930, ca urmare a trimiterii muncitorilor de la uzine în sate pentru a ridica munca colhoznică, au apărut multiple probleme din cauza acestor proletari. Istoriografia sovietică a insistat asupra faptului că cei „25 000" au avut un rol primordial în organizarea colhozurilor și au contribuit la intensificarea procesului de colectivizare. În 1930, membrii comunei *Der Stern* au înaintat o serie de plângeri Comitetului regional de partid, în care au denunțat comportamentul abuziv al muncitorilor din categoria „25 miiștilor".

Comunarzii menționau că de 6 luni au devenit membri ai colectivului și activau în cele mai grele condiții de muncă. O parte din aceste condiții dificile de muncă erau create de „25 miiștii" Godik și Golubcek. În luna februarie 1930, cinci muncitori, trimiși de la uzinele din Kiev, au preluat conducerea comunei. Odată cu sosirea acestora, au fost create condiții pentru încălcările și abaterile care contraveneau *Statutului comunei agricole.* Au fost întrerupte legăturile dintre membrii de partid și cei neafiliați politic. Față de membrii comunei se admiteau abuzuri și intimidări. Nu li se permitea să vorbească în cadrul adunărilor comunei și nu-și puteau publica materialele în gazeta de perete a colectivului.

Administrația comunei aplica metode dictatoriale și dădea dovadă de un comportament nepoliticos față de comunarzii fruntași. Unul dintre lucrătorii devotați ai comunei, Banc (care era un bun agronom), a fost marginalizat, iar în cadrul adunărilor nu i se oferea cuvântul. În consecință, agronomul Banc a fost nevoit să părăsească colectivul, comuna rămânând fără specialist. Organizarea muncii era din cale afară de proastă. Nu exista nicio securitate a muncii. Comunarzii erau obligați să muncească câte 12 – 14 ore pe zi, până cădeau istoviți. S-a întâmplat că la mijlocul lunii martie, la răsăritul soarelui, comunarzii îmbrăcați subțire au fost obligați să iasă pe câmp la lucru, iar din cauza frigului, o femeie (Tulcinskaia) a leșinat[464].

Din cei șase membri care aveau obligația de a organiza brigăzile de lucru, trei nu făceau nimic și doar se plimbau prin curte. Secția de luminare politică și culturală nu desfășura nicio activitate, cu toate că pentru aceasta au fost alocate mijloacele necesare. Conducătorii comunei, Golubcik și Godik, se puneau pe ei mai presus decât comunarzii fruntași. În timpul campaniei de semănat, președintele Consiliului comunei Golubcik a părăsit comuna și a plecat pentru 10 zile la familia lui, în Kiev. Totodată, el a luat cu sine o încărcătură întreagă de produse alimentare și obiecte care aparțineau colectivului. Celălalt „25 miist", Godik, plecase cu chestiuni personale la

[464] Importanța asigurării cu forță de muncă în comuna agricolă *Der Stern* a fost redată prin intermediul unui desen șarjă în 1930 (*Anexa 16*).

Kiev, unde s-a reținut timp de trei săptămâni.

Cei doi muncitori de la uzinele din Kiev, profitând de poziția lor, au luat din fondul comunei produse și le-au expediat familiilor lor: ½ pud de unt, 700 de ouă, 19 găini, 15 funți de zahăr și câteva covoare, proprietatea comunei. În una din multele deplasări ale lui Golubcik, acesta, împreună cu Heitman, au mers la Tiraspol unde au cheltuit din bugetul comunei 136 de ruble și 35 copeici, sumă pe care nu a putut-o justifica prin bonuri de plată.

În general, Golubcik se afla mai mult la Rîbnița, Bîrzula, Tiraspol decât în comună. Cu toate că în comună era o mare insuficiență de locuințe și deși au fost alocate fonduri în sumă de 18 000 ruble, nimic nu s-a făcut pentru demararea construcțiilor[465].

Concluziile rezultate în urma inspecțiilor în cele trei comune agricole, precum și cuvântarea secretarului Comitetului regional moldovenesc al PC(b)U în cadrul adunării activului republican de partid din 7 mai 1931 cu privire la situația dezastruoasă din interiorul comunelor agricole, confirmă că un factor esențial al eșecului cooperării sectorului a fost cel uman. Procesul de omogenizare etnică și socială în interiorul unei comunități restrânse a condus la apariția tensiunilor care au escaladat cu timpul. Aplicarea principiului „egalității" în procesul de administrare a colectivelor agricole a determinat stagnarea lor social - economică. Desemnarea persoanelor fidele regimului sovietic (dar fără nicio pregătire în domeniu) în calitate de conducători ai comunelor agricole a avut drept consecință subminarea autorității consiliului comunei în fața membrilor (în special, delegarea muncitorilor de la uzinele din oraș pentru a spori activitatea colectivelor agricole). Frecventele încălcări morale și de conduită ale comunarzilor au alimentat reticența țăranilor de a adera la colective.

3.4. Tensiuni și conflicte în interiorul comunelor agricole în contextul colectivizării agriculturii din RASSM

Constituirea colectivelor agricole în RASSM în a doua jumătate a 1920 a servit autorităților drept instrumente propagandiste în procesul înfăptuirii colectivizării agriculturii. Comunele agricole, TOZ-urile și artelurile aveau misiunea de a-i atrage pe țărani la modul de viață colectiv. Astfel de organisme agricole au fost susținute de către stat, pentru a concura cu gospodăriile țărănești individuale, în vederea ilustrării unor procese comparative: roadă înaltă, mecanizarea agriculturii, animale de rasă cu o înaltă productivitate, existența unui nivel sporit de cultură în interiorul colectivelor etc. Așadar, regimul a mizat pe dezvoltarea *conștiinței socialiste* în rândul

[465] ANA DAOSP, F. 60, inv. 1, d. 306, f. 55 - 56. O parte din pasajele expuse se regăsesc și în monografia lui Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 180.

țărănimii prin intermediul colectivelor de muncă.

Cu toate acestea, programul bolșevic a eșuat în ceea ce privește modul de organizare a comunelor agricole. Proasta gestionare a unor astfel de colective, ai căror membri au fost, în mare parte, țăranii săraci, au avut un recul foarte puternic, atunci când autoritățile au recurs la colectivizarea forțată – „băgarea țăranilor în colhoz”[466]. Țăranii din RASSM au utilizat eșecurile pe plan economic, social, politic și cultural, înregistrate de comunele agricole, pentru a formula argumente puternice în sprijinul refuzului de a intra în colhoz. Inițiind colectivizarea totală a sectorului agricol, autoritățile credeau că țăranii vor intra în colhozuri, fiind deja „educați”/„familiarizați” în anii precedenți. Rezultatul, însă, nu a fost unul pe măsură. Din contră, în anii colectivizării 1928 - 1935, țăranii și-au manifestat dezaprobarea față de gospodăriile colective, invocând problemele cu care se confruntau acestea.

Persoanele care se opuneau colectivizării au fost catalogate drept „dușmani de clasă”, între aceștia fiind: „kulacii, preoții, foștii albgardiști și jandarmi, vagabonzii etc., care, în mod evident, au profitat de situația creată și au declanșat o propagandă amplă împotriva construcției colhoznice, a liniei partidului și a măsurilor puterii sovietice de la sate”[467]. Protestele țăranilor colectivizați au fost amintite și în revista *Moldova Nouă*, în care se menționează următoarele: „Anii 1930 – 1931 au fost decisivi în lupta populației românești din Moldova Sovietică contra colectivizării. Părea că rezistența este înfrântă, aproape toată populația era atrasă în colective; părea că dușmanul va triumfa, dar, la un moment dat, chiar în preajma semănatului de primăvară, parcă la un sunet al trâmbiții, peste tot teritoriul republicii a început distrugerea colectivelor, împărțirea inventarului viu și mort; ba chiar prin multe sate au fost alungate selsovetele, iar emisarii guvernului – bătuți”[468].

La 18 februarie 1930, GPU informa printr-un document secret conducerea RASSM cu referire la situația colectivizării în raionul Ocna-Roșie, precum că erau foștii „culaci” cărora masele de țăranii săraci și mijlocași refuzau să se alăture colectivelor[469]. Aceștia făceau agitație împotriva colectivizării. În alte cazuri, țăranii intrau în comune, pentru a se eschiva de la plata impozitelor și pentru a nu fi „răsculăciți” (confiscarea averii). O astfel de situație a avut loc în comuna *Scânteia Comsomolistă* din satul Topala[470].

Chiaburii din satul Stavrove, raionul Bîrzula, Tcaci Feodor, Burdei Feodor și alții făceau o agitație înverșunată împotriva colectivizării, invocând faptul că președintele comunei *Farul Roșu*

[466] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 279.
[467] Vadim Guzun. *Marea foamete sovietică, 1926 - 1936.* Baia Mare: Editura Universității de Nord, 2011, p. 57 - 58.
[468] T. Vladică. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice...,* p. 62.
[469] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 19.
[470] *Ibidem,* f. 21.

se plimba prin sat cu servietă și se comporta ca un domn, iar femeilor din comună le-au fost luați copiii. În consecință, mulți au scris cereri de a părăsi colectivul[471]. Autoritățile recunoșteau că „agitatorii" se foloseau de „greșelile" comise pentru a-i întoarce pe țărani împotriva colectivizării.

De exemplu, în raionul Ocna-Roșie existau două comune agricole (*Maiak* și *Tkacenko*), care își desfășurau activitatea într-un mod defectuos. În comuna *Maiak* aveau loc frecvente cazuri de beție, depravări și încăierări. Pentru a evita astfel de abateri, Consiliul comunei a exclus trei membri, catalogați ca *huligani*. În rândul tinerilor existau devieri de comportament, care deveniseră cunoscute populației din împrejurimi, iar aceste defecte erau invocate de cei care se împotriveau colectivizării, pentru a face agitație împotriva politicii promovate de autorități. Munca antireligioasă nu se desfășura în comună, iar atunci când învățătorul Reșetnikov a început să prezinte discursul său antireligios în cadrul unei adunări a femeilor, acestea au părăsit sala. Tentativa de a exclude religia din viața oamenilor din stânga Nistrului a trezit sentimente de aversiune față de autorități.

În comuna *Tkacenko* se înregistra o slabă disciplină, iar lucrul de luminare culturală nu se desfășura[472]. Membrii comunei Merjievski, Boico Serghei, Jucov Damian și Polivenco Efrem, se plângeau că la început mâncau „pelimeni", iar mai apoi mâncau doar ce se făcea. O situație similară a fost înregistrată în comuna *Scânteia Comsomolistă,* unde domnea dezordinea și, în felul acesta, comuna se discredita în ochii sătenilor. Colectivul a luat un împrumut în sumă de 2666 de ruble și nu l-a returnat. Unii comunarzi și-au cumpărat din contul împrumutului costume și pantofi. Hrana comunarzilor era săracă în grăsimi, din care cauză membrii comunei refuzau adeseori să lucreze[473].

Preotul din satul Rîmarovka, din raionul Dubăsari, precum și credincioșii fervenți Rovarkovschi Vasile, Naidici Ivan, Kuțchi Ivan și soția acestuia se pronunțau împotriva colhozurilor, susținând că în comună membrii acesteia rămân fără proprietate și după aceea erau alungați și umblau înfometați, iar cei rămași „devin robi". Conform spuselor lor, puterea sovietică îi mână pe țărani în colective, ca să le poată lua mai ușor pâinea și laptele și „să hrănească toate gunoaiele". Ei le spuneau oamenilor: „Cine poate să reziste, nu intrați în colective, în curând veți umbla goi". Preotul arăta că în comuna *Maiak* se trăia în depravare, iar președintele comunei a lăsat însărcinate opt femei. Toată pâinea, spunea el, era „luată de *jidani* și membrii comunei suferă de foame". Preotul Gonciarov îi sfătuia pe țărani ca la adunări să trimită soțiile care să strige

[471] *Ibidem*, p. 23.
[472] *Ibidem*, f. 24.
[473] *Ibidem*, f. 32.

împotriva colectivizării[474].

La 21 februarie 1930, GPU informa că dezordinea existentă în colectivele *Scânteia Comsomolistă* și *Tkacenko* se răsfrânge negativ asupra procesului colectivizării[475]. Se arăta că președintele comunei *Scânteia Comsomolistă* consuma frecvent alcool împreună cu fostul „culac" Rudim Stepan, primit în comună recent. În vara anului 1929, președintele Dubinovici a cumpărat un cal pentru comună cu 150 de ruble, pe când prețul cailor în 1930 era de 50 de ruble, astfel bugetul comunei fiind prejudiciat cu 100 de ruble. La venirea brigăzii de muncitori, președintele, în timp ce bea într-o încăpere din comună, ar fi rostit în bătaie de joc: „Iată că au sosit și cațapii[476]". Atunci când s-a îmbolnăvit și s-a internat, a refuzat să lase indicații privind activitatea de mai departe în comună. Se mai arăta că exista un grup de muncitori mereu beți care îi încurcau pe ceilalți să lucreze.

Și în comuna *Maiak* lucrul nu se făcea conform unui plan prestabilit, iar adunările nu erau duse până la sfârșit. Hainele erau împărțite doar între apropiații celor care făceau parte din administrația comunei, iar săracii nu primeau nimic. Din cauza asta, Ostrouhov, un comunard în vârstă de 20 de ani, a început a plânge și a se ruga să i se dea o pereche de pantofi.

Președintele comunei *Tkacenko* avea momente când manifesta violență față de comunarzi, reproșându-le că nu erau mulțumiți de ceea ce aveau. Adunarea generală nu se întrunea, iar actele curente ale comunei se aflau într-o dezordine totală și nu erau sistematizate[477]. Brutăria colectivului era dezafectată și insalubră, în acest sens au fost cazuri când femeia care era în tură la brutărie a leșinat din cauza îmbâcselii. Ocolul animalelor nu era iluminat, iar atunci când o scroafă cu opt purcei a ieșit din țarc, nimeni nu a observat dispariția și nu s-a întreprins nimic pentru a preîntâmpina astfel de cazuri pe viitor. Gojineața porcilor era murdară, fiind un focar de diverse boli. În comună se atesta o insuficiență permanentă de kerosen pentru iluminarea camerelor de locuit. Nu erau pregătite materialele necesare pentru sezonul de construcții. Circulau zvonuri în legătură cu țăranul Zigzag, căsătorit de curând cu Sofia Statnic. Președintele comunei l-a trimis pe Zigzag la cursuri de tractoriști, după care și-a părăsit soția și cei doi copii, căsătorindu-se cu Sofia Statnic[478].

Se înregistrau cazuri de dezaprobare publică a politicii de colectivizare de către țărani. Astfel, un mijlocaș din satul Antonovka a adunat locuitorii pe data de 20 februarie 1930 și a declarat că puterea sovietică desfășoară colectivizarea, pentru a-l presa pe țăran, a-l jefui prin

[474] *Ibidem*, f. 43.
[475] *Ibidem*, p. 50.
[476] Cațapi - membri ai comunităților de lipoveni.
[477] *Ibidem*, f. 51.
[478] *Ibidem*, f. 52.

impozite și cotizații, ceea ce era „o biciuire” a maselor țărănești[479]. Un motiv al refuzului țăranilor de a fi colectivizați ținea de aspectul confesional. Femeile din satul Flora (r. Bîrzula) se temeau să intre în colective, spunând: „Eu nu vreau să intru în comună, pentru că mie nu-mi vor permite să mă rog la Dumnezeu!”[480].

La 23 februarie 1930, în timpul unei întâlniri cu delegația raionului Ananiev (Kneagnițki și Poltavițev), femeile din comuna *Kotovski* au făcut zarvă, pentru că s-a spus că în comună se trăiește bine, dar după cum se știa, toți muncitorii erau epuizați fizic. Se vorbea că în comună copiii erau prost hrăniți și mureau de foame[481].

În satul Ghidirim din raionul Bîrzula se zvonise că „dacă intri în colhoz, vei suferi de foame și vei umbla gol. În colective trăiesc bine numai șefii, dar ceilalți membri se chinuie. Președinții mănâncă pâine albă, iar restul membrilor o duc foarte greu”[482]. Fostul secretar al sovietului afirma: „Eu am dus în spinarea mea toată greutatea vieții comuniste, mulțumită ei am ieșit din comuna *Codrul Roșu*”[483]. Atunci când membrului sovietului sătesc, Basiul Feodosii, i s-a propus să intre în colectiv, acesta a răspuns: „Nu trebuie, nu vreau în comună”, iar Komarnițki Mefodii a declarat următoarele în legătură cu campania de strângere a fondurilor pentru stat: „Eu mai bine mă omor, dar nu vreau să îndeplinesc acest lucru și să răspund pentru el”[484].

La 11 iulie 1930, comuna *Comsomolistul* din satul Novo Komisarovka (raionul Dubăsari) risca să se destrame din cauza gestionării proaste a treburilor, fapt care discredita procesul colectivizării și se răsfrângea negativ asupra țăranilor din satele vecine[485]. Printre locuitorii satelor se spunea că în comună nimic nu se construiește, dar totul se risipește[486]. Fostul fierar al comunei, Basiul Anton, declara: „De ce să te chinui, dacă poți trăi ca toți ceilalți. Dacă vrei să fii rob, atunci intră în comună”. Tractoristul Palega Dementii spunea: „Destul cât am muncit, 6 ani am fost membru al colectivelor, de trei ani sunt membru al comunei, destul cât am umblat dezbrăcat și flămând”. În comună circulau și astfel de zvonuri: „Aici sunt domni, iar noi lucrăm ca muncitori sezonieri. Dacă știam că se vor comporta cu noi ca și cu animalele, nu intram niciodată în comună”. Sau: „Priviți, aceasta este cea mai înaltă formă a colectivizării - comuna, acolo unde toți trebuie să fie egali și să trăiască din ce este, dar, în realitate, tu umbli acolo gol tot anul, asta se va întâmpla cu noi, dacă vom merge pe drumul colectivizării”[487].

[479] *Ibidem*, f. 57.
[480] *Ibidem*, f. 59.
[481] *Ibidem*, f. 65.
[482] *Ibidem*, f. 120.
[483] *Ibidem*, f. 123.
[484] *Ibidem*, f. 128.
[485] *Ibidem*, f. 173.
[486] *Ibidem*, f. 174.
[487] *Ibidem*, f. 175.

La 9 septembrie 1930, în comuna *Comsomolistul,* grâul nu era treierat și era la pământ, orzul și ovăzul, în jur de 100 de hectare, erau legați în snopi în proporție de 50%. Vitele din comună pășteau pe terenul cu cereale, călcându-le în picioare. Țăranii din vecinătate glumeau sarcastic: „Așa se lucrează în colhoz, merită să te înscrii”[488]. În 1931, s-a constatat că în această comună activitățile de ordin cultural se desfășurau sub orice nivel. Cu toate că se instalase un nod local de radio, acesta nu funcționa. Celula comsomolistă nu racolase niciun membru nou în 1930, iar ponderea moldovenilor era una infimă[489].

La 14 octombrie 1930, în comuna *Maiak*, din cauza insuficienței brațelor de muncă, starea semănăturilor era catastrofală. Până la momentul inspecției, nu erau recoltate 200 de hectare de porumb, 30 de hectare de soia, 40 de hectare de iarbă pentru furaj, cu toate că recolta a fost bună, însă comunarzii refuzau să iasă în câmp[490].

Rezumând cele expuse, menționăm că eșecul atragerii țăranilor în colectivele agricole în perioada colectivizării a fost determinat de mai multe cauze, identificate de autorități ca atare: „Conducerea operativă nesatisfăcătoare, suprimarea criticii sănătoase și a autocriticii, umilirea în colhozuri a colhoznicilor de către cadrele de conducere, darea la colectiv, prin constrângere a animalelor, bătaia și arestarea colhoznicilor, nerespectarea directivelor de corectare a greșelilor și a denaturărilor în construcția colhoznică (colectări de cereale, „colectivizarea” animalelor ș. a.), tratamentul birocratic al plângerilor colhoznicilor”[491].

Concluzionăm că planul de a forma entități agricole care să influențeze țăranii din RASSM în vederea renunțării la proprietatea individuală în favoarea celei colective a eșuat constant. Privită sub aspect teoretic, comuna trebuia să asigure, la momentul oportun, succesul colectivizării sectorului agricol. În practică, acest proiect utopic de sorginte bolșevică nu a dat rezultatele dorite. Comunele au alimentat și mai mult aversiunea țăranilor față de gospodăriile colective oferind probe suficiente, care nu puteau fi ascunse comunităților rurale din stânga Nistrului.

[488] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 273.
[489] *Ibidem*, F. 49, inv. 1, d. 1928, f. 18 - 27.
[490] *Ibidem*, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 380.
[491] Vadim Guzun. *Marea foamete sovietică, 1926 - 1936...*, p. 57.

3.5. Epurarea colectivelor agricole în 1934

În prima jumătate a anilor 1930, pe fundalul politicii violente de colectivizare a agriculturii, a fost demarat procesul de „curățare" a colectivelor agricole de elementele ostile, care „se împotriveau politicii" promovate de statul sovietic. Cu timpul, s-a declanșat o adevărată vânătoare după „elementele antisovietice"[492], infiltrate în interiorul gospodăriilor colective. În istoriografia sovietică, acești „dușmani de clasă" sunt considerați foștii „culaci" (chiaburi) care, pentru a scăpa de plata impozitelor și a taxelor, aderau la comune și arteluri. Astfel, după cum se sublinia, „culacii și-au schimbat brusc tactica lor de luptă împotriva colhozurilor. Folosindu-se de faptul că în colhozuri nu erau îndeajuns cadre calificate, culacii începeau să pătrundă prin înșelăciune în colhozuri ca *oameni cărturari, specialiști*, punând mâna pe cele mai de răspundere sectoare de lucru, cu țelul de a dăuna colhozurilor"[493]. Unul din obiectivele de bază ale celui de-al doilea plan cincinal (1933 - 1937) viza, în accepțiunea istoriografică din RSSM, „nimicirea completă a tuturor pricinilor care dau naștere la împărțirea obștii în clase și la exploatare și biruirea rămășițelor capitalismului"[494].

Pentru a-i „integra" pe „culaci" în colhozuri, autoritățile sovietice au permis intrarea în colective și a țăranilor mai înstăriți, dându-le o perioadă de probă de 2 - 3 ani. Cu toate acestea, la 1 februarie 1930, prin Hotărârea Comitetului Executiv Central și a Consiliului Comisarilor Norodnici al Uniunii RSS cu privire la „Măsurile în vederea consolidării reconstrucției socialiste a agriculturii în regiunile colectivizării compacte și a luptei împotriva culacilor"[495], au fost formate „comisii de răsculăcire", în scopul de a elimina „culacii" în afara colhozurilor.

Eșecul colectivizării planificate în perioada primului cincinal a necesitat identificarea unor țapi ispășitori. Iată de ce, în cadrul plenarei CC al PC(b) din ianuarie 1933, Stalin a anunțat că, „în ciuda victoriei socialismului în URSS, lupta de clasă nu a încetat, ci se acutizează într-o manieră mai puțin organizată și vizibilă decât anterior, prin sabotaj camuflat"[496]. În acest sens, pe bună dreptate, „tiranul Iosif Stalin, pentru a-și îndreptăți crimele și sărăcirea poporului, îi învinuia pe toți, inclusiv pe comuniștii săi, de trădare și sabotaj, de spionaj și intensifica tot mai mult

---

[492] В. Лапердин. *„Чистки" в колхозах Западно-Сибирского края в 1930-е гг.* В: „Гуманитарные науки в Сибири", 2020 г., том 27, № 2, стр. 86.
[493] С. Трапезников. *Лупта партидулуй болышевичилор пентру колективизаря господэрией сэтешть ын аний ынтыий пятилетчи сталинисте.* Кишинэу: Едитура де Стат а Молдовей, 1952, п. 194.
[494] *История РСС Молдовенешть,* вол. II (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Педагожикэ де Стат а РСС Молдовенешть „Школа советикэ", 1955, п. 171.
[495] *История РСС Молдовенешть* (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Картя Молдовей, 1970 п. 183.
[496] Igor Cașu. *Dușmanul de clasă...,* p. 78. Vezi, în acest sens, și: Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 394.

represiunile”[497]. În mediul rural, cei care au condus procesul de „curățare” a colectivelor agricole au fost „membrii sovietelor sătești, activiștii de partid în sfera agriculturii și secția politică a Stațiilor de Mașini și Tractoare (SMT)”[498]. Motivele acestor acțiuni sunt variate: depistarea unor legături existente între membrii comunei și chiaburii sau fețele bisericești din satele RASSM, abateri de conduită ale unor comunarzi, exploatarea neadecvată a animalelor de producție sau a utilajului agricol, nepromovarea testării cunoștințelor politice etc.

În procesul „epurării” colectivelor agricole de „elemente antisovietice”, au fost organizate (în interiorul comunelor, artelurilor) 645 de adunări, la care au participat, în total, 135077 persoane și au luat cuvânt 3667 de persoane. În timpul acestor epurări, au fost excluși din colhozuri mai mult de 100 de chiaburi[499].

La baza declanșării procesului de „curățare” a colectivelor agricole au stat informațiile adunate de comisiile raionale care inspectaseră anterior unitățile economice. Sistematizarea datelor colectate de către grupurile de control în timpul verificărilor permiteau crearea unui tablou general al colectivelor în care era necesară organizarea comisiilor de „curățare” și, ulterior, excluderea „elementelor antisovietice” care ar fi pus în pericol procesul de colectivizare.

La data de 31 august 1934, în comuna agricolă *Progres* din satul Mocra, raionul Rîbnița, a fost organizată o adunare a tuturor membrilor colectivului (opt comuniști, 12 comsomoliști și 88 de comunarzi) pentru a fi discutate problemele stringente existente. Astfel, s-a punctat faptul că pregătirea în vederea aratului miriștilor nu se efectuase la nivelul preconizat, iar în contextul distribuirii rațiilor de produse în rândul comunarzilor a fost încălcată etica de partid[500]. A mai fost constatat faptul că organizația de partid nu era suficient de pregătită pentru organizarea campaniei semănatului de toamnă. În interiorul comunei nu a fost desfășurată suficient activitatea de „iluminare” politică a comunarzilor, iar organizarea întrecerii socialiste lăsa de dorit. O altă problemă invocată în cadrul adunării au fost bețiile frecvente, asupra cărora organizația de partid nu atrăgea atenția pentru a le înlătura. Atunci când unii comunarzi au încercat să critice activitatea economică a comunei (expediind sesizări), aceștia au fost cenzurați. Unul dintre membrii de partid (Poroșin) își permitea să înjure comunarzii, atestându-se cazuri când, în special, în timpul secerișului membrii de partid nu au vrut să muncească, refuzând greblele de mână[501].

Activitatea economică a comunei *Progres* era una foarte slabă, drept dovadă servind

[497] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 473.
[498] В. Лапердин. *„Чистки” в колхозах Западно-Сибирского края в 1930-е гг.* В: „Гуманитарные науки в Сибири”, 2020 г., том 27, № 2, стр. 87.
[499] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 473.
[500] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 473, f. 1.
[501] *Ibidem*, f. 2.

decăderea consecutivă în decurs de patru ani a sectorului zootehnic. De pe 23 august 1934 au început să piară porcii din cauza ciumei. Ulterior, s-a constatat că la 1 septembrie, din cauza ciumei, au pierit cinci scroafe, iar nouă erau bolnave. Cu toate că gospodăria colectivă a înștiințat serviciul veterinar raional, nimeni nu a întreprins nimic pentru a remedia situația existentă. Inventarul agricol se păstra sub cerul liber, iar piesele acestuia erau împrăștiate aiurea[502].

O altă comună în care a avut loc epurarea membrilor a fost *Der Stern*[503] (din lb. germană – *Steaua*) din satul Mocra (r-nul Rîbnița). În cadrul procesului de „curățare" a comunei s-a evidențiat că disciplina muncii nici nu era stabilită, iar animalele erau prost îngrijite[504]. Activitățile de ordin politic nu erau desfășurate, iar organizația Crucii Roșii[505], existentă formal în comună, era inactivă. În decursul anului 1934 au fost excluse din comună patru familii pentru încălcarea regulilor colectivului, fiind primite nouă gospodării. Din proprie inițiativă, au plecat cinci familii și opt celibatari din cauza că nu doreau să muncească[506]. Disciplina muncii în comună era foarte slabă și în multe cazuri comunarzii (în special, femeile) refuzau să iasă pe câmp la muncă. Până în anul 1934, colhoznicilor nu le-au fost achitate 6000 de ruble pe anul 1933[507].

Organizarea nesatisfăcătoare a activității a fost identificată și în colectivul *Tatarbunar* din satul Jura, raionul Rîbnița. Întrecerea socialistă nu era pusă la punct, iar președintele comunei sabotase contractarea recoltei de fructe și legume pentru anul 1934. Un oarecare Palii refuza să muncească în rând cu ceilalți comunarzi, consuma alcool și înjura comunarzii[508]. În comună se înregistrau regulat acte de beții și huliganism. De exemplu, comunardul Hlipitco, fiind beat, împreună cu soția sa au intrat în casa unei femei din sat și i-au stricat geamurile, acest fapt lovind puternic în imaginea comunei[509].

Probleme stringente ce vizau consumul de alcool au fost depistate și în interiorul comunei *Lenin* din satul Vărăncău, raionul Rîbnița. Din numărul total de membri de 387, numai doi nu consumau băuturi alcoolice, restul (inclusiv, femeile) erau predispuși la abuzul de alcool. . A fost înregistrat cazul când câțiva membri de partid au recurs la acte de huliganism, în timp ce erau beți

---

[502] *Ibidem*, f. 8 - 9.

[503] Atragem atenția cititorului că gospodăria colectivă „Der Stern" din satul Mocra, raionul Rîbnița era în exclusivitate comună evreiască. La 31 august 1934, președintele comunei era Sikuler Moisei Aizincovici, născut în 1900, evreu, muncitor, cu studii primare, iar brigadierul comunei, Farber Națen Aizincovici, născut în 1907, evreu, țăran, avea absolvită școala de 7 ani. A se consulta ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 472, f. 2.

[504] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 472, f. 1.

[505] Filiale ale Crucii Roșii au fost înființate în stânga Nistrului și Ucraina pe fundalul marii foamete din anii 1921 - 1923. A se vedea în acest sens studiul lui Vadim Guzun, *Foametea din anul 1921 - 1923 și refugiul din Transnistria: acțiunea română de ajutorare a etnicilor evrei*. În: „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă", 2013, nr. 2 (29), p. 49 - 59.

[506] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 472, f. 4.

[507] *Ibidem*, f. 5.

[508] ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 474, f. 2.

[509] *Ibidem*, f. 5.

(unul din ei a împușcat din armă în camera de tip apartament a comunei)[510].

Pe linie agricolă, comuna *Lenin* a înregistrat un regres considerabil la sfârșitul anului 1933. Astfel, nu au fost recoltate 10 hectare de hrișcă, două de mazăre și patru hectare de sfeclă furajeră. Membrii comunei excluși din colectiv ca urmare a refuzului[511] de a participa la viața economică nu au fost amendați (fapt ce contravenea *Statutului comunei agricole*). Din cauza plecării masive a comunarzilor, comuna a pierdut 20 de vite care au fost retrocedate proprietarilor. Cabalinele existente erau neîngrijite și slăbite din cauza lipsei furajului concentrat.

Ca o abatare ideologică gravă, s-a constatat că un oarecare Șuleacenko ținea în apartamentul său icoane și organiza slujbe religioase. Lecții antireligioase în comună nu se țineau. Adesori, după muncă, comunarzii consumau alcool, ceea le afecta grav disciplina și etica de partid[512]. În 1933, comuna ar fi fost dominată de „culaci" (chiaburi) care încercau să preia puterea, iar conducerea colectivului a fost nevoită să contracareze aceste tentative.

În procesul de finalizare a construcției colhoznice în RASSM, autoritățile au recurs la „selectarea" personalului devotat partidului. Criteriul de excludere a comunarzilor „periculoși" din comună consta în nepromovarea examenului politic la care erau supuși. Testarea cunoștințelor politice ale celor care au înregistrat unele încălcări era efectuată în cadrul unor adunări publice care aveau și rolul unor procese – spectacol, în vederea descurajării „abaterilor" de la linia partidului.

Începând cu 19 august 1934, comisia de „curățare" a comunei *Maiak* a fost condusă de președintele colectivului, Starcenko, avându-i ca membri pe Hmelnițkii și Pupko și ca secretar pe Pererva. Procesul de „curățare" a comunei a vizat 27 de membri și 44 membri supleanți de partid. Membrilor comunei, care urmau să fie excluși din organizația de partid, le erau aduse la cunoștință încălcările de care se făceau vinovați. Ulterior, comunarzii erau verificați printr-un set de întrebări de ordin politic.

Astfel, comunardului Covali Axentii, născut în 1883, i se imputa că nu era abonat la ziare și nu lucra asupra sa în vederea ridicării nivelului politic. Acesta era văzut ca un leneș. Din punct de vedere politic, era slab pregătit, fapt relevat prin întrebările adresate: „Cine este tovarășul Stalin, tovarășul Cosior[513], tovarășul Molotov?" (nu a răspuns); „Cine poate fi membru de partid?" (nu a răspuns).

---

[510] ANA DAOSP, F. 3. inv. 1, d. 471, f. 2.

[511] Capitolul IV, pct. 40 al *Statutului comunei agricole* stipulează expres: „Niciun membru al comunei, indiferent de funcția sau specialitatea sa, nu poate refuza munca fizică. Scutirea de munca fizică pe o perioadă sau pe o perioadă nedeterminată se face numai după regulile stabilite de Adunarea Generală a comunei, precum și în caz de invaliditate, boală, sarcină etc." (*Устав сельскохозяйственной коммуны*, Москва: Книгосоюз, 8 - е издание, 1930, стр. 15).

[512] *Ibidem*, ff. 1 - 4.

[513] Stanislav Vichentievici Cosior, secretar al Comitetului Central al PC(b)U.

La 22 august 1934, în cadrul unei alte sesiuni de „epurare" a comunei, Oleinic Maria, născută în 1903, era acuzată că, până la revoluție, tatăl ei a fost sărac, însă după revoluție acesta deținea 3 cai, 2 boi, 20 de oi. Unul din frații ei, în timpul revoluției, făcuse parte dintr-o „bandă", iar altul a fost „răsculăcit" și alungat din Sovietul sătesc. Comisia a constatat că în perioada 1933 - 1934 Oleinic Maria nu avea înregistrată nicio zi lucrată, iar pentru viața socială nu manifesta niciun interes. Întrebările pe criterii politice la care comunarda nu a dat răspunsuri au fost: „Cine este președintele Consiliului Comisariatului Poporului al URSS? Care sunt obligațiile membrului de partid?"[514].

Iacovuc Pavel Martinovici, născut în 1876, nu a răspuns la următoarele întrebări: „Când a fost elaborat Statutul partidului? În ce an a fost cea de-a 17-a Conferință a partidului? Ce evenimente s-au întâmplat recent în Austria?[515] Cine este tovarășul Thalmann[516]? Care sunt obligațiile membrului de partid?". Pavel Iacovuc, după cum s-a constatat, era analfabet, din punct de vedere politic, și nu lucra asupra sa, cu toate că avea destul timp liber.

Oleinic Alexei, născut în 1899, era acuzat de lenevie, deoarece a avut suficient timp liber să se pregătească, din punct de vedere politic, dar nu a făcut-o. Nu frecventase regulat școala de partid și nu a fost capabil să ofere răspuns la întrebările: „Ce chestiuni au fost ridicate în cadrul Plenarei CC PC(b)U din luna iunie? Cine este tovarășul Dimitrov[517]? Care este diferența dintre armata veche și cea roșie?"[518].

La 23 august 1934, comunarda Melnic Neonila, de etnie ucraineancă (născută în 1907), a susținut „examenul" politic, răspunzând la următoarele întrebări: „Ce importanță deosebită din punct de vedere istoric a avut cel de-al X-lea s`ezd al partidului? (nu a răspuns); Ce sarcină politică a fost trasată la cea de-a 17-a Conferință de la sfârșitul celui de-al doilea cincinal? (a răspuns); Ce diferență este între lozinca lui Buharin[519] „îmbogățiți-vă" și lozinca promovată de Stalin „faceți toate colhozurile bolșevice, iar colhoznicii prosperi"? (nu a răspuns); Ce este procesul de la Leipzig? (nu a răspuns); Ce este Chelyuskin?[520] (nu a răspuns)". Dat fiind faptul că nu a fost acuzată de abateri în activitatea comunei, Melnic Neonila nu a fost exclusă din organizația de partid[521].

La 24 august 1934, Iacovuc Alexandr, născut în 1904, a fost exclus din colectiv, pentru că

[514] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 6 - 7.
[515] Probabil că era vorba despre puciul eșuat al naziștilor austrieci care a avut loc între 25 - 30 iulie 1934.
[516] Ernst Thalmann, în 1933 era Președinte al Partidului Comunist German.
[517] Gheorghi Dimitrov a fost liderul Partidului Comunist Bulgar și activist al Cominternului.
[518] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 8.
[519] Nicolai Buharin era editorul ziarului *Izvestia* în 1934.
[520] Navă cu aburi sovietică, care s-a scufuntat, în cele din urmă, în 1934, în timpul deplasării de la Murmansk spre Vladivostok.
[521] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 9.

nu a îndeplinit norma de lucru. În calitate de organizator, el nu a luat măsurile necesare pentru a înlătura lenevia din colectiv, din care cauză disciplina a decăzut puternic. Se comporta grosolan cu comunarzii și nu îndeplinea planurile de producție. În cazul său, ancheta politică s-a axat pe următoarele întrebări: „Ce înseamnă Comintern? (nu a răspuns); Ce sarcini au fost trasate în cadrul celei de-a 17 conferințe de partid de la sfârșitul celui de-al doilea cincinal? (nu a răspuns); Ce obligații au membrii de partid? (nu a răspuns); Cine este Președintele Comitetului Împlinitor Central al URSS? (nu a răspuns); Cine este tovarășul Voroșilov?[522] (nu a răspuns); Cine este tovarășul Kaganovici?[523] (nu a răspuns)”[524].

La 28 august 1934, a fost exclus din colectiv Nichitenco Mihail, născut în 1880. Acesta nu a putut răspunde la întrebările: „Ce obligații are un membru de partid? Ce sarcini au fost trasate la cel de-al 17-lea s`ezd? Cine poate fi membru de partid?”. În același timp, el era acuzat că nu a îndeplinit planul de plantare a grădinii (era brigadier). Nichitenco a încălcat planul semănării suprafețelor preconizate și a ascuns încălcările disciplinare care au avut loc în interiorul brigăzii sale: exploatarea cailor până la epuizare, a ascuns 0,80 hectare de floarea soarelui, un hectar de porumb etc.[525]

La 2 septembrie 1934, comunardul Holod Nicolai, născut în 1905, nu a reușit să răspundă la patru întrebări pe linie politică: „Cunoașteți 6 condiții care îi aparțin tovarășului Stalin? Ce întrebări au fost la cel de-al 17-lea s`ezd? Ce întrebări au fost dezbătute la plenara din iulie a Comitetului Central al Partidului Comunist Bolșevic Ucrainean? Ce este Chelyuskin?”. Holod nu îndeplinea norma de lucru și nici deciziile comitetului de partid. Nivelul politic al comunardului era unul foarte redus și nici nu se preocupa de alfabetizarea sa ideologică. Nu scria articole pentru ziare și nici nu citea presa periodică (ziarele reprezentau mijlocul de informare politică a comunarzilor). Holod nu venea la timp la muncă, ci mai târziu decât toți ceilalți. În timpul lucrului, acesta alerga dintr-un atelier în altul și nu se bucura de autoritate în cadrul brigăzii de fierari [526]. A fost dat afară din partid.

Odată cu Holod, a fost exclus din organizația de partid a comunei *Maiak* și Homenko Carp (născut în 1897). Învinuitului i se imputa că în decursul a doi ani ar fi desființat ferma de iepuri din comună, era pasiv și analfabet, din punct de vedere politic. Soția sa provenea dintr-o familie de „culaci” și de patru luni, el nu mai ieșise la lucru. Homenko nu frecventa școala de alfabetizare

[522] Kliment Voroșilov era în 1934 președintele Consiliului Militar Revoluționar al URSS.
[523] Lazar Kaganovici - secretar al PC(b) al URSS.
[524] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 10.
[525] *Ibidem*, f. 11.
[526] *Ibidem*, f. 14.

politică. Nu a putut da răspuns la cele trei întrebări care i s-au pus: „Cine este tovarășul Kalinin[527], Ordjonikidze?[528] Ce s-a discutat la Plenara din iulie a Comitetului Central al Partidului Comunist Bolșevic Ucrainean? Cine poate fi membru de partid?". Ca urmare, Homenko a fost exclus din organizația de partid[529].

Comunarda Voițehovskaia Vera, născută în 1893, era acuzată că a nimerit întâmplător în organizația de partid, în contextul depunerii cererilor în masă de a primi calitatea de membru. Voițehovskaia a încălcat disciplina muncii prin neprezentarea la muncă. Sora ei fusese „răsculăcită" și ea o adăpostise în comună, până când aceasta a fost izgonită. Comisia a constatat că Voițehovskaia nu se implica în viața publică și era analfabetă, din perspectiva educației politice. Nu a fost în stare să răspundă la următoarele întrebări: „Care sunt obligațiile membrului de partid? Cine poate fi membru al partidului? Cine este tovarășul Voroșilov, tovarășul Stalin?"[530].

În cadrul ultimei ședințe din 18 septembrie 1934, desfășurate în comuna *Maiak,* având ca scop „curățarea" organizației de partid, a fost exclus din rândul comuniștilor comunardul Bezprozvanîi Filip, născut în 1905. Acesta nu lupta împotriva risipei și se afla permanent în coada brigăzii. A permis brigăzii sale să se odihnească în timpul când în colectiv lucrul era în toi. Era indiferent față de muncă, fapt pentru care a fost atenționat de comitetul de partid. Cu toate că Bezprozvanîi era un bun organizator, brigada lui a recoltat ultima roada de pe cele 180 de ha, având rezultate proaste, pe când alte brigăzi au recoltat roada de pe o suprafață de 250 de hectare. Ar fi întreținut legături cu „elemente străine" (un oarecare Rudîi). Își bătea soția și era un desfrânat, dăunând imaginii organizației de partid și comunei agricole. În cadrul brigăzii sale nu era disciplină, 40% din comunarzi nu ieșeau la lucru și caii nu erau utilizați la muncile câmpului. Periodic, dădea dovadă de huliganism. Comisia a stabilit că Bezprozvanîi nu avea o atitudine serioasă față de obligațiile de serviciu, iar brigada sa era mereu codașă. Calcularea zilelor de muncă era făcută greșit, consuma alcool, își bătea soția, iar în perioada „curățirii" colectivului, în timp ce i se aduceau la cunoștință încălcările, Bezprozvanîi nu și-a schimbat comportamentul[531].

Identificarea presupuselor elemente ostile a fost efectuată pe baza rapoartelor de inspecție, elaborate de comisiile raionale de control, care verificau sistematic colectivele agricole cu privire la modul de implementare practică a directivelor emise de eșalonul politic superior. Astfel, eșecurile înregistrate în campania colectivizării în masă au fost puse pe seama unor terțe persoane, acuzate că nu ar fi ținut cont de prevederile ordinelor venite de la centru. Epurarea comunei *Maiak,*

[527] Mihail Kalinin a fost președinte al Prezidiului Consiliului Suprem.
[528] Gh. C. (Sergo) Ordjonikinze - Prim-secretar al Republicii Sovietice Federale Socialiste Transcaucaziene.
[529] ANA DAOSP, F. 49, inv. 3, d. 258, f. 15.
[530] *Ibidem,* f. 16.
[531] *Ibidem,* f. 33 - 34.

în 1934, a relevat un aspect important, și anume: au fost excluși din organizația de partid acei comunarzi care au încălcat conduita socială și nu au fost capabili să susțină „examenul” politic, la care au fost supuși. Au fost atestate cazuri când membrul comunei nu a putut răspunde la întrebările puse, dar, având o atitudine serioasă față de muncă, nu era exclus din organizația de partid și din colectiv. Politica represivă din anii celui de-al doilea cincinal a urmărit, așadar, să pregătească comunele agricole pentru reorganizarea în arteluri „curate”, din punct de vedere politic și social.

3.6. Concluzii la capitolul 3

Studierea vieții cotidiene în interiorul comunelor agricole a urmărit să surprindă activitățile de bază ale comunarzilor și modul în care relațiile interetnice au afectat proiectul bolșevic de constituire a societăților utopice în stânga Nistrului în perioada anilor 1924 - 1935. Or, țăranii care deveneau comunarzi trebuiau să se transforme în portavocea autorităților în vederea popularizării imaginii pozitive a colectivelor. În fapt, anume comunarzii au contribuit la degradarea continuă a colectivelor din care făceau parte. Acțiunile acestora îndepărtând treptat țăranii individuali de ideea aderării la formele colective de activitate.

Organizarea cursurilor de instruire agricolă în interiorul comunelor garanta „succesul" planului bolșevic de organizare a economiei socialiste. Existența tehnicii de ultimă generație, a raselor de animale rezultate în urma cercetărilor științifice și a soiurilor de plante importate de peste granițele URSS reprezentau în sine dovezi incontestabile ale progresului tehnico-științific în domeniul agricol. Astfel, țăranii selectați pentru instruire la cursurile agricole urmau să devină promotorii noii politici agrare în stânga Nistrului. Utilizând eficient propaganda în mediul rural, regimul bolșevic a urmărit prin diverse modalități să-i apropie pe țărani de ideea lucrului în comun pentru construcția socialismului. Toate aceste tentative, însă, au eșuat lamentabil, astfel că administrația din stânga Nistrului a recurs la „violență și teroare de stat în timpul colectivizării, între anii 1929 - 1933"[532].

Am constatat că în perioada penuriei alimentare, înregistrate în RASSM în 1921 - 1922, 1924 - 1926 și 1932 - 1933, șeptelul de animale din comunele agricole a scăzut considerabil. La aceasta s-au mai adăugat și plecarea unor membri din colective, din cauza unor tensiuni interne sociale existente. Ulterior, în 1927, ponderea mijloacelor de producție a comunelor începe să crească, pe fundalul politicii de colectivizare tot mai brutale, promovate de autorități. Crește atât numărul gospodăriilor care alcătuiau colectivul, cât și suprafața funciară aflată în gestiunea comunei. Începând cu 1930, țăranii încep să părăsească colectivele din cauza unor diverse nemulțumiri. În consecință, asistăm la un declin economic al comunelor.

Informațiile existente în conținutul prezentului capitol demonstrează că majoritatea membrilor comunelor agricole supuse cercetării o constituiau ucrainenii și rușii (o pondere mai mică o aveau moldovenii, care reprezentau minoritatea). Priviți din perspectivă socială, comunarzii făceau parte din categoria țăranilor săraci, cu puțină școală. Cu toate acestea, cei care făceau parte din administrația colectivelor aveau un grad înalt de școlarizare, fiind selectați în vederea

[532] Idee preluată de autor de la Igor Cașu. *Dușmanul de clasă...,* p. 38.

desfășurării activității în rândul țăranilor din satele RASSM.

Cercetarea modului de viață al comunarzilor a conturat un tablou sumbru, al dezordinii și mizeriei colective. Membrii comunelor nu se preocupau de îmbunătățirea condițiilor de trai și așteptau ca statul să le ofere ajutoare. Comunarzii nu dădeau dovadă de o atitudine gospodărească față de bunul colectiv, admițând deteriorarea sau distrugerea acestuia. Proiectul bolșevic de a pune în comun, sub același acoperiș, persoane diferite sub aspect social, etnic și cultural constituie una dintre cauzele care au stat la baza decăderii comunelor agricole.

În 1930, în toiul colectivizării, autoritățile bolșevice s-au trezit puse în fața unor valuri de părăsire în masă a comunelor agricole. Motivele invocate de comunarzi vizau tratamentul degradant la care erau supuși în colective, lipsa frecventă a alimentelor, remunerarea proastă și atitudinea abuzivă a președinților comunelor față de membrii de rând. Țăranii care părăseau comunele făceau agitație împotriva colectivizării, invocând cazul lor drept exemplu. Se atestă prezența la manifestațiilor „antisovietice” a țăranilor înstăriți, catalogați drept „culaci” de regimul bolșevic, și a fețelor bisericești care încercau să stăvilească tăvălucul colectivizării în satele din stânga Nistrului.

În 1934, comunele agricole au cunoscut o adevărată „vânătoare de elemente antisovietice”. Suspecții au fost cei care s-au făcut vinovați de diferite încălcări în colective. Procesului de „curățare” a comunelor i-a fost atribuit un nuanțat caracter social - politic și ideologic. Comunele erau pregătite astfel pentru „marea transformare” - trecerea la o nouă formă de organizare și funcționare, la statutul de artel agricol.

4. STUDIU DE CAZ: COMUNA AGRICOLĂ *DE LA ÎNTUNERIC LA LUMINĂ* DIN RAIONUL ANANIEV (1924 - 1932)

La începutul anilor 1920, regimul bolșevic a pus în mișcare un complex mecanism de cooperare a sectorului agrar. Sunt fondate primele formațiuni agricole - comunele. Colective de muncă de mici dimensiuni, susținute financiar și material de către stat, acestea urmau să devină o matrice în miniatură a marilor gospodării colective. În primă fază, s-a urmărit familiarizarea elementului social cu noile forme de organizare economică.

Dat fiind faptul că zona de sud-vest era cea mai fertilă din perspectivă agricolă, primele comune au fost înființate în Ucraina. În cadrul prezentului studiu de caz este expusă evoluția unuia dintre aceste colective de muncă - *De la întuneric la lumină.* Comuna a fost formată în satul Lipețkoe din raionul Ananiev (Odesa). În 1924, după constituirea RASSM, Ananiev devine parte componentă a noii entități.

În studiul de față, jalonul cronologic inferior este anul 1924, când a fost înfrântă rezistența adepților sectei inochentiste și au fost puse bazele comunei agricole *De la întuneric la lumină*. Anul 1932 reprezintă prima etapă a existenței artelului agricol *De la întuneric la lumină*, organizat pe baza fostei comune în satul Lipețkoe II. Astfel, ne propunem să urmărim evoluția acestui colectiv pe parcursul a 8 ani, până când i s-a conferit un nou statut, adaptat la realitățile sociale, economice, ideologice și culturale specifice anilor 1930.

4.1. Piatra de temelie a comunei agricole – mănăstirea *Rai*

În 1909, în raionul Ananiev[533], lângă satul moldovenesc Lipețkoe, călugării inochentiști au fondat mănăstirea *Rai*. La baza acestei mănăstiri a stat credința că, în timpul Apocalipsei, doar membrii acesteia vor supraviețui și vor cunoaște, în cele din urmă, mântuirea. Se spune că moșia (cu suprafața de 50 de desetine) pe care s-a ridicat mănăstirea *Rai* a fost dăruită călugărului Inochentie[534] de către trei frați: Nechita, Sofronie și Gherasim. Moșia se afla în satul Lipețkoe, la o distanță de 12 verste de gara Bîrzula[535]. În documentele de arhivă este atestat faptul că în anul 1917, lăcașului monahal i-au fost donate 240 de desetine de pământ, costul acestuia ajungând la 300 000 ruble[536] (*Anexa 17*).

[533] Cu toate că toponimul localității a fost rusificat (Ananiev), pe însemnele oficiale (sigilii) s-a păstrat denumirea românească - Nani.
[534] Numele său laic este Ioan Levizor, originar din satul Cosăuți, raionul Soroca.
[535] Nicolae Popovschi. *Mișcarea de la Balta, sau inochentizmul în Basarabia...,* p. 229.
[536] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 581, f. 17.

Într-un timp relativ scurt, statutul sfânt al mănăstirii *Rai* a căpătat o mare popularitate în rândul moldovenilor din stânga Nistrului și din Basarabia. Mii de moldoveni, încrezători în iminentul sfârșit al lumii, s-au stabilit pe teritoriul schitului, aducându-și cu ei toată averea. Oamenii care vroiau să se salveze de o eventuală „Apocalipsă" au săpat ca adăpost camere subterane. Drept urmare, s-au săpat catacombe[537] cu o suprafață care putea adăposti 3 mii de oameni (*Anexa 18*).

În 1913, guvernul țarist a încercat să transforme *Raiul* în mănăstire ortodoxă, arestându-l pe liderul mișcării religioase - monahul Inochentie. Patru ani mai târziu (1917), Inochentie a fost eliberat și, întorcându-se la mănăstire, și-a reluat activitatea, adunând și mai mulți adepți. În 1919, în plin război civil, *Raiul* din stânga Nistrului a servit drept loc pentru „acțiuni contrarevoluționare". După o tentativă nereușită a autorităților bolșevice, din 1921 de a ocupa mănăstirea, doi ani mai târziu, în 1923, *Raiul* a fost lichidat[538]. Pentru a preveni constituirea unor noi grupări „dușmănoase" față de regimul sovietic, pe teritoriul lăcașului de cult a fost constituit un artel agricol. Ulterior, în 1924, acesta a fost reorganizat în comuna agricolă *De la întuneric la lumină*[539], care includea, în total, 41 de persoane.

În esență, atribuirea denumirii *De la întuneric la lumină*[540] fostului teritoriu ocupat de mănăstirea *Rai* are la bază două ipoteze. Prima: regimul a urmărit să denigreze imaginea lăcașului monahal, pornind de la ideea că religia nu a făcut altceva decât să-i „întunece" pe oameni. A doua insistă asupra „luminii" aduse de soviete odată cu înfăptuirea revoluției, care a aprins „un soare roșu" la orizont, perioada țaristă nefiind altceva decât negura nopții, așternută peste poporul simplu. Această supoziție este în strânsă legătură cu afirmația lui F. Malai, autorul publicației propagandistide *De la întuneric la lumină,* care își încheie expunerea, menționând următoarele: *Dila `ntunericu inochentic - la lunina leninisti*[541].

---

[537] În anul 2020, la Muzeul de Artă Cluj-Napoca, în cadrul vernisării expoziției *Imagini din galerii secrete,* au fost expuse fotografii ale catacombelor mănăstirii *Rai*. Pentru o detaliere generală, a se consulta: Dumitru Lisnic. *Despre Inochentism și „o călătorie la Rai". Cercetare etnografică în Ucraina și Republica Moldova.* În: „Tribuna", Cluj - Napoca, 2020, nr. 416, p. 19.

[538] O abordare recentă a subiectului pus în discuție îi aparține lui Dumitru Lisnic, în studiul intitulat *Shifting images of a harmful sect: Operations against Inochentism in Soviet Ukraine, 1920-23*. In: „The Secret Police and the Religious Underground in Communist and Post - Communist Eastern Europe", London: Routledge, 2021, p. 39 - 59. Cercetarea scoate în evidență modul prin care autoritățile au extirpat secta inochentiștilor din Ucraina.

[539] Vezi Alexandru Molcosean, *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924 - 1926*). În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", 2023, nr. 1 (68), p. 95 - 101.

[540] Un aspect interesant, relevat în cadrul prezentei cercetări, constă în faptul că momentul apariției comunei *De la întuneric la lumină* este în strânsă concordanță cu formarea comunei *Lenin* din raionul Rîbnița. Prin urmare, dacă în primul caz, viața comunarzilor a început prin ocuparea galeriilor subterane ale fostei mănăstiri *Rai*, în cazul comunei *Lenin,* domiciliul comun al primilor comunarzi l-a constituit o pivniță care i-a aparținut unui moșier până la declanșarea revoluției bolșevice din 1917. Această analogie poate constitui un punct de plecare pentru demararea unor cercetări ulterioare.

[541] Ф. Малай, *Дила `нтунерик ла лунины.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, п. 91.

Comuna agricolă prezenta în sine un colectiv care „se distingea prin modul de organizare a membrilor în baza utilizării în comun a rezultatelor muncii”[542], precum și distribuirii egale a veniturilor. Spre deosebire de alte forme de cooperare, membrii comunei aveau dreptul asupra proprietății individuale (excepție făceau loturile de pământ, care au fost naționalizate și oferite pentru folosință țăranilor), inclusiv când decideau să plece din colectiv.

Sursele de arhivă menționează că la început comuna a fost foarte săracă, dar în 1925 aceasta a crescut, din punct de vedere economic: avea două tractoare[543] și era considerată o gospodărie - model.

În comună activa o celulă comsomolistă, care număra 45 de persoane, și o celulă de partid, alcătuită din 16 membri. În 1924 s-a estimat că recolta de cereale a fost bună - 180 de puduri de pe o desetină.

Respectând disciplina muncii, beneficiind de sprijin agronomic și de înzestrare tehnică, comuna și-a câștigat prestigiul și autoritatea în ochii sătenilor. Numărul total al locuitorilor a crescut la 204[544] (inclusiv, 30 de copii și adolescenți), dintre care 26 erau foști călugări și călugărițe. Aproape toți membrii comunei erau moldoveni. În anul 1924, un grup de supraviețuitori ai *Raiului* au început să sape noi galerii subterane în apropierea vechii mănăstiri. Pe marginea acestui subiect, Nicolae Popovschi menționa că, „după distrugerea *Raiului*, inochentiștii nu au dispărut nici sub bolșevici, în 1926, pe locul unde exista mai înainte „raiul inochentist” era o comună moldovenească-model *От тьмы к свету* (*De la întuneric la lumină*), iar inochentiștii se așezaseră pe un deal, în apropierea *Raiului*. Ei locuiau acolo în niște peșteri-bordee, în mare înghesuială, suferind mult de diferite boli. Dintre ei 90% erau femei”[545].

Treptat, credincioșii au început să vină la acești pionieri ai noului *Rai*. În chiliile nou-săpate locuiau 100 - 140 de călugări și călugărițe. Între locuitorii noului *Rai* și membrii comunei au început dispute necontenite și certuri. Călugării, prin intermediul scrisorilor, amenințau că vor da foc comunei. Comunarzii au încercat de mai multe ori să intre în vechile catacombe, însă aceste tentative s-au terminat adesea cu bătăi.

Comitetul regional și de partid și Comitetul Executiv Central al RASSM au acordat o atenție deosebită acestei mișcări religioase și l-au trimis pe activistul moldovean Popescu să lucreze permanent în satul Lipețkoe. Pe teritoriul unde s-a întemeiat *Noul Rai*, Popescu a organizat

---

[542] *Малая Советская Энциклопедия*. том 5. Москва: Советская Энциклопедия, 1929, стр. 96.

[543] Autoritățile au mizat pe impactul psihologic al tractoarelor în mediul rural la mijlocul anilor 1920. Tehnica agricolă a jucat un rol decisiv, din punct de vedere propagandistic, în favoarea tezei privind mecanizarea agriculturii. Artistul plastic Иван Владимиров a redat în culori vii emoțiile țărănimii la vederea unui astfel de utilaj prin tabloul *Tractorul în sat*, pictat în 1925 (*Anexa 19*).

[544] În limba rusă este utilizat termenul *edoki* (guri).

[545] Nicolae Popovschi. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt ruși...,* p. 451.

o celulă comsomolistă (KSMU), la care au aderat 12 țărani. S-a mizat pe capacitatea organizatorică a activiștilor de partid, pentru a strivi ultimele rădăcini ale mișcării inochentiste. Astfel, călugărilor li s-a propus să se mute cu traiul la o distanță de 30 de mile de satul Lipețkoe. O parte din aceștia au acceptat să se stabilească în comuna din satul Fernatii. Majoritatea însă au refuzat acest transfer și au anunțat că nu vor părăsi niciodată *Raiul*. Problema evacuării călugărilor din noua mănăstire a constituit un obiectiv prioritar pentru autoritățile ucrainene care au dat indicații ca slujitorii mănăstirii să fie ridicați, dar nu a fost prevăzut locul unde să fie trimiși aceștia.

La 4 august 1924, cu prilejul „Zilei Sfântu lui Ilie”[546], s-au adunat în *Rai* un grup de 300 - 400 de călugări și călugărițe și s-au îndreptat spre comună, unde a fost organizată o slujbă, pentru că ziua Apocalipsei, după cum se credea, începea cu ziua Sf. Proroc Ilie. În scopul de a-i împiedica pe călugări să intre în vechile chilii, membrii comunei le-au blocat drumul cu tractoarele. Unul dintre călugări s-a apropiat și a spart o icoană mare de tractor, iar câteva bucăți au lovit ochiul unui membru al organizației de tineret. S-a declanșat o încăierare generală, în care unul din călugări a fost bătut rău, iar ceilalți au fugit. După cum a stabilit ancheta, secretatul celulei de partid, Gavriliuc, i-a oprit pe membrii organizației de tineret să deschidă focul asupra călugărilor. Când aceștia au fugit, secretarul s-a repezit călare după ei, ca să-l aresteze pe conducător. După ce l-a ajuns, a început o luptă între cei doi, în consecință, secretarul l-a rănit pe monah cu un revolver. Călugărul a căzut, dar în momentul în care secretarul s-a apropiat de el, s-a ridicat și a fugit în lanul de porumb.

Confruntarea dintre membrii comunei și călugării inochentiști a fost discutată în cadrul biroului Comitetului Central al PC(b)U, „constatându-se” că starea economică promițătoare a comunei a condus la intensificarea dorinței călugărilor de a intra în posesia acesteia (în fapt, acțiunile descrise anterior nu au fost nimic altceva decât un protest manifestat de comunitatea monahală împotriva abuzului din partea autorităților). Prin urmare, s-a propus înlăturarea lui Gavriliuc din funcție și selectarea unui lucrător experimentat care să activeze în comună. Badeev[547], Biderman[548] și procurorul RASSM, Frolov, urmau să investigheze în detaliu acest caz, rămânând în așteptarea directivelor de la Comitetul Central al PC(b)U. Nicio arestare a membrilor

[546] Conform calendarului Iulian, ziua Sf. Proroc Ilie se serbează pe 2 august. Sfântului Ilie – făcător de minuni, cel care a plecat la cer într-un car de foc tras de cai - îi sunt atribuite puteri nemărginite asupra fenomenelor naturii, precum fulgerul, tunetul, grindina și ploaia. În Noul Testament scrie că Profetul Ilie va reveni pe Pământ, pentru a predica în vremea Apocalipsei.

[547] Secretarul Comitetului regional Moldovenesc în 1925. A se consulta, în acest sens: Denis Bulancea, Veronica Bulba (Spînu), Lilia Crudu [et al.], coord. Marius Tărîță. *Instituțiile și nomenclatura sovietică și de partid din RASSM și RSSM (1924 - 1956)*. Chișinău: Cartidact, 2017, p. 22.

[548] Președintele Comitetul executiv raional al sovietelor deputaților și muncitorilor (din lb. rus. *Районный исполительный комитет Советов депутатов трудящихся*).

comunei nu trebuia să fie efectuată, înainte ca întreaga conducere a RASSM să se întoarcă de la Harkov[549].

4.2. 1925 – primele rezultate obținute de comună

După opt luni de la organizarea comunei *De la întuneric la lumină,* a fost elaborat un raport privind noul colectiv de muncă. În primă fază, s-a constatat că localnicii din satul Lipețkoe nu se numărau printre membrii comunei, aceștia au venit din alte sate, pentru a completa contingentul comunarzilor. La momentul cercetării, în colectiv erau 56 de persoane care făceau parte din adunarea comunei, 81 de membri fiind muncitorii activi. Per total, au fost înregistrați 121 de membri[550] (în urma calculelor, s-a ajuns la concluzia că nu s-a precizat numărul persoanelor inapte de lucru și cel al copiilor). Într-un alt document, care datează din 1925, în comuna *De la întuneric la lumină* au fost atestați 57 de bărbați cu vârsta cuprinsă între 18 și 56 de ani și 32 de femei (probabil, celelalte 32 de persoane erau copii)[551].

În 1925, capitalul material al comunei era estimat la 56 000 ruble (cota parte a colectivului însumând 7714 ruble). Conchidem că cele 48 286 de ruble reprezentau investițiile statului pentru susținerea acestui colectiv. În 1925, colectivul a fost asigurat cu două tractoare și cu diferit inventar agricol. Pe viitor se planifica organizarea unui punct de procesare a laptelui, precum și mărirea suprafețelor viticole. Pentru extinderea terenurilor cultivabile, comunei i-au fost alocate suplimentar 52 de desetine de pământ în satul Fernatii[552].

Colectivul avea o celulă de conducere, din 5 persoane. Trei dintre acestea nu făceau parte din partid, iar două erau membri de partid. Președintele Consiliului comunei era o persoană autoritară și, grație acestei calități, după cum se menționează în raport, au fost preîntâmpinate o serie de dificultăți. În vederea asigurării unei bune organizări, în colectiv se ținea evidența activității fiecărei persoane. Comuna se conducea după lozinca: „De la fiecare după posibilități, fiecăruia după necesități”.

Fiind o entitate relativ nouă pentru țăranii din satul Lipețkoe, comuna agricolă *De la întuneric la lumină* a ajuns, în scurt timp, să se bucure de respectul localnicilor. În colectiv activau 25 de persoane responsabile de stabilirea cooperării cu țăranii din sat. Au fost făcute eforturi

[549] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 159, f. 15 - 16.
[550] Pentru spațiul medieval românesc, calcularea numărului locuitorilor din satele aflate pe moșiile boierești se făcea pe baza *sufletelor* existente (persoane apte și inapte de muncă, copii etc.). Rușii au utilizat termenul *edoki* (adică „guri” sau „mâncători”), care era atribuit persoanelor apte și inapte de lucru din în comunele agricole.
[551] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 205, f. 40.
[552] *Ibidem,* d. 581, f. 18.

majore, pentru ca în comună să fie atrași, inclusiv, inochentiștii (probabil, pentru a demonstra că, inclusiv, fețele mănăstirești susțineau noua organizare social - economică). Desfășurarea activității de „recrutare" într-un ritm alert a condus la situația că la fiecare ședință erau analizate 2 - 3 cereri de aderare la colectiv. În 1925, au fost colectate mai multe solicitări, dar acestea nu erau încă aprobate de Comitetul regional de partid. În vederea extinderii numărului de membri, celula comunei a început activitatea propagandistică și în satele vecine.

Unul din obiectivele colectivului viza efectuarea lucrărilor de luminare politică în satul Lipețkoe și lichidarea neștiinței de carte (analfabetismului). Strategia la care au recurs autoritățile a vizat transferarea centrului de greutate al muncii culturale de la un cerc restrâns la unul de masă. În cadrul acestei reorganizări, se urmărea încurajarea discuțiilor și prelegerilor despre educația sanitară, disciplina și productivitatea muncii, ce urmau să fie cultivate, în special, în rândul tinerilor[553].

Segmentul educațional în comună era asigurat de o școală de muncă, în care învățau 15 copii. Procesul instructiv îl asigura o învățătoare, iar activitatea creșei se făcea cu ajutorul femeilor din comună. Pentru educația femeilor erau organizate prelegeri, dar o activitate sistematică desfășurată în rândul acestora nu a fost atestată[554].

Un an mai târziu, în 1926[555], se constată începutul declinului economic și moral al comunei *De la întuneric la lumină*. La 10 ianuarie, colectivul a fost inspectat de o echipă alcătuită din secretarul comitetului raional, Rusnac H. S., președintele Comitetului executiv raional din Ananiev, Pogorevici, comisarul norodnic al agriculturii, Benedict N. N., reprezentantul Uniunilor Agricole Moldovenești, Gaidaenco P. D., secretarul Consiliului[556] comunei, Malai F. K[557].

Numărul persoanelor în comună, la momentul inspecției, ajungea la 81, dintre care membri activi: bărbați - 36; femei - 24. Vârsta membrilor comunei este reprezentată în Tabelul 4.1.

---

[553] *Ibidem*, f. 19.
[554] *Ibidem*, f. 20.
[555] Tematica inspecției demarate a fost abordată de autor în articolul *Comuna agricolă: un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925 - 1930)*, publicat în „Revista de Istorie a Moldovei", 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), p. 174 - 184.
[556] *Ibidem*, p. 181, aducem la cunoștință faptul că din cauza unei erori de traducere, în conținutul articolului publicat de autor apare sintagma „Uniunii Comunelor".
[557] Este vorba despre Toader Malai, care a militat pentru introducerea grafiei latine în RASSM (a fost arestat de NKVD la 16 iulie 1938), vezi Alexandru Donos, *Teodor Malai.* În: „Literatura și arta", 1993, nr. 34 (2506), 19 august, p. 7; *Scriitori martiri.* Chișinău: Museum, 2000, p. 49; Din august 1924 și până în septembrie 1926 „lucrează secretar al cârmuirii comunei agricole *De la întuneric spre lumină* creată în satul Lipecinîi din raionul Ananiev. Prin cumul îndeplinește și funcția de comunard de rând", vezi Anton Moraru, Nicolae Movileanu, *Calvarul sau pagini inedite din viața lui Toader Malai.* În: „Nistru", 1989, nr. 1, p. 137.

Tabelul 4.1

Vârsta membrilor comunei *De la întuneric la lumină* în 1926

Nr.	Intervalul de vârstă	Numărul de membri
1.	de la 18 la 20 de ani	14
2.	de la 20 la 25 ani	12
3.	de la 25 la 30 de ani	5
4.	de la 30 la 40 de ani	6
5.	de la 40 și mai în vârstă	9
Total		46

Conform acestor date, majoritatea membrilor colectivului aveau vârsta cuprinsă între 18 și 25 de ani, ceea ce putea constitui un punct slab pentru organizarea și administrarea comunei, deoarece grupul social se afla în floarea vârstei, fără experiență de viață. Din punct de vedere etnic, grupul românilor era cel mai numeros - 29 de persoane, urmați de ucraineni - 23, ruși - 6, evrei - 1, alte etnii - 2[558]. Administrația comunei era alcătuită din 5 persoane. În perioada 20 octombrie 1924 - 1 ianuarie 1926, Consiliul comunei a fost schimbat complet o singură dată. Modificări parțiale ale Consiliului au fost făcute de șase ori, iar în decursul unui an și două luni președinții Consiliului au fost schimbați de opt ori (Tabelul 4.2).

Tabelul 4.2

Perioada aflării în funcție a președinților Consiliului comunei[559]

Nr.	Numele președintelui	Perioada aflării în funcție
1.	Dicul	20.06.1924 - 20.10.1924 (4 luni)
2.	Gavriliuk	20.10.1924 - 10.12.1924 (3 luni)
3.	Curocikin	10.12.1924 - 01.02.1925 (2 luni)
4.	Zubenco	01.02.1925 - 16.06.1925 (4 luni)
5.	Gavriliuc	16.06.1925 - 01.10.1925 (4 luni)
6.	Țurcan	02.10.1925 - 29.10.1925 (1 lună)
7.	Cucovici	29.10.1925 - 29.12.1925 (3 luni)
8.	Pojejar	29.10.1925 - 10.01.1926 (temporar)

[558] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 642, f. 1 v; f. 28. În procesul de analiză a datelor, s-a depistat că diferența apărută în date poate fi explicată pornind de la ipoteza că la stabilirea vârstei membrilor colectivului nu au fost luați în considerare (probabil) copiii care aveau sub 18 ani. Totodată, nu sunt atestate informații care să indice, dacă numărul persoanelor reflectate în *tabelul 4.1.* reprezintă doar grupul membrilor activi de muncă. Tabloul etnic al colectivului reflectă că moldovenii, ucrainenii, rușii, evreii și alte etnii însumau 61 de persoane, față de 81 câte au fost menționate la începutul raportului de inspecție. Conchidem că au fost luați în considerare membrii comunei care se implicau în luarea deciziilor (criteriul etnic fiind unul important pentru asigurarea unei majorități de voturi).
[559] *Ibidem*, f. 29.

Datele prezentate în tabel demonstrează că numai trei - Dicul, Zubenco și Gavriliuc (aflat la al doilea mandat) - din cei opt președinți ai Consiliului s-au aflat în funcții un termen de 4 luni. Schimbarea frecventă a conducerii Consiliului a avut un impact negativ asupra colectivului, în interiorul căruia existau divergențe în ceea ce privește administrarea comunei. Prin urmare, se observă o continuă criză manifestată la nivelul conducerii gospodăriei colective.

Consiliul comunei își consemna toate hotărârile ședințelor în carnetul de procese-verbale (cel puțin, o dată pe săptămână). În cadrul acestor adunări se discutau aspecte de ordin organizatoric, economic etc. S-a remarcat că nu a fost acordată destulă atenție îmbunătățirii disciplinei în rândul membrilor. La ședințe s-a discutat despre excluderea unor persoane din comună. Schimbarea frecventă a Consiliului se datora, în mare măsură, lipsei de disciplină în rândul membrilor săi, fapt constatat de președintele, Curocikin care a declarat în cadrul unei adunări generale că membrii comunei nu ascultau de el.

În colectiv, toate mijloacele de producție erau socializate, venitul fiind distribuit în funcție de necesitățile comunarzilor. Cu toate acestea, nu se ținea evidența strictă a muncii prestate de membrii comunei. Remunerările erau făcute în mod inegal. Din 60 de membri activi, nu toți luau parte la activitatea zilnică, cu toate că în cadrul adunărilor generale acest subiect a fost discutat destul de frecvent. De exemplu, comunardul Kolesnikov a fost în comună 13 luni și a primit un avans de 202 ruble și 36 de copeici, în timp ce Alebaev, care avea o vechime de 13 luni în colectiv, a fost remunerat cu 92 de ruble și 50 de copeici, iar un alt membru, Braguța, a fost în comună 9 luni și a primit 3 ruble și 63 de copeici[560]. O astfel de remunerare inegală conducea, inevitabil, la scăderea productivității muncii și la apariția conflictelor interne.

În cadrul inspecției s-a atestat prezența indiferenței manifestate de membrii comunei în raport cu dezvoltarea social - economică, și starea morală a colectivului. Anexele gospodărești nu erau reparate, inventarul agricol era deteriorat în mare parte, piesele fiind împrăștiate; furajul cerealier era depozitat aiurea. Din punct de vedere agronomic, un alt raport consemna că în anul 1925 comuna *De la întuneric la lumină* a efectuat greșit rotația culturilor[561].

La final, comisia a identificat câteva probleme stringente care trebuiau soluționate în cel mai scurt timp posibil: productivitatea muncii era scăzută; membrii colectivului manifestau o lipsă de interes pentru viața și munca în interiorul comunei; fluctuația frecventă s-a dovedit dăunătoare pentru economia colectivului; predomina lipsa spiritului gospodăresc; eliberarea inegală de avansuri financiare trezea nemulțumirea în rândul comunarzilor. Un impact nociv asupra

[560] *Ibidem*, f. 30 - 31.
[561] *Ibidem*, f. 3.

colectivului îl avea schimbarea frecventă a conducerii. În ultimul an, starea economică a comunei se înrăutățise considerabil, iar disciplina lipsea complet[562].

4.3. Debutul utopiei agrare

În luna mai 1926, comuna *De la întuneric la lumină* a intrat în litigiu cu un oarecare Cornev T., un fost țăran înstărit care, împreună cu alții, încă înainte de revoluție și-a donat pământul mănăstirii *Rai*. Ulterior, Cornev a înaintat o solicitare Consiliului comunei de a-i fi restituită suprafața de teren dăruită mănăstirii. Comuna *De la întuneric la lumină* a refuzat să-i reîntoarcă pământul lui Cornev pentru folosință individuală.

Motivul invocat de Consiliul comunei pentru a nu-i restitui pământul lui Cornev a fost lipsa actelor care să ateste că suprafața de teren solicitată i-ar fi aparținut în trecut reclamantului[563]. Cu toate acestea, în ziua de 5 mai 1925 Cornev a mers la Balta, pentru a depune plângere la Tribunalul Comisariatului Poporului, iar la 7 mai s-a întors cu o citație privind chemarea în judecată a comunei *De la întuneric la lumină* a doua zi - 8 mai. În consecință, membrii colectivului urmau să conteste în judecată tentativa lui Cornev de a-și recupera pământul, cu toate că acesta nu deținea documentele confirmative necesare.

În baza faptelor prezentate *supra*, concluzionăm că inițial autoritățile sovietice au mimat aplicarea în practică a principiilor democratice: dreptul cetățeanului la o judecată corectă, crearea premiselor favorabile pentru ca individul să aibă libertatea de a contesta acțiunile instituțiilor care se află în subordinea statului (direct sau indirect), excluderea elementelor discriminatorii la adresa statutului social (în cazul de față, reclamantul făcea parte din categoria foștilor țărani înstăriți) etc.

În luna iulie 1926, în cadrul celei de-a IV-a plenare al Comitetului regional moldovenesc al PC(b)U s-a discutat problema „rezultatelor și perspectivelor colectivizării agriculturii” din RASSM. Astfel, a fost luată decizia cu privire la întărirea organizațiilor de partid existente în colectivele agricole, în vederea dirijării procesului de colectivizare. În acest scop, s-a recurs la efectuarea unor studii în interiorul gospodăriilor agricole colective, pentru a identifica cele mai bune practici în ceea ce privește îmbunătățirea întregilor activități. În 1926, în RASSM doar două comune aveau organizații de partid: *De la întuneric la lumină* și *Maiak*[564]. Prin urmare, comuna agricolă *De la întuneric la lumină* trebuia să furnizeze o serie de practici pozitive în domeniul

[562] *Ibidem*, f. 28 - 31.
[563] *Ibidem*, d. 581, f. 8 - 9.
[564] К. Стратиевски. *Социалистическая реконструкция и развитие помышленности и селтского хозяйства МАССР (1926 - 1937 гг.*). Кишинев: Издательство Штиинца, 1974, стр. 86 - 87.

reorganizării agriculturii, pentru ca, ulterior, acestea să fie preluate și implementate în celelalte colective existente în stânga Nistrului.

În perioada anilor 1927 - 1929, statul sovietic a investit 25000 ruble pentru construcția locuințelor pentru comunarzi[565] și 1500 ruble[566] pentru construcția anexelor gospodărești. După cum s-a dovedit ulterior, lucrările au fost efectuate necalitativ și clădirile au început să degradeze. În scopul de a extinde suprafețele de culturi menite să asigure industria alimentară de consum, în 1928 în comuna *De la întuneric la lumină* au fost planificate pentru plantare 2 hectare de viță-de-vie, costul acestei investiții fiind estimat la 360 de ruble[567].

La sfârșitul anului 1928, pentru a utiliza într-un mod optim tractoarele și tehnica agricolă existentă în comunele agricole, s-a recurs la organizarea coloniilor de cai și tractoare[568] (comuna *De la întuneric la lumină* devenind un astfel de centru de comasare a forțelor de tracțiune animală și mecanică). Astfel, vor lua naștere Stațiile de Mașini și Cai[569], care reprezintă, *de facto,* baza pentru viitoarele Stații de Mașini și Tractoare (SMT). Aducând munca tehnologizată în agricultură, Stațiile de Mașini și Tractoare aveau menirea să fie și un instrument de control și propagandă în mediul rural. Conform estimărilor, stația de tractoare trebuia organizată astfel pentru a fi rentabilă. Prin urmare, pentru procurarea tractoarelor, colectivul urma să împrumute de la stat o sumă de 15000 ruble, plus 2000 ruble - pentru constituirea capitalului de lucru. Așadar, costul total pentru constituirea unui centru de comasare a tehnicii agricole se ridica la 17000 ruble[570].

Mecanizarea gospodăriilor agricole colective a permis obținerea unor recolte înalte în anul 1929, comparativ cu cantitatea cerealelor recoltate de gospodăriile individuale țărănești. Drept încurajare, comunele *De la întuneric la lumină* și *Maiak* vor primi statut de comune fruntașe[571] sau de „comune - model".

Conform informațiilor identificate în conținutul unei telegrame din 26 iulie 1928, comuna acuza Comisariatul Agriculturii de practici birocratice dăunătoare la adresa colectivului. Anterior, comuna a înaintat spre aprobare planul constucției unui țarc pentru vite, însă Comisariatul l-a

---

[565] Istoricul francez Éric Aunoble menționează în privința locuințelor comune că ideea construirii lor a cunoscut un traseu cuprins între „utopie și absurd", vezi: É. Aunoble. *„Le communisme tout de suite!". Le mouvement des communes en Ukraine soviétique (région de Kharkiv), de 1919 à 1935.* Thèse de doctorat d'Histoire, Paris, 2007, p. 740. [on-line]. Disponibil: https://theses.hal.science/tel-00202394/file/aunoblethese.pdf [accesat: 24.09.2023].
[566] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1615, f. 12 v.
[567] *Ibidem*, f. 11.
[568] *Ibidem*, d. 1613, f. 1.
[569] Un studiu elaborat de autor, care abordează specificul Stațiilor de Mașini și Cai în RASSM și intitulat *Stațiile de Mașini și Cai din RASSM: O tentativă de naționalizare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării* a fost publicat în revista „Tyragetia (serie nouă)", 2023, vol. XVII [XXXII], nr. 2, p. 213 - 221.
[570] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1615, f. 8.
[571] К. Стратиевски. *Социалистическая реконструкция и развитие помышленности и сельского хозяйства МАССР (1926-1937 гг.*). Кишинев: Издательство Штиинца, 1974, стр. 171.

respins, dând asigurări că instituția va realiza un alt proiect. În cele din urmă, țarcul a fost înălțat conform planului vechi[572]. Totodată, în 1928, comuna *De la întuneric la lumină, Krestintern, Comuna din Paris, Farul Roșu* și *Calea spre victorie* nu aveau elaborate planurile de activitate pentru 1928 - 1929[573]. Astfel, una din cauzele decăderii comunelor agricole în anii 1930 pot fi acțiunile autorităților de nivel raional, care nu au conlucrat eficient cu aceste colective și nu au luat măsurile necesare, în vederea redresării activității lor.

În 1929, comuna agricolă *De la întuneric la lumină* a întreprins un ultim contraatac împotriva elementelor inochentiste. După reprimarea sectei religioase în 1924, o parte din membrii mănăstirii *Rai* au fost expulzați în afara granițelor URSS, alții au fost împușcați, unii, însă, au devenit comunarzi. Autorul romanului propagandistic *Golgota*, Lesî Gomin, insistă asupra faptului că, începând cu anul 1925, câțiva inochentiști au format în vecinătatea comunei, o nouă entitate religioasă, denumită *Noul Rai*. Sub conducerea lui Vasile Panaite, după cum se relatează, inochentiștii au încercat să pună stăpânire pe comună și să-i lichideze pe membrii acesteia. Insurecția s-a dovedit a fi un eșec, deoarece comunarzii, împreună cu GPU, au ținut piept acestei tentative. Totuși, până în 1929, în comună au activat inochentiștii Gherasim Mardare și Simeon Bostănică. Aceștia, sub paravanul colectivului agricol, ar fi organizat și condus o adevărată activitate contrarevoluționară. Conform aprecierii lui Lesî Gomin, „ultimul detașament de inochentiști a fost lichidat în 1929 (la extirpare participând, inclusiv, autorul romanului)”[574]. În urma acestei operațiuni, comuna a fost „curățată” de „elementele dușmănoase”, care atentau la idealurile socialismului. Conform unor aprecieri, cei care au supraviețuit măcelului și nu s-au dezis de credință au fost condamnați la moarte prin împușcare în timpul Marii Terori[575].

În 1930, comuna *De la întuneric la lumină* a fost desemnată ca centru pentru colectarea cerealelor, în vederea constituirii fondului de semințe, care urma să fie utilizat în timpul semănatului de primăvară[576]. Astfel, la 27 februarie 1930 Comitetul raional pentru cereale a înaintat comunei un demers prin care solicita ca la 1 martie planul colectării cerealelor să fie încheiat. În pofida acestui avertisment, colectivul nu finalizase procesul de colectare a cerealelor în termenul stabilit[577]. Aceeași situație (de tergiversare a colectării cerealelor pentru fondul de

[572] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1282, f. 6.
[573] *Ibidem*, d. 1281, f. 19.
[574] Л. Гомин. *Голгофа*. Кишинев: Издательство Картя Молдовенеяскэ, 1964, стр. 360 - 361.
[575] A se consulta, în acest sens, Ion Varta, Tatiana Varta, *Marea Teroare din URSS și RSS Moldovenească (1937 - 1938)*. În: „Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa” (coord. Sergiu Musteață, Igor Cașu), Chișinău: Editura Cartier, 2011, p. 409.
[576] În fond, este vorba de colectarea forțată a cerealelor de la țărani, pentru a-i obliga să adere la colectivele agricole. Mărturii esențiale pe marginea acestui subiect sunt redate în monografia lui Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 67 - 79.
[577] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 137.

semințe) se atesta în majoritatea colectivelor agricole din RASSM. O cauză a acestei situații era neformarea prealabilă a grupurilor de lucru la nivelul RASSM, de care se făceau responsabili reprezentanții comitetelor executive și de partid raionale - RPK și RIK, care adesea nu erau prezenți în sate, pentru a-și aduce contribuția la organizarea centrelor destinate acumulării fondului de semințe. Lipsa cerealelor de primăvară, pe alocuri, făcea ca planul colectării să nu poată fi îndeplinit[578]. Prin urmare, dezinteresul părților implicate în procesul de reorganizare a satului din stânga Nistrului a scos și mai mult în evidență inconsistența comunelor.

O altă preocupare a autorităților bolșevice (care s-a soldat cu eșec) a vizat „colectivizarea" animalelor în vederea constituirii fermelor. Ofensiva declanșată împotriva țăranilor în procesul colectivizării din anul 1930 a dus la aglomerarea noilor gospodării colective cu animale de tracțiune și de producție, luate forțat din gospodăria individuală a țăranilor. În consecință, colectivele s-au pomenit în incapacitatea de a gestiona un număr mare de animale. Din cauza lipsei spațiilor destinate întreținerii șeptelului, a insuficienței medicilor veterinari, vitele luate cu forța de la săteni au început să piară. La 1 septembrie 1930, cazuri de îmbolnăvire masivă a animalelor au fost înregistrate în comuna *Комсомолец* („Komsomolistul") raionul Dubăsari, oi, porci, vaci și viței au pierit în comuna *12-летие Октября* („12 ani ai lui Octombrie") raionul Tiraspol, cazuri asemănătoare au avut loc în artelul *Озетовка*[579], raionul Balta, în comunele *От тьмы к свету* („De la întuneric la lumină")[580], *Парижская коммуна* („Comuna din Paris"), raionul Bîrzula, *Ильич* („Ilici"), raionul Ocna - Roșie[581]. O statistică efectuată în perioada 5 mai - 1 septembrie 1930 relevă că în decurs de trei luni procentajul vitelor de muncă în colectivele agricole din RASSM a scăzut de la 21,9 % în luna mai la 13,7% la începutul lunii septembrie[582].

Autoritățile sovietice au planificat ca *De la întuneric la lumină* să fie un centru de creștere a animalelor pentru carne. În 1930, conform unei dispoziții, se prevedea extinderea suprafețelor cu semănături de iarnă, în vederea asigurării cu furaje a șeptelului existent în comună. Comisariatul Agriculturii trebuia să indice în planul de dezvoltare a colectivului recomandări necesare pentru efectuarea unui asolament special. Însă, atât Comisariatul Agriculturii, cât și Uniunea

[578] *Ibidem,* F. 49, inv. 1, d. 1758, f. 17.
[579] OZET (*Общество землеустройства еврейских трудящихся* „Societatea evreilor muncitori pentru administrarea pământului"). Ozet-ul, care exista din 1925, era o organizație de masă ce mobiliza sprijinul public pentru diferite așezări agricole evreiești. În plus, Ozet-ul a păstrat legătura cu organizațiile evreiești de stânga din străinătate, care au oferit fonduri pentru agricultura evreiască, vezi :Walter Kolarz. *Russia and her colonies.* London: George Philip and son limited, 1952, p. 171 - 172.
[580] În privința numărului animalelor de producție existente în comuna *De la întuneric la lumină* în anul 1929, menționăm că aceasta avea în gestiune 20 de vaci și un taur pentru împerechere, valoarea totală a șeptelului fiind estimată la 4250 de ruble (ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1615, f. 8 v.).
[581] С. Афтенюк, К. Стратиевски. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920-1937 гг.)*. Документы и материалы, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 253.
[582] *Ibidem,* p. 252.

gospodăriilor din sectorul zootehnic nu au manifestat un interes special în acest sens. O astfel de atitudine nepăsătoare din partea unor instituții menite să asigure buna funcționare a centrelor de producție zootehnică se atesta față de toate gospodăriile zootehnice din RASSM[583]. Constatăm, așadar, că existența și dizolvarea comunelor agricole în stânga Nistrului nu a fost afectată doar din interior, ci și din exterior, deficiențele lor de funcționare datorându-se și unor factori decizionali.

4.4. Comuna *De la întuneric la lumină* în anii primului cincinal

În noiembrie 1930 a fost efectuată o inspecție în comuna *De la întuneric la lumină*[584]. Comisia de control era compusă din președintele grupului și reprezentantul Comitetului raional de partid, Braniș, membrul Sindicatului Lucrătorilor din Învățământ, Socolenko delegatul Consiliului executiv raional, Șpigheli. Comitetul raional al comsomolului l-a avut ca reprezentant pe Gudzinskoi, segmentul educațional era reprezentat de pedagogul Demidov, iar secretarul comisiei a fost Treibici[585].

La început, documentul atestă că în comună erau 226 de persoane, iar cea mai mare pondere, din punct de vedere etnic o aveau ucrainenii, cu 56%, urmați de moldoveni, cu 23%, și alții (probabil, ruși și evrei) - cu 21%. În urma recensământului din 1926, efectuat în stânga Nistrului, în raionul Ananiev au fost înregistrați: ucraineni - 51,78%; moldoveni - 33,70%; evrei - 10,28%; ruși - 3,42%[586]. Constatăm că în 1926 majoritatea comunarzilor erau moldoveni - 29 de persoane, urmați de ucraineni - 23; ruși - 6; evrei - 1; alte etnii - 2[587], iar peste 4 ani (1926 - 1930), românii din comuna *De la întuneric la lumină* nu au mai reprezentat grupul predominant.

Din punctul de vedere al alfabetizării, 12% dintre comunarzi erau analfabeți și 45% puțin alfabetizați, de unde rezultă că 43% știau să scrie și să citească. Din cei 226 de membri doar 170 erau apți de muncă. În categoria persoanelor apte de muncă nu au fost incluși copiii, vârstnicii, invalizii și femeile însărcinate.

Comuna *De la întuneric la lumină* dispunea, în 1930, de următorul inventar (care reprezenta forța de tracțiune): tractoare - 5 unități; cai - 27; generatoare electrice - 1 (cu o putere nominală de 60 kw/h); o moară de mărunțit cereale, cu capacitatea de 300 de puduri/24 h; 3 cositori; 2

[583] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 274, f. 239.
[584] Autorul a prezentat subiectul acestei inspecții în cadrul Colocviul Internațional de Antropologie ed. a IV-a, organizat de Universitatea de Stat din Moldova și desfășurat în perioada 16 februarie - 17 februarie 2022. A se consulta și Alexandru Molcosean, *Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev reflectată într-un raport din 1930*. În: „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Științe Umanistice", 2024, nr. 4 (184), p. 31 - 39.
[585] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1815, f. 2.
[586] Oleg Galușcenco. *Populația R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 2001, p. 43.
[587] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 642, f. 1 v.

semănători; 3 pluguri pentru tractor; 3 treierători; un generator cu motor propriu încorporat. Referitor la această sursă de curent, Consiliul colectivului a înaintat propunerea de a furniza energie electrică pentru întreg satul Lipeţkoe[588].

Comuna avea 173 vaci, 160 porci, 1100 oi și 1628 păsări diferite. S-a constatat că, din cauza hrănirii bovinelor cu lucernă verde, 6 dintre acestea (ca urmare a balonării) au pierit.

Repartizarea sarcinilor de producție în comună era în responsabilitatea Consiliului. Activitatea, însă, nu era planificată în prealabil, de aceea în procesul de distribuire a sarcinilor existau o serie de neajunsuri. La ședințele colectivului când erau abordate chestiuni de natură economică, nu participau toți membrii. Planul de producție întocmit pentru anul 1930 nu prevedea extinderea comunei în domeniul fitotehniei, zootehniei și al contabilizării forțelor de tracțiune. Animalele de tracțiune (caii și boii) erau plasate sub cerul liber, fără a avea amenajate spații speciale (grajduri, padocuri[589]).

În comună nu se desfășura întrecerea socială și „munca de șoc". Aceste două pârghii definitorii ale progresului economic socialist nu erau aplicate de Consiliu, pentru a crește productivitatea. Muncitorii care se evidențiau prin rezultate bune nu beneficiau de bonusuri de performanță. Au fost atestate frecvente încălcări ale disciplinei muncii. S-au înregistrat, în acest sens, cazuri repetate de beții și de atitudine iresponsabilă față de patrimoniul material[590]. Drept urmare, colectivul a decăzut puternic, fiindu-i știrbită imaginea în rândul țărănimii. Dacă prin formarea comunelor s-a urmărit crearea unui model perfect de organizare agricolă mult mai evoluată decât gospodăria individuală țărănească, în scurt timp, acestea și-au demonstrat ineficiența practică, fiind catalogate, în sensul direct, ca „experimente utopice"[591].

Numărul total al locuitorilor comunei *De la întuneric la lumină,* în anul 1930, era de 226 persoane, repartizate în 69 de camere, cu o suprafață cuprinsă între 50 și 65 m^2. Plafonul încăperilor era la o înălțime mică față de dușumea, iar camerele nu corespundeau standardelor locative. Apartamentele se aflau într-o stare antisanitară (în special, cele ocupate de celibatari și persoane în etate), nu aveau fante de ventilare (oberlihturi). Pereții clădirilor noi prezentau fisuri. A fost depistată o cameră de locuit care avea podeaua din pământ. În toate camerele aerul era umed, cu miros de mucegai (în special, erau vizate construcțiile noi). În anii 1927 - 1929 au fost construite noi imobile (din chirpici de lut), iar în 1930 acestea s-au dovedit a fi inadecvate pentru a fi ocupate

[588] *Ibidem,* d. 1814, f. 31.
[589] Spații împrejmuite pentru mișcarea animalelor în aer liber.
[590] *Ibidem,* d. 1814, f. 33.
[591] A se consulta, în acest sens: Л. Мосионжник. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г.И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая экспертиза", Санкт - Петербург - Москва, 2021, № 4 (29), с. 28 - 49.

de locatari. S-a menționat că reparația clădirilor a fost extrem de costisitoare și, pentru anul 1931, era necesară efectuarea unui recalcul privind zidirea locuințelor conform cerințelor tehnice.

În 1930 a fost pusă fundația pentru un nou imobil din cărămidă, dar, deoarece nu era conform unor cerințe sanitare elementare, proiectul a fost întrerupt. Cu toate acestea, din cauza că a fost cheltuită o sumă mare de bani, s-a decis construirea unei băi-spălătorii. S-a remarcat că în comună nu exista nici baie și nici spălătorie, prin urmare, lenjeria de pat era spălată și uscată în apartamente (ceea ce explică prezența aerului umed cu miros de mucegai).

Fântânile nu respectau regulile de salubritate, nu erau prevăzute cu capace, iar în interior nu erau cimentate și pompe de apă nu existau. Starea igienică a curții era una nesatisfăcătoare, peste tot era murdărie și gunoi. În prima secțiune a anexelor gospodărești era o toaletă, dar care era departe de locuința comunarzilor. Din cauza lipsei unui abator special, acesta se afla chiar lângă toaletă.

Sufrageria și bucătăria nu aveau lavoar, prosoape și săpun, nu dispuneau de ustensilele pentru ceai și, în general, tacâmurile erau insuficiente, având în vedere numărul comunarzilor (226 persoane), la spălarea vaselor nu erau respectate regulile sanitar - igienice de tratare a veselei, destinate alimentației. Dormitoarele erau mici, iar cele ale copiilor se aflau într-o stare insalubră. Creșa era complet nepotrivită pentru copii, atât ca suprafață, cât și din punctul de vedere al amenajării camerelor.

Modul de alimentare a copiilor sub 7 ani a fost considerat satisfăcător, dar meniul pentru diferite grupe de vârstă nu era întocmit, ceea ce putea afecta dezvoltarea copiilor. Unele produse esențiale, care nu trebuiau să lipsească din rația alimentară (griș, orez), s-au dovedit a fi inexistente. Alimentația adulților era, nesatisfăcătoare, nu exista o dietă adecvată, grăsimile și carnea erau rareori distribuite, în schimb pâinea și legumele erau disponibile în cantități suficiente. În cazul bolnavilor, meniul acestora nu era stabilit. Încăperea unde era brutăria, avea o suprafață mică și se afla într-o stare insalubră.

Comuna era supervizată, din punct de vedere medical, de două unități spitalicești, situate în două raioane diferite - Ananiev și Bîrzula. În cele din urmă, s-a luat decizia ca gospodăria să fie atașată secției ambulatorii din raionul Ananiev, situate la distanța de o verstă (1,06 km) față de colectiv[592].

S-au constatat o serie de neajunsuri de ordin politic, etnic și cultural. Cu toate că, la data de 26 iulie și, respectiv, 29 august 1930, comunei i-au fost înaintate două propuneri ale Biroului raional despre îmbunătățirea lucrului cultural, acestea nu au fost abordate cu seriozitate de

[592] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1814, f. 34.

Consiliul colectivului. A fost sesizat faptul că responsabilii însărcinați cu activitatea etnoculturală nu răspândeau, cărți și ziare. Planul cu privire la desfășurarea în masă a învățământului comunist (elaborat pe 21 septembrie) nu a fost pus în practică, cu toate că luna noiembrie se apropia de sfârșit. Propaganda în domeniul militar și a educației antireligioase lipsea cu desăvârșire, iar membrii de partid din comună nu se implicau suficient în procesul de elaborare a gazetelor de perete. Cu excepția radioului, propaganda artistică era nesatisfăcătoare. Comuna avea nevoie de un cinematograf mobil, pentru a proiecta secvențe tematice adresate grupurilor de muncitori aflați la o distanță mare față de centrul gospodăriei colective. Cheltuielile destinate propagandei vizuale urmau să fie acoperite din bugetul *Главполитпросвет* (*Главный политико-просветительный комитет* - „Comitetul principal de „luminare" politică")[593]. Selectarea pieselor cu caracter propagandistic, care trebuiau puse în scenă de cercul cultural, nu se ridica la nivelul așteptărilor, prin urmare, era nevoie de îndrumări speciale din partea Comisiei culturale raionale.

În linii generale, comisia care a inspectat comuna a depistat că lucrul cultural nu era desfășurat în baza unui plan elaborat din timp. La începutul iernii, a scăzut considerabil numărul abonamentelor la ziare (de la 24 la 15). Biblioteca nu funcționa și era complet dezordonată. Fondul de carte însuma 502 exemplare, editate în limba ucraineană și rusă, neavând nicio carte în „limba moldovenească". În plus, ele nu puteau fi utilizate în cadrul activităților destinate iluminării culturale.

O statistică a etniilor îi prezintă pe comunarzi în felul următor: 56% - ucraineni, 23% - moldoveni, 21% - alții. Totul se desfășura în limba rusă: ședințe, lucrul în club, elaborarea gazetelor de perete etc. În presa periodică au fost atestate doar două ziare care erau redactate în „limba moldovenească" (probabil, era vorba de ziarul *Moldova Socialistă* care, la jumătatea anului 1930, a înlocuit ziarul *Plugarul Roș*, și unul raional). Colectivul nu interacționa suficient cu țăranii din satul Lipețkoe și, prin urmare, afluxul de noi membri în comună era destul de slab (au fost înregistrate doar 14 cereri de aderare în luna octombrie, depuse de 8 moldoveni și 6 ucraineni). Procesului de „moldovenizare" nu i-a fost acordată atenția cuvenită, iar în colectiv a fost atestat un caz de marginalizare a unui membru nou - venit (țigan), care se alipise de grupul moldovenilor.

În 1930, toți copiii din comună mergeau la școală[594], fiind asigurați cu încălțăminte din partea statului. Instituția de învățământ, existentă în colectiv, nu se implica în procesul de instruire

[593] *Ibidem*, d. 1615, f. 18.

[594] Referitor la conținuturile educaționale studiate de elevii comunei, a se consulta: Alexandru Molcosean. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926 - 1929)*. În: „Integrare prin cercetare și inovare / Conferință științifică națională cu participare internațională", 10 - 11 noiembrie 2021. Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 13 - 16; *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930 - 1940)*. În: „Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor" Vol. 2, 29 - 31 martie 2022. Chișinău, Tehnica - UTM, p. 519 - 523.

a populației, cu atât mai mult, părinții elevilor nu participau la viața școlii. Programul educațional încă nu era stabilit la momentul inspecției. Atenția sporită asupra lichidării analfabetismului în rândul maturilor „nu era deloc întâmplătoare: partidul reieșea din considerentul că analfabeții sunt în afara politicii; analfabeții nu puteau citi ziare, cărți, materialele plenarelor și ale congreselor, deci nu se puteau alimenta din plin cu ideologia marxist - leninistă”[595].

Elementele de politică socială lipseau din programul de studii, iar țăranii din satul Lipețkoe acordau o atenție mult prea mică acestui aspect. Educația copiilor era nesatisfăcătoare. Spațiile destinate învățăturii (mici, reci, umede și neaerisite). Se atesta o penurie de materiale didactice și nu exista un control public asupra educației. Particularitățile de vârstă ale elevilor nu erau studiate și nu se ducea nicio evidență pe linia psihopedagogică.

În rândul organizației comsomoliste a fost remarcat un procent semnificativ de analfabeți. Celula de partid din comună nu a popularizat subscrierea la ziarele tipărite în „limba moldovenească”, prin urmare, a crescut numărul neștiutorilor de carte. Pentru membrii organizației de tineret a fost elaborat un program educațional, prevăzând trei ședințe pe săptămână.

Munca culturală și educativă în rândul femeilor din comună în perioada de vară nu avea loc. Pe parcursul anului 1930, femeile comunarde au luat parte numai la două ședințe. Pentru femei era elaborat un program educațional de lichidare a analfabetismului, dar căruia i se acorda o atenție nesemnificativă[596].

Educația femeilor și suportul oferit acestora pentru a trece de bariera neștiinței de carte a reprezentat un obiectiv primordial al autorităților din RASSM. În istoriografie s-a menționat că bolșevicii „se temeau, de asemenea, că analfabetismul accentuat al femeilor moldovene va fi o piedică în calea colectivizării”[597] și, prin urmare, au fost stabilite câteva direcții prioritate în vederea școlarizării. Într-o hotărâre a Prezidiului Sovietului Naționalităților al Comitetului Executiv Central al URSS[598] asupra raportului Comitetului Executiv Central al RASSM „*Cu privire la construcția cultural-economică în republică”* a fost indicată expres „acordarea unei atenții speciale de către Uniunea RSS și RSSU economiei Republicii Moldovenești și promovării următoarelor măsuri de către guvernul RASSM:

[595] Elena Muraru. *Activitatea social - economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* Autoreferatul tezei de doctorat. Chișinău, 1997, p. 17.
[596] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1814, f. 35.
[597] Charles King. *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*..., p. 73.
[598] Hotărârea a fost luată la Moscova la 15 mai 1928, vezi: Gheorghe Cojocaru. *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente.* Chișinău: Editura Civitas, 2009, p. 459.

1) atragerea mai mare a populației muncitoare în viitoarea campanie electorală în soviete, în special, a femeilor, după cum și atragerea sporită a populației băștinașe în munca aparatului sovietic și economic, în special, a femeilor;
2) (s-a atins problema organizării bugetelor – n. aut.);
3) satisfacerea necesităților social - culturale ale populației, atât în sensul dezvoltării mai ample a construcției școlilor și spitalelor, cât și în sensul îmbunătățirii asigurării școlilor cu manuale și crestomații, a spitalelor cu echipamente, acordându-se o atenție sporită lichidării analfabetismului printre femei”[599].

Ca urmare a acestei Hotărâri, în anii 1928 - 1929 s-au dat dispoziții speciale care viza munca în rândul comunardelor. Astfel, s-a dispus ca:

1. „În timpul realegerii Consiliilor colectivelor, să se acorde o atenție deosebită organului de conducere.
2. În comune și arteluri să se planifice atribuirea calității de membre a organizațiilor de partid femeilor și fetelor, începând cu vârsta de 18 ani.
3. Femeile să fie încurajate să frecventeze sistematic ședințe generale care se desfășurau în colectivele de muncă.
4. În colective să fie introduse aceleași criterii de evaluare a muncii prestate atât de bărbați, cât și de femei.
5. Să se desfășoare o activitate sistematică în rândul femeilor privind exploatarea tractorului (*Anexa 20*).
6. Să se identifice femeile singure (probabil, este vorba despre femeile văduve ori celibatare), precum și gospodăriile individuale țărănești fruntașe care sunt gestionate de către femei”[600].

Sub aspect general, „poziția oficială a partidului în problema femeilor insista continuu asupra nevoii de a le implica pe femeile moldovene mai mult în sarcinile construcției socialiste și naționale, dar rezultatele erau, de obicei, mai puțin impresionante decât retorica de partid. Activitatea secțiunilor de femei bolșevice (*jenotdelî*) era prejudiciată, după cum s-a putut constata de lipsa femeilor educate, care să vorbească limba moldovenească”[601].

În urma controlului efectuat în a doua jumătate a lunii noiembrie 1930 în comuna agricolă *De la întuneric la lumină*, comisia de inspecție a înaintat un șir de propuneri, pentru ca activitatea colectivului să înregistreze o evoluție pozitivă. Pentru început, era necesară implicarea sistematică a comunei în popularizarea intensivă a procesului de colectivizare, demarat la sfârșitul anului

[599] *Ibidem*, p. 461.
[600] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1281, f. 21.
[601] Charles King. *Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală...*, p. 73.

1929. Totodată, gospodăriile individuale ale țărănimii din satul Lipețkoe trebuiau să beneficieze de asistența permanentă economică, socială și politică a comunei (comunele erau utilizate în calitate de centre de instruire pentru organizarea cursurilor agricole în rândul țărănimii din RASSM)[602].

Politica națională a constituit încă un punct important, subliniat de comisie. În acest sens, celula de partid a comunei trebuia să abordeze pe larg problema construcției naționale în stânga Nistrului, precum și problema basarabeană. Toate activitățile urmau să fie întreprinse în limba maternă a moldovenilor. În scopul instruirii cadrelor, care să activeze în gospodăriile colective, precum și al creșterii naturale a „populației indigene”[603] din satul Lipețkoe, Consiliul comunei urma să organizeze școli serale moldovenești, care trebuiau să instruiască tineretul din gospodăriile colective. Pe aceeași filieră propagandistică, comuna avea însărcinarea să demareze seminare tematice în vederea pregătirii activiștilor de partid. Era necesară consolidarea celulei de partid cu un muncitor experimentat care cunoștea „limba moldovenească”, pentru a intensifica lucrul cultural în comună. În vederea ridicării productivității muncii, s-a propus restabilirea disciplinei în rândul lucrătorilor prin organizarea concursurilor cu premii și „munca de șoc”.

Pe linia gospodărească, era imperios necesar să fie luate următoarele măsuri stringente: aducerea în condiții sanitare a apartamentelor comunarzilor; eficientizarea aprovizionării cu apă potabilă; construcția unei băi solide[604]; excluderea diferenței de vârstă școlară a copiilor. Pe linie culturală se cerea: dotarea bibliotecilor cu literatură moldovenească; dezvoltarea muncii de masă în rândul membrilor comunei prin organizarea prelegerilor; încurajarea lecturii colective, a producțiilor artistice, abonamentelor la presa tradusă în „limba moldovenească”; înființarea cercurilor de autoeducare și elaborarea gazetelor de perete[605]. În privința organizării conducerii comunei, era necesară eliminarea fenomenului gestionării defectuoase a colectivului; instituirea responsabilității personale a membrilor comunei pentru abaterile disciplinare; intensificarea muncii în cadrul ședințelor de producție; stabilirea normei de lucru pentru adolescenți și adulți. Celula de partid urma să aplice în practică toate recomandările Comisiei de control[606].

---

[602] A se vedea: Alexandru Molcosean. *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie -5 februarie 1927.* În: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației”, volumul IX, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a, Cahul, 3 iunie 2022, p. 245 - 252.
[603] A se consulta, în acest sens: Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 236.
[604] În anul 1931, presa din raionul Rîbnița menționa că această comună se confrunta cu mari probleme birocratice, care stăvileau achiziționarea de var, necesar construcției clădirilor pe teritoriul colectivului. Vezi articolul *La fundu` biurocratismului în glodu tărăgănelii.* În: „Drumul Socialist”, Rîbnița, 1931, nr. 62 (65), 9 iulie, p. 2.
[605] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1815, f. 3.
[606] *Ibidem,* d. 1815, f. 4.

Inspecția demarată în comuna agricolă *De la întuneric la lumină* a reliefat adevărata față a utopiei agrare concepută de autoritățile sovietice în stânga Nistrului. Colectivul supus controlului a cunoscut în anii precedenți (1925 și 1926) verificări asemănătoare, care au scos în evidență o serie de probleme majore. Tendința autorităților de a omogeniza din punct de vedere etnic, cultural și social grupurile existente în mediul rural a dat rezultate negative. Acordarea unei atenții sporite moldovenilor din raionul Ananiev, care se aflau în minoritate față de ucraineni, a condus la declanșarea unor reacții adverse. Prin urmare, politica „moldovenizatoare", demarată în cea mai îndepărtată regiune a RASSM față de frontiera româno-sovietică, a suferit un eșec, care era previzibil din start.

Studierea materialelor de arhivă ne-a permis să identificăm particularitățile defectuoase ale activității comunei agricole *De la întuneric la lumină* pe linia organizării interne. În 1932, în urma foametei din stânga Nistrului, care a „izbucnit în contextul colectivizării forțate a gospodăriilor țărănești"[607], comunele agricole au avut dreptul să macine cerealele țăranilor care își desfășurau activitatea de producție în mod individual. Astfel, Consiliul comunei, fără să anunțe organizația raională[608], a deschis moara pentru a măcina cerealele țăranilor[609]. În schimbul serviciului prestat, comuna percepea o taxă, plătită în natură de către țăranii beneficiari, cunoscută sub denumirea de *мерчук*[610]. Așadar, comuna *De la întuneric la lumină* a perceput plata în natură pentru măcinarea cerealelor, dar a găsit de cuviință să nu predea statului cantitatea acumulată, deoarece se considera „o comună de stat"[611]. În acest context, se conturează ipoteza că reținerea cerealelor în folosul colectivului conducea la înregistrarea unor indici negativi în procesul de îndeplinire a planului cu privire la colectarea pâinii. În consecință, politica fiscală devenea și mai represivă[612]. În primul trimestru al anului 1932, comuna *De la întuneric la lumină* a măcinat la moara colectivului 2537 de centere de grâu de toamnă, provenit din gospodăriile țărănești individuale[613]. „Ajutorul" oferit țăranilor de către autorități prin facilitarea măcinării grâului la morile comunelor agricole reflectă caracterul propagandistic pe care îl aveau aceste unități de procesare a materiei, în scopul

[607] Igor Cașu. *Dușmanul de clasă...*, p. 58.
[608] În acest context, merită să menționăm că funcționarea morilor colectivelor agricole făcea parte din Convenția cu privire la colectarea cerealelor. Prin urmare, fiecare moară încheia un contract cu banca de stat, pentru a furniza făina măcinată. Totodată, morile se supuneau Comisariatului Norodnic pentru Comerțul Intern și Extern al RASSM. Astfel, reglementarea funcționării acestora era făcută la nivel central. ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 647, f. 78.
[609] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 322, f. 66.
[610] Reprezintă o cantitate de cereale (care substituia banii), plătită de țăranii individuali administrației morii, în schimbul măcinării grâului.
[611] *Ibidem*, d. 322, f. 67.
[612] Cazuri de introducere a datelor eronate privind cantitatea de cereale au fost înregistrate și în alte colective agricole. A se consulta, în acest sens: Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 235.
[613] *Ibidem*, f. 68.

promovării unui sistem de producție modern. Un alt aspect pe care îl urmărea regimul bolșevic era depistarea țăranilor care dispuneau de rezerve de grâu, ce urmau să fie rechiziționate ulterior.

4.5. Artelul agricol *De la întuneric la lumină*

Comuna agricolă *De la întuneric la lumină* a existat între anii 1924 (momentul formării în urma persecuțiilor regimului bolșevic împotriva inochentiștilor) și 1932 (sfârșitul primului cincinal și trasarea direcției spre artelurile agricole). Rezoluția Comitetului regional moldovenesc de partid, adoptată la 18 martie 1932, „Cu privire la denaturarea liniei de partid în materie de colectivizare în raionul Ananiev”[614], prevedea includerea comunelor agricole, fondate în pripă la începutul anilor 1930, în componența artelurilor. Comuna *De la întuneric la lumină* a intrat în mașinăria reorganizării în arteluri. S-a menționat în literatura istorică că „la sfârșitul primului an cincinal, 14 comune din republică (RASSM) au căpătat statut de artel agricol”[615]. În documentele de arhivă studiate[616], care includ lista tuturor colectivelor agricole existente în RASSM în 1933, nu se atestă prezența comunei *De la întuneric la lumină*, așadar, acesta și-a încetat activitatea în 1932, luând, astfel, calea artelului agricol.

Factorii care au condus la reorganizarea acestei comune în artel sunt multipli, dar, în special, decăderea morală continuă a comunarzilor a pus autoritățile în fața faptului de a înceta acest experiment utopic prin impunerea unor entități agricole mult mai avansate și gestionate direct de stat.

Tendința regimului de a pune în funcții importante de gestiune a comunelor elemente declasate ale societății (săracii, leneșii, alcoolici) frâna rentabilitatea acestora, fiind risipite, în mare parte „investițiile statului”. Edificatoare, în acest sens, este afirmația învățătorului Crivoi Stepan G., din satul Șipca, care, în adunările sătești și în convorbiri private, declara că „săracii sunt niște leneși care nu au avut nimic și nu vor avea niciodată nimic”[617].

Totodată colectivizarea promovată în perioada primului cincinal s-a răsfrânt și asupra comunelor agricole. Menținerea unui tempou alert în procesul de colectivizare a agriculturii a cauzat reorganizarea comunelor, pentru ca întregul sector agricol să treacă sub autoritatea centralizatoare a statului.

---

[614] К. Стратиевски. *Социалистическая реконструкция и развитие помышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937 гг.*). Кишинев: Издательство Штиинца, 1974, стр. 192.
[615] *Ibidem*, p. 274.
[616] *Довідник з основних показанків господарства колгоспів за 1933 рік. (за даними річних звітів колгоспів АМССР).* ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 2334.
[617] ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 240, f. 11.

În anul 1933, artelul *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe II[618] avea în gestiunea sa următoarele tipuri de ferme: o fermă de producere a lactatelor; o fermă de porci; o fermă de oi; o prisacă. În componența artelului intrau 192 de familii, cu un număr total de 486 membri, dintre aceștia 354 erau apți de muncă.

Livezile și viile erau amplasate pe o suprafață de 27,75 hectare[619]. Grâul de toamnă era semănat pe o suprafață de 394 de hectare, iar cel de primăvară - pe 522,75 de hectare. În total, culturile cerealiere se întindeau pe 916,75 hectare. O analiză comparativă scoate în evidență faptul că, în 1933 artelul avea 80 de cai, dintre care apți de muncă erau doar 72. În 1934 numărul cailor a ajuns la 95, dintre care 77 apți de muncă. În 1933 gospodăria avea 75 de vaci, numărul acestora micșorându-se cu 15 în anul 1934. O situație care ridică mari semne de întrebare o reprezintă cea a oilor și porcilor. Astfel, dacă la 1 ianuarie 1933 artelul avea 685 de oi, la 1 ianuarie 1934 acesta a rămas doar cu 12 oi. În 1933 erau 116 suine, iar în anul următor - doar 81. La fel, se observă o decădere a numărului scroafelor la 1 ianuarie 1933 - 60 de scroafe; la 1 ianuarie 1934 - 31 de scroafe[620]. Scăderea bruscă a numărului de animale în artelul *De la întuneric la lumină* poate fi explicată prin retragerea acestora de către țărani, în momentul în care își manifestau nemulțumirea față de munca în colhoz. În literatura istorică sunt prezentate o serie de date relevante referitoare la acest subiect, care arată că la plecarea din astfel de colective țăranii luau cu ei cai, vite de producție, păsări și „o parte din inventarul agricol”[621].

În 1933 artelului i s-a stabilit o cotă de predare a cerealelor către stat de 1399,32 centere. Colectivul a depășit norma și a turnat în hambarele statului 1405,17 centnere[622]. Plata în natură a SMT către stat în anul 1933 a fost de 922,66 centnere[623].

[618] Comasarea gospodăriilor individuale ale membrilor colectivului și a terenurilor agricole conducea la apariția unor noi localități, cunoscute sub denumirea de *кустм*.
[619] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 2334, f. 15 v.
[620] *Ibidem*, f. 16.
[621] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 249.
[622] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 2334, f. 16.
[623] *Ibidem*, f. 16 v.

4.6. Concluzii la capitolul 4

În procesul de reorganizare a societății din stânga Nistrului, regimul bolșevic a abordat constant mai multe direcții. Desființarea mănăstirii *Rai* și transformarea acesteia într-o comună agricolă a fost un obiectiv primordial politico-ideologic al autorităților. Crearea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în anul 1924, odată cu extirparea sectei inochentiștilor, a reprezentat atingerea unuia dintre obiectivele cu caracter ateist ale lui Lenin, conform căruia „religia este opiu pentru popor”[624]. În perioada 1924 - 1925, gospodăria colectivă din satul Lipețkoe le-a oferit bolșevicilor prilejul să utilizeze imaginea acesteia în discursul propagandistic îndreptat împotriva gospodăriilor țărănești tradiționale. Rezultatele pozitive, precum și disciplina muncii au creat comunei *De la întuneric la lumină* un renume atât în satele învecinate, cât și în publicațiile propagandistice (de exemplu *Красная Бессарабия*). Unul dintre primele eșecuri ale modului de organizare a vieții colective a fost depistat în anul 1926, odată cu declanșarea inspecției raionale. Cu toate că membrii comisiei de inspectare au formulat recomandări la adresa Consiliului comunei cu privire la înlăturarea gravelor abateri de ordin ideologic, economic, politic și social, decăderea constantă gospodăriei nu a putut fi stopată.

Un alt control, efectuat în 1930, care viza segmentul sociocultural în comună a scos la iveală faptul că așa-numita „moldovenizare” care ar fi trebuit să se desfășoare în colectiv era de fapt ucrainizare. Moldovenii, care reprezentau inițial elementul majoritar în comună au pierdut teren în fața ucrainenilor și rușilor, astfel că, în 1930, comunarzii moldoveni nu puteau lua parte la activități de ordin decizional și, în același timp, nu exista interes pentru dezvoltarea lor pe linie. Pe fundalul degradării continue a comunei, la începutul anilor 1930, gospodăria *De la întuneric la lumină* a fost transformată în artel agricol, sovieticii considerând că aceasta a ajuns la „maturitate” și poate îmbrăca o nouă formă de organizare și asociere „benevolă” a țărănimii din stânga Nistrului.

Transformarea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în artel, în anul 1932, nu a ameliorat deloc situația social-economică a noii entități. Obligativitatea țăranilor de a preda în colhoz pământul, animalele și inventarul agricol a provocat aversiunea acestora față de „noile” forme de muncă. Începutul foametei în 1932[625] și situația grea din noile gospodării colective i-au făcut pe țărani să le părăsească în masă. În consecință, s-a repetat procesul ireversibil al decăderii imediate a artelurilor agricole.

---

[624] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...*, p. 329.

[625] La momentul dat, nu cunoaștem cum a influențat foametea din 1932 - 1933 viața artelului *De la întuneri la lumină.* În cadrul cercetării au fost identificate puține mențiuni privind penuria alimentară din colectivele agricole din RASSM, fiind necesare cercetări ulterioare.

5. DIZOLVAREA COMUNELOR AGRICOLE

Anii 1935 - 1940 reprezintă segmentul cronologic care se caracterizează prin „maturizarea" procesului de colectivizare a sectorului agricol din stânga Nistrului. Implementarea *Statutului - model al artelului agricol* în 1935 a determinat desființarea comunelor agricole și transformarea lor în arteluri. În prezentul capitol supunem analizei multiplele cauze care au putut declanșa procesul de „abolire"[626] a comunelor și stabilirea parcursului agricol al artelurilor. Or, istoriografia sovietică insistă asupra teoriei precum că dispariția comunelor s-a datorat în exclusivitate dorinței „arzătoare" a comunarzilor de a trece la o formă mai evoluată de organizare a agriculturii. Într-adevăr, documentele de arhivă atestă existența unor cereri pentru a alinea comuna la statutul artelului, însă motivul real al acestor demersuri consta în starea deplorabilă în care se aflau comunele în prima jumătate a anilor 1930 și degradarea lor continuă. În fapt, istoricii sovietici au evitat să aducă în discuție acest aspect, prezentând în studiile lor informații fragmentate care să se potrivească contextului politico-ideologic.

O altă direcție de cercetare a vizat elucidarea esenței artelului agricol de la începuturile sale și până în 1935[627]. Studiile existente pe marginea unui astfel de sistem colectiv de muncă din RASSM atestă faptul că tematica artelurilor este una puțin studiată, fiind necesare noi și ample cercetări pentru a contura o imagine generală asupra unui sistem de organizare economică etatistă.

În procesul colectivizării forțate a agriculturii din stânga Nistrului, autoritățile au insistat asupra canalizării tuturor eforturilor în vederea constituirii și funcționării artelurilor agricole ca formă definitivă a trecerii sectorului agricol sub controlul statului. Studierea documentelor ne-a permis să efectuăm o radiografie a evoluției artelurilor din RASSM în diferite perioade. Vom constata, așadar, că din cele trei forme de asociere a țăranilor, tovărășiile, comunele și artelurile, ultima va constitui produsul final al politicii statului în materie de centrfalizare agricolă. Comunele și tovărășiile de prelucrare a pământului în comun vor servi drept elemente tranzitorii și intermediare între gospodăria individuală țărănească tradițională și formele evoluate ale gospodăriilor colective de tip socialist. În perioada 1929 - 1934 partidul va aplica toate mijloacele posibile de organizare a artelurilor, pentru ca, ulterior, activitatea acestora să fie reglementată direct de stat prin intermediul *Statutului – model al artelului agricol.*

---

[626] Termenul este utilizat de Artiom M. Lazarev, fost comunard în comuna agricolă *Maiak* în perioada 1929 - 1932. Acesta menționează în autobiografia sa că „după abolirea comunei (1935) familia tatălui a rămas în satul Novo Mihailovka în colhozul *Kuibîşev*". A se consulta documentele existente în fondul AȘC AȘM, F. 1, inv. 3, d. 8339, f. 5.

[627] Începând cu anul 1935, artelurile devin entități economice care vor aparține statului. Totodată, activitatea acestora va fi reglementată de *Statutul - model al artelului agricol,* element legislativ emis de statul sovietic în vederea uniformizării înființării, existenței și dizolvării artelurilor.

Adoptarea în 1935 a documentului care reglementează modul de constituire și funcționare a artelului agricol reprezintă un alt punct de reper prin intermediul căruia vom efectua o analiză comparativă a statutelor celor două forme de colectivizare a agriculturii: comuna și artelul.

Dizolvarea în 1935 a comunelor agricole și reorganizarea acestora în arteluri nu a oferit rezultate pozitive autorităților, pentru că esența legislativă a colectivelor agricole s-a modificat, dar atitudinea membrilor gospodăriilor de stat a rămas aceeași. Documentele identificate ilustrează un tablou sumbru al activității artelurilor organizate pe baza comunelor. Lipsa de interes a colhoznicilor s-a reflectat cu precădere asupra productivității muncii, lovind astfel în imaginea „perfectă" a ceea ce întruchipa forma evoluată a organizării vieții colective.

5.1. Reorganizarea comunelor agricole în arteluri: decădere morală sau necesitate economică?

În procesul reorganizării agriculturii, regimul bolșevic a susținut din plin formarea și dezvoltarea comunelor agricole din RASSM, dar cu toate acestea, ele nu au devenit atractive pentru țărani care preferau gospodăria lor individuală. Ce a stat totuși la baza reticenței țăranilor mijlocași și înstăriți față de adoptarea modelului colectiv de muncă, de producție și de remunerare? În primă fază, persistă interesul material personal în detrimentul celui colectiv. Conform economistului român Matei Boila, „libertatea de întreprindere, care presupune proprietatea personală asupra mijloacelor de producție și posibilitatea de a folosi productiv averea pe care o ai, deschide calea spre valorificarea economică a unor serii întregi de împrejurări concrete, prin mobilizarea energiilor personale, într-un proces productiv, eficient economic"[628]. Țăranii au refuzat, așadar, „egalizarea" statutului lor social, economic, cultural și moral, ca o consecință a transferului proprietății individuale în folosința colectivă.

Un alt aspect constă în degradarea morală continuă a comunelor agricole. La nivel teoretic, astfel de gospodării colective urmau să constituie un exemplu pentru țărănime, din multiple puncte de vedere. Starea deplorabilă a comunelor alimenta constant aversiunea țăranilor față de aceste entități. Factorii care au afectat puternic imaginea comunelor agricole au fost: indiferența manifestată de comunarzi față de consolidarea prestigiului colectivului, mizeria și dezordinea persistentă în comune, frecventele beții însoțite de certuri și încăierări între comunarzi, degradarea constantă a patrimoniului imobil al comunelor, fără ca acesta să fie salvgardat, modul de viață desfrânat la care se dedau unii membri, pierderea culturilor agricole din varii motive (aratul neefectuat la timp, prelucrarea întârziată a culturilor semănate, recoltarea întârziată sau chiar

[628] Matei Boila. *Socialism sau libertate economică?* București: Editura Albatros, 1991, p. 60.

compromisă), atitudinea grosolană și batjocoritoare a administrației comunei față de membrii de rând etc. Toate acestea au contribuit la decăderea morală a comunelor agricole și au condus inevitabil la desființarea lor.

La început, înființarea, funcționarea și destrămarea unei comune agricole nu era gestionată direct de către stat, ci de un grup social anume. Încercând să creeze un cadru „democratic", regimul le-a oferit țăranilor - comunarzi libertatea pentru a gestiona procesele de ordin economic, social, politic și cultural. Supravegherea și controlul comunei erau interne în seama comisiilor raionale. Controalele comisiilor raionale aveau menirea să constate și să înlăture aspectele defectuoase, depistate în colective.

La 17 februarie 1935, a fost aprobat *Statutul - model al artelului agricol.* Conform punctului 2 al *Statutului,* toate parcelele individuale treceau în proprietatea artelului agricol, adică, a statului[629]. S-a creat astfel o bază „legală", pentru ca țăranii să fie siliți să predea statului bunurile mobile și imobile, necesare funcționării artelului agricol. Or, existența comunelor le permitea țăranilor să intre și să iasă din cadrul acestor colective, luându-și, totodată, înapoi inventarul agricol și animalele de producție. Din 1935, au început să fie „socializate: toate vitele de muncă, inventarul agricol (plug, semănătoare, boroană, treierătoare, cositoare), rezervele de nutreț în măsura cuvenită pentru întreținerea vitelor socializate, clădiri gospodărești trebuincioase pentru gospodăritul în artel și toate întreprinderile de prelucrare a produselor agricole"[630]. *Statutul* obliga, așadar, țăranii să devină colhoznici din momentul în care statul i-a lipsit forțat de toate mijloacele de existență. S-a promovat din plin artelul agricol, în detrimentul celorlalte forme de cooperare în agricultură (comune, TOZ-uri). Până și hârtia pentru țigări, „Колхоз" (*Anexa 21*)[631], a devenit un mijloc de propagandă a noii orânduiri colhoznice.

Deja în 1934 apăreau tentative de reorganizare a comunelor agricole în arteluri. De exemplu, în perioada 1 februarie și 10 martie 1934, departamentul politic al SMT Vărăncău (raionul Rîbnița) și-a prezentat activitatea. Unul dintre subiectele abordate a fost soarta celor patru comune agricole din Rîbnița, care nu întruneau condițiile pentru a exista în continuare. Cu toate că membrii comunei expediaseră Comitetului regional o serie de întrebări, aceștia nu primiseră nici un răspuns. Aspectele abordate în solicitările comunarzilor erau următoarele:

---

[629] *Statutul - model al artelului agricol...,* p. 5.
[630] *Ibidem,* p. 9.
[631] Astfel de „surse propagandistice" au fost descoperite asupra celor executați de autoritățile sovietice în toamna anului 1937 la Tiraspol. Autorul a efectuat o vizită de documentare și informare la 8 iulie 2022 în orașul Tiraspol, cu ocazia identificării de către echipa de arheologi (condusă de profesorul universitar Igor Cetverikov) a unei gropi comune. Vezi, în acest sens: И. А. Четвериков. *Изучение некрополя Большого террора 1937 - 1938 гг. в г. Тирасполе (По материалам раскопок на бастионе «Св. Владимир»).* В: „Исторический Альманах Приднестровья", 2019, но. 17, стр. 187.

„1) Acceptul [n. aut. - Comitetului regional] pe marginea transferului comunelor agricole la statutul artelului agricol;

2) Ce se va întâmpla cu grădinile, livezile, viile și casele care au fost utilizate anterior în scop individual?

3) Ce se va întâmpla cu părțile din construcții și casele comunarzilor, care au fost dărâmate sau utilizate în alte scopuri de către comună?

4) De unde se poate primi pământ pentru grădini și livezi pentru utilizarea lui individuală de către comunarzii care s-au alăturat în comună dar nu dețineau suprafețe de teren”[632]?

Constituirea artelurilor agricole gestionate direct de către stat devenea un fenomen atractiv pentru membrii comunelor, care erau lăsați să gestioneze colectivul cu resurse proprii. De exemplu, într-un raport al departamentului politic al SMT Dubăsari, din 20 martie – 10 mai 1934, depistăm faptul că în comuna *Tkacenko* se atesta o lipsă acută de personal, cei 100 de comunarzi nu erau asigurați cu locuințe adecvate. Bucătărie separată nu exista și nici anexe gospodărești pentru întreținerea animalelor. Se arată că membrii comunei trăiau mai rău decât în colhozurile din apropiere, iar din cauza aceasta o parte din comunarzi începuseră să plece din colectiv[633]. Astfel, existența artelurilor agricole a favorizat tranziția comunei către o nouă formă de organizare, deoarece „vechiul sistem” de colectivizare a muncii și a vieții satului nu mai răspundea noilor comandamente politice și social-economice.

La 22 februarie 1935, sub incidența *Statutului-model al artelului agricol* a intrat comuna *Maiak*, din raionul Ocna-Roșie. Astfel, în baza hotărârii Biroului Comitetului regional moldovenesc al PC(b)U, comuna *Maiak* a fost reorganizată, fiind formate trei centre ale artelurilor agricole în satele Semenovka, Mihailovka și Samarka[634]. Pionierul studierii fenomenului comunelor agricole din Uniunea Sovietică, Robert G. Wesson, menționează că *Statutul-model al artelului agricol* a fost obligatoriu pentru toate colhozurile, orice abateri de la legislația în vigoare fiind ilegale. În acest context, modul de remunerare a membrilor artelului, precum și de împărțire a produselor erau incompatibile cu practica din comuna agricolă. Iar cel mai important aspect pe care îl evidențiază Robert G. Wesson vizează utilizarea unor cantități mici de produse pentru diferite beneficii sociale, producția existentă fiind predată obligatoriu statului. În consecință, în noile condiții existența și funcționarea comunei agricole devenea ilegală[635].

---

[632] ANA DAOSP, F. 154, inv. 1, d. 45, f. 5.
[633] ANA DAOSP, F. 154, inv. 1, d. 46, f. 15.
[634] *Ibidem*, F. 49, inv. 1, d. 2991, f. 116. Vezi și: С. Афтенюк, К. Стратиевски. *Социалистическое переустройство сельского хязяйства Молдавской АССР (1920 - 1937 гг.)*. Документы и материалы. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, стр. 405.
[635] Robert G. Wesson. *Soviet communes...*, p. 223.

Concluzionăm, deci, că reorganizarea comunelor agricole a avut la bază două cauze primordiale: 1) decăderea morală a colectivelor și, 2) necesitatea politică și social-economică dictată de scopul celui de-al doilea cincinal: „lichidarea definitivă a elementelor capitaliste, nimicirea completă a cauzelor care provoacă deosebirile de clasă și exploatarea, lichidarea rămășițelor capitalismului din economie și din conștiința oamenilor, transformarea întregii populații muncitoare din țară în constructori activi și conștienți ai societății socialiste”[636]. În 1935 dispare forma de asociere benevolă a țăranilor în colective agricole. Etatizarea mijloacelor de producție și a pământului, impunerea gospodăriilor individuale la plata impozitelor exagerate (*Anexa 22*) prin politica colectivizării în masă, au avut drept consecință dispariția comunei agricole.

5.2. Activitatea artelurilor agricole

5.2.1. O privire generală asupra artelului agricol

Din punct de vedere terminologic, cuvântul *artel* desemnează „un grup de muncitori, având în frunte un conducător (*artelşcik, desiatnik* sau *ataman*[637]), care merg să efectueze lucrări de dulgherie, vopsitorie, dogărie”[638] etc. Abordat din perspectiva cooperării muncitorilor (al parteneriatului), „artelul reprezintă mai multe persoane unite cu capitalul și munca lor, sau numai cu cea din urmă (este vorba de brațele de muncă), pentru a presta activități în domeniul comerțului sau în întreprinderi”[639]. Apariția artelurilor a avut loc pe fundalul „lipsei relative de fertilitate a pământului, când țăranii din anumite regiuni ale Rusiei trebuiau să-și completeze veniturile, muncind în afara satului. Când făceau aceasta, ei formau, de obicei, asociații similare obștei sătești, „cunoscute sub mai multe nume, dar cel mai răspândit, în secolul al XIX-lea, era cel de *artel*”[640]. Este remarcat că toate „artelurile erau alcătuite, cel mai adesea, din țărani din aceeași zonă, care se cunoșteau personal”[641].

Revoluția rusă din 1917 i-a pus într-o situație dificilă pe membrii artelurilor, rămași fără „stăpânii” care îi plăteau pentru efectuarea unor lucrări. Naționalizarea a avut repercusiuni directe asupra muncitorilor din domeniul agricol. Insistând asupra cooperației, inclusiv în agricultură,

[636] *История РСС Молдовенешть.* Кишинэу: Едитура Картя Молдовей, 1970, п. 186.
[637] Geoffrey Hosking. *Rusia: Popor şi imperiu, 1552 - 1917...*, p. 151.
[638] А. Исаев. *Артель в Росии.* Ярославль, 1881, стр. 1.
[639] Н. Калачов. *Артель в древней и нынешней Росии.* Санкт - Петербург: Типография В. Головина, 1864, стр. 1.
[640] Geoffrey Hosking. *Rusia: Popor şi imperiu, 1552-1917...*, p. 151.
[641] Н. Налетов. *История возникновения и развития артелей ответственного труда в России.* В: Артель (т-ва) ответственного труда в России, Москва, 1923, стр. 9.

Lenin urmărea să îmbunătățească, în parte, viața țăranilor[642]. Astfel, primele cooperative agricole, menite să dezvolte sectorul agrar, dar și economia unui stat ruinat de război și foamete, au fost întovărășirile agricole, comunele agricole și artelurile agricole, care trebuiau să reunească muncitori salariați. Artelul agricol se deosebește de comună prin faptul că vizează procesul de „*producere*", în timp ce în al doilea caz (comuna agricolă) colectivul *produce* și *consumă*"[643].

Constatăm, așadar, că în faza incipientă (1919 - 1921) a reorganizării artelurilor din Rusia sovietică artelul nu era decât o gospodărie agricolă colectivă, constituită din două categorii de membri: 1) cei care și-au predat suprafețele de pământ, inventarul agricol și animalele de producție în gestiunea colectivului; 2) muncitori agricoli salarizați care, în lipsa pământului, a animalelor și a inventarului agricol, puneau la dispoziție propriile resurse fizice, pentru a presta anumite lucrări.

Spre deosebire de comunele agricole, artelurile puteau angaja brațe de muncă pe întreg parcursul anului. Comunele agricole nu aveau dreptul de a angaja persoane ne-membre ale colectivului, ci doar în cazuri excepționale, atunci când condițiile climaterice impuneau angajarea acestora. Până la începutul anului 1935, în RASSM sunt atestate trei tipuri de gospodării colective (diverse prin forma lor de organizare și funcționare), care desfășurau o activitate agricolă: 1) *tovărășii* pentru prelucrarea pământului în comun[644] (TOZ - uri), 2) *comune* și 3) *arteluri* agricole. În perioada celui de-al doilea cincinal, primele două entități agricole au fost dizolvate de statul sovietic, artelul devenind modelul cel mai evoluat al organizării agriculturii colectiviste.

Cercetările recente atestă că termenul „*artel* (nu etimologia cuvântului și nu interpretarea lui legislativă) a devenit deja subiect de dezbatere științifică". Până în prezent, același cuvânt este folosit pentru a desemna „o varietate de asociații: de la un grup de vânători la o cooperativă sau o gospodărie colectivă"[645]. Așadar, și din această perspectivă cercetarea istoriei colectivelor agricole care au existat în anii 1920 - 1930 în Uniunea Sovietică nu poate fi considerată epuizată.

Adoptarea, la 17 februarie 1935, a *Statutului - model al artelului agricol* a stabilit expres obligațiunile membrilor gospodăriei colective: „Membrii artelului se îndatoresc să-și întărească artelul, să muncească cinstit, să împărțească veniturile colhoznice potrivit cu munca, să apere proprietatea obștească, să păzească bunurile colhoznice, să păzească tractoarele și mașinile, să

---

642 Вл. Ленин. *Полное собрание сочинений,* том. 45. Москва: Изд. Политической литературы, 1975, стр. 370.

643 Н. Бухарин, Е. Преображенский. *Азбука коммунизма. Популярное обьяснение программы Российской коммунистической партии большевиков.* Москва: Государственное издательство, 1920, стр. 260.

644 În RASSM a fost utilizat termenul „moldovenesc": *Tovărășîia di lucrat pământu cu hurta*. A se vedea descrierea sigiliului unei astfel de unități agricole în studiul elaborat de autor: *Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926 - 1935)*. În: „Heraldica Moldaviae". Chișinău: Bons Office, 2023, nr. 5, p. 106.

645 И. Новиков. *„Артель": Этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве.* Томский Государственный Университет: Научная редакция „История", 2009, но. 327, стр. 85.

stabilească buna îngrijire a calului, să îndeplinească sarcinile statutului lor muncitoresc-țărănesc, făcând astfel colhozul lor bolșevic și pe toți colhoznicii avuți”[646]. Prin urmare, reorganizarea comunelor în perioada primului și celui de-al doilea cincinal a oferit statului un control deplin asupra sectorului agricol. Artelurile agricole au devenit gospodării de stat, membrii acestora trebuiau să muncească conștiincios în folosul statului, iar „interesele personale să fie supuse celor obștești”[647].

Existența unei singure forme de cooperare în agricultură (artelul) urma să demonstreze că societatea a intrat într-o nouă eră, mai avansată din punct de vedere economic, politic, cultural și spiritual, cea a „socialismului biruitor”. Cu toate acestea, documentele de arhivă ilustrează un alt tablou decât cel promovat de propaganda sovietică privind „entuziasmul de muncă mereu crescând al colhoznicilor”[648]. Economistul și statisticianul sovietic Stanislav Gustavovici Strumilin (1877 – 1974) atenționa asupra tentațiilor pe care îl reprezintă avutul obștesc în acest caz, admițând că socialismul a fost un eșec: „Experiența noastră arată că proprietatea publică a mijloacelor de producție nu exclude nici speculația egoistă cu mărfuri rare, aflate sub tejghea, nici furtul direct al propietății statului și nici orice fel de tentativă pernicioasă asupra proprietății altora”[649]. Astfel de practici defectuoase (și nu numai) au fost înregistrate în documentele care reflectă un tablou sumbru al organizării și funcționării artelurilor agricole din RASSM după 1935.

5.2.2. Artelul ca formă definitivă de organizare a sectorului agricol

Obiectivul primordial al politicii economice a URSS viza crearea premiselor favorabile industrializării pentru ca factorul industrial să servească drept pârghie de propulsare a sectorului militar. Agricultura, în acest caz, reprezenta punctul slab al economiei socialiste – existența gospodăriilor individuale țărănești pe întreg teritoriul URSS nu permitea transformarea segmentului agrar într-o masă omogenă, colectivă, în care marile gospodării agricole de tip colectiv să fie gestionate direct de către stat.

În opinia lui Stalin, procesul de colectivizare trebuia să cunoască șase forme de organizare:

---

[646] *Statutul - model al artelului agricol...,* p. 4. Punctul 1 al *Statutului - model al artelului agricol* (Toți colhoznicii să devină prosperi și colhozurile bolșevizate) este inspirat din lozinca lansată de Stalin în cadrul Primului Congres Unional al colhoznicilor - muncitori la 19 februarie 1933, И. Сталин, *Сочинения.* Т. 13. - Москва: Государственное издательство политической литературы, 1951, стр. 247.

[647] *История РСС Молдовенешть,* вол. II (ред. С. Трапезников). Кишинэу: Едитура Педагожикэ де Стат а РСС Молдовенешть „Школоала советикэ”, 1955, п. 189.

[648] *История РСС Молдовенешть*. Кишинэу: Едитура Картя Молдовей, 1970 п. 194.

[649] Radio Free Europe/ Munich, *Strumilin`s blue – print for soviet communes (11 august 1960),* [online]. Disponibil: https://proxy.europeana.eu/media/2022062/10891_osa_9a65a1b5_d5da_4a4a_8c30_f011fdcca118/e23fede4a9652fc4a32c1d2fc1a88da3?disposition=inline&recordApiUrl=https%3A%2F%2Fapi.europeana.eu%2Frecord&fbclid=IwAR1JbQX5jdmDTODyCuZYFileCCeEBCHzaQbUEh_KdCP3tyGLwKoqIlShyFM [accesat: 22.12.2023].

„1) dezvoltarea formelor celor mai simple ale cooperației agricole pentru a constitui mecanisme de trecere spre colhozuri; 2) consolidarea colhozurilor existente și diseminarea experienței acestora în rândul țăranilor; 3) organizarea SMT și a sovhozurilor ca puncte de sprijin a colhozurilor; 4) crearea bazei tehnice pentru agricultură prin construcția uzinelor specializate în producerea tehnicii agricole; 5) fundamentarea sistemului contractării produselor de la țăran de către stat; 6) înăsprirea ofensivei asupra culacilor”[650]. Colhozurile urmau să reprezinte „veriga fundamentală a mișcării colhoznice”[651], comunele agricole fiind considerate forme primare de asociere a țăranilor au fost trase pe linia moartă în contextul colectivizării violente. Aceste unități economice au fost eficiente la începutul anilor 1920 ca exemple de cooperare a țărănimii, constituind, în același timp, modele avansate de organizare a agriculturii, în detrimentul gospodăriei individuale tradiționale.

Conform aprecierilor sociologului român Henri Stahl (trimis în stânga Nistrului ca șef al Biroului Statistic al Consiliului de Miniștri în perioada 1941 - 1942)[652], „pe vechiul fond al latifundiei boierești cu moravurile iobăgiei medievale [sovieticii] au introdus tractorul comunismului sătesc primitiv, operația a fost făcută cu cele mai moderne mijloace ale siluirii propagandistice împreunată cu cele mai barbare metode ale batjocoririi individualității umane”[653]. Țăranii au fost luați cu japca și transformați în colhoznici, îngroșând în acest caz rândurile muncitorimii făuritoare a socialismului.

Problema declanșării procesului de colectivizare pe întreg teritoriul URSS a fost discutată în decembrie, 1927, în cadrul celui de-al XV-lea Congres al PC(b) din toată Uniunea. În rezoluția *Despre munca la sate* se menționa: „În prezent, unirea și transformarea micilor gospodării țărănești în colective mari trebuie să fie la sate sarcina de bază a partidului”[654]. Mai târziu, în august 1928, „are loc prima consfătuire regională a comuniștilor din RASSM la care s-au discutat hotărârile congresului XV al PC(b) din toată Uniunea și ale Congresului X al PC(b) din Ucraina”[655]. Astfel, sarcina principală a comuniștilor care lucrau la sate viza intensificarea formării colhozurilor. În primăvara anului 1930, colectivizarea în RASSM trebuia să fie încheiată, iar pe întreaga Uniune, până la sfârșitul anului 1932[656]. Colhozurile, în acest sens, urmau să constituie curele de transmisie

---

[650] S. Trapeznikov. *Lenin și Stalin despre transformarea socialistă a gospodăriei sătești.* Chișinău: Editura de Stat a Moldovei: Chișinău, 1949, p. 19.
[651] S. Trapeznikov. *Lupta partidului bolșevicilor pentru colectivizarea gospodăriei sătești în anii întâii piatiletcii staliniste.* Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1952, p. 28.
[652] Alina Juravle. *Henri H. Stahl și obștile agricole în 1942 – o incursiune în problematica modernizării agriculturii românești.* În: „Transilvania”, 2022, nr. 1- 2, p. 40.
[653] Henri Stahl. *Comentarii la satul Dodești. I. Între colhoz și obștie.* În: „Timpul”, 27 iunie 1942, p. 1 - 3.
[654] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...,* p. 169.
[655] *Ibidem,* p. 169.
[656] *Ibidem,* p. 172.

ale statului și reprezentau principiul progresiv conducător, fiind centrul de consolidare a celor mai largi mase ale satului[657].

Între anii 1925 - 1927, pe teritoriul RASSM coexistau trei forme de asociere în agricultură: comunele agricole, artelurile și tovărășiile pentru prelucrarea pământului în comun. În 1925 existau 7 comune, 136 de arteluri și 2 tovărășii[658]. Un an mai târziu, în 1926, în RASSM „figurau mai mult de 173 uniuni (asociații) agricole”[659]. Artelul rămânea, totuși, forma predominantă de organizare a vieții social - economice din stânga Nistrului. Inițial, regimul a oferit țăranilor „alternative” de asociere liberă în domeniul agricol. Ulterior, populația rurală va fi mânată forțat în artelurile statului, acolo unde își vor pierde și puțina libertate rămasă după 1917.

Ca urmare a măsurilor ce au derivat din deciziile celui de-al XV-lea Congres al PC(b) din toată Uniunea, la 1 mai 1929 colectivele agricole din stânga Nistrului ocupau 9% din terenul utilizat, față de 2,4% la 1 octombrie 1927[660]. Înzestrarea colhozurilor cu tehnică și echipament agricol a avut ca urmare ca recolta anului 1928 să fie mai mare cu 25% - 70% (în funcție de culturile cultivate), compartaiv cu gospodăriile țărănești, acolo unde predomina sistemul tradițional.

La 1 iunie 1930, tabloul colhozurilor în raioanele RASSM era următorul: Ananiev - 44; Balta - 42; Bîrzula - 46; Camenca - 23; Crutî - 30; Dubăsari - 21; Grigoriopol - 17; Ocna - Roșie - 34; Rîbnița - 40; Slobozia - 12; Tiraspol - 34[661]. Colectivizarea forțată, stabilirea cotelor exagerate în vederea achitării de către gospodăriile individuale a impozitelor și a dărilor în natură, presiunea făcută de comitetele țăranilor nevoiași care reprezentau un instrument de teroare în satele RASSM, propaganda „eficientă” în domeniul colectivizării au condus la extinderea numărului colhozurilor în luna noiembrie 1930, acestea ajungând să însumeze 343 colective noi. Astfel, dacă la 1 iunie 1930 existau ăn total 343 de colhozuri, numărul acestora a ajuns la 25 noiembrie la 425 de gospodării colective.

La nivel raional, situația în domeniul colectivizării și formării noilor colhozuri se prezenta la 25 noiembrie 1930 în felul următor: Ananiev - 47; Balta - 55; Bîrzula - 52; Camenca - 26; Crutî - 38; Dubăsari - 30; Grigoriopol - 36; Ocna - Roșie - 50; Rîbnița - 41; Slobozia - 16; Tiraspol - 34[662]. Observăm, astfel, că cele mai înalte cote ale colectivizării au fost înregistrate în raionul Grigoriopol – 19 colhozuri formate în perioada iunie – noiembrie 1930. Cei mai reduși indici ai

[657] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1747, f. 1.
[658] *Ibidem*, d. 232, f. 7.
[659] Alexei Memei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M...*, p. 168.
[660] *Ibidem*, d. 1612, f. 39.
[661] *Ibidem*, d. 1750, f. 1.
[662] *Ibidem*, d. 1750, f. 1.,

procesului de colectivizare s-au atestat în Tiraspol, Rîbnița și Ananiev. În decursul a 5 luni, la nivelul RASSM au fost foprmate 82 de colhozuri. Acest ritm, totuși, nu a asigurat succesul colectivizării agriculturii în anul 1930, suprafața de pământ socializată constituind 26%[663].

Creșterea numărului colhozurilor în RASSM în 1930 nu a stabilizat situația în domeniul etatizării agriculturii. Cu toate că numărul gospodăriilor colective înregistra o creștere ascendentă, țăranii ajungeau să părăsească în scurt timp colhozurile. Așadar, statistica colectivizării pe raioane a gospodăriilor țărănești la 5 mai 1930 arăta astfel: Ananiev - 23,3%; Balta - 23,1%; Bîrzula - 29,2%; Camenca - 26,2%; Crutî - 28,1%; Dubăsari - 11,8%; Grigoriopol - 32,5%; Ocna - Roșie - 28,9%; Rîbnița - 35,6%; Slobozia - 12,5%; Tiraspol - 18,1%. La începutul lunii mai, pe întreg teritoriul RASSM erau colectivizate 24,8% din gospodării țărănești. La 1 septembrie, procentajul total al gospodăriilor individuale colectivizate s-a redus la 19,2%. Astfel, în Ananiev ponderea era de 19,5%; Balta - 17,1%; Bîrzula - 17,9%; Camenca - 21,4; Crutî - 24,0%; Dubăsari - 10,9%; Grigoriopol - 17,3%; Ocna - Roșie - 28,1%; Rîbnița - 26,4%; Slobozia - 14,3%; Tiraspol - 15.2%[664]. La 1 septembrie 1930, suprafața totală de pământ aflată în gestiunea celor 139 de arteluri însuma 48 800 ha. Cele 16 comune agricole dețineau 10 375 ha[665]. Este sesizabil faptul că în momentul colectivizării masive a spațiului rural din stânga Nistrului, atenția autorităților sovietice era orientată asupra constituirii și dezvoltării artelurilor agricole.

Începând cu 1931, comunele agricole intră tot mai mult în vizorul statului. Este inițiată o amplă campanie de verificare a acestor colective, iar rezultatele inspecțiilor nu au fost satisfăcătoare[666], constituind un punct de plecare pe linia desființării comunelor și trecerii la unica formă de organizare colectivă a muncii în domeniul agricol - artelul. Între anii 1931 - 1935 în RASSM se va înregistra fenomenul dizolvării comunelor, a reorganizării celor mari (*De la întuneric la lumină, Maiak, Lenin*) în arteluri agricole. Colectivizarea intensivă și rechiziționarea forțată a cerealelor, care a condus la declanșarea penuriei alimentare, a înclinat balanța în favoarea artelurilor agricole. Țăranii, pentru a se salva de la foamete, intrau în colective, devenind argații statului. În 1932, artelurile reprezentau structura dominantă de organizare a gospodăriilor agricole colective, acestea atingând o pondere de 96,6 %, urmate de comunele agricole (2,6 %) și de tovărășiile agricole (0,8 %)[667].

Ritmul colectivizării gospodăriilor țărănești în RASSM la 10 martie 1931 a atins cote maxime datorită politicilor sociale și economice represive promovate de statul sovietic, în

[663] *Ibidem*, d. 1757, f. 1.
[664] *Ibidem*, d. 1845, f. 62.
[665] *Ibidem*, f. 63.
[666] A se consulta ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1912, f. 5; 13; 14; 46; 58 - 59; d. 1928, f. 9 - 28; 89 - 91.
[667] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 2123, f. 7.

detrimentul țărănimii individuale. Astfel, în raionul Ananiev erau colectivizate 69,6% de gospodării individuale, în Balta - 70,5%; Bîrzula - 67,8%; Camenca - 65,4%; Crutî - 91,0%; Dubăsari - 61,9%; Grigoriopol - 69,8%; Ocna - Roșie - 89,5%; Rîbnița - 82,5%; Slobozia - 51,9%; Tiraspol - 64,7%[668]. Ponderea colhozurilor ca principală formă de asociere colectivă constituia 71,32% la începutul primăverii anului 1931.

Extinderea procesului de constiuire a gospodăriilor colective de stat – artelurile, a pus problema electrificării și mecanizării agriculturii. Din moment ce statul sovietic urma să dețină toate pârghiile necesare organizării sectorului agricol, spațiul rural a cunoscut un profund proces de modernizare. Astfel, în 1930, agricultura din RASSM dispunea de instalații electrice capabile să producă 244 300 kw/h. În 1931, capacitatea generatoarelor electrice s-a majorat până la 312 700 kw/h., iar în 1932 stațiile electrice aveau o putere de furnizare de 725 200 kw/h. Au fost făcute investiții și în sistemul de irigare a agriculturii. În 1930, instalațiile de irigat puteau pompa 950 litri de apă pe secundă, în 1932 - 1655 litri pe secundă, iar în 1933 capacitatea acestora de pompare a ajuns la 3555 litri de apă pe secundă.

Indispensabile pentru practicarea unei agriculturi evoluate au fost Parcurile de Mașini și Tractoare. În 1930, în RASSM existau 421 de tractoare, în 1931 - 539 de tractoare, iar în 1932 sectorul agricol era asigurat cu 714 tractoare. Transportul auto în domeniul agricol a înregistrat o creștere de la 10 mașini în 1930, la 50 de mașini în 1932[669]. Totuși, pe fundalul foametei și a penuriei alimentare cauzate de ritmurile colectivizării forțate, numărul cabalinelor, ca principală forță de tracțiune, a scăzut considerabil de la 76 400 la 54 400 în 1932. Cele 58 de ferme de păsări de pe întreaga RASSM dețineau 35 739 capete. De asemenea, existau 58 ferme de oi cu 33 469 ovine, 28 ferme de iepuri cu 5 212 capete și 134 de ferme de porci ce numărau 13 467 capete, dintre care 4 897 erau scroafe pentru reproducere.

Pentru crearea fondului animalier și funciar al artelurilor au fost luate vitele și suprafețele de pământ ale țăranilor care au fost forțați să le predea statului ca măsură obligatorie în procesul de colectivizare. La 25 ianuarie 1932 la nivelul întregii URSS s-a decis reorganizarea artelurilor, în vederea specializării într-un anumit segment de producție în sectorul agricol. Artelurile urmau să fie împărțite în 12 unități specializate: 1) centre de producere a cărnii și a produselor lactate; 2) centre de creștere a porcinelor; 3) centre de creștere a ovinelor; 4) centre de creștere a cabalinelor; 5) centre de creștere a iepurilor; 6) centre apicole; 7) centre pentru cultivarea tutunului; 8) centre pentru producerea fructelor; 9) centre pentru producerea semințelor; 10) centre cu incubatoare

[668] *Ibidem*, f. 7.
[669] *Ibidem*, f. 1.

destinate sectorului avicol; 11) centre pentru producerea fânului; 12) centre de producere a materialelor de construcție[670].

În RASSM urmau să fie deschise până la 1 martie 1932 mai multe centre de producere a cărnii și produselor lactate, centre pentru producerea fructelor și a semințelor. Ca urmare a acestor decizii la nivel central, în 1933, în RASSM existau: 101 ferme de producere a lactatelor, o fermă de creștere a tineretului animalier, 171 de ferme de porci, 79 de ferme de ori, 41 de ferme avicole, 18 ferme apicole și 5 ferme de iepuri[671]. Toate aceste unități economice au apărut datorită intensificării colectivizării forțate a satelor. Privind comparativ, procentul colectivizării sectorului agricol a crescut de la 25,2%, înregistrat la 1 decembrie 1930, la 71,6% în luna martie 1932. Așadar, în decurs de doi ani ponderea gospodăriilor colectivizate în RASSM s-a majorat cu 46,4%.

Existența unui număr mare de arteluri aflate în gestiunea statului a presupus implementarea unor politici de verificare și inspectare a noilor organiz,e social-economice. În 1933 au fost supuse controlului artelurile și comunele din raioanele Balta[672], Bîrzula[673], Camenca[674], Codâma[675], Grigoriopol[676], Ocna - Roșie[677] și Slobozia[678]. Informațiile culese de comisiile specializate de control au fost sistematizate, în vederea identificării problemelor existente în colective. Totodată, în cadrul acestor controale s-a depistat existența „dușmanilor de clasă" și a „sabotorilor" construcției colhoznice, care puneau în pericol campania de colectivizare și funcționarea gospodăriilor colective de stat. În contextul „băgării în colohoz" a țăranilor, aceștia se „refugiau" în colective, pur și simplu, pentru a supraviețui. Ulterior, nu puțini dintre țărani au fost suspectați ca fiind chiaburi, cu intenția de a submina politica de colectivizare a statului. Identificarea acestor „elemente periculoase" a condus la organizarea epurărilor colectivelor agricole în anul 1934. Toți cei care se făceau „vinovați", într-un fel sau altul, de niște presupuse încălcări, sau erau bănuiți de o atitudine și un comportament „dăunător", au fost supuși unui riguros examen politic, ce avea drept scop excluderea lor din comune și colhozuri.

„Curățarea" artelurilor în 1934 de potențiali „dușmani" a premers procesului de finalziare a colectivizării intensive în cel de-al doilea cincinal din URSS. După organziarea colhozurilor, acestea trebuiau să fie să livreze rezultatele economice scontate. Potențialii inamici ai colectivizării

[670] *Ibidem*, d. 2179, f. 21 - 23.
[671] *Ibidem*, d. 2334, f. 3 v.
[672] *Ibidem*, d. 2342.
[673] *Ibidem*, d. 2343.
[674] *Ibidem*, d. 2345.
[675] *Ibidem*, d. 2347.
[676] *Ibidem*, d. 2344.
[677] *Ibidem*, d. 2346.
[678] *Ibidem*, d. 2348.

agriculturii au fost epurați în 1934, colectivele devenind astfel „curate”, din punct de vedere social și ideologic. Prin urmare, ultima fază a reorganizării agriculturii socialiste, conform viziunii lui Stalin, urma să se încheie prin „înăsprirea ofensivei asupra culacilor”.

După adoptarea *Statutului – model al artelului agricol* în 1935, conținutul căruia stipula expres că unica formă de asociere în domeniul agricol este artelul, statul a intrat în drepturi depline asupra tuturor mijloacelor de producție. În 1936, la 6 iulie, „718 gospodării agricole din RASSM întruneau 109 935 gospodării țărănești din totalul de 114,3 mii, sau 96,1%. Pe câmpurile socializate munceau mai mult de 200 de mii de colhoznici”[679].

O ultimă lovitură aplicată țărănimii de către statul sovietic a fost efectuată în 1937 în baza ordinului de „tristă amintire, nr. 00447, aprobat la 31 iulie de Biroul Politic al CC al PC(b) din toată Uniunea, *Cu privire la operațiunea de represare a foștilor culaci, a infractorilor și a altor elemente antisovietice”*[680]. Campania declanșată împotriva familiilor foștilor culaci între 1937 - 1938 a pous capăt tendinței țărănimii de a mai părăsi colhozurile. În consecință, „la sfârșitul anului 1937 colhozurile întruneau deja 96,6% din gospodăriile țărănești și 99,5% din suprafața arabilă. Existau 718 colhozuri și 11 sovhozuri[681].

Către anul 1940 întreg sectorul agricol al RASSM era colectivizat în proporție de 99,6%, iar gospodăriile țărănești alcătuiau 97,9%[682] din ponderea celor aflate în colhozuri. Astfel, campania colectivizării satului din stânga Nistrului a fost încheiată, agricultura intrând pe făgașul economiei planificate. Pe marginea transformării agriculturii din URSS, Henri Stahl arată că „țărănimea rusă nu a dorit o reformă agrară în sensul colhozurilor. Și acest ideal teoretic al colhozului, alcătuit în ceea ce privește detaliile lui, mai mult falansterian decât marxist, a fost impus, într-adevăr maselor țărănești. Iar Stalin ar părea ca un emul al lui Petru cel Mare, care în loc să se lupte cu boierii lui retrograzi, siliți a se bărbieri și îmbrăca europenște, s-ar lupta cu zecile de milioane de țărani, ca să-i tractorizeze și americanizeze”[683].

Conchidem că baza agriculturii socialiste din RASSM a fost pus artelul agricol. Acest tip de gospodărie reprezenta faza finală a procesului de colectivizare. Artelul devenea o entitate controlată direct de către statul sovietic, având trăsături diferite de celelalte forme de asociere, comuna și tovărășile agricole. Declanșarea procesului de colectivizare forțată în 1929 a condus la sporirea numărului artelurilor, pentru ca, ulterior, țăranii părăsindu-le, numărul lor să se micșoreze

[679] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 322.
[680] Gheorghe Negru, Mihai Tașcă. *Represiunile politice din RASSM în anii 1937 - 1938 („Operațiuninea culăcească” și „operațiunea română”.* În: „Destin românesc”, 2010, nr. 1, p. 41.
[681] Valentin Burlacu. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940)...,* p. 322.
[682] *Ibidem* , p. 322.
[683] Henri Stahl. *Comentarii la satul Dodești. I. Între colhoz și obștie.* În: „Timpul”, 1942, 27 iunie, p. 1 - 3.

către anul 1931. Foametea, taxele exagerate, teroartea regimului împotriva țăranilor i-au forțat să revină în colhoz. Anul 1934 a debutat cu epurarea totală a colectivelor de „elementele periculoase", pentru ca, în 1935, artelul să devină unica formă de asociere a țăranilor în domeniul agriculturii. Drept uirmare, țărănimea tradițională dispare ca element component al sistemului social și economic, se formează o nouă categorie, cea a muncitorilor agricoli la stat. Așadar, în locul „obiceiului pământului", „norma" de muncă a țăranului este fixată de conducerea artelului, supravegheată de „brigadieri", „prezidate" și „buhaltiri" și de „vătavi ai statului"[684], în strictă conformitate cu linia ideologică a partidului.

5.3. Statutul - model al artelului agricol

La 17 februarie 1935 a fost aprobat de către Consiliul Comisarilor Norodului al Uniunii RSS și de către Comitetul Central al PC(b)U din toată Uniunea *Statutul - model al artelului agricol.* Odată cu acesta, comunele agricole și tovărășiile pentru prelucrarea pământului în comun (TOZ-urile) au fost lichidate, statul sovietic optând pentru artelul agricol.

Constituit din 8 capitole de bază, *Statutul,* care reglementează modul de organizare și activitate a artelurilor agricole din Uniunea Sovietică, a trasat direcțiile prioritare ale sectorului agricol - centralizarea agriculturii sub controlul statului. În calitate de gospodării colective de stat (în cazul comunei agricole – aceasta se afla doar sub supravegherea statului, colectivul având libertatea să se destrame oricând), artelurile agricole au intrat în posesia veșnică a tuturor suprafețelor de pământ, acestea neputând fi cumpărate, vândute sau date în arendă[685]. În contextul etatizării pământului, pentru organizarea artelurilor au fost luate de la țărani „toate vitele de muncă, inventarul agricol, rezervele de sămânță, mijloacele de nutreț, clădirile gospodărești și toate întreprinderile de prelucrare a produselor agricole"[686]. Totuși, membrii artelului aveau dreptul să păstreze locuința individuală, vite și păsări, precum și un inventar agricol mic, necesar prelucrării pământului de lângă casă. Astfel, dacă în cazul comunei agricole, membrii acesteia trebuiau să locuiască într-un spațiu comun, compus din camere separate, și toate animalele de producție trebuiau să le pună la dispoziția colectivului, colhoznicii (membrii artelurilor) își aveau domiciliul personal, iar în funcție de specificul agricol al raionului, membrilor artelurilor li se permitea deținerea unui anumit număr de animale și păsări.

Un rol esențial în activitatea de producție a artelurilor agricole l-au jucat Stațiile de Mașini

[684] *Ibidem,* p. 1 - 3.
[685] *Statutul - model al artelului agricol...,* p. 5.
[686] *Ibidem,* p. 9.

și Tractoare care reprezentau atât centre de sprijin pe linie tehnologică, cât și puncte de propagandă și control politic al localităților. Stațiile de Mașini și Tractoare, au fost formate în vederea „sporirii colectivizării gospodăriilor țărănești individuale”[687], precum și centralizării echipamentelor și tehnicii agricole. În acest sens, la 5 iunie 1929 Consiliul Muncii și al Apărării al URSS emite decretul cu nr. 353 *Cu privire la organizarea Staţiilor de Maşini şi Tractoare.* În funcție de necesitate, mașinile agricole puteau deservi mai multe arteluri. După cum s-a menționat anterior, statul asigura cu tehnică și inventar comunele agricole, dar, din cauza slabei pregătiri a comunarzilor, precum și a indiferenței lor, în majoritatea cazurilor inventarul agricol ajungea într-o stare deplorabilă, nemaiputând fi utilizat.

Secția politică formată în interiorul SMT avea misiunea de a lupta „împotriva culacilor și agenților lor - trădătorii troțkiști - buharini care încercau să perturbe construcția socialistă și să împiedice victoria construcției colhoznice”[688]. Extinse, prerogativele secției politice erau:

1. „Curățarea și întărirea componenței personalului de conducere SMT;
2. Îmbunătățirea utilizării bazei tehnice a SMT;
3. Consolidarea economiei SMT, eliminarea managementului defectuos, furtului bunurilor de stat;
4. Îmbunătățirea managementului organizatoric, economic și agrotehnic al fermelor colective și al SMT;
5. Îndeplinirea la timp și completă a obligațiilor statului de către gospodăriile colective și SMT”[689]. Astfel, prin intermediul secțiilor politice, statul sovietic avea controlul deplin asupra mediului rural. Secțiilor politice de pe lângă SMT li se atribuie „succesul” realizării procesului de „colectivizare și creare a sistemului colhoznic”[690] din URSS.

La analiza *Statutului-model al artelului agricol* se constată că membri ai artelului puteau fi bărbații și femeile, care au împlinit vârsta de 16 ani. „Culacii” (chiaburii) nu puteau deveni membri ai colectivului, în schimb foștii „culaci”, deportați din RASSM în 1930, „care au arătat în locurile unde au fost trimiși prin munca lor cinstită și prin susținerea măsurilor puterii sovietice în vreme de trei ani că s-au îndreptat”[691], puteau face parte din artel. În momentul aderării la artel,

---

[687] *Постановление Совета Труда и Обороны. Об организации машинно - тракторных станций. 5 июня 1929 г. // Распубликовано в № 137 Известий ЦИК Союза ССР и ВЦИК от 18 июня 1929 г.*

[688] С. Хробостов, С. Канторович. *Машинно - тракторные станции - ведущая сила колхозного производства.* Минск: Государственное издательство БССР, 1952, стр. 7.

[689] *Материалы о работе политоделов МТС за 1933 г.* Москва, 1934, стр. 5.

[690] В. Наухацкий. *Политотделы МТС: некоторые проблемы историографии и методологии.* В: „Известия вузов. Северо - Кавказский регион. Общественные науки”. Ростовский Государственный Экономический Университет, 2011, но. 4, стр. 45.

[691] *Statutul - model al artelului agricol...,* p. 21.

noul membru trebuia să achite o cotizație în sumă de la 20 la 40 de ruble, în funcție de venitul gospodăriei sale. Membrii comunei achitau de la 5 la 100 de ruble[692]. În funcție de cantitatea și calitatea muncii efectuate, membrii artelului agricol erau remunerați în bani și în natură.

Studierea *Statutului - model al artelului agricol* a scos la iveală tendința autorităților de a elimina sectorul agricol individual, țăranului nefiindu-i oferită posibilitatea de a alege forma de organizare agricolă din care să facă parte. Dacă în cazul comunelor, țăranii aderau benevol și, odată părăsit colectivul, le erau restituite animalele și inventarul agricol ce le aparținea, în cazul artelului agricol, acestea erau luate pentru totdeauna. Dacă țăranii își manifestau reticența aderării la unitatea agricolă, ei intrau în vizorul autorităților și suportau consecințele represiunilor (marginalizare, arestare, deportare etc.). Astfel, artelul agricol a readus în societatea interbelică sovietică elementele caracteristice sistemului iobăgist din Rusia țaristă.

În plan statutar, artelul reprezenta o etapă mult mai evoluată de practicare a agriculturii centralizate, spre deosebire de comuna agricolă care constituia o verigă intermediară între gospodăria țărănească individuală și gospodăria colectivă de stat. Privit din perspectivă practică, artelul agricol constituit pe baza comunei a înregistrat rezultate negative în RASSM, deoarece ajustările statutare au plasat colhoznicii pe o treaptă inferioară. Vom prezenta în cele ce urmează activitatea artelurilor agricole din RASSM în perioada 1935-1940, formate pe baza comunelor agricole.

5.4. Situația artelurilor agricole constituite în baza comunelor (1935 - 1940)

Reorganizarea comunelor agricole în arteluri agricole nu a îmbunătățit situația lor. Cu toate că artelul agricol era administrat de stat, membrii artelului (foștii comunarzi) au păstrat aceeași atitudine indiferentă și față de noua entitate colectivă de muncă. Pe baza documentelor de arhivă am reușit să construim o imagine sugestivă a situației artelurilor din RASSM, înființate în baza comunelor agricole.

La 2 august 1935, în colhozul *Scânteia Comsomolistă*[693] (fostă comună) din satul Topala, raionul Ocna - Roșie, colhoznicii erau nemulțumiți de calcularea recoltei obținute și, ca urmare, au fost reținute în avans o parte din cereale, pentru a compensa o potențială cantitate lipsă[694]. La 27 noiembrie 1936, Comitetul regional moldovenesc al PC(b)U a dispus verificarea colhozului

[692] *Устав сельскохозяйственной коммуны...*, стр. 10.
[693] Nu deținem informații privind reorganizarea comunei agricole *Scânteia Comsomolistă* în artel agricol.
[694] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 3393, f. 76.

Maiak din raionul Ocna - Roșie, ca urmare a unei plângeri de la colhoznicul Dragan Alexei[695]. Un an mai târziu (1937), colhoznica Dubinovici a adresat o plângere Consiliului artelului deoarece nu a fost remunerată pentru 95 de zile lucrate. Motivul invocat de Consiliul colhozului avea la bază faptul că Dubinovici, după ce s-a căsătorit cu un tractorist, a plecat la locul de muncă al soțului (în alt colhoz). În consecință, a fost învinuită că a fugit („evadat") din colhoz și i s-a reținut din plată[696].

Din cauza situației dezastruoase în colhozul *Tkacenko* (fostă comună) din satul Dubău, raionul Ocna - Roșie, noul președinte (Vozian) solicita autorităților raionale trimiterea unei comisii care să-l ajute la preluarea treburilor. Dat fiind că fosta administrație a comis o serie de abuzuri, situația colhozului era una critică[697], așa că la 5 septembrie 1936 o comisie raională a verificat colhozul *Tkacenco* și activitatea acestuia din 1935. În urma controlului, s-a constatat că în colhoz erau 110 cai, dintre care numai 63 erau apți de muncă și se aflau la căruțași acasă într-o murdărie absolută. Mânjii (43 de capete) erau neîngrijiți. Din 53 de căruțe, 5 erau deteriorate, iar celelalte 48 (care se aflau acasă la căruțași) erau într-o stare nesatisfăcătoare. S-a constatat că unii colhoznici au demontat părți componente de la șoproanele pentru căruțe și și-au construit anexe pentru animale. Toate cele 33 de perechi de harnașament pentru cai se aflau acasă la căruțași, și nu în colectiv.

În colhoz erau 130 de porci, dar îngrijirea acestora nu era conform normelor zootehnice. La inițiativa fostului președinte de colhoz (Merjievscki), gojinețele fuseseră demontate, iar materialele din cherestea - risipite. Vitele cornute mari (198 de capete, dintre care 83 vaci de lapte și 24 - boi) erau murdare și în grajduri nu existau perii pentru curățarea lor. Încăperile pentru cai, porci și vaci necesitau reparații. Grajdurile pentru mânji au început să fie construite încă în 1932, dar nu au fost finisate nici în 1936. Construcțiile nu aveau acoperiș și pereții se măcinau.

Turma (cu 588 de ovine) nu era asigurată cu furaj pentru iernat, cu toate că resturile de cereale (paie, pleavă etc.) nu au fost strânse de pe câmp. A fost scos la iveală faptul că fânul a fost strâns doar pe jumătate din cele 49 de hectare restul a mucegăit. A fost planificată semănarea grâului de toamnă pe o suprafață de 440 hectare, dar numai 420 ha au fost însămânțate. În procesul semănării, s-au constatat grave încălcări de ordin agrotehnic.

Grâul de toamnă, grâul de primăvară, orzul, ovăzul, meiul, floarea-soarelui și porumbul au fost depozitate în podurile colhozului. Dar din cauza acoperișului spart, în timpul ploilor cerealele se umezeau. Conform documentelor existente în colhoz, comisia a stabilit că colectivul avea datornici atât persoane individuale, cât și instituții ale statului. Suma datoriei pe care trebuia s-o

[695] *Ibidem*, d. 3444, f. 25.
[696] *Ibidem*, d. 3983, f. 74.
[697] *Ibidem*, f. 28.

încaseze colhozul era de 88 678 ruble și 15 copeici. Totodată, cheltuielile colectivului pentru anul 1935 au ajuns la 23 109 ruble și 89 copeici. În afară de aceasta, o mare parte din proprietate era risipită și preluată de diferite organizații sau persoane. De exemplu, un generator nou, estimat la 6000 ruble, se afla în folosința unei persoane din raion, care lucra la Comitetul Împlinitor Central. Tot la această persoană se aflau 95 de kilograme de cabluri electrice aeriene, în sumă de 5 800 ruble. La școala din sat se aflau 2 mese de biliard, 2 covoare mari și două divanuri, luate de către directorul Baiden. În folosința colhoznicilor se aflau 4 mașini de cusut, iar 2 butoaie de stejar au fost tăiate, pentru a fi confecționate căzi pentru păstrarea vinului, date ulterior unor membri ai colhozului. Din 500 de saci pentru cereale rămăseseră doar 40. Tot inventarul agricol era plasat în câmp sub cerul liber, într-o stare tehnică necorespunzătoare. Comisia a stabilit că o astfel de atitudine față de inventarul colhozului era caracteristică exclusiv „dușmanului de clasă”[698].

S-a mai dovedit că recoltarea cerealelor s-a încheiat abia pe 31 august 1936, fiind comise risipe. Până la 13 septembrie, artelul nu începuse semănatul de toamnă a grâului[699]. În 1937, s-a constatat că colhozul nu dispunea de spații adecvate întreținerii animalelor. Gospodăria avea în bugetul său pierderi de 96 878 ruble. Comitetul executiv raional a închis stația electrică locală și a sechestrat generatorul, pentru care trebuia să achite suma de 6 500 ruble[700].

La 27 martie 1937, Comitetul regional moldovenesc al PC(b)U a primit o sesizare de la cetățeanul Goncearenco privind comportamentul degradant al directorului Stației de Mașini și Tractoare din satul Novo Comisarovka, raionul Dubăsari[701]. În ziarul „Moldova Socialistă” urma să fie publicat un articol în care se arătau următoarele: „Directorul SMT din Novo Comisarovka, tov. Nicolai Bezrodnîi, și contabilul-șef al SMT, tov. Ciornîi, sunt buni prieteni. Zi și noapte beau vin și se îmbată ca niște porci. Litrul pentru ei e prea mic. Ei cară vin cu polobocul din satul Doibani și într-o noapte nu rămâne nimic. A doua zi, morți beți, vin în cancelarie și *suduie*[702] și ocărăsc oamenii care vin după bani”[703] (*Anexa 23*).

Într-un raport statistic privind activitatea sectorului agricol în 1936 s-au constatat foarte multe carențe în lucrul organizației de partid, care, în perioada recoltării, nu a fost capabilă să

[698] *Ibidem,* d. 3444, f. 31 - 32. Conform punctului 18 al *Statutului - model al artelului agricol,* „orice furt al averii obștești colhoznice și a statului, purtarea vătămătoare față de averea și vitele artelului și mașinile SMT se socotește de artel ca o trădare a cauzei comune a colhozului și un ajutor dușmanilor norodului. Oamenii vinovați de o astfel de surpare criminală a temeliei orânduelii colhoznice se predau de către artel judecății pentru a fi pedepsiți cu deplina asprime a legilor statului muncitoresc - țărănesc”.
[699] *Ibidem,* f. 75.
[700] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 3980, f. 176.
[701] Stația de Mașini și Tractoare, din cadrul comunei agricole *Comsomolistul*.
[702] A înjura.
[703] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 3524, f. 69.

organizeze colhozurile și SMT[704]. Rezultă că proasta funcționare a colhozurilor se datora activității ineficiente a organizațiilor de partid.

În 1937, colhoznicii din colectivul *Maiak* se plângau că spațiul locativ în care erau cazați era alcătuit din două imobile cu două etaje, ceea ce cauza foarte multe incomodități, deoarece colhozul nu dispunea de anexe, iar animalele adesea erau ținute, inclusiv, la etajul doi al clădirilor[705].

În 1938, în colhozul *Maiak* a fost discutat planul activității organizației de partid pentru lunile februarie - martie. Subiectele abordate au fost: 1) studierea teoretică și practică a hotărârii *Plenarei din ianuarie a Comitetului Central cu privire la greșelile organizației de partid referitoare la expulzarea din partid a comuniștilor și atitudinea forma - birocratică față de contestațiile celor excluși*; 2) pregătirea campaniei semănatului de primăvară și dezvoltarea mai amplă a întrecerii socialiste, în vederea obținerii recoltelor înalte; 3) întărirea disciplinei în colhoz; 4) îndeplinirea și depășirea planurilor de producție[706]. În final, s-a decis înlăturarea lacunelor existente în colectiv, în conformitate cu hotărârile plenarei Comitetului Central.

Din cauza recoltei slabe, în anul 1938 colhozul *Maiak* a fost scutit de livrarea a 200 de centnere de cereale, ca să existe posibilitatea achitării câte minimum un kg de produse în natură pentru fiecare zi-muncă în colectiv[707].

În 1939, comisiile de inspectare a colhozurilor din RASSM au constatat că unele colective au admis încălcarea *Statutului - model al artelului agricol*. Au fost depistați colhoznici care, pentru a-și prelucra suprafața de pământ de lângă casă ori pentru a transporta fructe și legume la piață, și-au cumpărat cai. Astfel, Kraveț Marc din colhozul din satul Noua Adrivashevka, raionul Tiraspol, deținea un cal[708]. Or, *Statutul - model al artelului agricol* stipula expres: „Dacă e nevoie, cârmuirea artelului dă cu plată din vitele de muncă socializate câțiva cai pentru trebuințele personale ale membrilor artelului”[709]. Prin urmare, cu toate că țăranii erau membri ai artelurilor, persista tendința deținerii unor mijloace de producție personale, care să fie utilizate în scopuri individuale.

În cadrul Expoziției Agricole pan - unionale (1 august 1939 - 1 iulie 1941) de la Moscova, colhozurile din RASSM au avut misiunea de a participa cu realizările proprii. Colectivele trebuiau să delege la Moscova persoane care s-au remarcat în munca socialistă și aveau rezultate remarcabile în calitate de novatori[710]. Artelurile agricole care au deținut anterior statutul de

[704] *Ibidem*, d. 3924, f. 17.
[705] *Ibidem*, d. 4209, f. 17.
[706] *Ibidem*, d. 3936, f. 35.
[707] *Ibidem*,d. 3975, f. 67.
[708] *Ibidem*, d. 4578, f. 59.
[709] *Statutul - model al artelului agricol...*, p. 9.
[710] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 4584, f. 138.

comune urmau să contribuie cu exponate specifice domeniului lor de activitate. Astfel, colhozul din satul Samarka Nouă trebuia să furnizeze o anumită cantitate de semințe de floarea-soarelui, iar colhozului *Maiak* i se solicitau 3 steble de floarea-soarelui și semințe în stare bună[711]. Artelurile care au reprezentat RASSM la Expoziția Agricolă au fost: colhozul *Frunze* din satul Zăzuleni din raionul Rîbnița; colhozul *Partizanul Roș* din raionul Rîbnița; colhozul *Moldova Roș* din raionul Valea Hoțului și colhozul *Ilici* din raionul Kotovsk[712]. Expoziția Agricolă pan - unională, la care au participat „15 059 de colhozuri, 11 004 ferme colhoznice, 268 de SMT, 795 de sovhozuri fiind prezentată activitatea a 155 821 de fruntași ai muncii socialiste (stahanoviști)”[713], a fost inaugurată la 1 august 1939.

În 1940, li s-a oferit posibilitatea de a participa în cadrul Expoziției Agricole, la secțiunea „Creșterea animalelor”, fermelor colective din RASSM, care aveau ca arie principală creșterea bovinelor, ovinelor și porcinelor. Puteau participa numai fermele care au atins indicatori de productivitate nu mai mici decât cei stabiliți de Comitetul Principal al Expoziției Agricole a Uniunii RSS[714].

Cursul autorităților de a lichida comunele agricole (care erau, practic, ineficiente) și de a le transforma în arteluri, în scopul de a spori producția, nu s-au soldat cu realizări pozitive. Pe bună dreptate, „sectorul colectiv era valorificat ineficient, din cauza lipsei stimulentelor materiale, a retribuirii mizere, a birocratizării excesive a conducerii colhozurilor și a bazei tehnico-materiale insuficiente”[715]. Cu toate acestea, autoritățile au urmărit să scoată în evidență „rezultatele” remarcabile ale sectorului agricol odată cu finalizarea procesului de colectivizare forțată. Anume o astfel de „etalare” a succeselor politicii socialiste a fost prezentată în cadrul Expoziției Agricole pan - unionale.

Reorganizarea comunelor agricole în arteluri nu a asigurat succesul scontat. Forțarea țăranilor să intre în colhozuri a avut consecințe nefaste, manifestate ulterior prin indiferența față de avutul obștesc, prin risipirea bunurilor colectivului etc.

---

[711] *Ibidem*, f. 166.
[712] *Ibidem*, f. 184.
[713] С. Зыбин. *БССР на Всесоюзной Сельскохозяйственной Выставке 1939 г. В Москве.* В: „Веснік імя А. А. Куляшова”, 2009, но. 2 - 3 (33), стр. 29.
[714] ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 4675, f. 54.
[715] Valentin Burlacu, Gheorghe Cojocaru. *RASSM: formare și evoluție.* În: „Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări” (editor Liliana Corobca). Iași: Editura Polirom, 2019, p. 121.

5.5. Concluzii la capitolul 5

Odată cu adoptarea la 17 februarie 1935 a *Statutului - model al artelului agricol,* comunele au fost desființate, fiind reorganizate în arteluri. Trecerea gospodăriilor colective de la cea mai simplă formă de organizare la una mai evoluată (artelul) a fost determinată de doi factori primordiali: de decăderea organizatorică și morală a comunelor agricole și de scopurile politico-ideologice și social – economice ale etapei traversate de regimul din URSS. Statul sovietic a căutat să devină unicul administrator al sectorului agricol, lichidând caracterul „democrat" al aderării sau părăsirii colectivelor agricole. Astfel, după 1935, forma de asociere benevolă a țăranilor în colectivele agricole va fi lichidată. În procesul etatizării mijloacelor de producție și a pământului, stabilirea unor cote exagerate de impozitare a gospodăriilor individuale și politica represivă a colectivizării în masă au condus la dispariția comunei agricole.

Dizolvarea comunelor și organizarea gospodăriilor colective în arteluri agricole a fost considerată ca fiind forma „evoluată" a orânduirii colhoznice.

Artelul agricol în RASSM a constituit un factor decisiv în contextul politicii de colectivizare a sectorului rural. Spre deosebire de comuna agricolă, țăranii, odată primind calitatea de membru al artelului, nu mai aveau dreptul să-și retragă bunurile materiale, acestea rămânând în proprietatea statului pentru totdeauna. În cazul comunelor, „averea" statului era amenințată de instabilitate, țăranii luându-și cu ei animalele și inventarul agricol în momentul părăsirii colectivului. Pe măsura intensificării colectivizării forțate, autoritățile vor crea arteluri în detrimentul comunelor. Înepând cu 1935, artelul rămâne unica entitate economică controlată de către stat. Celelalte formațiuni agricole sunt desființate (tovărășiile și comunele).

În perioada anilor 1935 - 1940, activitatea artelurilor agricole din RASSM a fost reglementată exclusiv de autoritatea statului sovietic. Administrația artelurilor, precum și colhoznicii, purtau răspundere materială, financiară sau penală pentru abaterile de care se făceau vinovați. Se atestă existența artelurilor (care au avut anterior statut de comună) în care situația economică și socială rămânea nesatisfăcătoare. Acest fapt se datora țăranilor care manifestau o formă de protest tacită la adresa statului, arătându-și indiferența față de bunul mers al gospodăriei colective, ca răspuns la forțarea lor de a intra în colhozuri.

Experimentul de a forma arteluri agricole pe baza comunelor nu s-a încununat cu succes. Indiferența colhoznicilor față de avutul colectiv a predominat și în interiorul artelurilor.

Conchidem că procesul de colectivizare a sectorului agriculturii din RASSM, care a cunoscut experimentul comunelor și artelurilor agricole în perioada anilor 1924 - 1940, a fost extrem de complicat și costisitor, rezultatele economice urmărite prevalând asupra celor sociale.

Către 1940 colectivizarea s-a încheiat cu lichidarea țărănimii individuale ca o comunitate tradițională aparte și deposedarea acesteia de pământ și de bunurile proprii. În consecință, prin trecerea la colhozuri a fost instituit un sistem de muncă „forțată” la stat.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În procesul elaborării prezentei teze de doctorat a fost studiat cadrul teoretic istoric și aplicativ al problemei. A fost stabilit gradul de cercetare a temei. În conținutul lucrării am reușit să confirmăm ipoteza că satul molovenesc din stânga Nistrului a fost transformat în decursul anilor 1924 – 1940 într-o colectivitate de stat, procesul de reorganizare pornind de la comunitatea tradițională țărănească, trecând la comuna agricolă și finalizând cu artelul agricol. Modul de transformare a mediului rural, clădit pe criterii individuale de organizare social-economică, într-o entitate colectivă a fost implementat după tiparele prestabilite bolșevice: prin propagandă, criterii de clasă, presiune, persecuții și teroare.

În baza rezultatelor obținute am formulat următoarele concluzii:

1. Istoriografia sovietică a denaturat faptele istorice și a inventat o cu totul altă menire a comunelor agricole, prezentându-le într-un mod tendențios drept o bază solidă pentru arteluri. Majoritatea autorilor sovietici au scos din context unele aspecte privitoare la funcționarea comunelor, urmărind să demonstreze cu orice preț că, în perioada anilor 1924 - 1940, RASSM a cunoscut o vertiginoasă evoluție social - economică. Elaborările științifice din Republica Moldova consacrate problemei de studiu au tins să reflecte echidistant esența comunelor agricole din RASSM. Cu toate acestea, publicațiile sunt sporadice și infime, iar datele prezentate nu pot crea o imagine generală de ansamblu a unor astfel de gospodării colective. Studierea istoriografiei occidentale a scos în evidență faptul că tematica unor astfel de entități agricole reprezintă o preocupare constantă a cercetătorilor axați pe problematica economică, socială și ideologică a comunelor care au funcționat în Imperiul Rus, cât și a celor care au luat naștere după 1917.

2. În esență, regimul bolșevic a preluat ideea Comunei din Paris, deviind de la elementul unei „comune sociale” utopice și formând comune agricole în stânga Nistrului, menirea cărora era să servească ideologia dictaturii proletariatului. Prin urmare, ideea organizării comunelor agricole nu reprezintă o găselniță a regimului bolșevic.

3. Îndepărtând tot mai mult țărănimea de gospodăria individuală, autoritățile sovietice au distrus esența satului, a comunității rurale tradiționale. Comunele agricole, reprezentând centre ideologice de propagandă, trebuiau să atragă țăranii, împreună cu toate bunurile lor mobile și imobile, inclusiv, pe cei de pe malul drept al Nistrului, într-un sistem colectiv de conviețuire, activitate și remunerare. Cu toate acestea, situația nesatisfăcătoare a activității comunelor au determinat țăranii din satele RASSM să revină în anii 1930 la modul de viață tradițional, părăsind constant colectivele agricole.

4. Comunele au reprezentat un factor de propagare a noului sistem social, având un rol crucial în procesul subminării vechiului regim în mediul rural prin oferirea unor condiții imediate și egale pentru toți (fapt care în perioada Imperiului Rus nu era posibil). Comunele agricole au fost organizate ca un model de urmat atât în plan politic, social, cât și în plan economic. Altfel spus, comunele au constituit un atac al revoluției bolșevice în sfera rurală, în etapa sa inițială „romantică". Astfel de colective agricole s-au dovedit a fi un experiment utopic, promovat până în momentul aprobării în 1935 a *Statutului - model al artelului agricol*.

5. Deși, după modul lor de organizare și de activitate, comunele agricole, fiind dotate cu echipament tehnic, specialiști agronomi și având o bază științifică, urmau să demonstreze că puteau asigura o productivitate înaltă a sectorului agricol și un suport material pentru toți membrii comunității colective, în fapt, au stârnit aversiunea țăranilor din varii motive. Decăderea morală a comunarzilor, risipirea avutului colectiv de către membrii comunei, atitudinea iresponsabilă și indiferentă față de inventarul viu, comportamentul disprețuitor manifestat de conducerea comunelor față de membrii simpli, dezinteresul țăranilor săraci în raport cu principiile colectivelor, fenomenul oportunismului în rândul celor care deveneau membri temporari, gradul scăzut de cultură - toate acestea au condus la degradarea constantă, atât morală, cât și social - economică a comunelor.

6. Tentativa autorităților bolșevice de a omogeniza din punct de vedere etno-social comunele agricole s-a soldat cu eșec. O minoritate etnică în RASSM, românii moldoveni s-au aflat în inferioritate și în procesul decizional din interiorul comunelor. Din cele 28 de comune existente pe teritoriul RASSM în perioada 1924 - 1930, după cum am constatat în baza documentelor cercetate, în 6 (*Comuna din Paris, Der Stern, Progres, Tatarbunar, Maiak, De la întuneric la lumină*) predominau ucrainenii, rușii, evreii și germanii. La fel, în restul comunelor agricole etnicii români nu constituiau o majoritate în comparație cu etnia ucraineană, o disproporție care s-a accentuat către anii 1930. Cu toate că în 1925, colectivul *De la întuneric la lumină* din satul Lipețkoe era constituit dintr-o majoritate reprezentată de moldoveni, un an mai târziu, locul acestora a fost luat de ucraineni. Totodată, populația română nu manifesta un interes vădit pentru a se înscrie în comună. Din momentul în care colectivele agricole întruneau sub același acoperiș reprezentanți ai diverselor etnii, aici se declanșau conflicte care, uneori, ajungeau până la încăierări fizice. Asemenea scene erau detestate și ridiculizate de țăranii individuali, văzând în acestea dovezi reale ale relațiilor sociale negative, care predominau în interiorul colectivelor.

7. Dislocarea temeliilor satului tradițional din stânga Nistrului a cunoscut mai multe etape. Compromiterea comunelor agricole a avut ca efect renunțarea la asocierea benevolă a țăranilor în colhozuri. Prin urmare, nu întâmplător după anexarea Basarabiei, comunele agricole au fost

excluse din procesul de lichidare a satului tradițional basarabean, fiind aplicată tactica verificată a formării colhozurilor.

8. Funcționarea comunelor agricole s-a înscris și într-un proces de modernizare rurală, bazat pe: practicarea agriculturii demonstrative, colectivizarea muncii și vieții satului, promovarea activităților de ordin cultural, constituirea centrelor administrative pentru Stațiile de Mașini și Cai, desfășurarea în masă a învățământului comunist, promovarea propagandei în domeniul militar, al muncii și al educației antireligioase, lichidarea analfabetismului în rândul femeilor, organizarea cursurilor de instruire agricolă în mediul țăranilor, constituirea centrelor de colectare a cerealelor pentru a suplini fondul de semințe etc. La o anumită etapă, comunele agricole urmau să asigure tranziția spre artel, acesta reprezentând forma cea mai evoluată, din punctul de vedere al organizării sectorului agricol socialist.

9. Existența mănăstirii *Rai* din satul Lipețkoe (raionul Ananiev) a constituit, în sine, o subsocietate rurală în perioada anilor 1909 - 1924. Demarând amplul proces de înființare a comunelor agricole, regimul bolșevic a încercat să creeze, pe baza fostei mănăstiri, un model mai avansat (decât cel sectar) de organizare și îmbinare a elementului social cu cel agrar. Studiul de caz asupra comunei agricole *De la întuneric la lumină* prezintă istoricul comunei (1924 – cca. 1932) și fazele ei de evoluție. Dacă inițial, această gospodărie colectivă reprezenta un element de noutate pentru țăranii moldoveni din Lipețkoe și cei din satele învecinate (s-au alocat sume importante de bani pentru înzestrarea tehnică a colectivului), ulterior, după primul an de activitate, comuna agricolă a intrat în faza declinului constant, menținut până la data declanșării colectivizării forțate. Țăranii moldoveni au părăsit în mare parte comuna, aceasta fiind administrată de comunarzii ucraineni. Istoria acestui colectiv demonstrează clar eșecul comunelor agricole.

10. Formarea comunei agricole *De la întuneric la lumină* în cel mai populat raion din RASSM cu etnici români a reflectat tentativa sovietelor de a populariza modul de viață colectiv în rândul acestora pentru ca, ulterior, țăranii din stânga Nistrului să servească drept „mesageri” ai colectivizării atât pe întregul teritoriu al Republicii, cât și pentru țăranii din partea dreaptă a Nistrului în momentul „reunirii” celor două maluri. În realitate, ucrainenii au ocupat funcțiile cele mai importante în procesul administrării comunei, aceasta înregistrând o decădere sistematică, începând cu 1926.

11. Activitatea arteluri agricole formate pe baza comunelor (după 1935) s-a înscris în procesul etatatizării și colectivizării totale a satului din stânga Nistrului. Ceea ce se credea a fi o soluție (existența exclusiv a colhozurilor) în domeniul sectorului agrar colectiv, în plan economic, s-a dovedit a fi un dezastru, în plan social. Artelurile agricole rezultate din dizolvarea tuturor

comunelor au fost un element al politicii represive de colectivizare, dar care n-au schimbat în bine viața oamenilor, servind scopurilor de concentrare a bunurilor în mâinile statului totalitar.

12. Crearea arteluriilor și „legarea" țăranilor de entitatea agricolă de stat a constituit o remodelare a experienței „legării țăranului de moșia stăpânului" - fenomen popular în perioada imperială rusă. Edificarea unui nou mod de viață bazat pe principii sociale, diferite de cele care au existat în Imperiul Rus, a urmărit menținerea dependenței țărănimii față de stăpânul pământului – statul socialist.

13. Transformarea satului din stânga Nistrului în comună agricolă a reprezentat un experiment eșuat de remontare a vieții social - economice, implementat în perioada anilor 1924 – mijlocul anilor 1940.

Prezenta cercetare a abordat dintr-o perspectivă complexă și multilaterală experimentul comunelor agricole din RASSM. Studierea acestei teme a reliefat un fenomen caracteristic istoriei sovietice - transformarea forțată a proprietății individuale țărănești în proprietate colectivă de stat. În acest sens, am reușit să demonstrăm modul în care regimul bolșevic a reorganizat comunitatea țărănească tradițională din stânga Nistrului, utilizând diverse instrumente de ordin propagandistic, ideologic, social, economic, politic și represiv în vederea construirii unei noi societăți.

Recomandări:

- Propunem ca rezultatele obținute în cadrul prezentei cercetări să fie utilizate la elaborarea studiilor tematice, care vor aborda fenomenul larg al comunității rurale din stânga Nistrului în perioada 1924 - 1940.
- Recomandăm extinderea cercetărilor, în vederea elaborării unor noi studii de caz, care să ilustreze activitatea altor comune agricole (excepție, în acest caz, fiind comuna *De la întuneric la lumină*), în scopul de a aprofunda investigarea comunelor agricole din RASSM.
- În privința cercetării satului moldovenesc din stânga Nistrului, este necesară efectuarea unor noi studii pentru a contura o imagine actualizată și de ansamblu a comunității rurale și de a efectua analize comparative cu evoluția satelor de pe malul drept al Nistrului.
- Documentele identificate de noi în fondurile arhivistice (și nu numai) cu referire la formarea și evoluția comunelor agricole din RASSM să fie utilizate pentru editarea unei culegeri de documente și materiale, studierii fenomenului comunelor agricole din stânga Nistrului.
- Formularea unor teme de cercetare adresate studenților și masteranzilor, ce se vor axa pe studierea fenomenului comunelor agricole din RASSM în perioada anilor 1924 - 1940.

Fenomenul comunelor agricole, care a luat naștere în spațiul Rusiei sovietice după Primul Război Mondial, a marcat, începând cu 1924, și spațiul rural din stânga Nistrului. S-a mizat nu numai pe rolul decisiv pe care-l vor juca comunele agricole, atât sub aspect social – economic, cât și propagandistic, la transformarea comunităților rurale tradiționale în noi modele de dezvoltare, dar și la utilizarea lor în vederea „readucerii" Basarabiei în sfera de influență a sovietelor.

În cele din urmă, comuna agricolă nu a dat rezultatele preconizate, încât în 1935 acest experiment este încheiat, regimul bolșevic recurgând în următorii cinci ani la colectivizarea forțată, legându-i pe țărani de glia statului.

BIBLIOGRAFIE

DOCUMENTE INEDITE

I. Arhive și muzee:

1. ANA DAOSP, Fondul 3 - Fondul Comitetului Raional Rîbnița al PCM și al organizațiilor lui primare de partid.
2. ANA DAOSP, Fondul 20 - Fondul Comitetului Raional Camenca al PCM și al organizațiilor lui primare de partid.
3. ANA DAOSP, Fondul 49 - Fondul Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei.
4. ANA DAOSP, Fondul 52 - Fondul Comisiei regionale Moldovenești de control din RASSM.
5. ANA DAOSP, Fondul 60 - Fondul Comitetului Raional Slobozia al PCM și al organizaţiilor lui primare de partid.
6. ANA DAOSP, Fondul 154 - Fondul Sectorului politic al SMT pe lângă Comisariatul Norodnic vizând problemele agricole ”Narcomzem” al RASSM.
7. AȘC AȘM, Fondul 1 - Fondul Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei.
8. Muzeul de Istorie locală din raionul Rîbnița.
9. Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino, raionul Rîbința.
10. Muzeul Bastionul „Sf. Vladimir”, orașul Tiraspol.

II. Documente publicate:

În limba română:

11. COJOCARU, Gheorghe. *Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente*. Chișinău: Editura Civitas, 2009, 500 p. ISBN: 978-9975-80-293-2.
12. COJOCARU, Gheorghe. *Noi documente revelatoare despre formarea RASSM*. În: „Destin Românesc”, nr. 3 (61), 2009, pp. 132 - 142. ISSN 1857-1964.
13. COJOCARU, Ion., ORNEA, Zigu. *Falansterul de la Scăieni*. București: Editura Politică, 1966, 535 p.
14. *Memoriul românilor transnistreni înaintat Ligii Națiunilor*. În: „Cugetul. Revistă social-politică și metodico-științifică”, Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, pp. 50 - 52, ISSN 0868-7730.
15. MORARU, Anton. *Destinul unui document.* În: „Cugetul. Revistă social - politică și metodico - științifică”, Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, p. 53 - 58. ISSN 0868-7730.

În limba rusă:

17. АФТЕНЮК, С., СТРАТИЕВСКИЙ, К., ТЕРЕХИНА, И. *Социалистическое переустройство сельского хозяйства Молдавской АССР (1920 - 1937). Документы и материалы*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, 480 стр.

18. СТРАТИЕВСКИЙ, К. *Социалистическая реконструкция и развитие промышленности и сельского хозяйства МАССР (1926 - 1937 г.г.)*. Кишинев: Штиинца, 1974, 259 стр.

III. Izvoare istorice

a) Presa timpului și expoziții fotografice:

19. *Drumul Socialist,* Rîbnița, 1931.

20. *Glasul Nistrului,* Odesa, 1943.

21. *Literatura şi arta,* Chișinău, 1993.

22. *Moldova socialistă,* Chișinău, 1974.

23. *Plugarul Roş*, Balta, (1924 - 1930).

24. *Transnistria,*Tiraspol, (1941 - 1942).

25. *Известия ЦИК СССР и ВЦИК,* Москва, 1929.

26. *Крестьянская газета,* Москва, 1922.

27. *Ленинская Знамя,* Рыбница, 1974.

28. *Jubileu. 50 de ani de la crearea RSSM.* Album foto. Biblioteca Națională a Republicii Moldova, secția *Arte grafice și hărți,* cota 26/e1, f. 5.

b) Documente normative și dări de seamă:

29. *Cuvântarea lui E. P. Voronovici, în ședința Sfatului Naționalităților. Izvestia 26/I. 1936.* Tradusă și reprodusă în revista „Transnistria”, Cluj, 1936, nr. 1, p. 63.

30. *Statutul - model al artelului agricol.* Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1935, 56 p.

31. *10 ani ai RASSM. Sesia jubiliară a CEC RASSM.* Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1934, 115 p.

32. *Даря де самэ а Конгресулуй ынтый ал Сфатурилор дин Р. С. С. А. Молдовенеаскэ де Депутаць, Мунчиторь, Цэрань ши Осташь Рошь (19 - 25 априлие 1925).* Балта: Едиция К. Ы. Ч. ал Р. А. С. С. М., 1925, 79 п.

33. *Материали кытри даря ди самы а кырмий пи аний 1927 шы 1928. С`езду а IV-ля а сфатуридор.* Балта: Едицыя КЫЦ - улуй шы КНС РАССМ, 1929, 222 п.

34. *Материалы о работе политотделов МТС за 1933 г.* Москва, 1934, 212 стр.

35. *Сельская Коммуна*, Томск: Государственное издательство, 1920, 16 стр.

36. *Цвылевская коммуна.* Тихвин: Издательство Дело, 1918, 12 стр.

37. *Устав сельскохозяйственной коммуны,* 8-е издание, Москва: Книгосоюз, 1930, 31 стр.

c) Articole de propagandă

38. *Два мира, две системы, два итога (фото - страница)*. В: „Красная Бессарабия", Москва, 1935, № 7 - 8, стр. 24 - 25.

39. БЛИТМАН, А. *Работать как „Маяк".* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1932, № 7, стр. 26.

40. ДЕМИДОВ, М. *Коммуна еврейской бедноты*. В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, № 2, стр. 22.

41. ДЕМИДОВ, М. *„Парижская коммуна" Бирзульских батраков.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, № 7, стр. 19 - 20.

42. ДЯТЛЕНКО, И. *Колхоз „Лучаферул рош" идет к новым успехам.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1937, № 7, стр. 18.

43. *Коммунары - котовцы. Бессарабская сельскохозяйстевнная коммуна имен Г. Н. Котовского.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1928, № 4, стр. 29 - 35.

44. КОРЦИНСКИЙ, Н. *Село Липецкое и его культура.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, № 3, стр. 18 - 20.

45. КОТОВСКАЯ, О. *Воспоминания о Котоском.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1938, № 3, стр. 27 - 30.

46. КУНГУРЦЕВ, А. *Пример коммунаров - котовцев*. В: „Красная Бессарабия", Москва, 1934, № 10, стр. 23 - 25.

47. КУНГУРЦЕВ, А. *Бессарабская коммуна.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1935, № 4, стр. 28 - 29.

48. *Наши с.-х. коммуны и коллективы.* В: „Красная Бессарабия", Москва, 1926, № 1, стр. 80.

49. *Помощь армейца деревне.* В: „Крестьянская газета", Москва, 1922, № 30, стр. 2.

50. РАБІЧЕВ, Ф. *Сільгосп коммуна Котовців* (articol în ziar) ANA DAOSP, F. nr. 49, inv. 1, d. 2000, f. 30.

51. *Что такое Советское хозяйство и сельскохозяйственные коммуны, 8 июля 1920 г.* (листовка). Могилев: Армия Политическтй отдел, 1920, 1 стр.

IV. Instrumente de lucru

52. *Ghidul arhivelor din Republica Moldova* / alcăt. Mihai Taşcă, Alexandru Postică, Valentina Basiul [et al.]. Chişinău: Editura Pontos, 2011, 203 p. ISBN: 978-9975-51-282-4.

53. ȚAPOC, Vasile, CAPCELEA, Valeriu. *Cercetarea științifică. Material pentru facultățile socioumanistice.* Chișinău: Editura Arc, 2008, 312 p. ISBN 978-9975-61-494-8.

54. ISAC, Vasile (coord.). *Îndrumătorul Fondurilor Direcției Arhiva Organizațiilor Social - Politice.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2008, 398 p. ISBN: 978-9975-78-339-2.

55. *Дикционар енчклопедик молдовенеск,* Кишинэу, Редакция принчипалэ а Енчиклопедией Советиче Молдовенешть, 1989, 720 п.

56. *Большая Советская Энциклопедия.* т. 39, Москва: Государственный Институт „Советская Энциклопедия", 1938, 752 стр.

57. ВАРТИЧАН, И. (глав. ред.). *Молдавская Советская Социалистическая Республика*. Кишинев: Главная Редакция Молдавской Советской Энциклопедии, 1979, 492 стр.

58. *Малая Советская Энциклопедия,* том. 4. Москва: Советская Енциклопедия, 1929, 956 стр.

59. *Малая Советская Энциклопедия,* т. 5. Москва: Издательство Советская Энциклопедия, 1930, 958 стр.

V. Monografii și studii

În limba română:

60. ANDRUȘCEAC, V., BÎRNEA, P., BOICO, P. [et. al.]. *Istoria Republicii Moldova: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre,* ed. a III-a, revăzută și completată. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 464 p. ISBN: 978-9975-53-472-7.

61. BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre. *Istoria secolului XX. Sfârşitul „lumii europene" (1900 - 1945).* Vol. I. București: Editura All, 1998, 492 p. ISBN: 973-571-063-3.

62. BENU, Victor., MORARU, Anton. *Istoria sindicatului „Sănătatea"*. Chișinău: Editura „Crio", 2008, 328 p. ISBN: 978-9975-9507-8-7.

63. BOILA, Matei. *Socialism sau libertate economică?* București: Editura Albatros, 1991, 191 p.

64. BOLDUR, Alexandru. *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*. Iași: Tipografia „Liga Culturală", 1943, 81 p.

65. BOLDUR, Alexandru. *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei* (cu grafie chirilică). Chișinău, 1991, 48 p.

66. BOLDUR, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992, 544 p. ISBN: 5-85886-027-3.

67. BULANCEA, Denis., BULBA, Veronica (SPÎNU)., CRUDU, Lilia [et al.]: coord. Marius Tărîță. *Instituțiile şi nomenclatura sovietică şi de partid din RASSM şi RSSM (1924 - 1956).* Chișinău: Editura Cartdidact, 2017, 400 p. ISBN: 978-9975-58-123-3.

68. BURLACU, Valentin. *Curs universitar la istoria contemporană a românilor. Partea I. Volumul 2: Basarabia și RASSM (1918/1924 - 1940).* Chișinău: Învățătorul Modern, 2016, 360 p. ISBN: 978-9975-3005-5-1.

69. BURLACU, Valentin. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940).* Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021, 462 p. ISBN: 978-9975-87-792-3.

70. BRĂTIANU, Gheorghe. *Basarabia. Drepturi naționale și istorice.* București: Meteor Press, 2024, 254 p. ISBN: 978-973-728-892-9.

71. CAȘU, Igor. *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924 - 1956,* Ed. a 2-a. Chișinău: Editura Cartier, 2015, 388 p. ISBN: 978-9975-79-970-6.

72. CHIRTOAGĂ, Ion., JARCUȚCHI, Ion., NEGRU, Elena. *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent.* Chișinău: Bons Offices, 2007, 520 p. ISBN: 978-9975-80-101-0.

73. DONOS, Alexandru. *Scriitori martiri.* Chișinău: Museum, 2000, 119 p. ISBN: 9975-905-58-7.

74. ENCIU, Nicolae. *Scrierea și rescrierea istoriei: Tendințe recente în istoriografia rusă de reinterpretare a participării Rusiei țariste la Primul Război Mondial. De la Lenin la Putin.* Chișinău: Editura Arc, 2016, 224 p. ISBN: 978-9975-137-03-4.

75. GALUȘCENCO, Oleg. *Populația R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* Chișinău: Tipografia Academiei de Științe, 2001, 48 p. ISBN: 9975-62-059-0.

76. GUZUN, Vadim. *Marea foamete sovietică, 1926 - 1936*. Baia Mare: Editura Universității de Nord, 2011, 38 p. ISBN: 978-606-536-120-1.

77. HLEVNIUK, Oleg. *Stalin. O nouă biografie a unui dictator.* București: Editura Litera, 2019. 736 p. ISBN: 978-606-33-3712-3.

78. HOBSBAWM, Eric. *O istorie a secolului XX. Era extremelor*. Chișinău: Editura Cartier, 1999, 624 p. ISBN: 9975-949-75-4.

79. HOSKING, Geoffrey. *Rusia: Popor și imperiu, 1552 - 1917*. Iași: Polirom, 2001, 407 p. ISBN: 973-683-651-7.

80. ICSARI, Spiridon. *Rîbnița: Călăuză.* Chișinău: Editura Timpul, 1975, 32 p.

81. *Istoria Românilor,* ediția a 2-a, revăzută și adăugită. Volumul III. București: Editura enciclopedică, 2010, 770 p. ISBN: 978-973-45-0611-8.

82. *Istoria RSS Moldovenești,* vol. *II,* (cu grafie chirilică), coord. S. Trapeznikov. Chișinău: Editura Pedagogică de Stat a RSS Moldovenești „Școala Sovietică", 1955, 472 p.

83. *Istoria RSS Moldovenești* (cu grafie chirilică), coord. S. Trapeznikov. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1970, 875 p.

84. *Istoria RSS Moldovenești: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre* (cu grafie chirilică), coord. V. Țaranov, Chișinău: Știința, 1984, 592 p.

85. KING, Charles. *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*. Chișinău: Editura Arc, 2002, 274 p. ISBN: 9975-61-213-X.

86. MEMEI, Alexei. *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M. (1924 - 1940) și R.S.S.M. (1944 - 1947). Mărturii documentare.* Chișinău: Editura Serebia, 2012, 784 p. ISBN: 978-9975-4233-6-6.

87. *Moldovenii sub teroarea bolșevică: Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova.* Chișinău: Serebia, 2010, 144 p. ISBN: 978-9975-4129-7-1.

88. MORARU, Anton. *Istoria românilor: Basarabia și Transnistria (1812-1993).* Chișinău, 1995, 558 p. ISBN: 5-86892-024-4.

89. MURARU, Elena. *Activitatea social-economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940):* Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997, 26 p. C.Z.U.: 947, 89 ”19”.

90. MURARU, Elena. *Activitatea social-economică, politică și culturală a femeilor din R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* Teză de doctor în științe istorice. Chișinău, 1997, 148 p. C.Z.U.: 947, 89 ”19”.

91. MUSTEAȚĂ, V. *Artiom Lazarev. Biobibliografie.* Chișinău: 1996, 40 p.

92. NAZARIA, Sergiu (coord.). *Istoria Moldovei,* vol. III. Chișinău: Asociația istoricilor și politologilor „Pro-Moldova”, 2016, 694 p. ISBN: 978-9975-53-675-2.

93. NEGRU, Elena. *Politica etnoculturală în R. A. S. S. Moldovenească (1924 - 1940).* Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, 200 p. ISBN: 9975-69-395-4.

94. NISTOR, Ion. *Românii Transnistreni.* În: Codrii Cosminului. Buletinul „Institutului de Istorie și Limbă”, Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1925, p. 461 - 565.

95. NISTOR, Ion. *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria.* În: „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice”, București, 1942, seria III, tom. XXV, pp. 381 - 432.

96. PĂDUREAC, Lidia. *Relațiile româno-sovietice (1917 - 1934).* Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, 216 p. ISBN: 9975-69-318-7.

97. PÎRLEA, Gheorghe. *Teroarea comunistă în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească.* În: (coord. Radion Cucereanu). „Martiriul transnistrean sub jugul totalitar rusesc”. Chișinău: Tipogr. Balacron, 2014, p. 22 - 24. ISBN: 978-9975-100-97-7.

98. POPA, Ioan., POPA, Luiza. *Românii, Basarabia și Transnistria,* ed. a 2-a. București: Editura Nora, 2012, 460 p. ISBN: 978-973-98004-9-5.

99. POPOVSCHI, Nicolae. *Mișcarea de la Balta sau inochentizmul în Basarabia*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1926, 347 p.

100. POPOVSCHI, Nicolae. *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subt ruși*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1931, 510 p.

101. STATI, Vasile. *Istoria Moldovei*. Chișinău: Editura Vivar-Editor, 2002, 461 p. ISBN: 9975-9706-0-5.

102. TRAPEZNIKOV, Serghei. *Lenin și Stalin despre transformarea socialistă a gospodăriei sătești.* Chișinău: Editura de Stat a Moldovei: Chișinău, 1949, 39 p.

103. TRAPEZNIKOV, Serghei. *Lupta partidului bolșevicilor pentru colectivizarea gospodăriei sătești în anii întâii piatiletcii staliniste* (cu grafie chirilică). Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1952, 293 p.

104. ȚÎCU, Octavian. *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut: Din 1791 până în prezent.* Chișinău: Editura Litera, 2018, 416 p. ISBN: 978-9975-74-908-4.

105. VASILE, Pavel. *Terminologia agricolă moldovenească* (cu grafie chirilică). Chișinău: Editura Știința, 1973, 209 p.

106. ВОРОНЯНСКИЙ, А. *Лор ли-с 15 ань*. Тираспол: Едитура де Стат а Молдовей, 1939, 108 п.

107. ЕФОДИЕВ, И. *География Молдовий.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, 163 п.

108. КРЕСТИНИШЕН, Ф. *Старя господэриилор колективничи ын РАССМ.* Балта: Едитура ди Стат а Молдовий, 1929, 72 п.

109. ПОЛУЛЯХОВА, О., КИРИЛЮК, И. *Храна обштяскы`н колективури.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1932, 81 п.

110. РЕЙН, И. *Кум ый алкэтуит трактору.* Тиришполя: Едитура Статникы а Молдовий, 1931, 36 п.

111. ИОСЫФОВИЧ, Н. *Стэнцыили ди машынь шы кай*. Тиришполя, Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, 48 п.

În limba rusă:

112. АНДРЕЕВ, А. *Сталин и великое колхозное движенние*. В: „Сталин: Сборник статей к шестидесятилетию со дня рождения товарища Сталина", Воронеж: Областное Книгосоздательство, 1940, стр. 127 - 138.

113. БЕКСТОН, Ч. *В русской деревне*. Москва-Петроград: Государственное издательство, 1923, 95 стр.

114. БОГДАНОВ, А. *Старая и новая деревня*. Москва - Ленинград: Государственное издательство, 1930, 192 стр.

115. БОЧАЧЕР, М. *Молдавия*. Москва: Государстевнное издательство, 1926, 60 стр.

116. БУХАРИН, Н., ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, Е. *Азбука коммунизма. Популярное обьяснение программы Российской коммунистической партии большевиков*. Москва: Государственное издательство, 1920, 340 стр.

117. ВОЛЬФСОН, М. *Экономические формы СССР,* второе издание. Москва-Ленинград: Молодая Гвардия, 1924, 125 стр.

118. ГАЛКИН, В. *Наука или утопия? Опыт исследования социалистических учений последователей Р. Оуэна в Англии 20-х - 40-х. годов XIX в.* Москва: Издательство „Мысль", 1981, 189 стр.

119. ГЕЛЛЕР, М. НЕКРИЧ, А. *Утопия у власти. История Советского Союза с 1917 года до наших дней,* том I. London: Overseas Publications Intercharge Ltd, 1982, 380 стр., ISBN: 0-950-02156-3.

120. ГРОСУЛ, Я. (глав. ред). *История народного хозяйства Молдавской ССР*: *с древеейших времен до наших дней (1917 - 1958)*, Кишинев: Штиинца, 1974, 374 стр.

121. ГУТОРОВ, В. *Античная социальная утопия*. Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1988, 288 стр. ISBN: 5-288-00135-9.

122. ДУБСОН, Б. *Кибуцы. Путешествие в светлое будущее и обратно*. Москва: Крафт +, 2008, 325 стр. ISBN: 978-5-93675-145-5.

123. ЗЫБИН, С. *БССР на Всесоюзной Сельскохозяйственной Выставке 1939 г. в Москве.* В: „Веснік імя А. А. Куляшова", 2009, № 2 - 3 (33), стр. 26 - 33. ISSN 2409-3793.

124. ИВАНОВА, З. *Комензамы Молдавской АССР (1920 - 1933)*. Кишинев, 1970, 84 стр.

125. ИСАЕВ, А. *Артель в Росии.* Ярославль, 1881, 336 стр.

126. *История Приднестровской Молдавской Республики*, том 2, ч. I. Тирасполь: РИО ПГУ, 2001, 415 стр. ISBN: 5-88568-100-7.

127. КАЛАЧОВ, Н. *Артель в древней и нынешней России.* Санкт-Петербург: Типография В. Головина, 1864, 93 стр.

128. КОЖЕВНИКОВ, Е., ГУРЕВИЧ, Д. *Отечественное коневодство: история, современность, проблемы*. Москва: Издательство Агропромиздат, 1990, 217 стр., ISBN: 5-10-001135-1.

129. КИКУШ, Н. *Экономическое развитие доколхозного села Молдавской АССР*. Кишинев: Штиинца, 1989, 136 стр. ISBN: 5-376-00115-6.

130. КОВАЛЬ, Н. *Страницы истории колхозного стройтельства в Молдавии*. Кишинев: Картя Модовеняскэ, 1971, 118 стр.

131. ЛАЗО, Е. *Молдавская партийная организация в годы строительства социализма (1924 - 1940).* Кишинев: Штиинца, 1981, 165 стр.

132. ЛЕНИН, В. *Полное собрание сочинений,* том. 45. Москва: Изд. политической литературы, 1975, 729 стр.

133. МАРКЕВИЧ, А. *Межселенные Машинно - Тракторные Станции*. Москва: Плановое Хозяйство, 1929, 304 стр.

134. МАРТОВ, Ю. *Мировой большевизм.* Берлин: Издательство Искра, 1923, 110 стр.

135. МОР, Т. *Золотая книга столь же полезная, как забавная, о наилучшем устройстве государства и о новом острове Утопии*. Москва - Ленинград: Издательство Академия, 1935, 237 стр.

136. МОР, Т. *Утопия.* Москва: Издательство „Наука", 1978, 414 стр.

137. МОРТОН, А. *Английская утопия.* Москва: Издательство Иностранной литературы, 1956, 276 стр.

138. ПЛЕХАНОВ, Г. *Утопический социализм XIX века*. Москва: Госполиздат, 1958, 76 стр.

139. ПРАВИКОВСКИЙ, В. *Машинно - Конные Станции*. Ленинград: Издательство Красная Деревня, 1930, 40 стр.

140. *Предшественники научного социализма* (под ред. В. Волгина), Москва: Издательство „Наука", 1953, 294 стр.

141. СИЗОВ, С. *Утопия и общественное сознание.* Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1988, 119 стр., ISBN: 5-288-00161-8.

142. СТАЛИН И. *Сочинения.* Т. 13., Москва: Государственное издательство политической литературы, 1951, 423 стр.

143. ХРОБОСТОВ, С. КАНТАРОВИЧ, С. *Машинно - тракторные станции - ведущая сила колхозного производства.* Минск: Государственное издательство БССР, 1952, 58 стр.

144. ШАЦКИЙ, Е. *Утопия и традиция.* Москва: Издательство Прогресс, 1990, 454 стр. ISBN: 5-01-002046-7.

În limba engleză:

145. KOLARZ, Walter. *Russia and her colonies.* London: George Philip and son limited, 1952, 334 p.

146. LYNNE, Viola. *Peasant rebels under Stalin: Collectivization and the culture of peasant resistance.* New York: Oxford University Press, 1996, 312 p. ISBN: 0-19-510197-9.

147. STITES, Richard. *Revolutionary dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution.* New York: Oxford University Press, 1989, 307 p. ISBN: 0-19-505536-5.

148. WESSON, Robert. *Soviet Communes.* New Brunswick: Rutgers University Press, 1963, 269 p.

VI. Articole:

În limba română:

149. ANDRIEȘ - TABAC, Silviu. *Simboluri naționale din estul Europei. Partea I. Noțiuni teoretice.* În: „Cursuri la masterat în domeniul studiilor sud - est europene". Vol. 3. Europa de Sud - Est: elite locale, spiritualitate și simboluri naționale. Chișinău: CEP USM, 2009, pp. 111 - 113. ISBN 978-9975-70-837-1.

150. BAIDAN, B. *Sate transnistriene.* În: „Glasul Nistrului", 1943, anul II, nr. 68, 25 decembrie, p. 4.

151. BULAT, Ștefan. *Din viața românilor transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural - literară", Chișinău - București: Tipografia „Tiparul Moldovenesc", 1932, nr. 1, pp. 35 - 39.

152. BURLACU, Valentin., COJOCARU, Gheorghe. *RASSM: formare și evoluție.* În: Liliana Corobca (editor) „Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări". Iași: Editura Polirom, 2019, pp. 99 - 136. ISBN 978-973-46-7846-4.

153. BURLACU, Valentin. *Foametea organizată din anii 1932 - 1933 în RASS Moldovenească.* În: „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului". Ed. 23, vol. 2, Chișinău: CEP UPS „I. Creangă", 2021, pp. 88 - 93. ISBN 978-9975-46-559-5.

154. BURLACU, Valentin. *Situația din agricultura RASS Moldovenești după încheierea procesului de colectivizare forțată a gospodăriilor individuale țărănești.* În: „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului". Ed. 24, vol. 3, Chișinău: CEP UPS „I. Creangă", 2022, pp. 144 - 151. ISBN 978-9975-46-651-6.

155. CAZACLIU, Vlad. *Ajutorarea populației în propășirea economică-agricolă în trecut și prezent și organizarea ei în viitor*. În: „Foaia Plugarilor", 1927, nr. 1 - 2, Chișinău: Imprimeria statului, pp. 13 - 27.

156. *Conspectul lecţiilor ţinute la cursurile pentru cultura şi selecţionarea porumbului*. În: „Buletinul agricol din Basarabia. Revistă lunară. Ediția Uniunii Profesionale a Specialiștilor în Agricultură din Basarabia și a Cooperativei Agricole", 1932, nr. 2, Chișinău: Tipografia Centralei Cooperativelor de producție și comerț, pp. 4 - 6.

157. CONȚESCU, Ion. *Localități moldovenești din Transnistria*. În: „Cugetul. Revistă social-politică și metodico-științifică", Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, pp. 3 - 14, ISSN 0868-7730.

158. *Darea de seamă asupra cursurilor practice de piscicultură şi punere în valoare a iazurilor, desfăşurate în perioada 8 - 11 martie 1940*. În: „Foaia Plugarilor", 1940, nr. 3 - 4, Chișinău: Imprimeria Statului, pp. 104 - 107.

159. DOHOTARU, Adrian, *Falansterul de la Scăieni și proiectul unei lumi mai armonioase.* În: „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu", Seria Historia, Editura Academiei Române, 2011, pp. 127 - 140. ISSN 1584-4390.

160. DONOS, Alexandru, *Teodor Malai*. În: „Literatura și arta", 1993, nr. 34 (2506), 19 august, p. 7

161. DUMITRAȘCU, I. *România și românii transnistreni.* În: „Viața Basarabiei: Revistă cultural-literară", Chișinău - București, Tipografia „Tiparul Moldovenesc", 1932, nr. 4, pp. 67 - 69.

162. ENACHI, Valentina. *Mecanismele propagandei sovietice în RSS Moldovenească în anii '70 ai secolului XX*. În: „Vector European", 2016, nr. 2, pp. 97 - 101. ISSN 2345-1106.

163. ENCIU, Nicolae. *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice/Rusiei în Balcani.* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 23 – 26.

164. FEIGHIN, M. *Agricultura cooperativă și colectivistă din Palestina și starea ei economică (I)*. În: „Buletinul agricol din Basarabia. Revistă lunară. Ediția Uniunii profesionale a Specialiștilor în agricultură din Basarabia și a Cooperativei Agricole", 1933, nr. 1, p. 3.

165. FEIGHIN, M. *Agricultura cooperatistă din Palestina și starea ei economică (II)*. În: „Buletinul agricol din Basarabia. Revistă lunară. Ediția Uniunii profesionale a Specialiștilor în agricultură din Basarabia și a Cooperativei Agricole", 1933, nr. 2, pp. 7 - 8.

166. FURTUNĂ, Dumitru. *Episcopul Melchisedec și vechile amintiri românești din Transnistria.* În: „Revista de istorie bisericească", Craiova, 1943, nr. 1, p. 230 - 233.

167. GALUȘCENCO, Oleg. *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R. A. S. S. M.)*. În: „Revista de Istorie a Moldovei", Chișinău, 1997, nr. 3 - 4, pp. 65 - 82. ISSN 0236-33100.

168. JURAVLE, Alina. *Henri H. Stahl și obștile agricole în 1942 – o incursiune în problematica modernizării agriculturii românești.* În: „Transilvania", 2022, nr. 1- 2, pp. 39 - 54. ISSN 0255 – 0539.

169. LISNIC, Dumitru. *Despre Inochentism și „o călătorie la Rai". Cercetare etnografică în Ucraina și Republica Moldova.* În: Revista „Tribuna", Cluj-Napoca, 2020, nr. 416, p. 19. ISSN 1223-8546.

170. MIREA, Ilie. *Publicațiile românilor transnistreni.* În: „Glasul Nistrului", 1943, anul II, nr. 49, 21 martie, pp. 1 - 4.

171. MEDVEDKIN, L. *Semicentenarul comunei Lenino.* În: „Moldova socialistă". 1974, nr. 203 (12592), 30 august, p. 3.

172. MOISEEV, Ion, MURARU, Elena. *Politica de cadre și crearea intelectualității în RASSM în condițiile aparatului administrativ de comandă stalinist.* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova", Seria *Științe socioumane,* Vol. II, Chișinău, 2000, pp. 148 - 152, ISBN 9775-917-68-2.

173. MORARU, Anton, MOVILEANU, Nicolae. *Calvarul sau pagini inedite din viața lui Toader Malai.* În: „Nistru", Chișinău, 1989, nr. 1, pp. 135-147.

174. **MOLCOSEAN, Alexandru**. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926 - 1929).* În: „Integrare prin cercetare și inovare / Conferință științifică națională cu participare internațională", 10 - 11 noiembrie 2021. Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice. Chișinău, CEP USM, 2021, pp. 13 - 16. ISBN 978-9975-158-54-1.

175. **MOLCOSEAN, Alexandru**. *Activitatea Secției Țărănești în RASSM (1924 - 1925).* În: „Studia Universitatis Moldaviae", (Seria Științe Umanistice), Chișinău, 2021, nr. 10 (150), pp. 23 - 31. ISSN 1811-2668.

176. **MOLCOSEAN, Alexandru**. *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. În: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale": Materialele Conferinței Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022, Chișinău: Tehnica - UTM, 2022, pp. 144 - 153. ISBN: 978-9975-45-821-4.

177. **MOLCOSEAN, Alexandru**. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930 - 1940).* În: „Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor", Vol. 2, 29 - 31 martie 2022: Materialele Conferinței Tehnico-Științifice. Chișinău, Tehnica-UTM, 2022, pp. 519 - 523. ISBN 978-9975-45-828-3.

178. **MOLCOSEAN, Alexandru.** *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie - 5 februarie 1927.* În: „Perspectivele și problemele integrării în

spațiul european al cercetării și educației", volumul IX, partea 2. Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a, Cahul, 3 iunie 2022, pp. 245 - 252. ISSN 2587-3563.

179. MOLCOSEAN, Alexandru. *Comuna agricolă: Un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925-1930).* În*: „*Revista de Istorie a Moldovei", Chișinău, 2022, nr. 3 - 4 (131 - 132), pp. 176 - 184. ISSN 1857-2022.

180. MOLCOSEAN, Alexandru. *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev (1924-1926).* În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", Chișinău, 2023, nr. 1 (68), pp. 95 - 101. ISSN 1857-0461.

181. MOLCOSEAN, Alexandru. *Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926 - 1935).* În: „Heraldica Moldaviae", Chișinău: Bons Office, 2023, nr. 5, pp. 99-108. ISBN: 978-5-36241-101-5.

182. MOLCOSEAN, Alexandru. *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei". 2023, nr. 1-2 (133-134), p. 182 - 193. ISSN 1857-0461.

183. MOLCOSEAN, Alexandru. *Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: O tentativă de naționalizare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării.* În: „Tyragetia, serie nouă", 2023, vol. XVII [XXXII], nr. 2, p. 213 - 221. ISSN 1857-0240.

184. MOLCOSEAN, Alexandru. *Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev reflectată într-un raport din 1930.* În: „Studia Universitatis Moldaviae". Seria (Științe Umanistice), 2024, nr. 4 (184), p. 31 - 39, ISSN 1811-2668.

185. MOLCOSEAN, Alexandru. *Comuna agricolă din RASSM: Definiții și caracteristici generale raportate la comunele sovietice.* În: „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", Volumul X, Partea 2. Cahul, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu", 2023, pp. 337 - 344. ISSN 2587-3571.

186. MOVILEANU, Nicolae. *Din istoria Transnistriei (1924 - 1940) (I).* În: „Revista de Istorie a Moldovei", Chișinău, 1993, nr. 1 (13), pp. 61 - 69. ISSN 0226-3100.

187. MURARU, Elena, MOISEEV, Ion. *Aportul și rolul femeilor în reorganizarea și dezvoltarea agriculturii în RASSM (1924 - 1940).* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova", Seria (Științe socioumanistice), Vol. III, Chișinău, 2006, pp. 243 - 250, ISBN 978-9975-70-672-8.

188. MURARU, Elena, MOISEEV, Ion. *Trei calvaruri îngrozitoare.* În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova", Seria (Științe socioumanistice), Vol. III, Chișinău, 2006, pp. 243 - 250, ISBN: 978-9975-70-672-8.

189. NEGRU, Gheorghe, TAȘCĂ, Mihai. *Represiunile politice din RASSM în anii 1937 - 1938 („Operațiunea culăcească" și „operațiunea română").* În: „Destin românesc", Chișinău, 2010, nr. 1, pp. 40 - 60. ISSN 1857-1964.

190. NEGRU, Gheorghe, TAȘCĂ, Mihai. *Represiunile politice din RASSM în anii 1937 - 1938 („Operațiunea culăcească" și „operațiunea română").* În: (coord. Sergiu Musteață, Igor Cașu)" „Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa". Chișinău: Editura Cartier, 2011, pp. 429 - 455, ISBN: 978-9975-79-691-0.

191. NEGRU, Elena. *Formarea R. A. S. S. M. și stabilirea priorităților etnoculturale.* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 1 - 5.

192. *Programa analitică pentru cursurile practice de ovine Karakul, Metișsi karakul și Brumării, organizate de catedra de Științe Agricole în zilele de 7 - 12 februarie 1938.* În: „Foaia Plugarilor", 1928, nr. 4 - 5, Chișinău: Imprimeria Statului, pp. 245 - 247.

193. *Programa analitică pentru cursurile practice asupra creșterii și exploatării iepurilor de casă, organizate de catedra de zootehnie a Facultății de agronomie din Chișinău în zilele de 19 - 26 februarie 1939.* În: „Foaia Plugarilor", 1939, nr. 3 - 4, Chișinău: Imprimeria Statului, pp. 66 - 67.

194. RUDIEV, Teodor. *„Grădina Raiului". Impresii dintr-o călătorie misionară la Lipețkoe, jud. Rîbnița.* În: „Transnistria creștină", Tiraspol, 1942, nr. 1, pp. 10 - 14.

195. SMOCHINĂ, Alexandru. *O viață de martir: Nichita P. Smochină.* În: „Cugetul", Chișinău, 1992, nr. 5 - 6, pp. 41 - 52. ISSN 0868-7730.

196. SMOCHINĂ, Nichita. *Republica Moldovenească a Sovietelor.* În: „Moldova Nouă". Iași: Institutul de arte grafice „Brawo", 1935, nr. 1 - 3, pp. 3 - 55.

197. SMOCHINĂ, Nichita. *Organizarea satului la românii de peste Nistru.* În: „Moldova Nouă". Iași: Institutul de arte Grafice „Brawo", 1939, nr. 5, pp. 15 - 41.

198. SMOCHINĂ, Nichita. *Din amarul românilor transnistreni. Masacrele de la Nistru.* În: „Moldova Nouă", Iași: Institutul de arte grafice „Brawo", 1941, nr. 1-3, pp. 239 - 295.

199. STAHL, Henri. *Comentarii la satul Dodești. I. Între colhoz și obștie.* În: „Timpul", 1942, 27 iunie p. 1 - 3.

200. STRATIEVSCHI, Chiril. *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM.* În: „Caiete de istorie", Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 13 - 22.

201. ȘIȘCANU, Ion. *RASS Moldovenească - o altă carelie sovietică în planurile cominterniste ale Rusiei (1924).* În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă", Chișinău, 2014, nr. 4 (35), pp. 78 - 88. ISSN 1857-0461.

202. ȘIȘCANU, Ion. *Culăcimea în RSS Moldovenească: mit și realitate.* În: Conferința științifică internațională „Latinitate, Romanitate, Românitate", ed. a VII-a, Chișinău - Oradea, 2023, pp. 580 - 593. ISBN: 978–9975–172-36-3.

203. TĂRÎȚĂ, Marius. *Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Aspecte instituționale și ale politicii de cadre 1924 - 1940).* În: (coord. Florin-Răzvan Mihai, Vasile Buga) , „Problema Basarabiei în relațiile româno - sovietice 1918 – 2018". București: Editura Litera, 2020, p. 124 - 139. ISBN: 978-606-33-4779-5.

204. UNGUREANU, Constantin. *Populația RASS Moldovenești (1924 - 1940).* În: „Caiete de istorie". Chișinău, 2004, nr. 1 (12), pp. 6 - 12.

205. VARTA, Ion, VARTA, Tatiana. *Marea Teroare din URSS și RSS Moldovenească (1937 – 1938).* În: (coordonatori: Sergiu Musteață, Igor Cașu), „Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa". Chișinău: Editura Cartier, 2011, pp. 356 - 428.

206. VLADICĂ, T. *Aspectul național în economia Moldovei Sovietice.* În: „Moldova Nouă", Iași: Institutul de arte grafice „Brawo", 1935, nr. 1-3, pp. 56 - 64.

207. VULPE, Radu. *Trebuie să rămânem în Transnistria.* În: „Transnistria", 1941, nr. 16, 10 noiembrie, p. 1.

În limba rusă:

208. БАБАШКИН, В. *„Коммуне не быть покоренной"*. В: „Russian peasant studies", 2020, №. 3, vol. 5, стр. 178 - 186. ISSN 2500-1809 (Print), ISSN 2949-2564 (Online).

209. ГАЛУЩЕНКО, О. *Как создавалась республика на Днестре (к 80 - летию МАССР).* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", Бендеры, 2004, но. 8, стр. 42 - 58.

210. ГАЛУЩЕНКО, О. *Юбилей Молдавской АССР.* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", Бендеры, 2015, но. 13, стр. 56 - 67.

211. ГАЛУЩЕНКО, О. *Первая конституция Молдавской АССР.* В: „Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья", Бендеры, 2016, но. 14, стр. 24 - 61.

212. ЛАПЕРДИН, В. *„Чистки" в колхозах Западно - Сибирского края в 1930-е гг.* В: „Гуманитарные науки в Сибири", 2020 г., том 27, № 2, стр. 86 - 92. ISSN 0869-8651.

213. МОСЮНЖНИК, Л. *Память о великой попытке: Бессарабская коммуна Г. И. Котовского как утопический эксперимент*. В: „Историческая экспертиза", Санкт-Петербург - Москва, 2021, № 4 (29), стр. 28 - 49. ISSN 2409-6105 (Print), 2410-1419 (Electronic).

214. НАЛЕТОВ, Н. *История возникновения и развития артелей ответственного труда в России.* В: „Артель (т-ва) ответственного труда в России", Москва, 1923, стр. 5 - 40.

215. НАУХАЦКИЙ, В. *Политотделы МТС: некоторые проблемы историографии и методологии.* В: „Известия вузов. Северо-Кавказский регион". Общественные науки. Ростовский Государственный Экономический Университет, 2011, № 4, стр. 42 - 46., ISSN 0321 - 3056.

216. НОВИКОВ, И. *„Артель": Этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве.* Томский Государственный Университет: Научная редакция „История", 2009, № 327, стр. 83 - 85., ISSN 1561-803X.

217. ПАШКЕВИЧ, О. *Кибуц как форма организации труда, занятости и жизнедеятельности: опыт Израиля.* В: „Аграрная Экономика", 2019, № 3, стр. 60 - 72, ISSN 1818-9806.

218. СТРАТИЕВСКИ, К. *Голод 1932 - 1933 гг. в Молдавской АССР.* În: „Revista de Istorie a Moldovei", 1993, nr. 2 (14), стр. 40 - 50. ISSN 0236-33100.

219. СТРАТИЕВСКИ, К. *Годы трудные, годы голодные (1924 - 1926 гг. в АМССР).* În: „Revista de Istorie a Moldovei", 2007, nr. 1, p. 3 - 19. ISSN 0236-33100.

220. ЧЕТВЕРИКОВ, И. *Изучение некрополя Болышого террора 1937 - 1938 гг. в г. Тирасполе (По материалам раскопок на бастионе «Св. Владимир»),* В: „Исторический Алманах Приднестровия", 2019, № 17, стр. 187 – 205.

221. ШМЕРЛИНГ, Вл. *Коммуна - боевая школа коллективизации.* В: „Крестьянская газета", 1931, № 11, стр. 5.

În limba engleză și franceză:

222. ATKINSON, D. *The Statistics on the Russian land commune*, 1905 - 1917. In: „Slavic Review", 1973, no. 4, vol. 32, pp. 773 - 787. ISSN 0037-6779 (Print), 2325-7784 (Online).

223. AUNOBLE, É. *Les utopies, moteurs d`histoire.* In: „Revue des deux mondes", 2000, pp. 9 – 18. ISSN 0750 - 9278.

224. AUNOBLE, É. *„Le communisme tout le suite!" Le mouvement des communes en Ukraine soviétique (région de Kharkiv) de 1919 à 1935.* In: „Revue des études slaves", 2007, vol. 78, no. 2/3, pp. 305 - 310. ISSN 2117 - 718X (Online).

225. BARON, S. *Plekhanov on Russian capitalism and the peasant commune, 1883 - 1885.* In: „The American Slavic and East European Review", 1953, no. 4, vol. 12, pp. 463 - 174. ISSN 1049-7544.

226. BERNSTEIN, S. CHERNY, R. *Searching for the soviet dream: Prosperity and dissilusionment on the Soviet Seatlle agricultural commune, 1922 - 1927*. In: „Agricultural History", 2014, no. 88, pp. 22 - 45. ISSN 0002 - 1482.

227. DENNISON, T., CARUS, A. *The invention of the Russian rural commune: Haxthausen and the evidence,* In: „The Historical Journal", 2003, no. 3, vol. 46, pp. 561 - 582. ISSN 0018 -246X (Print), 1469-5103 (Online).

228. CARSON, G. Jr. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson*. In: „The American Historical Review", 1964, no. 3, vol. 69, pp. 773 - 774. ISSN 0002-8762.

229. CHURCHWARD, L. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson*. In: „Science & Society", 1966, no. 2, vol. 30, p. 247. ISSN 0036-8237.

230. FLYNN, J. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson*. In: „The Chatolic Historical Review", 1964, no. 4, vol. 49, pp. 577 - 579. ISSN 0008-8080.

231. LISNIC, D. *Shifting images of a harmful sect: Operations against Inochentism in Soviet Ukraine, 1920-23.* In: „The Secret Police and the Religious Underground in Communist and Post-Communist Eastern Europe", 2021, pp. 39 - 59. ISBN 978-1032-05-588-6.

232. MIRONOV, B. *The Russian peasant commune after the Reforms of the 1860`s*. In: „Slavic Review", 1985, no. 3, vol. 44, pp. 438 - 467. ISSN 0037-6779 (Print), 2325-7784 (Online).

233. SHONLE CAVAN R. *Communes: Historical and Contemporary*. In: „International Review of Modern Sociology", 1976, nr. 1, vol. 6, pp. 1 - 11. ISSN 0973-2047.

234. SIEGELBAUM, L. *Production collectives and communes and the "Imperatives" of soviet industrialization, 1929-1931*. In: „Slavic Review", 1986, no. 1, vol. 45, pp. 65 - 84. ISSN 0037-6779 (Print), 2325-7784 (Online).

235. TĂRÎȚĂ, M, *The group profile of the bolsheviks at the beginning of the Moldavian ASSR (december 1924).* In: „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica", Supliment 1, 2016, „Elites of the Modern Period in the Romanian Historical Research (18th century to 1948)", pp. 227 - 237. ISSN 1584-4404.

236. TOUMANOFF, P. *The development of the peasant commune in Russia*. In: „The Journal of Economic History", 1981, no. 1, vol. 41, pp. 179 - 184. ISSN 0022-0507 (Print), 1471-6372 (Online).

237. WESSON, R. *The soviet communes*. In: „Soviet Studies", 1962, no. 4, vol. XIII, pp. 341 – 361. ISSN 0038-5859.

238. WILES, P. *Review: Soviet communes by Robert G. Wesson*. In: „The annals of the American Academy of Political and Social Science", vol. 354, 1964, p. 167. ISSN 0002-7162.

239. YLIKANGAS, M. *The sower commune: An american-finnish agricultural utopia in the Soviet Union.* In: „Journal of Finnish Studies", 2011, nr. 1 - 2, vol. 15, pp. 52 - 86. ISSN 1206-6516 (Print), ISSN 2831-5081 (Online).

VII. Literatură artistică

240. CIOBANU, Ion. *Codrii.* Chișinău: Lumina, 1989, 350 p.

241. MOKRIȚKI, Serghei. *Comuna „Basarabia". Din amintirile unui fost comunard* (cu grafie chirilică). Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960, 84 p.

242. SCHMERLING, Vladimir. *Kotovski.* Moscova: Editura în limbi străine, 1944, 172 p.

243. ГОМИН, Л. *Голгофа*. Картя Молдовеняскэ: Кишинев, 1964, 378 стр.

244. ДЕМКИН, А. *Бессарабская коммуна.* Москва: Издательство „Крестьянская Газета", 1930, 80 стр.

245. МАЛАЙ, Ф. *Дила `нтунерик ла лунины.* Тиришполя: Едитура ди Стат а Молдовий, 1930, 90 п.

246. МОКРИЦИЙ, С. *Бессарабская коммуна. Воспоминания котовца - коммунара.* Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956, 88 стр.

247. ПЭСКАРИ, С. *Комуна „Маяк".* Балта: Едитура де Стат а Молдовий, 1929, 71 п.

VIII. Surse Web:

248. AUNOBLE, É. *„Le communisme tout de suite!". Le mouvement des communes en Ukraine soviétique (région de Kharkiv), de 1919 à 1935.* Thèse de doctorat d'Histoire, Paris, 2007, 866 p. [citat: 24.09.2023].Disponibil: https://theses.hal.science/tel-00202394/file/aunoblethese.pdf

249. Radio Free Europe/ Munich. *Strumilin`s blue – print for soviet communes (11 august 1960),* [citat: 22.12.2023]. Disponibil: https://proxy.europeana.eu/_media/2022062/10891_osa_9a65a1b5_d5da_4a4a_8c30_f011fdcca118/e23fede4a9652fc4a32c1d2fc1a88da3?disposition=inline&recordApiUrl=https%3A%2F%2Fapi.europeana.eu%2Frecord&fbclid=IwAR1JbQX5jdmDTODyCuZYFileCCeEBCHzaQbUEh_KdCP3tyGLwKoqIlShyFM

250. *Obodovka, Ucraina,* [citat: 05.09.2023]. Disponibil: https: // www. google. com/ maps /place/ Obodivka, +Trosteane% C8%9B,+ Regiunea+Vinni%C8%9Ba,+Ucraina

251. *Novosti pmr,* [citat 09. 01. 2025]. Disponibil: https://novostipmr.com/ru/news/20-02-12/v-tiraspole-otkryli-pamyatnuyu-dosku-v-chest-grigoriya-kotovskogo?page=49

252. ВЛАДИМИРОВ, Иван, *Трактор в деревне* [citat: 15.11.2022]. Disponibil: https:// artchive.ru /artists/ 2039~Ivan_Alekseevich_Vladimirov /works/ 512529~Traktor_v_derevne

253. СПИГЛАЗОВА, И. *Балтский психоз: эсхатологический миф в действии,* [citat: 05.09.2023]. Disponibil: https:// medium. Com / @ irinka. spiglazova/ балтский - психоз эсхатологический - миф – в – действии -bafa5286898b

254. ШМЕРЛИНГ, Вл. *Повесть о Бессарабской коммуне,* capitolul I, paragraful III, [citat 17.12.2023]. Disponibil: https://vlshmerling.narod.ru/besscom/index.htm

ANEXE

Anexa 1: **Ruinele unei clădiri a comunei *Basarabia***

Sursa: *Obodovka, Ucraina*: https: // www. google. com/ maps /place/ Obodivka, +Trosteane%C8%9B,+ Regiunea+Vinni%C8%9Ba,+Ucraina, on-line: [citat: 05.09.2023].

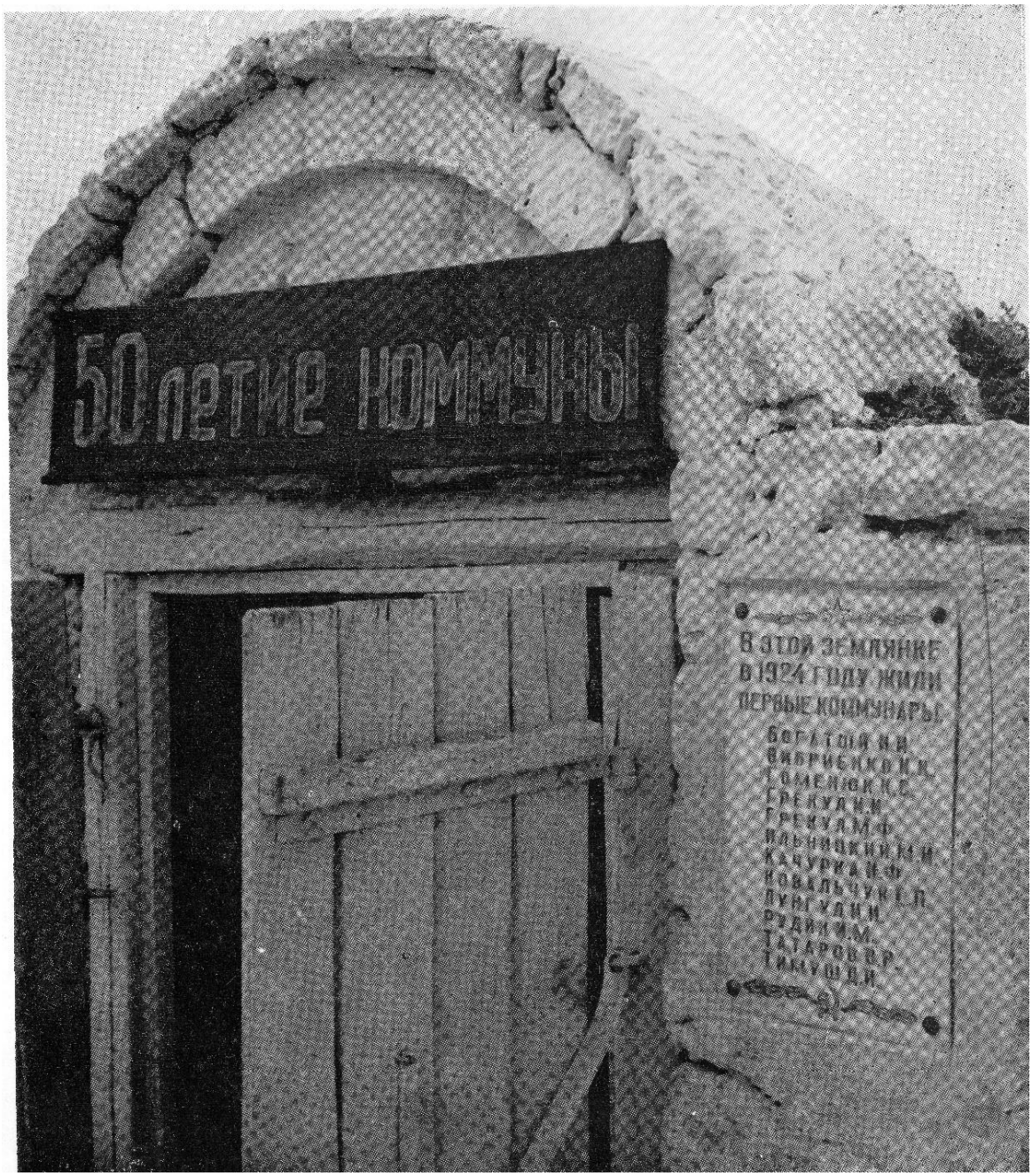
Anexa 2. **Placă comemorativă amplasată la intersecția străzilor *25 octombrie* și *Kotovski* în orașul Tiraspol**

Sursa: *Novosti pmr:* https://novostipmr.com/ru/news/20-02-12/v-tiraspole-otkryli-pamyatnuyu-dosku-v-chest-grigoriya-kotovskogo?page=49 on-line: [citat: 09.01.2025].

Anexa 3: **Beciul în care au locuit inițial primii comunarzi ai comunei *Lenin* din raionul Rîbnița**

Sursa: S. Icsari, *Rîbnița: Călăuză*. Chișinău: Editura Timpul, 1975, p. 7.

Anexa 4: **Obelisc din piatră amplasat la intrarea în satul Lenino din raionul Rîbnița purtând inscripția în limba rusă: „Улица первых коммунаров” (n. trad. *Strada primilor comunarzi*)**

Foto: Ana Molcosean

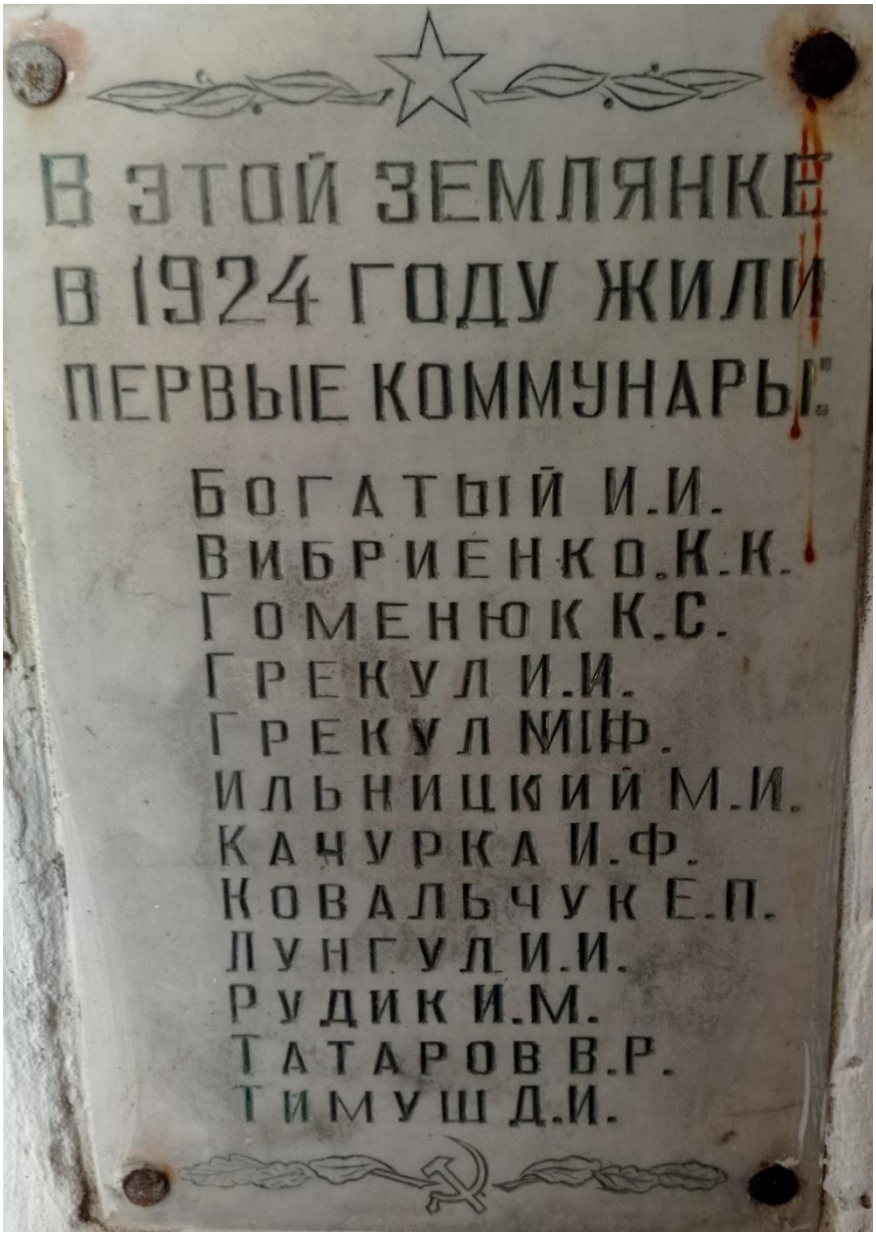

Anexa 5: **Curtea Muzeului Primilor Comunarzi din satul Lenino, raionul Rîbnița**
Foto: Ana Molcosean

Anexa 6: **Tablă de piatră inscripționată cu numele celor 12 familii care au întemeiat în 1924 comuna *Lenin* din satul Lenino, raionul Rîbnița**

Foto: Ana Molcosean

Anexa 6.1: **Casa în care a locuit familia Grecul (până a deveni comunarzi)**
Sursa: Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino (raionul Rîbnița)

Anexa 6.2: **În poză: Ilnițkii Markel Ivanovici (unul dintre primii comunarzi)**
Sursa: Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino (raionul Rîbnița)

Anexa 6.3: **Poză de grup a primilor comunarzi**
Sursa: Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino (raionul Rîbnița)

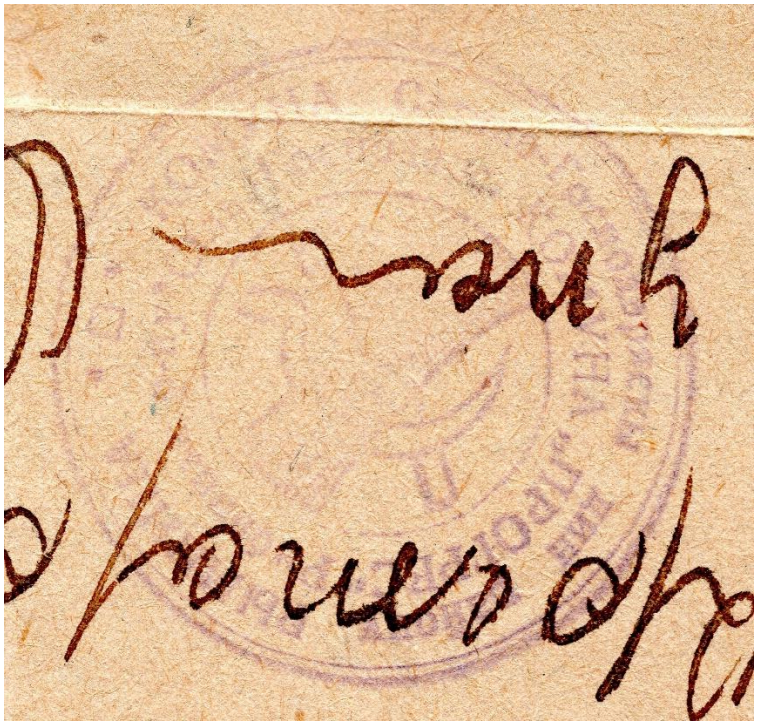
Anexa 6.4: **Cabac Feodosia – prima bucătăreasă a comunei *Lenin***
Sursa: Muzeul Primilor Comunarzi din satul Lenino (raionul Rîbnița)

Anexa 7: **Sigiliul comunei agricole *Krestintern***
Sursa: ANA DAOSP, F. 52, inv. 1, d. 200, f. 23.

Anexa 8: **Sigiliul comunei agricole *Progres***
Sursa: ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 310, f. 21 v.

Anexa 9: **Harta amplasării comunelor agricole în RASSM (1924-1930)**

Sursa: Elaborată de autor și publicată în „Revista de Istorie a Moldovei”, 2023, nr. 1 - 2 (133 - 134), p. 192.

Anexa 10. **Prelucrarea arăturii în colhozul „Luceafărul Roș” (1938)**
Sursa: *Jubileu. 50 de ani de la crearea RSSM.* Album foto. Biblioteca Națională a Republicii Moldova, secția *Arte grafice și hărți,* cota 26/e1, f. 5.

Anexa 11: **Literatura studiată de cursanți în decursul celor 2 săptămâni de instruire agricolă**
Sursa: ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1002, f. 9.

		Numărul de cărți studiate (organizate pe tematici)				
Nr.	**Numele cursantului**	**Creșterea plantelor**	**Creșterea vitelor**	**Viticultură**	**Avicultură**	**Total**
1.	Ciumac M. D.	2	1	1	-	4
2.	Slobodeniuc I. M.	2	2	-	1	5
3.	Poroseatkovschii F. N.	3	1	2	-	6
4.	Dupleac S. G.	1	2	-	1	4
5.	Pașchevici V. I.	2	-	1	-	3
6.	Borta S. N.	1	1	-	-	2
7.	Baziliuc A. I.	1	1	-	-	2
8.	Moghilevschii F. I.	3	1	-	1	5
9.	Crușenevschi F. G.	1	1	1	-	3
10.	Babii A. N.	3	-	-	1	4
11.	Babii P. P.	2	2	1	-	5
12.	Diacenco D. G.	3	3	-	1	7
13.	Nepomeașii S. I.	3	3	1	1	8

14.	Cravcenco N. A.	1	1	-	-	2
15.	Gavriliuc F. G.	1	1	-	-	2
16.	Cernîi D. T.	1	1	-	1	3
17.	Nepomeașii A. G.	3	2	-	-	5
18.	Dupceac I. F.	2	2	-	-	4
19.	Sorocatîi M. L.	1	-	1	-	2
20.	Slobodeniuc A. I.	1	1	-	-	2
21.	Lazarev I. C.	-	2	-	-	2
22.	Hașevschii L. E.	2	-	-	1	3
23.	Bodenco I. M.	1	-	1	-	2
24.	Suvanschi A. G.	3	3	-	-	6
25.	Zubenco A. T.	3	3	-	-	6
26.	Dupleac A. S.	2	2	1	-	5
27.	Ledenev K. O.	1	1	1	-	3
28.	Rudoi S. P.	1	1	-	-	2
29.	Lanovliuc D. T.	2	1	-	-	3
30.	Boreico I. A.	1	1	-	-	2
31.	Matveev D. I.	3	3	1	1	8
32.	Necetaliuc A. I.	1	-	-	1	2
33.	Murahovschii L. M.	2	3	-	-	5
34.	Șapoval A. V.	1	-	-	-	1
35.	Murahovschii T. M.	1	2	-	-	3
36.	Vasilciuc T. M.	2	2	-	-	4
37.	Goncearuc A. N.	2	2	-	1	5
38.	Prodîus K. F.	2	2	1	-	5
39.	Mazuric S. N.	1	1	-	-	2
40.	Prodîus A. N.	1	1	-	1	3
41.	Tarnovschii D. A.	1	-	-	-	1
42.	Pancev F. N.	2	1	-	-	3
43.	Prodîus I. S.	2	2	-	-	4

Anexa 12: **Temele selectate de cursanți în vederea realizării lucrului practic (cultivarea plantelor de câmp)**

Sursa: ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1002, f. 10.

Nr.	***Numele cursantului***	***Suprafața de pământ***		***Denumirea temei pentru lucrul practic***
		Desetine	**?**	
1.	Goncearuc A. N.	5	-	Prelucrarea pământului în luna aprilie și efectuarea semănatului
2.	Ledenev K. O.	1.5	-	Prelucrarea pământului negru pentru semănat

3.	Rudoi S. P.	6	-	Semănatul pământului în aprilie
4.	Crușenevschi F. G.	1.58	-	Semănatul pământului în aprilie
5.	Pașchevici V. I.	1	-	Semănatul pământului în aprilie
6.	Ciumac M. D.	-	15	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
7.	Cravcenco N. A.	0.75	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
8.	Mazuric S. N.	0.24	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
9.	Prodîus K. F.	0.5	-	Semănatul ierbii de Sudan
10.	Lazarev I. C.	1	-	Semănatul lucernei
11.	Diacenco D. G.	0.25	-	Semănatul lucernei
12.	Lanovliuc D. T.	0.25	-	Semănatul ierbii de Sudan
13.	Murahovschii T. M.	0.25	-	Semănatul sfeclei
14.	Murahovschii L. M.	-	25	Semănatul sfeclei
15.	Nepomeașii A. G.	1	-	Semănatul ovăsului
16.	Prodîus A. N.	0.12	-	Semănatul sfeclei furajere
17.	Dupleac A. S.	1	-	*Solele de aprilie
18.	Gavriliuc F. G.	0.50	-	*Solele de aprilie
19.	Nepomeașii S. I.	0.95	-	Semănatul terenurilor turboase
20.	Moghilevschii F. I.	1.5	-	*Solele de aprilie
21.	Dupceac I. F.	0.5	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
22.	Slobodeniuc A. I.	0.30	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
23.	Dupleac S. G.	0.5	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
24.	Prodîus I. S.	0.35	-	Semănatul sfeclei furajere
25.	Zubenco A. T.	3	-	Semănatul ierbii - măgarului
26.	Matveev D. I.	0.25	-	Semănatul porumbului de soiul *Grușev*
**Sole – parcele de teren care nu au fost arate în cadrul asolamentului.*				

Anexa 13: **Temele selectate de cursanți în vederea realizării lucrului practic (creșterea animalelor)**

Sursa: ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1002, f. 11.

Nr.	Numele cursantului	Denumirea temei pentru lucrul practic
1.	Suvanschi A. G.	Alimentația porcilor
2.	Babii A. N.	Alimentația porcilor
3.	Dupleac S. G.	Alimentația vacilor și evidența produselor
4.	Prodîus K. F.	Alimentația vițeilor
5.	Sorocatîi M. L.	Alimentația porcilor
6.	Slobodeniuc I. M.	Alimentația porcilor
7.	Borta S. N.	Alimentația cailor
8.	Gavriliuc F. G.	Alimentația porcilor
9.	Cernîi D. T.	Alimentația porcilor
10.	Matveev D. I.	Alimentația porcilor

11.	Babii A. N.	Îngrijirea tineretului taurin
12.	Hașevschii L. E.	Alimentația porcilor

Anexa 14: **Temele de ordin agrozootehnic selectate de cursanți în vederea realizării lucrului practic**

Sursa: ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 1002, f. 10 - 11.

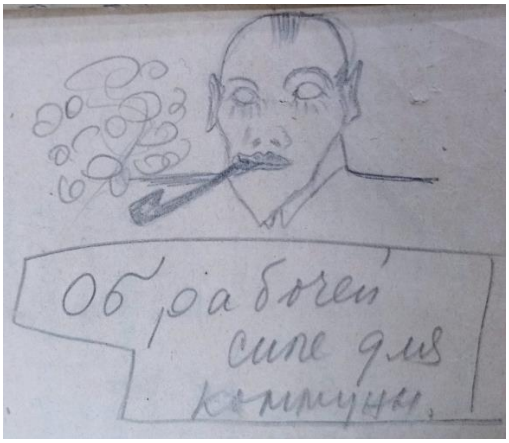
Nr.	***Numele cursantului***	***Teme din aria fitotehniei***	***Teme din aria zootehniei***
1.	Dupleac S. G.	Semănatul porumbului de soiul *Gruşev*	Alimentația vacilor și evidența produselor
2.	Prodîus K. F.	Semănatul ierbii de Sudan	Alimentația vițeilor
3.	Gavriliuc F. G.	Solele de aprilie	Alimentația porcilor
4	Matveev D. I.	Semănatul porumbului de soiul *Gruşev*	Alimentația porcilor

Anexa 15: **Afiș publicitar privind soiul de grâu „Kooperatorka” utilizat în comunele agricole**

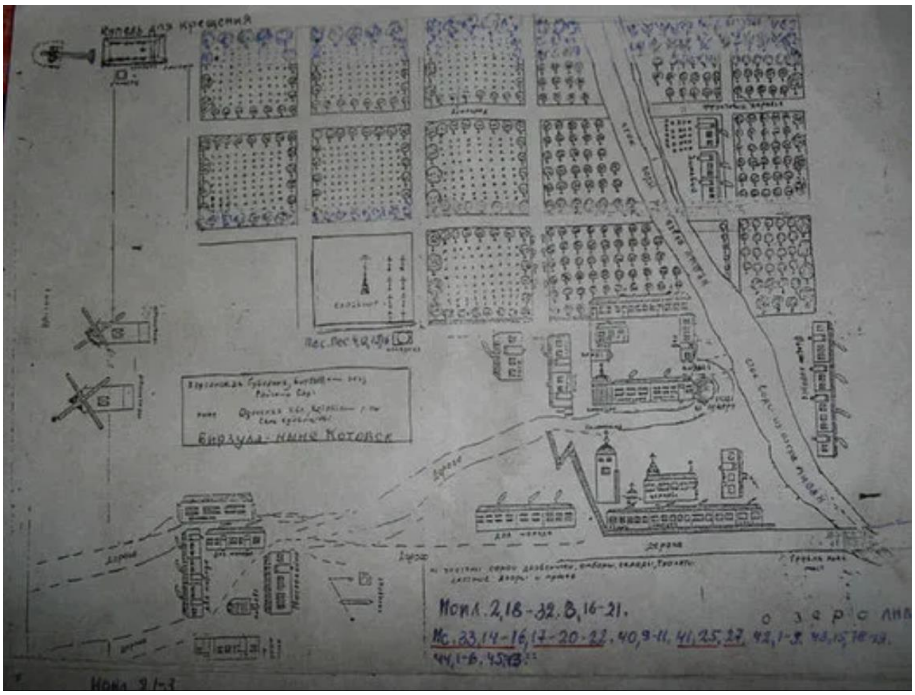
Sursa: **Supliment al ziarului *Plugarul Roș*, 1927, nr. 41 (215), 21 iunie, p. 3.**

Anexa 16: **Caricatură pe verso unui proces-verbal atribuit comunei agricole *Der Stern* (1930). Inscripție în limba rusă: *Об рабочей силе для коммун* (n. trad. *Despre forța de muncă pentru comună*)**
Sursa: ANA DAOSP, F. 3, inv. 1, d. 272, f. 3 v.

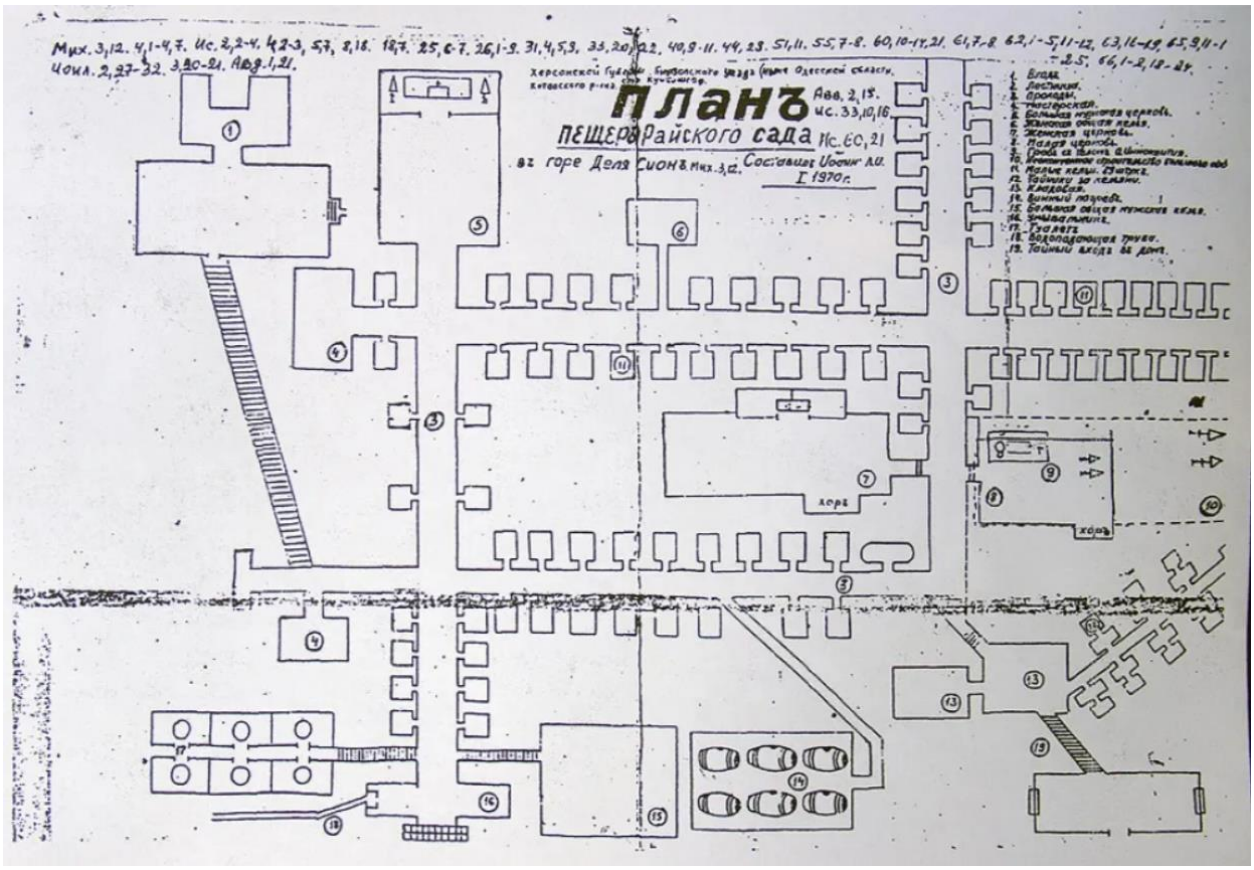

Anexa 17: **Planul mănăstirii „Rai”**
Sursa: Ирина Спиглазова, *Балтский психоз: эсхатологический миф в действии,* on-line: https: / / medium. com/ @ irinka. spiglazova / балтский - психоз - эсхатологический - миф - в- действии-bafa5286898b [citat 05. 09. 2023].

Anexa 18: **Schița catacombelor mănăstirii „Rai”**

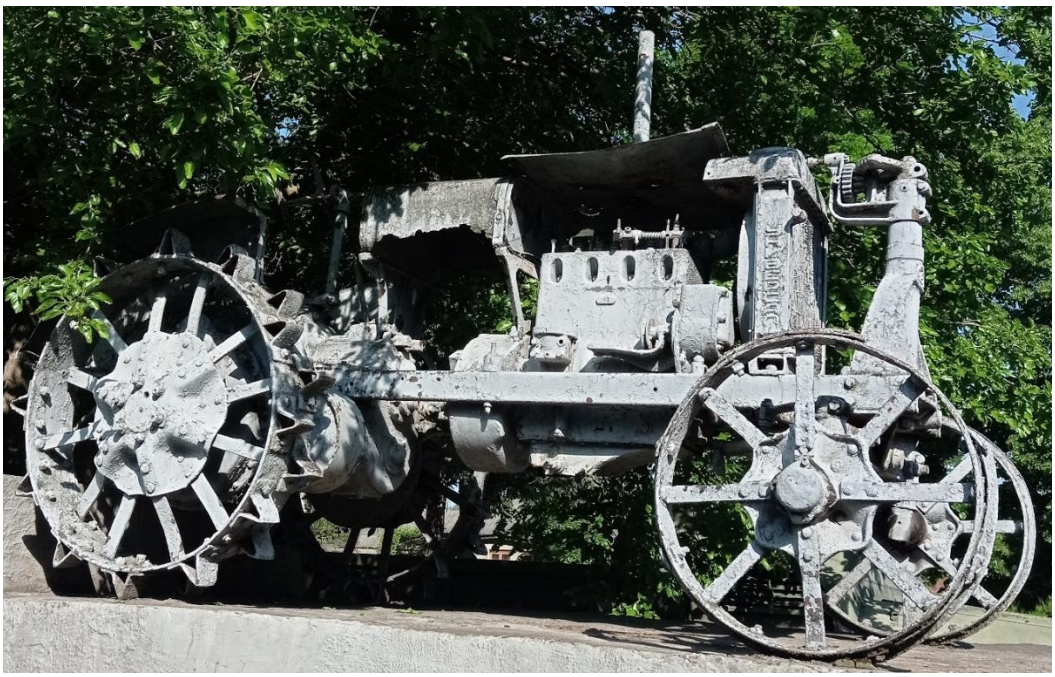
Sursa: Ирина Спиглазова, *Балтский психоз: эсхатологический миф в действии,* on-line: https:// medium. Com / @ irinka. spiglazova/ балтский - психоз эсхатологический - миф – в – действии -bafa5286898b [citat 05. 09. 2023].

Anexa 19: ***Tractorul în sat,*** **pictură, autor: I. A. Vladimirov, 1925**
Sursa: https:// artchive.ru /artists/ 2039~Ivan_ Alekseevich_ Vladimirov /works/ 512529~Traktor_v_derevne [citat 15. 11. 2022].

Anexa 19.1: **Tractor de marca „Universal 2" - VTZ**
Sursa: Muzeul de Istorie locală din raionul Rîbnița
Foto: Ana MOLCOSEAN

Anexa 20: **Popularizarea exploatării utilajului agricol (tractorul) de către femei**
Sursa: И. Рейн, *Кум ый алкэтуит трактору.* Тиришполя: Едитура Статникэ а Молдовии, 1931.

Anexa 21: **Hârtie pentru țigări „Колхоз”**
Sursa: Muzeul Bastionul „Sf. Vladimir” din Tiraspol

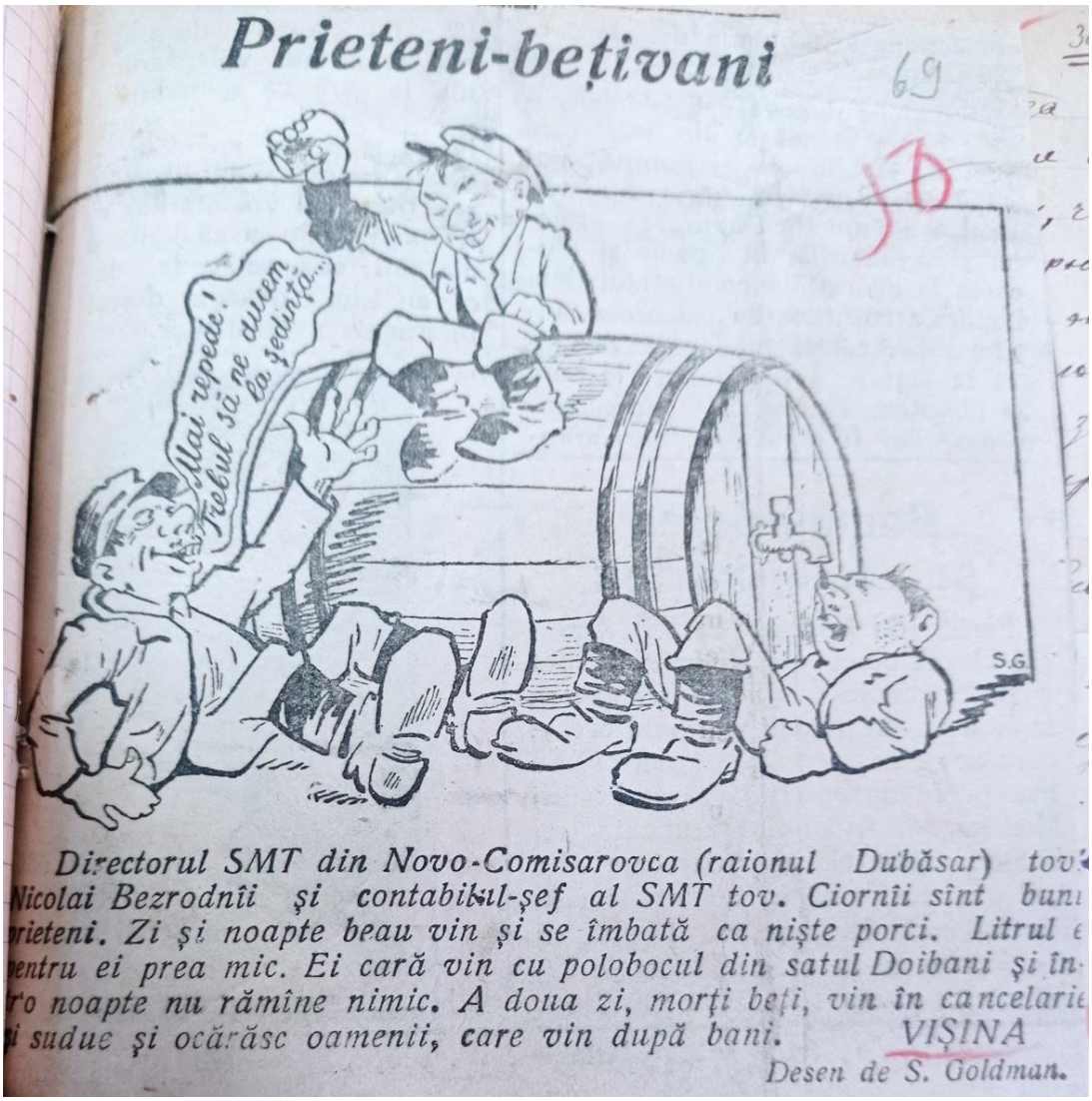

Anexa 22: **Plata medie către stat, în 1935, pentru diferite ramuri de producție în gospodăriile individuale raportate la raioanele RASSM**
Sursa: *Impozitul agricol și autoimpunerea pe anul 1935*. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1935, p. 24.

Specificații	**În ruble de pe un hectar**	**În ruble pentru fiecare vită**
Semănături de grâne și alte culturi cerealiere	82	-
Cartofi la câmp	130	-
Cartofi și legume pe pământul de lângă casă	580	-
Legumării udate	665	-
Bostănării	580	-
Tutun	360	-
Grădini de câmp	605	-
Grădini de baltă	755	-
Vii de câmp	945	-

Vii de baltă	1110	-
Fânețuri	40	-
Cai	-	140
Boi	-	75
Vite cornute mari	-	105
Oi și capre	-	5

Anexa 23: **Articol care urma să fie publicat în ziarul republican „Moldova Socialistă" privind activitatea defectuoasă a directorului SMT din satul Novo Comisarovka**
Sursa: ANA DAOSP, F. 49, inv. 1, d. 3524, f. 69.

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnatul Alexandru MOLCOSEAN, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Data: 29. 05. 2025

Semnătura:

Curriculum Vitae

Numele: Molcosean

Prenumele: Alexandru

Cetățenie: RM

Data nașterii: 02. 02. 1995

Locul nașterii: Republica Moldova, municipiul Bălți

Studii:

2020 - 2023 – Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Studii doctorale, specialitatea: Istoria Românilor (pe perioade), tema de studiu: *„Satul moldovenesc din stânga Nistrului: de la o comunitate țărănească la comuna agricolă (1924-1940)”.*

2018 - 2020 - Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Ciclul II – masterat, Facultatea de Istorie și Filosofie, specialitatea Didactica Disciplinelor Istorice.

2014 - 2018 – Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea Istorie și Geografie, specialitatea Istorie, licențiat în științe ale educației.

2011 - 2014 – Liceul Teoretic „Hîjdieni”, satul Hîjdieni, raionul Glodeni.

Participări în proiecte științifice

Membru în echipa de implementare a proiectului de cercetare PN-IV-PB-8.3-ROMD-2023-0134 – *Trasee și convergențe culturale și naționale: Transilvania și Basarabia* finanțat de UEFISCDI prin contract nr. 38ROMD/01. 07. 2024.

Experiența profesională:

02. 01. 2024 - în curs – cercetător științific în cadrul Institutului de Istorie al Universității de Stat din Moldova

20. 07. 2017 – în curs – profesor de istorie la liceul teoretic „B. P. Hasdeu”, mun. Bălți.

01. 09. 2019 – 28. 05. 2020 – profesor de istorie la liceul teoretic „Ion Creangă”, mun. Bălți.

01. 09. 2019 – 16. 12. 2020 – profesor de istorie la Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”, mun. Bălți.

Participări la manifestări științifice

Internaționale

1. Conferința Științifică Internațională „Cercetarea, Dezvoltarea și Inovarea din perspectiva Eticii Globale” ed. a III-a, organizată de Universitatea Tehnică din Moldova, 15. 04. 2022. A fost

prezentată comunicarea cu titlul: *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului.*

2. Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației" ed. a IX-a, organizată de Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu" din Cahul, 03. 06. 2022. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie - 5 februarie.*

3. Conferința științifică internațională „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", ediția a VI-a, organizată de Academia de Științe a Moldovei, 27. 09. 2022 – 28. 09. 2022. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Modalități de valorificare a surselor scrise și nescrise în cadrul orelor de istorie. Tema: R.A.S.S.M. (1924–1940).*

4. Colocviul Internațional de Antropologie ed. a IV-a, organizat de Universitatea de Stat din Moldova, 16. 02. 2023 - 17. 02. 2023. A fost prezentată comunicarea cu titul: *Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină" din raionul Ananiev reflectată într-un raport din anul 1930.*

5. Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", ed. a X-a, organizată de Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, 07. 06. 2023. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Comuna agricolă: definiții și caracteristici generale.*

Naționale cu participare internațională

1. Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", organizată de Universitatea de Stat din Moldova, 10. 11. 2021 – 11. 11. 2021. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926 1929).*

Naționale

1. Conferința națională a doctoranzilor: „Metodologii contemporane de cercetare și evaluare" organizată de Universitatea de Stat din Moldova, 21. 04. 2021 - 22. 04. 2021. A fost prezentată comunicarea cu titlul: A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Demararea procesului de colectivizare în stânga Nistrului, reflectat în manualele de istorie contemporană din Republica Moldova, editate în anii 1997-2013.*

2. Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor organizată de Universitatea Tehnică a Moldovei, 29. 03. 2022 – 31. 03. 2022. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930-1940).*

3. Al XVI-lea Simpozion de Heraldică, organizat de Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore", Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova și Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 27. 04. 2022. A fost prezentată comunicarea: *Sigilii ale ale instituțiilor de partid din RASS Moldovenească (1926 - 1934).*

4. Conferința științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie" ediția a XXXII-a, organizată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 27. 10. 2022 – 28. 10. 2022. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: o tentativă de socializare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării.*

5. Conferința Științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie", ed. a XXXIII - a organizată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 26. 10. 2023 – 27. 10. 2023. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *„Curățarea" colectivelor agricole în RASSM: cazul comunei Maiak din raionul Ocna-Roșie (1934).*

7. Conferința Științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie", ed. a XXXIII - a organizată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 26. 10. 2023 – 27. 10. 2023. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Muzeul primilor comunarzi din raionul Rîbnița ca sursă de studiere a istoriei comunelor agricole din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească.*

8. Conferința științifică națională „Abordări psiho - pedagogice, lingvistico - literare, istorice și didactice în științele educației" organizată de Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu" din Cahul, 20. 12. 2023. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Comuna agricolă BASARABIA în emisiunile cartofile din 1931.*

9. Congresul Național al Istoricilor Români, organizat de Universitatea de Stat din Moldova și Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, 27. 08. 2024 – 31. 08. 2024. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Fenomenul constituirii și existenței comunelor agricole în stânga Nistrului (1924-1935).*

10. Conferința Științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie", ed. a XXXIV - a organizată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 24. 10. 2024 – 25. 10. 2024. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *Similitudini în procesul de constituire și existență a entităților utopice în sectorul economic agrar: Falansterul de la Scăieni și comunele agricole din RASSM.*

11. Sesiunea științifică anuală a Institutului de Istorie al Universității de Stat din Moldova, 23. 10. 2024. A fost prezentată comunicarea cu titlul: *100 de ani de la formarea comunei agricole „Lenin" din raionul Rîbnița.*

Publicații în culegeri de lucrări ale conferințelor științifice naționale și internaționale:

1. *Comuna agricolă din RASSM: Definiții și caracteristici generale raportate la comunele sovietice.* În: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" volumul X, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a X-a, Cahul, 2023, p. 337 - 344. ISSN 2587-3571.
2. *Modalități de valorificare a surselor scrise și nescrise în cadrul orelor de istorie. Tema: R.A.S.S.M. (1924 - 1940).* În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, ediția aVI-a, Chișinău, 2022, p. 160 - 168. ISSN 2558 – 894X.
3. *Despre un curs de instruire agricolă în RASS Moldovenească: 23 ianuarie - 5 februarie 1927.* În: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației" volumul IX, partea 2: Materialele Conferinței Științifice Internaționale ed. a IX-a, Cahul, 2022, p. 245 - 252. ISSN 1857-2022.
4. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1930 - 1940).* În: „Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor", Vol. 2, 29 - 31 martie 2022: Materialele Conferinței Tehnico-Științifice, Chișinău, Tehnica-UTM, p. 519 - 523. ISBN 978-9975-45-828-3.
5. *Reprezentări ale țăranului înstărit din RASSM în caricatura din presa timpului*. În: „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale": Materialele Conferinței Internaționale, Ediția a 3-a, 15 aprilie 2022, Chișinău: Tehnica-UTM, 2022, p. 144 - 153. ISBN 978-9975-45-821-4.
6. *Abecedarul ca mijloc de propagandă a politicii agrariene din RASSM (1926 - 1929).* În: „Integrare prin cercetare și inovare", conferință științifică națională cu participare internațională. 10 - 11 noiembrie 2021. Științe umanistice. Științe sociale. Științe economice. Chișinău, CEP USM, p. 13 - 16. ISBN 978-9975-158-54-1.

Publicații în reviste științifice din Republica Moldova

1. *Activitatea Secției Țărănești din RASSM (1924 - 1925).* În: „Studia Universitatis Moldaviae". Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe umanistice", Chișinău, 2021, nr. 10 (150), p. 23 - 31. ISSN 1811-2668.

2. *Comuna agricolă: Un fiasco al politicii agrariene din RASSM (1925-1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 2022, nr. 3-4 (131-132), p. 174 - 184. ISSN 1857-2022.
3. *Recenzie: Valentin Burlacu, Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 - 1940), Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021 (Tipogr. Bons Offices), 462 p*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 2022, nr. 1 - 2 (129 - 130), p. 186 - 190. ISSN 1857-2022.
4. *Formarea și evoluția comunei agricole „De la întuneric la lumină” din raionul Ananiev (1924-1926).* În: „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă”, Chișinău, 2023, nr. 1 (68), p. 95 - 101. ISSN 1857-0461.
5. *Stațiile de Mașini și Cai în RASSM: O tentativă de naționalizare a inventarului viu în primii ani ai colectivizării*. În: „Tyragetia, serie nouă”, Chișinău, 2023, vol. XVII [XXXII], nr. 2, p. 213 - 221. ISSN 1857-0240.
6. *Sigilii cu tematică agricolă din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1926-1935).* În: „Heraldica Moldaviae”, Chișinău, Bons Office, 2023, nr. 5, p. 99 - 108. ISBN 978-5-36241-101-5.
7. Recenzie: *Robert G. Wesson, Soviet Communes, New Brunswick (New Jersey): Rutgers University Press, 1963, 275 p.* În: „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, 2023, nr. 1 - 2 (133 - 134), p. 199 - 201. ISSN 1857-2022.
8. *Formarea și geografia amplasării comunelor agricole pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924 - 1930).* În: „Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău”, 2023, nr. 1-2 (133-134), p. 182 - 193. ISSN 1857-2022.
9. *Situația socioculturală a comunei agricole „De la întuneric la lumină” din raionul Ananiev reflectată într-un raport din 1930.* In: „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe Umanistice”, 2024, nr. 4 (184), p. 31 - 39. ISSN 1811-2668.

COMPETENȚE LINGVISTICE

Limbă(i) maternă(e): **ROMÂNĂ**

Altă limbă (Alte limbi):

	COMPREHENSIUNE		VORBIT		SCRIS
	Comprehensiune orală	Citit	Exprimare scrisă	Conversație	
ENGLEZĂ	B1	B1	A2	A2	A2
RUSĂ	C1	B2	B2	B2	B1

Niveluri: A1 și A2 Utilizator de bază B1 și B2 Utilizator independent C1 și C2 Utilizator experimentat

Date de contact: molcoseanalexandru@gmail.com